

CAMIL PETRESCU

ULTIMA NOAPTE
DE DRAGOSTE,
ÎNTÂIA NOAPTE
DE RĂZBOI

CAMIL PETRESCU

**Ultima noapte de dragoste,
întâia noapte de război**

1930

CARTEA ÎNTÂIA

La piatra craiului, în munte

În primăvara anului 1916, ca sublocotenent proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Bușteni și Predeal. Niște șanțulețe ca pentru scurgere de apă, acoperite ici și colo cu ramuri și frunziș, întărite cu pământ ca de un lat de mână, erau botezate de noi tranșee și apărau un front de vreo zece kilometri.

În fața lor, câteva dreptunghiuri de rețele și „gropi de lup” erau menite să sporească fortificațiile noastre. Toate capetele acestea de tranșee, risipite ici-colo, supraveghind șoseaua (?) de pe boturi de deal, nu făceau, puse cap la cap, un kilometru. Zece porci țigănești, cu boturi puternice, ar fi râmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu rețele de sârmă și cu „gropi de lup” cu tot. (Gropile astea de lup erau niște gropi câte cele pe care le fac, jucându-se, copiii în nisip, iar în fund aveau bătut câte un mic țăruș, ascuțit apoi ca o țeapă în sus.) După socotelile Marelui stat-major român din 1916 – adică din timpul bătăliei de la Verdun – dușmanul care venea la atac avea să calce, din nebăgare de seamă, în aceste gropi și să se împungă în țepi, fie în talpă, fie în spate. Despre „valea fortificată” a Prahovei vorbea cu respect toată țara: Parlamentul, partidele politice și presa. Ca să nu poată fi văzute din tren aceste realizări misterioase, vagoanele nu circulau decât cu perdelele trase, sau, dacă nu erau perdele, cu geamurile mânjite cu vopsea albă, iar de la Sinaia, pe fiecare culoar, erau santinele cu baioneta la armă. La 10 mai, în același an, eram mutat în regimentul XX, care, de un an și mai bine, se găsea pe frontieră, deasupra Dâmbovicioarei în munți, tot pentru acoperire și fortificații. Aci, aceeași glumă: câteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să ilustreze principiile tactice ale armatei române de neînvins. Frontul de acoperire al batalionului nostru se întindea pe vreo zece-cincisprezece kilometri de frontieră, către vama Giuvala în dreapta, iar spre stânga până la domul alb, de piatră, al culmii Piatra Craiului. Noi „fortificasem” însă, cu trei sute de metri de tranșee, ca mai sus, dar fără gropi de lup, numai bătătura de iarbă verde dintre căsuța care ne slujea de popotă și căsuța unde locuia comandantul de batalion. Firește că dacă vreun nefericit s-ar fi rătăcit pe aci

„să vadă” întăriturile noastre, ar fi fost arestat și probabil executat ca un spion.

În realitate, vremea se trecea cu instrucție într-o poiană mai mărișoară, cu asalturi eroice, care nu erau departe de jocurile de copii din mahalaua Oborului, când ne împărțeam în români și turci, și năvăleam urlând unii într-alții. Știu bine că în acest timp se dădeau asigurări în Parlamentul țării că „suntem bine pregătiți”, că în doi ani de neutralitate „armamentul a fost pus la punct”, iar anumite persoane își luau răspunderea afirmării că suntem gata „până la ultimul nasture, până la ultimul cartuș”, iar cu știința luptei până la cucerirea oricărei poziții, fie ea socotită ca inexpugnabilă.

Pentru ceilalți, poate că aceasta vilegiatură militară n-ar fi fost prea mult dezagreabilă. Camarazii erau oameni cumsecade, care își credeau la necaz. Prânzurile și cinele luate laolaltă, în odăița scundă a popotei, treceau potolit, între mâncăruri de birt mic, tăgădnate convorbiri despre amărăciunile concentrării prea îndelungate, despre intrigile de la comanda regimentului, despre cele mai bune sfaturi pentru pregătirea murăturilor și a borșului, menite să fie trimise prin scrisori acasă, și, în zile mai de seamă, despre partidele politice ale țării, când cei care citeau gazeta în fiecare zi aveau prilej să strălucească prin comunicări inedite.

Pentru mine însă această concentrare era o lungă deznădejde. De multe ori seara, la popotă, era destul un singur cuvânt ca să trezească răscoliri și să întărească dureri amorțite. E îngrozitoare uneori această putere a unei singure propozițiuni, în timpul unei convorbiri normale, ca să pornească dintr-o dată măcinarea sufletească, așa cum din zecile de combinații cu șapte litere ale unui lacăt secret, una singură deschide spre interior. În asemenea împrejurări, nopțile mi le petreceam în lungi insomnii, uscate și mistuitoare.

La drept vorbind însă, în astă-seară nu atât discuția, care nu mai era o simplă aluzie, m-a aruncat în halul acesta de răscolire, ba era chiar prea directă ca să mai fie atât de otrăvitoare, cât încercarea neizbutită, pe lângă comandantul batalionului, de a obține o permisie la Câmpulung.

„Popota” unde suntem acum e într-o odaie mică, sătească, mai sus decât toate satele românești din munte. E abia mai mare ca o colibă, văruiată în alb, cu două paturi înguste la perete, acoperite cu velințe vechi, și care acum ne slujesc și drept scaune de masă. O lampă de „gaz” dă o lumină gălbuie, aproape la fel de leșinată ca a vinului, din paharele mari de apă, de dinainte. Masa e, firește, de brad, ca la cârciumile de drum mare și acoperită cu

pânză țărănească. Cum fiecare ofițer are tacâmul lui de acasă, ales cu dinadins de proastă calitate, „că se pierde”, avem dinainte o împerechere de farfurii, cuțite și pahare, adunate parcă de prin bălci. Toți cei paisprezece ofițeri ai batalionului de acoperire suntem îngrămădiți aici și, în așteptarea cafelelor, se continuă, fără ca nimeni să se sinchisească de fumăria în care ne găsim, discuția începută o dată cu masa și iscată de o gazetă adusă de la aprovizionare.

Întâmplarea e între cele obișnuite, iar discuția e la fel cu toate discuțiile literare, filosofice, artistice, politice, militare, religioase ale oamenilor care, în saloane, în restaurante, în tren, în sala de așteptare a dentistului, „își spun părerea lor” cu convingerea neînduplecată și matematică cu care larvele își țin în jur gogoși.

Un proces dezbătut la Curtea-cu-jurați din București a sfârșit printr-o achitare, pățimăș comentată. Un bărbat din așa-zisa societate bună și-a ucis nevasta necredincioasă și a fost absolvit de vină de către judecătorii lui.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, fără să fie din Ardeal, voinic, cu mustața bălaie, regulată ca insigna de pe șapca cheferistă, ceva mai mare însă, aproba fără codire hotărârea juraților...

— Domnule, nevasta trebuie să fie nevestă și casa, casă. Dacă-i arde de altele, să nu se mărite. Ai copii, ai necazuri, muncești ca un câine și ea să-și facă de cap?... Ei, asta nu... Dacă eram jurat, și eu îl achitam.

Căpitanul Dimiu e un conformist. Întârziat mult în grad, om cu rosturi gospodărești, nu și-ar permite să poarte la vârsta lui chipiu franțuzesc, moale, turtit, așa cum poartă căpitanii tineri, ci a rămas la modelul „Regele Carol I”, înalt, rigid ca de carton (că așa și era), teșit la spate numai.

Mai surprinzător părea că opinia contrară era susținută de căpitanul Corabu, tânăr și crunt ofițer, cu școală germană, justițiar neînduplecabil, „spaima regimentului”. Acum era de nerecunoscut. Păstra asprimea frazei scurte, dar sentimentele acestea de apărător al dragostei nu i le bănuise nimeni, niciodată.

— Cu ce drept să ucizi o femeie care nu te mai iubește? N-ai decât să te desparți. Dragostea-i frumoasă tocmai pentru că nu poate cunoaște nici o silnicie. E preferință sinceră. Nu poți să-mi impui să te iubesc cu sila.

Căpitanul Floroiu, puținel, delicat și cu fața blondă-șters, îmbătrânită înainte de vreme, era de aceeași părere.

— Cum poți să ai cruzimea să siluiești sufletul unei femei? Dreptul la dragoste e sfânt, domnule... Da, da... și aci lungea mult, cu capul întors a necaz, în profil, pe cei doi „a”. Îți spun eu... oricând... unei femei trebuie să-i fie îngăduit să-și caute fericirea.

Și toți ceilalți, tineri sau mai bătrâni, lăsând ca discuția să fie dusă cum se cuvine de către superiori, erau, dealtfel, de aceeași părere.

Aș fi vrut totuși să spun și eu două vorbe. Simplismul convins al acestei discuții mă făcea să surâd nervos, căci se suprapunea celor înveninate din mine, ca în revistele ilustrate prost, unde roșul cade alături de conturul negru. Dar fiindcă vorbeam încet, nu eram auzit, și cum începeam fraza, câte o voce mai puternică mi-o lua cu hotărâre și pasiune înainte.

Ar fi drept să arăt că nu numai în saloane, în tren, la restaurant se discuta așa. În literatură, de pildă, și în teatru era același lucru. Nu numai romanele, dar toate piesele așa-zise bulevardiere, mult la modă pe atunci, nu proclamau decât „dreptul la iubire”, și în privința asta erau noi și revoluționare, față de piesele care proclamau în vremuri prăfuite: Ucide-o!... Îndeosebi era jucat pe toate scenele din lume un tânăr francez, ale cărui eroine „poetice”, elocvente, cu părul despletit și umerii goi, într-un decor de lux și muzică, își căutau „fericirea” trecând peste orice, târâte de patimă. Femeile din toate capitalele plângeau, înduioșate până la mistuire de neînțelegerea bărbaților brutali din piesă, incapabili să simtă frumusețea sublimă a iubirii.

Cum teatrul, mai cu seamă prin dialogul lui, care trebuia să dea „iluzia vieții” (presărat doar cu vorbe de spirit ici și colo), se obligase să dea deci imaginea exactă a publicului și a convorbirilor lui, publicul, la rândul său, împrumuta din scenă fraze și formule gata și astfel, în baza unui principiu pe care, prin analogie, l-am putea numi al mentalităților comunicante, se stabilise o adevărată nivelare între autori și spectatori:

— Nu știu, domnule – filosofă cu resemnare căpitanul Dimiu, stând mare, dar cuminte ca o fată, la masă – mie mi se pare că nevasta nu trebuie să-și facă de cap... mai e și obrazul omului în joc. Și dădu ordonanței șervetul împăturit cu grijă și chibzuială. Surâd călduț căpitanului, și pentru că are dreptate, și pentru că am nevoie de bunăvoința lui. Pândesc cu suflet de slugă momentul să-i cer o favoare.

— Domnule căpitan – căci căpitanul Floroiu era ceva mai nou în grad decât comandantul de batalion – admiți dumneata, te rog spune, admiți

dumneata să ucizi o femeie care-ți declară că nu te poate iubi? Ei, cum vine asta?

— Nu știu cum vine, dar eu aș achita pe cel care și-a omorât nevasta din pricină că ea și-a părăsit bărbatul și copiii.

Am surâs din nou mios și aprobator. Știu cât plictiseau pe camarazii mei aceste încercări care adulseau bunăvoința comandantului, dar era peste puterile mele. Mă oferisem în ajun să execut cu plutonul o săpătură pe care alții nu o izbutiseră, și această ofertă a mea îi dezgustase. Înțelegeam limpede, ca prin sticla asta, dar ce puteam face? În mine era o foială de șerpi, care ajungea deasupra numai într-un surâs, înseriat vieții militarești.

Am crezut acum că e momentul propice și – în șoaptă bâlbâită, jucându-mă cu furculița și cuțitul, să nu trădez emoția de moarte care mă gătuia – i-am repetat cererea din ajun.

— Domnule căpitan... știți... vă rugasem... am la Câmpulung... Trebuie să fiu mâine seară acolo. Știți, azi am aranjat cu serviciul...

Îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate, ca aeroplanele de hârtie albă, pe care le aruncă, prin cameră, copiii, jucându-se.

S-a întors spre mine cu un aer de negustoreasă acră și plictisită:

— Domnule sublocotenent – cu un „domnule” trântit – ți-am spus că nu se poate, nu o dată, de zece ori. Nu se poate, și nu se poate... Aici nu sunt nici eu de capul meu.

Am devenit livid și am surâs ca un câine lovit, cerând parcă scuze că înghit puneri la punct atât de grave.

Dar peste câteva clipe m-a cuprins o ură amară și seacă împotriva tuturor. Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit, ca o încălzire și o iritație a pielii pe tot corpul. Nu așteptam decât să izbucnesc... Pândeam un prilej, o cotitură de frază sau un gest, ca să intervin cu o aruncătură de grenadă. Totdeauna, insuccesul mă face în stare să comit, după el, o serie interminabilă de greșeli, ca un jucător la ruletă, care, încercând să se refacă, mizează mereu în contratimp: de două-trei ori pe rând roșu și trece apoi pe negru, tocmai când acesta nu mai iese, revine, și așa la nesfârșit, cu îndârjire. Sunt în stare să fac față, cu un sânge rece neobișnuit, chiar întâmplărilor extraordinare, pot transforma însă mici incidente în adevărate catastrofe, din cauza unui singur moment contradictoriu.

Eram acum destul de lucid ca să-mi dau seama că sunt aproape în pragul unei nenorociri, căci în asemenea împrejurări consiliile de război sunt, ca și

regulamentele, necruțătoare și dau pedepse absolut disproporționate – douăzeci de ani de muncă silnică pentru o palmă dată superiorului, de pildă – dar în același timp mă simțeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povârniș prăpăstios.

— Corabule, ascultă-mă ce-ți spun... Asta-i părerea mea cel puțin. Cum? admiți dumneata ca să... că așa vine, nu-i așa? – și aci întoarse capul ca să găsească măcar o aprobare inițială, dar nu mi-a întâlnit decât privirea tăioasă – în sfârșit, nu-i așa? ca să-și lase casa și copiii, să-ți spună „alivoar, stimabile” și tu să nu-i rupi picioarele?... Ba să faci și pe delicatu! „Noroc și să fie de-a bună, cucoană.”

— Domnule căpitan – căci Corabu nu numai că era cu mult mai nou, dar îi era acum și subaltern – eu vă întreb încă o dată: Admiteți dumneavoastră dragoste cu sila? Dacă o femeie zice „nu-mi mai placi... să ne despărțim”... Poți dumneata să spui: „nu... ești condamnată pe toată viața, n-ai drept să divorțezi...” Da?

— Ei bine, dacă e vorba de o despărțire în regulă, atunci e altceva, firește. Eu nu vorbesc de divorț... eu zic de femeia care-și înșală bărbatul.

Am intervenit nervos și aproape șuierat... Atât de viu și ca mimică, încât toți s-au întors spre mine.

— Nu, nici atunci.

Și am reluat mai scăzut, demascându-mi premeditarea, acum când toți mă priveau uimiți.

— Discuția dumneavoastră e copilăroasă și primară. Nu cunoașteți nimic din psihologia dragostei. Folosiți un material nediferențiat.

Dacă aș fi spus asta ca opinie obiectivă, oamenii ar fi acceptat-o, poate, dar era în tonul meu, în ostentația neologismelor, o nuanță de jignire și dispreț, încât toți m-au privit mirați, nedeprinși cu atitudini atât de puțin militărești, iar căpitanul Corabu, întărâtat, dar stăpânindu-se, s-a întors spre mine cu un fel de mică solemnitate acră de magistrat.

— Cum, domnule, dacă o femeie zice: „nu mai vreau”, dumneata zici: „ba da, să vrei?” Hăi?

— Dacă e vorba de o simplă împreunare, da... are drept să zică: nu mai vreau... Dar iubirea e altceva. Iar dacă nu știți ce e, puteți, cu noțiunile dumneavoastră cumpărate și vândute cu toptanul: „așa am auzit... așa vând” să dezbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic. Și privind-u-i disprețuitor: Discutați mai bine ceea ce vă pricepeți.

Au tresărit toți și apoi au rămas încremeniți de nedumerire, ca și când din tavan s-ar fi desprins, și ar fi căzut în mijlocul mesei, peste farfurii și pahare, o cobra încolăcită și împăiată. Izbucnirea mea era nelalocul ei, vulgară, fără temei, între oamenii aceștia care vorbeau obișnuit după masă, dar musteala otrăvitoare din mine trebuia să răzbească. M-am sculat brusc și am ieșit bătos ca dintr-o plină ședință, mereu în uimirea tuturor.

M-a ajuns în prag, ca un cuțit în inimă, șuierătoare și groaznică, vocea căpitanului Corabu:

— Sublocotenent Gheorghidiu...

Și în aceeași clipă am auzit un rostogolit de tacâmuri, căderea unui scaun și am înțeles că, turbat, căpitanul Corabu sărise în mijlocul odăii.

Am încremenit o clipă cu spatele la ei și am gândit: sunt pierdut... liniștit și simplu, cum poate fi un medic care ar constata că are cancer. Știam că mai lovise un ofițer.

M-am întors dintr-o dată cu tot corpul și am făcut un pas înspre mijlocul odăii. Căpitanul Corabu, care, înfipt în picioare și mult mai voinic decât mine, mă aștepta, a înlemnit cu mâna ridicată când a văzut pumnul meu crispat, gata să lovească. Mă simțeam alb, cu tot sufletul în așteptare și liniștit ca un cadavru. Era, dealtfel, un fior în întreaga încăpere, care a făcut să nu mai respire nimeni. Căpitanul mi-a întâlnit privirea și a rămas ca o linie. Cred că mi-a văzut în ochi priveriști de moarte, ca peisajele lunare. Au înțeles toți că sunt hotărât să răspund și apoi să mă omor. Niciodată n-am fost lovit ca bărbat și cred că n-aș putea îndura asta. Dealtfel, mai ajunsesem de două ori poate, în viața mea, până în acest prag. Ba, copil chiar, era să fiu sfâșiat de un bulldog, care se năpustise asupra mea, dar i-am întâlnit într-o fulgerare privirea, și a încremenit pe loc, ca și mine, alb atunci, ca și azi, probabil. Niciodată simt că n-aș putea face asta cu voință, ca un exercițiu. Cred mai curând că această privire e ca o punte supremă de la suflet la suflet, de la element la element.

Am ieșit palid mereu, în tăcerea obosită și întinsă.

În sălița mică, aproape să mă lovesc de ordonanțele care scoteau tacâmurile...

— Domnule sublocotenent, la noapte compania noastră dă trei posturi!

Era plutonierul Raicu, care aștepta să terminăm masa.

— Lasă-mă în pace, și am ieșit în luminișul de iarbă și lună. E în mine acum o deznădejde mistuitoare, care numai la gândul că trebuie să mă duc acasă îmi îngroașă vinele gâtului. Simt nevoia să alerg, să umblu pe poteci.

Nu știu ce să fac și mă ispitește, ca o șoaptă seacă, gândul să plec totuși la Câmpulung, acolo unde se aleg firele norocului meu. Un îndemn de prudență îmi spune însă că aș zădărnici poate totul, printr-o greșeală de impulsiv.

Orișan mă ajunge din urmă, îngrijorat, și mă întreabă de aproape:

— Gheorghidiule, ascultă, ce e cu tine?

Îmi ia brațul, dar caut să ocolesc răspunsul.

— Nimic.

— Ascultă, mă, ce a fost ieșirea de adineauri?

Nu mint deloc, firește, când, abia reținându-mă, continuu și acum o fierbere, nejustificată de temperatura locului și a momentului și deci retorică pentru spectator sau pentru cel ce nu se recunoaște în întâmplare.

— M-a scos din sărite atâta sărăcie de spirit într-o discuție. Cu noțiuni primare, grosolane, cu înțeleșuri nediferențiate. Ce știu ei despre dragoste, de vorbesc interminabil? Platitudini, poncife din cărți și formule curențe... Dogme banale, care circulă și care țin loc de cugetare.

— Dar... și rămâne în gol, căci simte, acum abia, că lămuririle sunt din altă „clasă” decât i se păruse izbucnirea insolentă de adineauri.

Și totuși el nu bănuiește nici acum, nu poate da la o parte perdeaua care-mi acoperă sufletul, ca să știe ce răni sunt acolo, cât de mult această izbucnire a mea e un istovitor și amar „pro domo”. Nu-l las să mă întrerupă măcar.

— Ce-i o iubire, ca s-o faci regulă casnică? A se șterge pe picioare la ușă... a nu-și înșela bărbatul... așa cum vrea Dimiu. Cine ar putea respecta asemenea regulament de serviciu interior al conjugalității? Dar infinit mai superficială încă e formula lui Corabu. Cum? se pot despărți așa de ușor doi amanți? Un bandaj aplicat prea multe zile pe o rană și se lipește de ea de nu-l poți desface decât cu suferințe de neîndurat... dar două suflete care s-au împletit... au crescut apoi laolaltă? Dacă admiți că o căsnicie e o asociație pentru bunul trai în viață, e rușinos, firește, să protestezi atunci când e dizolvată. Dar cum să primești formula de metafizică vulgară că iubirea sufletească e o conjugare de entități abstracte, care când se desfac se regăsesc în aceeași formă și cantitate ca înainte de contopire: doi litri de apă și sare, puși la distilat, dau un litru și jumătate de apă și o jumătate de litru de sare; amesteci iar și iar ai doi litri de apă și sare? A crede că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă înseamnă, firește, a discuta ca

toată lumea, prostește... O femeie își dă sufletul și pe urmă și-l reia intact. Și de ce nu? Are drept să ia înapoi exact cât a dat.

Fără să vreau, înfierbântat încă de propria mea izbucnire, de tot ce mocnisem în suflet, strâng furios brațul lui Orișan, care la început a încercat nedumerit să mă întrerupă și care acum, înțelegând, ca la lumina unei torțe, că e vorba de sentimente refulate, sugrumate îndelungă vreme, tace, ascultându-mă, pe poteca luminată de lună, sub cerul înalt, aci, între culmi de munți.

— O iubire mare e mai curând un proces de autosugestie... Trebuie timp și trebuie complicitate pentru formarea ei. De cele mai multe ori te obișnuiești greu, la început, să-ți placă femeia fără care mai târziu nu mai poți trăi. Iubești întâi din milă, din îndatorire, din duioșie, iubești pentru că știi că asta o face fericită, îți repeți că nu e loial s-o jignești, să înșeli atâta încredere. Pe urmă te obișnuiești cu surâsul și vocea ei, așa cum te obișnuiești cu un peisaj. Și treptat îți trebuiește prezența ei zilnică. Înăbuși în tine mugurii oricăror altor prietenii și iubiri. Toate planurile de viitor ți le faci în funcție de nevoile și preferințele ei. Vrei succese ca să ai surâsul ei. Psihologia arată că au o tendință de stabilizare stările sufletești repetate și că, menținute cu voință, duc la o adevărată nevroză. Orice iubire e ca un monoideism, voluntar la început, patologic pe urmă.

Îți construiești casa pentru o femeie, cumperi mobila pe care a ales-o ea, îți fixezi deprinderile cum le-a dorit ea. Toate planurile tale de viitor până la moarte sunt făcute pentru doi inși. A plecat de acasă, și ești neconținut îngrijorat să nu i se întâmple ceva... Te străpunge ca un stilet orice aluzie despre ea și ești nebun de fericire când, după greutăți materiale și umilințe uneori, ai izbutit să-i faci o surpriză care s-o uimească de plăcere. Ei bine, într-o zi vine femeia aceasta și-ți spune că toate astea trebuie să înceteze până mâine la ora 11,35, când pleacă la gară. Shylock n-a avut curajul să taie din spatele unui om viu exact livra de carne la care avea dreptul, căci știa că asta nu se poate. Totuși, femeia crede că din această simbioză sentimentală, care e iubirea, poate să-și ia înapoi numai partea pe care a adus-o ea fără să facă rău restului. Nici un doctor nu are curajul să despartă corpurile celor născuți uniți, căci le-ar ucide pe amândouă. Când e cu adevărat vorba de o iubire mare, dacă unul dintre amanți încearcă imposibilul, rezultatul e același. Celălalt, bărbat sau femeie, se sinucide, dar întâi poate ucide. De altminteri așa e și frumos. Trebuie să se știe că și

iubirea are riscurile ei. Că acei care se iubesc au drept de viață și de moarte, unul asupra celuilalt.

Orișan nu vede că-mi sunt ochii plini de lacrimi în întuneric, dar fără îndoială simte asta din deznădejdea înmuiată a vocii mele. Tace, alături de mine, îndelung, din delicatețe... Abia târziu mă întreabă cu sfiiciune:

— Suferi, Gheorghidiule?

Nu răspund nimic, căci aş izbucni în hohote nervoase. Mușchii feței îmi sunt contractați.

Mă duce apoi până acasă. În prag, nu mă mai pot stăpâni.

— Dacă mâine seară nu-mi dă drumul pentru două zile, dezertez.

Pleacă fără să spuie o vorbă, dar ghicesc în strângerea de mână o nedumerire, o prietenie descurajată parcă.

Diagonalele unui testament

În primăvara anului 1916, ca sublocotenent proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Bușteni și Predeal. Niște șanțulețe ca pentru scurgere de apă, acoperite ici și colo cu ramuri și frunziș, întărite cu pământ ca de un lat de mână, erau botezate de noi tranșee și apărau un front de vreo zece kilometri.

În fața lor, câteva dreptunghiuri de rețele și „gropi de lup” erau menite să sporească fortificațiile noastre. Toate capetele acestea de tranșee, risipite ici-colo, supraveghind șoseaua (?) de pe boturi de deal, nu făceau, puse cap la cap, un kilometru. Zece porci țigănești, cu boturi puternice, ar fi râmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu rețele de sârmă și cu „gropi de lup” cu tot. (Gropile astea de lup erau niște gropi cât cele pe care le fac, jucându-se, copiii în nisip, iar în fund aveau bătut câte un mic țăruș, ascuțit apoi ca o țepă în sus.) După socotelile Marelui stat-major român din 1916 – adică din timpul bătăliei de la Verdun – dușmanul care venea la atac avea să calce, din nebăgare de seamă, în aceste gropi și să se împungă în țepi, fie în talpă, fie în spate. Despre „valea fortificată” a Prahovei vorbea cu respect toată țara: Parlamentul, partidele politice și presa. Ca să nu poată fi văzute din tren aceste realizări misterioase, vagoanele nu circulau decât cu perdelele trase, sau, dacă nu erau perdele, cu geamurile mânjite cu vopsea albă, iar de la Sinaia, pe fiecare culoar, erau santinele cu baioneta la armă. La 10 mai, în același an, eram mutat în regimentul XX, care, de un an și mai bine, se găsea pe frontieră, deasupra

Dâmbovicioarei în munți, tot pentru acoperire și fortificații. Aci, aceeași glumă: câteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să ilustreze principiile tactice ale armatei române de neînvins. Frontul de acoperire al batalionului nostru se întindea pe vreo zece-cincisprezece kilometri de frontieră, către vama Giuvala în dreapta, iar spre stânga până la domul alb, de piatră, al culmii Piatra Craiului. Noi „fortificasem” însă, cu trei sute de metri de tranșee, ca mai sus, dar fără gropi de lup, numai bățatura de iarbă verde dintre căsuța care ne sluja de popotă și căsuța unde locuia comandantul de batalion. Firește că dacă vreun nefericit s-ar fi rătăcit pe aci „să vadă” întăriturile noastre, ar fi fost arestat și probabil executat ca un spion.

În realitate, vremea se trecea cu instrucție într-o poiană mai mărișoară, cu asalturi eroice, care nu erau departe de jocurile de copii din mahalaua Oborului, când ne împărțeam în români și turci, și năvăleam urlând unii într-alții. Știu bine că în acest timp se dădeau asigurări în Parlamentul țării că „suntem bine pregătiți”, că în doi ani de neutralitate „armamentul a fost pus la punct”, iar anumite persoane își luau răspunderea afirmării că suntem gata „până la ultimul nasture, până la ultimul cartuș”, iar cu știința luptei până la cucerirea oricărei poziții, fie ea socotită ca inexpugnabilă.

Pentru ceilalți, poate că aceasta vilegiatură militară n-ar fi fost prea mult dezagreabilă. Camarazii erau oameni cumsecade, care își credeau la necaz. Prânzurile și cinele luate laolaltă, în odăița scundă a popotei, treceau potolit, între mâncăruri de birt mic, trăgănite convorbiri despre amărăciunile concentrării prea îndelungate, despre intrigile de la comanda regimentului, despre cele mai bune sfaturi pentru pregătirea murăturilor și a borșului, menite să fie trimise prin scrisori acasă, și, în zile mai de seamă, despre partidele politice ale țării, când cei care citeau gazeta în fiecare zi aveau prilej să strălucească prin comunicări inedite.

Pentru mine însă această concentrare era o lungă deznădejde. De multe ori seara, la popotă, era destul un singur cuvânt ca să trezească răscoliri și să întărească dureri amorțite. E îngrozitoare uneori această putere a unei singure propozițiuni, în timpul unei convorbiri normale, ca să pornească dintr-o dată măcinarea sufletească, așa cum din zecile de combinații cu șapte litere ale unui lacăt secret, una singură deschide spre interior. În asemenea împrejurări, nopțile mi le petreceam în lungi insomnii, uscate și mistuitoare.

La drept vorbind însă, în astă-seară nu atât discuția, care nu mai era o simplă aluzie, m-a aruncat în halul acesta de răscolire, ba era chiar prea directă ca să mai fie atât de otrăvitoare, cât încercarea neizbutită, pe lângă comandantul batalionului, de a obține o permisie la Câmpulung.

„Popota” unde suntem acum e într-o odaie mică, sătească, mai sus decât toate satele românești din munte. E abia mai mare ca o colibă, văruiată în alb, cu două paturi înguste la perete, acoperite cu velințe vechi, și care acum ne slujesc și drept scaune de masă. O lampă de „gaz” dă o lumină gălbuie, aproape la fel de leșinată ca a vinului, din paharele mari de apă, de dinainte. Masa e, firește, de brad, ca la cârciumile de drum mare și acoperită cu pânză țărănească. Cum fiecare ofițer are tacâmul lui de acasă, ales cu dinadins de proastă calitate, „că se pierde”, avem dinainte o împerechere de farfurii, cuțite și pahare, adunate parcă de prin bâlci. Toți cei paisprezece ofițeri ai batalionului de acoperire suntem îngrămădiți aici și, în așteptarea cafelelor, se continuă, fără ca nimeni să se sinchisească de fumăria în care ne găsim, discuția începută o dată cu masa și iscată de o gazetă adusă de la aprovizionare.

Întâmplarea e între cele obișnuite, iar discuția e la fel cu toate discuțiile literare, filosofice, artistice, politice, militare, religioase ale oamenilor care, în saloane, în restaurante, în tren, în sala de așteptare a dentistului, „își spun părerea lor” cu convingerea neînduplecată și matematică cu care larvele își țin în jur gogoși.

Un proces dezbătut la Curtea-cu-jurați din București a sfârșit printr-o achitare, pățimaș comentată. Un bărbat din așa-zisa societate bună și-a ucis nevasta necredincioasă și a fost absolvit de vină de către judecătorii lui.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, fără să fie din Ardeal, voinic, cu mustața bălaie, regulată ca insigna de pe șapca cheferistă, ceva mai mare însă, aproba fără codire hotărârea juraților...

— Domnule, nevasta trebuie să fie nevastă și casa, casă. Dacă-i arde de altele, să nu se mărite. Ai copii, ai necazuri, muncești ca un câine și ea să-și facă de cap?... Ei, asta nu... Dacă eram jurat, și eu îl achitam.

Căpitanul Dimiu e un conformist. Întârziat mult în grad, om cu rosturi gospodărești, nu și-ar permite să poarte la vârsta lui chipiu franțuzesc, moale, turtit, așa cum poartă căpitanii tineri, ci a rămas la modelul „Regele Carol I”, înalt, rigid ca de carton (că așa și era), teșit la spate numai.

Mai surprinzător părea că opinia contrară era susținută de căpitanul Corabu, tânăr și crunt ofițer, cu școală germană, justițiar neînduplecabil, „spaima regimentului”. Acum era de nerecunoscut. Păstra asprimea frazei scurte, dar sentimentele acestea de apărător al dragostei nu i le bănuise nimeni, niciodată.

— Cu ce drept să ucizi o femeie care nu te mai iubește? N-ai decât să te despați. Dragostea-i frumoasă tocmai pentru că nu poate cunoaște nici o silnicie. E preferință sinceră. Nu poți să-mi impui să te iubesc cu sila.

Căpitanul Floroiu, puțintel, delicat și cu fața blondă-șters, îmbătrânită înainte de vreme, era de aceeași părere.

— Cum poți să ai cruzimea să siluiești sufletul unei femei? Dreptul la dragoste e sfânt, domnule... Da, da... și aci lungea mult, cu capul întors a necaz, în profil, pe cei doi „a”. Îți spun eu... oricând... unei femei trebuie să-i fie îngăduit să-și caute fericirea.

Și toți ceilalți, tineri sau mai bătrâni, lăsând ca discuția să fie dusă cum se cuvine de către superiori, erau, dealtfel, de aceeași părere.

Aș fi vrut totuși să spun și eu două vorbe. Simplismul convins al acestei discuții mă făcea să surâd nervos, căci se suprapunea celor înveninate din mine, ca în revistele ilustrate prost, unde roșul cade alături de conturul negru. Dar fiindcă vorbeam încet, nu eram auzit, și cum începeam fraza, câte o voce mai puternică mi-o lua cu hotărâre și pasiune înainte.

Ar fi drept să arăt că nu numai în saloane, în tren, la restaurant se discuta așa. În literatură, de pildă, și în teatru era același lucru. Nu numai romanele, dar toate piesele așa-zise bulevardiere, mult la modă pe atunci, nu proclamau decât „dreptul la iubire”, și în privința asta erau noi și revoluționare, față de piesele care proclamau în vremuri prăfuite: Ucide-o!... Îndeosebi era jucat pe toate scenele din lume un tânăr francez, ale cărui eroine „poetice”, elocvente, cu părul despletit și umerii goi, într-un decor de lux și muzică, își căutau „fericirea” trecând peste orice, târâte de patimă. Femeile din toate capitalele plângeau, înduioșate până la mistuire de neînțelegerea bărbaților brutali din piesă, incapabili să simtă frumusețea sublimă a iubirii.

Cum teatrul, mai cu seamă prin dialogul lui, care trebuia să dea „iluzia vieții” (presărat doar cu vorbe de spirit ici și colo), se obligase să dea deci imaginea exactă a publicului și a convorbirilor lui, publicul, la rândul său, împrumuta din scenă fraze și formule gata și astfel, în baza unui principiu

pe care, prin analogie, l-am putea numi al mentalităților comunicante, se stabilise o adevărată nivelare între autori și spectatori:

— Nu știu, domnule – filosofă cu resemnare căpitanul Dimiu, stând mare, dar cuminte ca o fată, la masă – mie mi se pare că nevasta nu trebuie să-și facă de cap... mai e și obrazul omului în joc. Și dădu ordonanței șervetul împăturit cu grijă și chibzuială. Surâd călduț căpitanului, și pentru că are dreptate, și pentru că am nevoie de bunăvoința lui. Pândesc cu suflet de slugă momentul să-i cer o favoare.

— Domnule căpitan – căci căpitanul Floroiu era ceva mai nou în grad decât comandantul de batalion – admiți dumneata, te rog spune, admiți dumneata să ucizi o femeie care-ți declară că nu te poate iubi? Ei, cum vine asta?

— Nu știu cum vine, dar eu aș achita pe cel care și-a omorât nevasta din pricină că ea și-a părăsit bărbatul și copiii.

Am surâs din nou mios și aprobator. Știu cât plictiseau pe camarazii mei aceste încercări care adulmecau bunăvoința comandantului, dar era peste puterile mele. Mă oferisem în ajun să execut cu plutonul o săpătură pe care alții nu o izbutiseră, și această ofertă a mea îi dezgustase. Înțelegeam limpede, ca prin sticla asta, dar ce puteam face? În mine era o foială de șerpi, care ajungea deasupra numai într-un surâs, înseriat vieții militarești.

Am crezut acum că e momentul propice și – în șoaptă bâlbâită, jucându-mă cu furculița și cuțitul, să nu trădez emoția de moarte care mă gătuia – i-am repetat cererea din ajun.

— Domnule căpitan... știți... vă rugasem... am la Câmpulung... Trebuie să fiu mâine seară acolo. Știți, azi am aranjat cu serviciul...

Îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate, ca aeroplanele de hârtie albă, pe care le aruncă, prin cameră, copiii, jucându-se.

S-a întors spre mine cu un aer de negustoreasă acră și plictisită:

— Domnule sublocotenent – cu un „domnule” trântit – ți-am spus că nu se poate, nu o dată, de zece ori. Nu se poate, și nu se poate... Aici nu sunt nici eu de capul meu.

Am devenit livid și am surâs ca un câine lovit, cerând parcă scuze că înghit puneri la punct atât de grave.

Dar peste câteva clipe m-a cuprins o ură amară și seacă împotriva tuturor. Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit, ca o încălzire și o iritație a pielii pe tot corpul. Nu așteptam decât să izbucnesc... Pândeam un prilej, o cotitură de frază sau un gest, ca să intervin cu o

aruncătură de grenadă. Totdeauna, insuccesul mă face în stare să comit, după el, o serie interminabilă de greșeli, ca un jucător la ruletă, care, încercând să se refacă, mizează mereu în contratimp: de două-trei ori pe rând roșu și trece apoi pe negru, tocmai când acesta nu mai iese, revine, și așa la nesfârșit, cu îndârjire. Sunt în stare să fac față, cu un sânge rece neobișnuit, chiar întâmplărilor extraordinare, pot transforma însă mici incidente în adevărate catastrofe, din cauza unui singur moment contradictoriu.

Eram acum destul de lucid ca să-mi dau seama că sunt aproape în pragul unei nenorociri, căci în asemenea împrejurări consiliile de război sunt, ca și regulamentele, necruțătoare și dau pedepse absolut disproporționate – douăzeci de ani de muncă silnică pentru o palmă dată superiorului, de pildă – dar în același timp mă simțeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povârniș prăpăstios.

— Corabule, ascultă-mă ce-ți spun... Asta-i părerea mea cel puțin. Cum? admiți dumneata ca să... că așa vine, nu-i așa? – și aci întoarse capul ca să găsească măcar o aprobare inițială, dar nu mi-a întâlnit decât privirea tăioasă – în sfârșit, nu-i așa? ca să-și lase casa și copiii, să-ți spună „alivooar, stimabile” și tu să nu-i rupi picioarele?... Ba să faci și pe delicatu! „Noroc și să fie de-a bună, cucoană.”

— Domnule căpitan – căci Corabu nu numai că era cu mult mai nou, dar îi era acum și subaltern – eu vă întreb încă o dată: Admiteți dumneavoastră dragoste cu sila? Dacă o femeie zice „nu-mi mai placi... să ne despărțim”... Poți dumneata să spui: „nu... ești condamnată pe toată viața, n-ai drept să divorțezi...” Da?

— Ei bine, dacă e vorba de o despărțire în regulă, atunci e altceva, firește. Eu nu vorbesc de divorț... eu zic de femeia care-și înșală bărbatul.

Am intervenit nervos și aproape șuierat... Atât de viu și ca mimică, încât toți s-au întors spre mine.

— Nu, nici atunci.

Și am reluat mai scăzut, demascându-mi premeditarea, acum când toți mă priveau uimiți.

— Discuția dumneavoastră e copilăroasă și primară. Nu cunoașteți nimic din psihologia dragostei. Folosiți un material nediferențiat.

Dacă aș fi spus asta ca opinie obiectivă, oamenii ar fi acceptat-o, poate, dar era în tonul meu, în ostentația neologismelor, o nuanță de jignire și dispreț, încât toți m-au privit mirați, nedeprinși cu atitudini atât de puțin

militărești, iar căpitanul Corabu, întărâtat, dar stăpânindu-se, s-a întors spre mine cu un fel de mică solemnitate acră de magistrat.

— Cum, domnule, dacă o femeie zice: „nu mai vreau”, dumneata zici: „ba da, să vrei?” Hăi?

— Dacă e vorba de o simplă împreunare, da... are drept să zică: nu mai vreau... Dar iubirea e altceva. Iar dacă nu știți ce e, puteți, cu noțiunile dumneavoastră cumpărate și vândute cu toptanul: „așa am auzit... așa vând” să dezbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic. Și privindu-i disprețuitor: Discutați mai bine ceea ce vă pricepeți.

Au tresărit toți și apoi au rămas încremeniți de nedumerire, ca și când din tavan s-ar fi desprins, și ar fi căzut în mijlocul mesei, peste farfurii și pahare, o cobra încolăcită și împăiată. Izbucnirea mea era nelalocul ei, vulgară, fără temei, între oamenii aceștia care vorbeau obișnuit după masă, dar musteala otrăvitoare din mine trebuia să răzbească. M-am sculat brusc și am ieșit bătos ca dintr-o plină ședință, mereu în uimirea tuturor.

M-a ajuns în prag, ca un cuțit în inimă, șuierătoare și groaznică, vocea căpitanului Corabu:

— Sublocotenent Gheorghidiu...

Și în aceeași clipă am auzit un rostogolit de tacâmuri, căderea unui scaun și am înțeles că, turbat, căpitanul Corabu sărise în mijlocul odăii.

Am încremenit o clipă cu spatele la ei și am gândit: sunt pierdut... liniștit și simplu, cum poate fi un medic care ar constata că are cancer. Știam că mai lovește un ofițer.

M-am întors dintr-o dată cu tot corpul și am făcut un pas înspre mijlocul odăii. Căpitanul Corabu, care, înfipt în picioare și mult mai voinic decât mine, mă aștepta, a înlemnit cu mâna ridicată când a văzut pumnul meu crispat, gata să lovească. Mă simțeam alb, cu tot sufletul în așteptare și liniștit ca un cadavru. Era, dealtfel, un fior în întreaga încăpere, care a făcut să nu mai respire nimeni. Căpitanul mi-a întâlnit privirea și a rămas ca o linie. Cred că mi-a văzut în ochi priveliști de moarte, ca peisajele lunare. Au înțeles toți că sunt hotărât să răspund și apoi să mă omor. Niciodată n-am fost lovit ca bărbat și cred că n-aș putea îndura asta. Dealtfel, mai ajunsesem de două ori poate, în viața mea, până în acest prag. Ba, copil chiar, era să fiu sfâșiat de un bulldog, care se năpustise asupra mea, dar i-am întâlnit într-o fulgerare privirea, și a încremenit pe loc, ca și mine, alb atunci, ca și azi, probabil. Niciodată simt că n-aș putea face asta cu voință,

ca un exercițiu. Cred mai curând că această privire e ca o punte supremă de la suflet la suflet, de la element la element.

Am ieșit palid mereu, în tăcerea obosită și întinsă.

În sălița mică, aproape să mă lovesc de ordonanțele care scoteau tacâmurile...

— Domnule sublocotenent, la noapte compania noastră dă trei posturi!

Era plutonierul Raicu, care aștepta să terminăm masa.

— Lasă-mă în pace, și am ieșit în luminișul de iarbă și lună. E în mine acum o deznădejde mistuitoare, care numai la gândul că trebuie să mă duc acasă îmi îngroașă vinele gâtului. Simt nevoia să alerg, să umblu pe poteci. Nu știu ce să fac și mă ispitește, ca o șoaptă seacă, gândul să plec totuși la Câmpulung, acolo unde se aleg firele norocului meu. Un îndemn de prudență îmi spune însă că aș zădărnici poate totul, printr-o greșeală de impulsiv.

Orișan mă ajunge din urmă, îngrijorat, și mă întreabă de aproape:

— Gheorghidiule, ascultă, ce e cu tine?

Îmi ia brațul, dar caut să ocolesc răspunsul.

— Nimic.

— Ascultă, mă, ce a fost ieșirea de adineauri?

Nu mint deloc, firește, când, abia reținându-mă, continuu și acum o fierbere, nejustificată de temperatura locului și a momentului și deci retorică pentru spectator sau pentru cel ce nu se recunoaște în întâmplare.

— M-a scos din sărite atâta sărăcie de spirit într-o discuție. Cu noțiuni primare, grosolane, cu înțelesuri nediferențiate. Ce știu ei despre dragoste, de vorbesc interminabil? Platitudini, poncife din cărți și formule curențe... Dogme banale, care circulă și care țin loc de cugetare.

— Dar... și rămâne în gol, căci simte, acum abia, că lămuririle sunt din altă „clasă” decât i se păruse izbucnirea insolentă de adineauri.

Și totuși el nu bănuiește nici acum, nu poate da la o parte perdeaua care-mi acoperă sufletul, ca să știe ce răni sunt acolo, cât de mult această izbucnire a mea e un istovitor și amar „pro domo”. Nu-l las să mă întrerupă măcar.

— Ce-i o iubire, ca s-o faci regulă casnică? A se șterge pe picioare la ușă... a nu-și înșela bărbatul... așa cum vrea Dimiu. Cine ar putea respecta asemenea regulament de serviciu interior al conjugalității? Dar infinit mai superficială încă e formula lui Corabu. Cum? se pot despărți așa de ușor doi amănți? Un bandaj aplicat prea multe zile pe o rană și se lipește de ea de

nu-l poți desface decât cu suferințe de neîndurat... dar două suflete care s-au împletit... au crescut apoi laolaltă? Dacă admiți că o căsnicie e o asociație pentru bunul trai în viață, e rușinos, firește, să protestezi atunci când e dizolvată. Dar cum să primești formula de metafizică vulgară că iubirea sufletească e o conjugare de entități abstracte, care când se desfac se regăsesc în aceeași formă și cantitate ca înainte de contopire: doi litri de apă și sare, puși la distilat, dau un litru și jumătate de apă și o jumătate de litru de sare; amesteci iar și iar ai doi litri de apă și sare? A crede că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă înseamnă, firește, a discuta ca toată lumea, prostește... O femeie își dă sufletul și pe urmă și-l reia intact. Și de ce nu? Are drept să ia înapoi exact cât a dat.

Fără să vreau, înfierbântat încă de propria mea izbucnire, de tot ce mocnisem în suflet, strâng furios brațul lui Orișan, care la început a încercat nedumerit să mă întrerupă și care acum, înțelegând, ca la lumina unei torțe, că e vorba de sentimente refulate, sugrumate îndelungă vreme, tace, ascultându-mă, pe poteca luminată de lună, sub cerul înalt, aci, între culmi de munți.

— O iubire mare e mai curând un proces de autosugestie... Trebuie timp și trebuie complicitate pentru formarea ei. De cele mai multe ori te obișnuiești greu, la început, să-ți placă femeia fără care mai târziu nu mai poți trăi. Iubești întâi din milă, din îndatorire, din duioșie, iubești pentru că știi că asta o face fericită, îți repeți că nu e loial s-o jignești, să înșeli atâta încredere. Pe urmă te obișnuiești cu surâsul și vocea ei, așa cum te obișnuiești cu un peisaj. Și treptat îți trebuiește prezența ei zilnică. Înăbuși în tine mugurii oricăror altor prietenii și iubiri. Toate planurile de viitor ți le faci în funcție de nevoile și preferințele ei. Vrei succese ca să ai surâsul ei. Psihologia arată că au o tendință de stabilizare stările sufletești repetate și că, menținute cu voință, duc la o adevărată nevroză. Orice iubire e ca un monoideism, voluntar la început, patologic pe urmă.

Îți construiești casa pentru o femeie, cumperi mobila pe care a ales-o ea, îți fixezi deprinderile cum le-a dorit ea. Toate planurile tale de viitor până la moarte sunt făcute pentru doi inși. A plecat de acasă, și ești neconținut îngrijorat să nu i se întâmple ceva... Te străpunge ca un stilet orice aluzie despre ea și ești nebun de fericire când, după greutatea materiale și umilințe uneori, ai izbutit să-i faci o surpriză care s-o uimească de plăcere. Ei bine, într-o zi vine femeia aceasta și-ți spune că toate astea trebuie să înceteze până mâine la ora 11,35, când pleacă la gară. Shylock n-a avut curajul să

taie din spatele unui om viu exact livra de carne la care avea dreptul, căci știa că asta nu se poate. Totuși, femeia crede că din această simbioză sentimentală, care e iubirea, poate să-și ia înapoi numai partea pe care a adus-o ea fără să facă rău restului. Nici un doctor nu are curajul să despartă corpurile celor născuți uniți, căci le-ar ucide pe amândouă. Când e cu adevărat vorba de o iubire mare, dacă unul dintre amanți încearcă imposibilul, rezultatul e același. Celălalt, bărbat sau femeie, se sinucide, dar întâi poate ucide. De altminteri așa e și frumos. Trebuie să se știe că și iubirea are riscurile ei. Că acei care se iubesc au drept de viață și de moarte, unul asupra celuilalt.

Orișan nu vede că-mi sunt ochii plini de lacrimi în întuneric, dar fără îndoială simte asta din deznădejdea înmuiată a vocii mele. Tace, alături de mine, îndelung, din delicatețe... Abia târziu mă întreabă cu sfiiciune:

— Suferi, Gheorghidiule?

Nu răspund nimic, căci aș izbucni în hohote nervoase. Mușchii feței îmi sunt contractați.

Mă duce apoi până acasă. În prag, nu mă mai pot stăpâni.

— Dacă mâine seară nu-mi dă drumul pentru două zile, dezertez.

Pleacă fără să spuie o vorbă, dar ghicesc în strângerea de mână o nedumerire, o prietenie descurajată parcă.

E tot filosofie...

Îmi dădea o impresie de echivoc: mă simțeam în mâna celor doi oameni, care luau neconținut aere grave și atitudini importante, ca în mâna unui medic, care-ți aplică aparate și face încercări cu tine, fără să spuie exact ce vrea, pretinzându-ți, destul de nejustificat, absolută încredere. Dealtfel, mi-e greu să merg imediat în spatele cuiva, cu obligația să calc exact în urmele lui.

Mai ales că în timpul acesta munca mea la Universitate mă pasiona și fără îndoială că a fost cea mai rodnică din viața mea. Chiar în a doua jumătate a lui april am avut o lucrare de seminar, care a fost o adevărată lecție despre Critica rațiunii practice. Profesorul, foarte serios și foarte pretențios, obișnuia să lase pe catedră pe studentul care expunea lucrarea, iar el trecea în rândul auditorilor, în prima bancă. Noutatea era acum că, spre deosebire de toți colegii mei, care-și citeau lucrările, eu vorbeam, timp de o oră, despre tema dată, fără altceva dinainte decât o pagină cu note.

Negreșit, Critica rațiunii practice, excesiv dogmatică, prezintă mult mai puține greutatea decât aceea a rațiunii pure, chiar în textul kantian, ba încă, ținând seama mai mult de sală decât de profesor, căutasem să ocolesc cât mai mult dificultățile metafizice. Nevastă-mea a fost până seara gravă și tăcută. Faptul că fusesem tratat de profesor cu atâta deferență măsurată, că timp de o oră fusesem pe catedră obiectul privirilor unei săli pline, în care erau și câteva studenți, frumoase, necunoscute nouă, de la altă facultate probabil, sfiala admirativă cu care eram felicitat de colegi și de roiul de fete care mă înconjurase, la sfârșitul orei lângă catedră, o intimidaseră.

S-a rezemat de brațul meu, caldă și îngândurată. Aveam de făcut cumpărături și simțeam nevoia să schimb oboseala în joc și destindere. Am fost cu trăsura după-masă la Șosea, până dincolo de vila Minovici. A vorbit în timpul plimbării puțin și părea mereu preocupată. Numai când a fost în patul jos și larg, ghemuită între pernele albe, după obiceiul ei, a șoptit, parcă mai mult pentru ea: „Uf... și filosofia asta!” Spunea „uf, și filosofia asta!” cu un fel de ciudă, cum ar fi spus: „uf, rochia asta!” sau „uf, pantoful ăsta!” care o strânge.

— Dar ce-ți face filosofia, fată dragă?

— Nu pricep nimic... nimic, și-i erau ochii mari și albaștri, încruntați de necaz.

— Cum, acum, după ce ai audiat aproape doi ani cursuri de filosofie, constăți că nu pricepi nimic?

— Lasă-mă-n pace... niciodată n-am priceput nimic... ce naiba vor toți filosofii aceștia?

— Și-i iubești tu... cred că nimic mai mult... Așa o fată slută ca tine...

— Ascultă, vorbesc serios acum... Te rog foarte mult...

— Ei, cum vorbești serios, draga mea, dacă vrei să știi ce vor filosofii?

Lumina lămpii, strânsă și răsfântă de abajur, îi poleia rotunzimele albe, în culcușul patului cu perne mari, pătrate, de olandă parcă scrobite.

— Ascultă, ți-a trecut vânătaia pe care ți-ai făcut-o la genunchi, când te-ai lovit de scaunul căzut ieri? și i-am ridicat cămășuța spumoasă de pe genunchi, ca să văd.

Și-a tras-o nervoasă la loc.

— Lasă asta și răspunde la ce te întreb.

— Cum, dragă, vrei să știi serios ce vor filosofii?

— Da... și era gravă ca un copil care cere luna sau pasărea de aur...

— Nu știi...

— Cum nu știi? Atunci de ce vorbești la Universitate?

— Ce vrei să fac? Vorbesc și eu așa...

— Dar lumea de ce spune că știi?

— Spune cineva enormitatea asta?

— Lasă-mă-n pace, că nu vrei să-mi spui, și albastrul ochilor i s-a întunecat, buza de jos, umedă, i s-a răsfrânt a ciudă.

Aș fi vrut s-o sărut, așa îmbufnată și copilăroasă ca o cadână.

— Fată dragă... zău dacă știu.

— Spune ce știi... Ce-ai vrut să spui azi când ai spus „neliniște metafizică”?

M-a mirat că a reținut expresia, dar pare-se că a frapat-o ca pe excursioniști un obiect de curiozitate colorată, în muzeu.

— Neliniște metafizică? și o priveam adânc în ochi... Neliniște metafizică e să privești o femeie în ochii mari.

— Ei, nu...

— Să simți că lumea e fără margini, că suntem atât de mici, că frumusețea are pete și e trecătoare, că dreptatea nu se poate realiza, că nu putem ști niciodată adevărul. Să fii, din cauza asta, trist... să iubești florile și să zâmbești când vezi oameni ca Nae Gheorghidiu, care nu bănuie nimic și își au socotelile lor.

Genele lungi se întind ușor ca o mirare peste apa albăstrie dintre ele.

— Nu putem ști adevărul? Cum? dreptatea nu se poate realiza? și ascultând în ea, o clipă, pe urmă: frumusețea are pete și e trecătoare?

— Da, fată dragă, adevărul nu-l putem ști niciodată, niciodată... dreptatea nu se poate realiza pe lume... iar frumusețea are pete și e trecătoare... Așa, ca pata asta, de deasupra genunchiului tău...

— Ei, ești revoltător, mârâia, păcălită în așteptarea ei.

— Iar acum două săptămâni ai avut și un guturai de nu avea nimeni curajul să te sărute, iar nasul ți-era inform și roșu... Ba încă ar putea fi și mai rău, zi Doamne ferește... ai putea fi bolnavă de stomac, de pildă...

— Ah, taci cu prostiile... spune-mi mai bine ce e filosofia...

— Tare mi-e teamă că dacă nu ți-o conveni nici ea, o să-i spui „să tacă” și filosofiei. Voi femeile...

— Te rog... nici un „voi femeile”... eu sunt eu... eu nu sunt „femeile”.

Am tras-o de nas, s-a apărut ca de o albină cu palma... și pe urmă iar a luat mutra întrebătoare.

— Stai întâi să îndrept abajurul, ca să-ți fie capul în lumină... Nu pot suferi să-ți vorbesc, fără să-ți văd ochii. Îmi dă „neliniștea metafizică”, și întorcând lampa cu abajur mare, verde, de citit seara, am scăldat-o în lumină. Cu formele ei calde și vii, era ca o bucurie a serii.

— Ah... iar începi... credeam că ai devenit serios, și trase de urechile de dantelă pușorul de puf.

— Dragă, filosofii, ca toți copiii, au vrut să știe la început „cine a făcut lumea?”.

— Cine s-o facă? Dumnezeu...

— Da? Ai uitat întrebarea: dar pe Dumnezeu cine l-a făcut, tăticle?

—?!... se miră cu ochii măriți și gura micșorată.

— Sigur. Îndeosebi, ei ar fi vrut să știe ce se întâmplă cu omul după moarte... Dacă există suflet... și dacă sufletul e muritor. Au văzut însă curând că aici dezlegare nu poate să fie și, modești, dându-și seama că nu pot cunoaște nimic de dincolo, au căutat să cunoască mai bine lumea de dincoace, lumea asta în care trăim. Negreșit, mai toți au făcut și metafizică religioasă, dar cei mai mulți, și în principalul operei lor, s-au întrebat ce e lumea...

— Ce să fie? și era mirată că filosofii și-au pus o întrebare atât de simplă.

— Ce? ți se pare așa de ușor de răspuns?

— Dragă fată, încă de la început s-a văzut că nici întrebarea asta nu are un răspuns limpede. De trei mii de ani – și, poate, mai demult – gânditorii caută dezlegare: Ce este lumea? Ce putem cunoaște din ea? Cei care au încercat un răspuns se numesc filosofi, iar ansamblul răspunsului lor, un sistem de filosofie. De aceea, în centrul filosofiei stă așa-zisa teorie a cunoașterii. Motru, de pildă, e profesor de logică și de teoria cunoașterii.

Pare enervată, deziluzionată, își ridică ușor cămășuța albă pe umerii rotunzi și cruzi.

— Dar bine, cu această cunoaștere a lumii nu se ocupă știința? Ce mai e nevoie de o teorie a cunoașterii?

E mirată, așa cum se miră profanii că filosofia se ocupă de lucruri care lor le par excesiv de simple, căci nimic nu pare mai simplu decât o axiomă. Așa cum elevii, care urmează matematicile superioare, se miră că li se cere să demonstreze că $3 \times 7 = 7 \times 3$.

— E cu totul altceva, fată urâtă... Dealtfel, cei mai mulți filosofi au tăgăduit posibilitatea științei.

— Ei, cum asta? Întreabă, nevinovată...

— Ei spun că, în afară de ce e formal și nu al realității, în afară deci de matematici și de ce se leagă de ele: geometria, mecanica și fizica, în genere, nu putem cunoaște nimic sigur. „Sigur”, înțelegi?

— Și cum asta? Dar medicina?

— De medicină nici nu mai vorbim. Indicațiile ei se bat în cap și determină mode. Unii cred că de două mii de ani n-a făcut nici un progres, în afară de chirurgie, care e tehnică pură. Medicina nici astăzi nu poate vindeca un guturai măcar și ai văzut că eu a trebuit să aștept două săptămâni până să te pot săruta ca lumea...

— Ah! și-mi dă mânioasă cu puișorul de puf în cap.

— A recomandat, zeci de ani, dușurile reci pentru cei nervoși și acum le condamnă, găsindu-le omorâtoare mai ales pentru cei nervoși, de le-a înlocuit cu cele scoțiene. A recomandat o jumătate de veac mâncărurile fierte mult, cu grijă, și azi le recomandă aproape crude, să nu li se piardă vitaminele. A recomandat operația de apendicită, pe urmă a combătut-o, a recomandat medicația intensă, ca să revie pe urmă la stimulente și iar să se întoarcă. Am citit zilele trecute că un medic e de părere că apa murdară de râu e mai bună de băut, tocmai pentru că are bacterii, necesare organismului, și e deci împotriva filtrării. Ba se pare că unii medici sunt și împotriva aerăției camerei de dormit, pentru ca să nu se consume oxigen în timpul somnului și odihna să fie deci completă și citează cazul păsărilor, care dorm cu pliscul sub aripă. A fost un principiu: „digerăm cu picioarele mai mult decât cu stomacul” și acum unii recomandă siesta liniștită, după pilda animalelor care se odihnesc după masă. Tuberculoșilor li s-a recomandat, cu pasiune, aerul cel mai tare al munților și, după ce au murit cu sutele și miile acolo, au fost coborâți, ceilalți, mai jos. Dealtfel, mulți se întreabă dacă nu cumva cea mai teribilă dintre boale, aceea a cancerului, nu e un rezultat al excesului de medicație, dovedind astfel că nu câștigăm nimic, că, în schimbul unei aparente îndreptări, ne lovește mai rău, mai cumplit. S-a observat, în orice caz, că populațiile care ignorează medicina trăiesc mai sănătos și mai mult decât cele care la tot pasul aleargă după doctori. Asta ca să-ți dau un exemplu. Așa cu toate... De istorie ce să mai vorbesc? Ai văzut cum își bate joc Anatole France de ea. Dealtminteri, filosofii nu se gândeau numai la medicină, ci la tot ce poate fi obiect de știut. Nu putem cunoaște nimic cu adevărat.

— Tot nu pricep... cum nu putem cunoaște?

— Ascultă, să te întreb altfel. Cum cunoaștem noi lumea?

— Prin simțuri...

— Foarte bine... dar simțurile sunt înșelătoare:

Urechea te minte și ochiul te-nșală...

Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic...

Culoarea nu e a lucrurilor... e a ochiului nostru... Daltoniștii văd verde în loc de roș. Dacă toți am fi daltoniști, toate lucrurile roșii ar fi verzi, ochiul suferă de atâtea ori, de altfel, de halucinație... urechea de asemeni... „mi s-a părut că m-a strigat cineva”, pipăitul înșală, simțul inferior înșală... Cei cărora li s-a amputat piciorul se vaietă încă uneori că-i doare unghia de la deget. Lucrurile n-au nimic al lor: nici formă, nici culoare, nici sunet. De altfel, n-ai văzut și în somn cum ne înșală simțurile? Trăiești în vis tocmai ca în viață. Soarele te arde, iarba e umedă, gheața rece, vezi ce nici n-ai gândi, câștigi saci cu bani de aur. Ba chiar bănuiești că ești în vis și îngrijorat, cauți să verifici, te pipăi. Dar te convingi că e realitate. Pentru orice gânditor adevărat a rămas stabilit că nu putem avea nici o încredere în simțuri. Totul e relativ. Născiorul dumitale pare un nas de Cyrano pe lângă o cârnă adevărată.

— Ascultă... și iar își arată amenințătoare dinții albi, dintre care doi din față, de sub buza roșie de sus, puțin mai lați, ca două minuscule petale, îmbietoare, de floare de cireș.

— Cine ar bănuî că alămiul părului dumitale e făcut cu ajutorul ceaiului...? Pe toți îi înșală.

— Ah! și a început indignată să dea cu picioarele și pumnii în mine, arătându-mi șuvițe de păr auriu din creștet: Uite... uite.

— Dragă, mă lași sau nu să fac filosofie?

— Dacă spui infamii?

— Ce infamii? Astea sunt infamii? Vezi că dacă nu stai liniștită, vai de chica dumitale alămie. Și, după ce s-a potolit puțin: Îmi spui uneori că mă iubești. Și eu trebuie să cred asta... deși știu că e ceva foarte relativ... Cine știe...?

Mă privește cu ochi mari de copil furios.

— Ai spus că faci acum numai filosofie...

— Dar ce? Crezi că asta nu-i filosofie? Să știu dacă mă iubești sau nu? (Când îmi dau seama acum cât de puțin bănuiam ce sens profund avea să aibă într-o zi această afirmație pentru mine, ce înnebunitoare problemă fără soluție avea să-mi puie, cât aveam să-mi repet întrebarea la nesfârșit, îmi

vine să surâd melancolic de seninătatea cu care glumeam atunci, cum ar glumi, fără să știe nimic, cei al căror tren a și pornit pe o linie pe care alt tren vine dimpotrivă.)

— Nu te iubesc deloc... continuă.

— Dar sub aparență, s-au întrebat filosofii, nu e nimic absolut, nimic care să reziste oricărei analize? Și fiecare a propus câte ceva. Fiecare a avut un sistem al lui. Primii filosofi greci mai cunoscuți au emis teorii oarecum simple. Pentru Tales din Milet, dacă ai căuta și ai căuta, ai vedea că esența, absolutul, este apa. Ea se transformă în toate lucrurile care sunt pe lume. Pentru Heraclites, care nu vedea decât mișcare și transformare, dimpotrivă: esența, absolutul, era focul, un foc mai pur însă. Alții, mai vechi, crezuseră că e pământul, alții aerul. De fapt, toți înțelegeau prin aceste „principii” ceea ce știința modernă înțelege prin „energie”, care, transformându-se în orice, creează lumea existentă. Deci, vechii filosofi greci erau niște fizicieni. Erau, dealtfel, și buni matematicieni. Pytagora chiar credea că numărul e singura realitate în lume. Căci aparențele ar fi înșelând, dar numărul nu înșală niciodată, 3+4 fac oricând șapte. Alții au găsit că mișcarea e absolută. Zenon credea că, singur, repaosul. Dar să trecem peste acești primi filosofi, căci toți au dreptate, dar toți exagerează.

— Ascultă, nu pricep.

— Ei, mereu nu pricepi... Și pe urmă, surâzând: Un filosof nu trebuie priceput, căci asta e imposibil. Dealtfel, filosofii toți se declară, de trei mii de ani încoace, unii pe alții ininteligibili. Și dacă ei nu se înțeleg... atunci cum vrei să-i înțelegi tu?... Așa cum ești... Și o privesc cu o prefăcută desconsiderare.

E foarte atentă și nu ia în seamă nimic.

— Bine, dar nici profesorul nu-i înțelege?

— Nici el, nici nimeni. Un sistem de filosofie e un sistem frumos sau nu e nimic. Nu uita că el e un mare profesor de istoria filosofiei. Un istoric memorizează. El expune pe rând sistemele, nu le explică. Căci, în general, aceste sisteme sunt capodopere de logică și metodă. Numai dacă le admiți însă punctul de plecare, adică tocmai cel care e declarat, în genere, ininteligibil. Filosofii și nebunii sunt cei mai mari adepți ai logicii. Dacă admiți unui nebun că el e de sticlă, atunci totul decurge cum nu se poate mai normal. Se ferește de tine ca să nu se spargă, se spală cu grijă ca să fie mereu limpede, își studiază greutatea, speră să devie sonor, și așa mai departe. Dealtfel, după primii filosofi greci, au urmat sofistii, care au împins

îndoiala până la ultimele consecințe. Dacă nimic nu e adevărat, atunci se poate afirma orice. Totul e să fie frumos exprimat. Dacă „omul e măsura lucrurilor” și, oricât s-ar trudi, nu descoperă decât minciuna, atunci să aleagă cel puțin minciunile agreabile. Cum vezi, ei sunt strămoșii autorului tău favorit, Anatole France, care afirmă și el că orice idee se poate susține, că adevărul nu poate fi aflat și că singurul lucru care ne rămâne de făcut e să căutăm frumosul și agreabilul. Iar în locul unui filosof, el preferă o statueta sau, și mai bine, o femeiușcă frumoasă ca o statueta... Cu toate că nu împărtășesc convingerile lui, cu toate că ai sânii atât de urăți, uite, uneori privindu-te, simt și eu că are puțină dreptate.

S-a înfășurat de necaz, toată, de la picioare până sub bărbie, cu plapuma cu atlazul ivoriu, ca un copil în fașă.

— Foarte bine, spune mai departe.

— Spun, dacă dai iar plapuma deoparte.

— Dar să spui... auzi? și e mereu copilăroasă ca o cadână.

— Spun. Dar pe scurt acum, că, uite, se face ziuă. O privesc cercetător. Sunt singur acum, după miezul nopții, în tot cuprinsul pământului, al stelelor, al nemărginirii albastre, cu femeia aceasta, goală pe alba piramidă a pernelor, sub lumina lămpii.

— Ce-are a face că-i târziu...? spune.

— Ei bine, au urmat, lăsând deoparte pe cei mai puțin însemnați, timp de aproape două mii de ani, o serie de mari filosofi, care, indignați de atitudinea sofiștilor (căci aceștia, găsind că simțurile înșală, tăgăduiau totul), au căutat dacă nu există un alt mijloc, mai sigur, de aflat adevărul. Și au găsit că rațiunea e un bun instrument și că ea ne poate ajuta să descoperim câteva adevăruri absolute. Socrate a găsit că binele e ceva absolut. Platon a ajuns la concluzia că ideile nu sunt supuse schimbării. Animalul se naște, crește, moare; dar ideea de animal, speța, rămâne undeva, departe, în aer, în cer; Aristotel găsea că rămâne sigură activitatea, cine nu se mișcă e mort ca un tablou pe perete, activitatea e o certitudine. Descartes găsea că sigură e îndoiala, deci cugetarea – și de aci deducea existența sigură a lumii. Spinoza, încă mai raționalist decât ceilalți, ajungea la concluzia că sigură e substanța, adică Dumnezeu, și tot ce există nu sunt decât moduri și forme ale substanței. E panteismul exprimat cu aproximație în literatură, în ideea nu că Dumnezeu e în toate, ci că e toate: floare, pom, munte, om, gândire; Leibniz, tot pe calea rațiunii, găsea că absolut certă e existența substanței active, a monadelor adică, un fel de mici suflete din

care ar fi făcută lumea. Aceștia au fost raționaliștii principali, căci i-am lăsat deoparte pe mulți, între care și pe religioși: Plotin din Alexandria, pe filosofii și sfinții creștini: sfântul Augustin, sfântul Anselm, sfântul Bernard, sfântul Toma d'Aquino și alții. Dormi cu ochii deschiși sau ascuți?

Stă rezemată în cot:

Spune înainte... Și avea brațul alb și gol.

Așadar, timp de două mii de ani, aceștia și discipolii lor au căutat, îngroziți de nesiguranța simțurilor, să găsească sprijin în rațiune sau în credința în Dumnezeu. A venit însă școala filosofică englezească, știi că englezii sunt oameni practici, și a afirmat că nimic nu putem ști decât tot prin simțuri. Rațiunea nu duce decât la vorbe goale. Unul dintre acești englezi, Roger Bacon, și după el altul, Francis Bacon, peste trei veacuri, ne îndeamnă să ne întoarcem la natură și să nu credem decât ceea ce se poate controla. Ei sunt părinții științei moderne. Ceilalți englezi, care au filosofat, s-au mulțumit să tăgăduiască valoarea virajului rațiunii. Locke afirmă contrariul celor ce se susținuse două mii de ani. Numai prin simțuri putem cunoaște ceea ce e de cunoscut, prin experiență. Înainte de experiență sufletul e „tabula rasa”. Totul vine prin simțuri. Episcopul Berkeley trage concluzia că dacă totul nu există decât câtă vreme e cunoscut prin simțuri, atunci tot ce nu e cunoscut nu există; și cum cunoașterea e un act spiritual, spiritul e totul, deci materia nu există și senzațiile sunt provocate de spiritul cel mare: Dumnezeu, așa cum sufletul provoacă și trăiește visele. Viața și materia sunt numai un vis al spiritului: David Hume tăgăduiește spiritul și revine, într-o formă nouă, la vechiul scepticism al sofistilor. Nimic nu există în realitate. Totul e numai relativ la noi și se reduce la legile asociației ideilor. Nici numărul, nici cauza, nimic nu există, afară de ceea ce aduc simțurile și care, firește, nu are nici o valoare științifică. Tot un englez, și încă față bisericească, filosoful Thomas Reid, a combătut această filosofie a iluziei, spunând, între altele, și o anecdotă care a avut mare succes la vremea ei. „Mă întâlnesc, zilele trecute, cu bunul meu prieten, John să-i spunem. Era foarte amărât. „Dar, John, ce s-a întâmplat cu dumneata?” „Sunt amărât. Mi-a înnebunit băiatul cel mare”... „Arthur? Ei, nu mai spune... cel care studia filosofia la Oxford?” „Tocmai el. A venit acum de sărbători acasă. Firește că am găsit o masă bogată și, emoționat, l-am întrebat ce a învățat acolo la Universitate...” „Multe, tată, și lucruri pe care nici nu le bănuiești. Am învățat, de pildă, că nimic nu există, că totul e o creație a simțurilor mele, masa, cu tot ce e pe ea; uite, mâna mea e și ea

creație a simțurilor mele. Tot ce mă înconjoară e o creație a simțurilor mele. Dumnezeu însuși, tată, ești o creație a simțurilor mele”... Când am auzit asta, mi s-a făcut rău. M-am ridicat furios în picioare și i-am spus, cuprins de mânie: „Bine, ticălosule, că vinul și paharul, și masa or fi creația simțurilor tale... poate... nu știu. Dar să-mi spui mie că eu sunt o creație a simțurilor tale, când știu bine că eu te-am făcut pe tine?... Asta e prea-prea. Ieși afară din casa mea și du-te la filosofii tăi”.”

Râde amuzată cu dinții ca miezul unui fruct roșu.

— Episcopul ăsta avea dreptate...

— Te cred că-i dai dreptate... Totdeauna episcopii au fost de acord cu femeiuștile frumoase. Dar acum am obosit... Dealtfel, am ajuns la Kant, care e cel mai mare dintre toți. El i-a împăcat pe cei două mii de ani de raționalism – adică de împăcat nu i-a împăcat, dar a găsit calea adevărată cu empirismul științific al englezilor. El a spus: nici rațiunea singură, nici simțurile singure nu pot oferi un adevăr sigur. Rațiunea singură o ia razna, simțurile singure sunt moarte. Lumea cea adevărată, care ne stârnește impresiile, n-o cunoaștem. El i-a zis lumii aceleia „lucru în sine”, numen. Numenul, acest miez al lucrurilor, nu-l poate cunoaște nimeni. Când vrea să ajungă la noi, el ia forma dictată de simțuri și se organizează așa cum cere rațiunea noastră. Când acest numen vrea să intre în cetatea minții noastre, el trebuie să se supui formalităților necesare, să îmbrace un anumit costum, să păstreze obiceiurile și prescripțiile. Rațiunea nu poate ști nimic din ceea ce e în afară de zidurile cetății, dar garantează pentru ordinea și siguranța celor dinăuntru. Prin urmare, și după Kant, lumea pe care o vedem e un vis al fiecăruia din noi, dar un vis care se formează după anumite reguli, nu așa la întâmplare, după regulile „casei” adică ale sensibilității, ale judecății și ale rațiunii.

Un vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi...

Iată, fată dragă, filosofia, explicată, atât cât s-a putut, ca s-o înțeleagă și o proastă mică, așa ca tine...

S-a întăritat ca o pisică în culcușul de olandă albă.

— Iar începi?

— Ei, atunci, poftim, retractez: o proastă mare.

— Ascultă, să nu mă scoți din sărite... Spune-mi mai bine acum altceva. Dacă lumea care există e un vis al fiecărui om, după reguli stabilite, cum se face că toți oamenii visează după aceleași reguli?

O privesc cu o nemaipomenită mirare.

— Zău că nu ești chiar așa de proastă.

S-a înfuriat, vrea să-mi prindă mâna ca să mi-o muște.

— Zău că nu glumesc... Asta s-au întrebat și ceilalți filosofi, citind pe Kant. El spusese că există o „conștiință în genere”. Dar, se vede că e prea puțin... Pe tine te mulțumește această afirmație, căci pe confrății tăi într-ale filosofiei nu...

N-am apucat să termin fraza, căci m-am pomenit cu amândouă pernele de puf și dantelă în cap.

— Dragă fată, nu mai știu cum să mă înțeleg cu tine... Dacă-ți spun...

Mă întrerupe poruncitor...

— Stai, acum vino aproape și-mi răspunde la o întrebare.

Iau o mutră supusă, cu ipocrizie, și aștept.

— Da?

— Cine era o fată blondă și uscată?...

— Care?

— Una urâtă... după lucrare, când tu vorbeai cu profesorul, câțiva băieți și vreo două fete discutau despre tine. Asta se lăuda că te cunoaște... Un băiat spunea și el că ați făcut liceul împreună.

— Cine, frate?

— Ei, cum cine? Una... blondă și urâtă. Era în capul băncii a cincea.

Nu știu nimic, dar spun la întâmplare:

— Care, aia din capul băncii a cincea...? A...! blonda... aia cu gura frumoasă...?

Strâmbă din buze.

— Da, frumoasă, dacă era vopsită ca o paparudă.

Am înțeles și joc mai departe, cu mutra cea mai convinsă:

— A, știu acum. E o fostă metresă a mea...

Mă privește o clipă uimită, cu sprâncene circumflexe.

— Mizerabile, și se năpustește asupra mea cu pumnii.

— A, da... frumoasă fată... ce gură avea...

M-a împins cu picioarele afară din pat și, ca să nu cad, a trebuit să cobor.

— Dragă, avea o gură caldă și lacomă...

Strigă la mine mânioasă:

— Taci... n-auzi, taci...

Și, lăudăros, din mijlocul dormitorului:

— Lacomă... dragă... Aia știa să sărute, nu ca tine.

Aruncă acum cu pernele în mine, strigând în genunchi, în mijlocul patului:

— Nu mă interesează... taci... nu vreau să aud... era slută.

— Când te strângea în brațe... niște brațe, cu adevărat colaci de salvare...

Vrea să-mi arunce cartea de pe mescioară în cap, dar sar mai înainte, o prind în brațe și o culc în pat. I-am fixat umerii în olanda albă a așternutului, petrecându-i mâna stângă pe sub talie, arcuindu-i astfel pieptul cu sânii mici. Îi prinsesem amândouă mâinile, căci cu cotul îi apăsam brațul stâng, iar cu degetele îi încheștasem brațul celălalt aproape de umăr. Corpul îi era de sub sâni în jos liber și gol tot, dar nu putea să scape din prinsoare, cu toată truda ei de zvârlugă. În felul acesta gura îi era în voia mea, căci stam în genunchi și aveam și brațul drept cu totul liber. N-o sărutam. Îmi apropiam numai buzele de colțul gurii ei și așteptam. Se smucea, arunca picioarele căutând să mă lovească, dar totul era de prisos. Cămășuța i se adunase spre gât. O întrebam ironic:

— Tot mai vrei să dai oamenilor cu cărțile în cap? și-i conturam, abia atingându-le cu gura, buzele moi și cărnose, iar când înfiorat le simțeam întredeschiderea și respirația caldă de floare, mă depărtam de ele și mă apropiam ușor de urechiușe. Își răsucea mijlocul, se vânzolea opintindu-se în călcâie, făcând ca o punte arcuită din trupul ei oferit tot unui zenit al voluptății, vădind goală, floarea de mătase palidă din mijloc, în lumina cristalină crudă a lămpii.

— Mai ești afurisită?

Nu vrea să vorbească și, amărâtă, avea aerul să spuie că scapă ea din strânsoare și are să-mi arate mie.

Era vânjos și viu trupul, în toată goliciunea lui de femeie de douăzeci de ani, tare, dar fără nici un os aparent, ca al felinei. Pielea netedă și albă avea luciri de sidef. Toate liniile începeau, fără să se vadă cum, așa ca ale lebedei, din ocoluri. Sânii robuști, din cauza mâinii mele petrecute pe sub talie, prelungeau grațios, ca niște fructe oferite, coșul pieptului, ca sub ei, spre pântec, căderea să fie bruscă. Picioarele aveau coapsele tari, abia lipite înăuntru când erau alături, lung arcuite în afară, din șold la genunchi, ca și când feminitatea ei ar fi fost între două paranteze fine, prelungi. Cu toată înverșunarea împotrivirii, mi-am apropiat gura de a ei, dar când am simțit-o moale și bună, ca un miez bun de fruct, i-am dat dintr-o dată drumul și-am sărit în mijlocul dormitorului, ca de frica unui șarpe.

S-a ridicat înfuriată, aprigă, în genunchi și în aceeași clipă mi-a zburat în cap cartea... și de abia am avut timp să mă feresc, căci flaconul cu apă de colonia de pe masă a zburat și el, prăbușind în spatele meu o etajeră cu vasul de flori cu tot, făcându-se cioburi.

Dacă mă lovea, nu știu ce s-ar fi putut întâmpla. M-ar fi desfigurat, poate m-ar fi ucis chiar. Era fără îndoială un paroxism, o undă de nebunie în furia ei, căci avea în joc aceeași frenezie ca animalele din junglă. Niciodată n-o iubeam atât de mult ca în asemenea clipe și ar fi putut să mă omoare, dar la ispita asta n-aș fi renunțat. E ceea ce n-am întâlnit niciodată la altă femeie, această impresie de a te juca pasionat cu o panteră întărită. Am prins-o din nou în brațe, și când mi-a simțit gura apăsată în plin, cald, pe a ei, s-a destins toată, s-a înmuiat ca o cârpă, și-a trecut brațul după gâtul meu și a rămas atârnată de gura mea.

Scăpat din strânsoarea sărutului ei, mi-am plimbat buzele de-a lungul taliei cu răsuciri molcome, mi-am lipit urechea și obrazul de pânțele neted și catifelat, ca o petală de trandafir galben, ascultând înăuntru viața femeii, în ovarele ei, ca o sevă, atent cum ascultă medicul pieptul celui pe care îl examinează. A prins să se frământa iarăși, se frângea ca o pâine a iubirii trupului tânăr, era lănced albă, și cu ochii închiși peste durerea dospită din ea, oferind între dinți, întinsă, garoafa însângerată a buzelor. Eu priveam ochii îndoliați, care vegheaseră nopți de-a rândul deasupra patului prietenei bolnave, mâna palidă care scotea din camera suferinței ligheanul cu pansamente murdare schimbate, aceeași mână palidă care copia zeci și zeci de pagini pentru mătușă. Am prins să caut în tot trupul acesta de prințesă dornică sufletul, floarea gândului și a loialității. Tăcut, voința dintre noi creștea, se exaspera ca sacadele unui spasm. Îmi gângurea numai, deodată învăpăiată și năvalnic rumenită, năucit și cald în ureche, vorbe fără șir: „Dacă nu... Viața mea... dacă nu...”

Până la minunea din urmă a îmbrățișării.

Nu mult după lucrarea de seminar, am întâlnit, într-o după-amiază, la Șosea, pe când eu și nevastă-mea ne plimbam pe jos, pe Anișoara, o verișoară de-a mea, măritată cu un proprietar de moșie de pe lângă Ciulnița. Era în primele zile de mai, mugurii plesneau în suluri mici de frunze, dar ramurile copacilor se vedeau încă mai negre. Primăvara scotea lumea la soare ca pe șopârle... Aleile erau zvântate și soarele tăia sectoare luminoase, proaspete, în toate părțile. Anișoara trimisese mașina înainte, la

rondul doi, și ea venea acum pe alee încet, pe jos, frumusețe mlădioasă, brună.

Pe vremea când eram săraci nu ne vedeam aproape deloc cu această verișoară, care era foarte „mondenă”, trăia larg de tot, căci avea casă mare în București. Era una dintre acele femei elegante despre care, fie pe stradă, fie la teatru, toată lumea întreba numai decît cine e. Avea obraji cu limpezimi de ou de porțelan, ochii negri, mari ca niște clasice migdale, sprâncenele drese, subțiri și ușor ridicate spre tâmpile. Nasul, mult depărtat de gură, dar legat de ea printr-un suav șanțuleț, abia lămurit, era tot așa de fin și sigur desenat ca și buzele, cum îi erau, de altfel, toate trăsăturile, și dădea o ușoară semeție întregii figuri. Un grain de beauté totuși, în stînga, deasupra gurii înroșite închegat, îmbia cu oarecare familiaritate. De aproape de tot însă, tăriei accentuate a trăsăturilor îi corespundea o frăgezime prea molatică, nesigură, a cărnii, ca la floarea crescută la întuneric. Probabil din cauza nopților nedormite, sau, cine știe, era poate bolnavă.

Acum a descoperit-o parcă pe nevastă-mea: „Zău, e încântătoare... Ia uite ce drăguță... Ei nu, zău...” Nevastă-mea era fericită și surâdea ca o școlăriță, gâdilată în orgoliul ei că place unei femei atît de pretențioase. Ele între ele, femeile, sunt foarte simțitoare la aceste preferințe. A urmat o serie de invitații reciproce și pe urmă nu ne-am mai despărțit aproape nici o zi, mai ales cînd a venit, după ce a terminat muncile, și bărbatul Anișoarei, Iorgu. A fost o schimbare rapidă ca topirea zăpezii albe pe cîmp. Am devenit și mondeni. Sărbători în familii de cunoscuți, invitații la conacuri de prieteni, la restaurante de seară și grădini de vară, dansuri, deveniseră preocupări cotidiene. Au fost, în luna mai, cîteva „grandioase” bătăi de flori la Șosea, între rondul întîi și hipodrom, la care am luat, bineînțeles, parte, în automobilul ascuns sub liliac, trandafiri și garoafe al Anișoarei. Sufeream, ca supus unui tratament dureros, cu fiecare prilej din acesta, dar nevasta își descoperise în angrenajul de lux posibilități noi, așa cum unii își descoperă într-o zi talente nebănuite și, mai ales, descoperă în fiecare zi prilejuri noi și diferite să și le exerciteze. O rochie nouă, un pantof fin, o pălărie, o masă cu invitați eleganți, care altora li se păreau aproape la fel sau fără nuanțe prea evidente, aveau între ele pentru nevastă-mea deosebiri categorice, așa ca în reclama din vitrina farmaciilor, în care o mână extrem de fină e alăturată de alta cojită și buboasă: înainte și după întrebuințarea cremei X.

De vechile prietenii nu mai putea fi vorba. Nu numai că n-ar fi fost suficient de bine îmbrăcați pentru localurile în care mergeam acum, dar n-ar fi avut nici posibilitățile materiale. Când mergeam înainte, în grup, plăteam eu nota totdeauna, bineînțeles, dar acum nici eu, din cauza costului mare, n-aș fi putut s-o fac. Dealtminteri, aceste despărțiri devin inevitabile prin gabaritul cheltuielilor. Când se ridică gradul de altitudine, unii rămân fatal jos, indiferent de sentimente.

Aproape chiar din această vreme, nevastă-mea a început să se ocupe cu superioritate și de ținuta mea. Știam că la Universitate trec printre studenții „bine”. Eram înalt și elegant, dar e adevărat că nu-mi făceam decât câte un costum de haine, pe care-l purtam până se uza și pe urmă îl înlocuiam cu altul. Cravată, de asemeni, cumpăram alta numai când cea de la gât era mototolită de-a binelea. Bineînțeles că și ghetele le pingeam cât timp cizmarul socotea că se pot pingeli cuviincios. Dar cum eram subțire, cum cumpăram obiecte pe care le credeam bune, n-aveam nici un motiv să fiu îngrijorat. La început, nevastă-mea s-a mulțumit să-mi calce hainele, să-mi aranjeze mai bine nodul de la cravată și să-mi puie, în fiecare zi, o batistă mai fină, în buzunarul de sus al hainei. Pe urmă mi-a cumpărat trei cravate noi și o jumătate de duzină de batiste fine de olandă. O stânjenea parcă neatenția mea în îmbrăcăminte. E drept că într-o după-amiază am observat și eu deosebirea dintre mine și dansatorii care veneau la Anișoara. Întâia dată mi-am dat seama că o cămașă nu se poate pune și a treia zi. Aveam, pe urmă, manșetele prea largi și cu colțurile sucite în afară, pe când „dansatorul” pe care-l priveam avea manșetele bine întinse, mici, care prindeau mâinile ca niște cătușe de mătase. Și pe când ghetele mele aveau o ușoară tendință să-și ridice boturile, ale lui erau întinse și parcă noi. Era tuns parcă de cinci minute, pieptănat lins. Părea nesfârșit mai curat și mai îngrijit ca mine, cu toată baia mea din fiecare zi. Peste vreo două zile nevastă-mea, cu oarecare stânjenire, mi-a dat un sfat căruia i-am ghicit resortul interior.

— N-ar fi bine să-ți comanzi, azi sau mâine, două costume noi? Căci hainele, dacă le porți cu rândul, se păstrează mai bine... zău, Ștefane... Și iar: Nu mai purta și tu cărți în buzunarele hainei.

— Fată dragă, o să am de lucru cu probele...

— N-are a face, și, uite, acum vine vara... N-ar fi bine să-ți comanzi trei cămăși de soie-écrue? Ba poate n-ar fi rău dacă ți-ai face o jumătate de duzină chiar...

Am înțeles că în sufletul ei se petreceau comparații care nu-mi erau favorabile și că suferea, fără să spună, din cauza asta.

Simțeam că nici nu era singura inferioritate pe care mi-o găsea. Pare-se că snobii, pe care ea îi admira acum, aveau un stil al lor, pe care eu nu-l aveam, vedeam cum zi de zi femeia mea se înstrăina, în preocupările și admirațiile ei, de mine.

Viața mi-a devenit curând o tortură continuă. Știam că nu mai pot trăi fără ea. Ca o armată care și-a pregătit ofensiva pe o direcție, nu mai puteam schimba baza pasiunii mele. Era în toate planurile mele. În toate bucuriile viitorului. La masă, la miezul nopții în grădina de vară, în loc să ascult ce-mi spunea vecinul sau vecina, trăgeam cu urechea, nervos, să prind crâmpie din convorbirile pe care nevastă-mea le avea cu domnul elegant de alături de ea. Nu mai puteam citi nici o carte, părăsisem Universitatea. Într-o zi, am găsit pe masa ei o scrisoare netrimisă încă, adresată unui domn la Bârlad. Am desfăcut-o cu grabă și cu silă de mine însumi: „Coane Costică, ar fi trebuit să vii aici... dar asta costă și, după sfatul deputatului, m-am adresat unui contencios. Trebuie să aștepți însă și nu te supăra dacă v-am trimis eu, înainte, 180 lei, pensia pe prima lună. Te pun în frigare și pe d-ta și pe coana Sofica, dacă nu mi-i înapoiați când luați pensia etc.”...

În casa Anișoarei, obișnuit acolo, cunoscusem un vag avocat, dansator, foarte căutat de femei, pe care le învăța, chiar pe cele mai repute ca dansatoare, un dans nou, la modă: tango. Era uimitoare docilitatea cu care ele, atât de frumoase și calde, bune de îmbrățișat, executau în brațele lui mișcările pe care le dicta, răbdarea cu care refăceau de zece ori un pas, ca și autoritatea plictisită cu care le făcea observații. Venise și el de prin cabaretele Parisului, adus de război, și forma, cu noi și alte vreo trei-patru perechi tinere, „banda noastră”, cum spuneau, cu oarecare orgoliu, femeile.

Evident, mă întreb uneori dacă eu nu-mi fac singur această suferință, dacă nu cumva, prin excepție, oricine vorbește despre dragoste n-ar trebui să se îndoiască și să evite să vorbească în numele celorlalți – ba cred că niciodată n-ar trebui să folosească, vorbind, persoana a treia – pentru că sentimentele pe care le încearcă sunt incomunicabile, vorbele cu care sunt etichetate nu corespund aceluiași conținut și, chiar dacă e vorba de același conținut, intensitatea și durata sentimentului pot fi nesfârșit de felurite, căci unul poate suferi atroce că nevasta lui prinde pe sub masă mâna vecinului, pe când altul ia asta drept o nuanță fără importanță, încât oricine iubește e ca un călător, singur în speța lui pe lume, și nu are drept decât doar să

bănuiască aceleași sentimente și la alții, câtă vreme nu corespunde cu ei decât prin mijloace atât de imperfecte de comunicare, cum e cuvântul. Îmi ziceam că văd poate prea mult rău acolo unde nu e. De pildă, cu una dintre acele formule simpliste și stupide, mi se spune de către cei din jurul meu că sufăr atâta numai din cauză că „sunt gelos”. Vor să spună că fără nici un motiv temeinic, mai mult dintr-un fel de structură vicioasă sufletească, neconformă cu normalul și realitatea. E încă una din formulele acelei enormități care e concepția metafizică a dragostei, formulă care nu explică în realitate nimic, cum, de pildă, altă formulă metafizică, folosită acum câteva zeci de decenii, nu explica în fizică nimic și totuși era folosită cu furie: „Natura are oroare de vid”.

Nu, n-am fost nici o secundă gelos, deși am suferit atâta din cauza iubirii.

Iată, de pildă, această întâie zi când a început neliniștea mea, din cauza lui G... Anișoara, care într-un fel avea mania excursiilor „în bandă”, a căror promiscuitate mie îmi făcea silă, a hotărât ca de Sfântul Constantin și Elena (cădea acum într-o sâmbătă, iar luni era o altă sărbătoare) să facem o excursie de trei zile la vie, la niște prieteni comuni, la Odobești, cu automobilele unora dintre ei. De la început m-a enervat urcarea în automobile. De vreo două-trei ori ne aranjaserăm în cele trei mașini și de două-trei ori ne-au schimbat, căci era cineva important care nu se simțea bine plasat. În realitate, femeile căutau să se găsească la un loc cu bărbații care le interesau, iar când nu izbuteau de la început, stricau totul, sub pretexte dintre cele mai neserioase. Partea dezagreabilă era că urcam și coboram fără să știm de ce, iar asta ni se comunica simplu de către cei îmbufnați și inițiați sumar.

— Iar ne dăm jos? Dar ce e, frate, nu se mai termină?

Aici răspundeau ridicături din umeri plictisite, ale celor care se aranjaseră bine și acum se temeau să nu li se strice socotelile.

Cea mai mare surpriză a fost pentru mine că nevastă-mea însăși, foarte ascultată din cauza frumuseții ei, și a cărei participare constituia un fel de motiv de succes pentru excursie, era aceea care a deranjat de două ori pe toată lumea, ca să izbutească să-l aibă în mașina noastră pe G., dansatorul abia cunoscut cu două săptămâni înainte. Eram obișnuiți, de doi ani de zile de când ne iubeam, să considerăm cu indiferență tot restul lumii, să ne simțim bine oriunde suntem împreună și mai ales singuri, în mult prelungite convorbiri, sfârșite adeseori în voluptate. Un drum, o expoziție de tablouri

ne plăcea mult mai mult dacă ne puteam comunica și verifica reciproc impresiile. Când eram în lume și nu puteam vorbi unul cu altul, simple surâsuri sau priviri lungi explicau pentru noi situația, caracterizau momente, ca în baza unei înțelegeri atât de statornicite despre lume și a unei obișnuințe de a comunica atât de perfecte, încât vorbele erau oarecum de prisos. Socoteam că și această excursie va fi o voluptuoasă incursie în viața celorlalți, în folosul nostru, al amândurora, și iată că, de la început, stăruia să aibă în intimitatea noastră un dezagreabil intrus. Așa credeam numai, în prima clipă, dar am înțeles mai târziu, mai mult mort, că intrusul, în patima apropierei lor, eram eu.

Din întâia clipă, firește, preferința ei neocolită, neascunsă și lacomă, a pus între mine și acest domn, venit pe un drum necunoscut trecutului nostru, o senzație de stânjenire. El știa ce vrea ea, eu știam de asemeni, și mai ales amândoi știam unul despre altul că știam (și probabil și ea la fel) și nici o mărturisire nu ar fi avut nimeni curajul să facă. Am exagerat, evident, politețea, în exces de vorbărie, ca să mă arăt cu prisosință binecrescut.

— Dar nu... dar nu... poftiți... de ce nu...? Stau foarte bine... nu, nu mă deranjează. Dumneavoastră? A... bun atunci... perfect... Tu stai bine? (nevastă-mea era la mijloc între noi doi). A... atunci foarte bine, va fi o călătorie foarte frumoasă... Avem o vreme minunată, de mai, nici prea cald, nici prea răcoare... Când ajungem? Da? Tocmai la unu? Să sperăm atunci că nu o să avem nici o pană de motor.

Pe drum, nevastă-mea n-a trăit decât prezența lui. Toate comentariile le-a făcut numai pentru el sau cu el. Avea o voce ușor emoționată – la început am crezut că din cauza soarelui și aerului înrourat al dimineții și al câmpului – și releva cele mai neînsemnate nimicuri ale drumului, cu exclamații. Dacă mașina era să calce un cârd de găște, ea scotea un fel de interjecție ușoară, vreun A! care pornea însă din toată intimitatea ei de femeie și vrea să spuie cu totul altceva decât spunea. Dacă era o casă cu pridvor frumos, ea arăta în grabă: Ai văzut? căci în timpul acesta mașina trecuse. Plouase puțin în ajun și nu aveam acum fir de praf ca să ne tulbure privirile, dar începutul de nelămurire era înăuntru. Nu îmbrăcaserăm nici halaturile de dril, nu pusesem nici coifurile de cârpă și nici ochelarii. Rezemată de noi doi, nevastă-mea era de o voie bună primăvăritică. Brațul stâng îi era petrecut peste brațul meu, drept în față, de i-l simțeam, de la cot până sus la încheietura omoplatului, și în același timp îi simțeam toată talia,

parcă și cu viața organelor din ea, cum poate se simte seva în copaci, căci antebrațul meu era ușor sprijinit pe șoldul ei. Desigur că și el sta tot la fel.

Tot fiindcă nu era praf, mașinile mergeau una lângă alta, luându-se din când în când, la întrecere, și atunci preaplinul de viață al celor care treceau înaintea se manifesta în interjecții biruitoare, în saluturi cu mâinile și batistele.

După Valea Călugărească, una dintre mașini a avut o pană și ne-am oprit cu toții pentru ca stăpânii și conducătorii să repare răul în grabă. Am întârziat totuși aproape un ceas. Nevastă-mea a vrut să aibă ramuri dintr-un măr înflorit, puțin mai în devala de unde eram noi, iar el s-a oferit să i le rupă. S-au dus amândoi și ea și-a umplut brațele cu ramuri, de părea, blondă și cu ochii albaștri, o icoană împodobită. Plăcerea lor trecea nepăsătoare peste faptul crud de a sluji un pom. S-a lăsat fotografiată apoi, căci el era „asortat” cu tot soiul de nimicuri, ca un snob la curse, și, firește, „aparatul” nu lipsea.

N-am putut să nu bag de seamă, de sus de unde eram, plăcerea cu care ea se lăsa sprijinită toată de el, când au urcat râpa iar, până în șosea, după ce mașina a fost reparată. După Buzău, am înțeles că nu mai putem fi la ora mesei la Odobești și ne-am hotărât să prânzim la Râmnicu-Sărat. Și aici, după ce ne-am așezat cu toții, nevastă-mea a găsit că ar fi mult mai bună altă masă, așezată mai în fundul grădinii. Și ne-am sculat toată lumea, ca să ne mutăm lângă ea, căci din pricină că întârziase puțin să se spele pe mâini și să se pudreze, locul lângă G. I-l luase alta. Firește că eu îi rezervasem locul lângă mine, dar a trebuit să fac la fel cu ceilalți. Acum erau amândoi alături, iar eu, cam la colț, între un domn bătrân și o doamnă urâtă. Fiecare credem că femeia care ne iubește are, păstrate pentru noi, anumite mici gesturi de mângâiere și frumusețe, gesturi cărora noi le dăm un anume înțeles și ne e o suferință crâncenă să vedem că le are și pentru altul. E stupid, dar faptul că ea a gustat din felul lui de mâncare cu poftă – și ea știa ce vie plăcere îmi face mie acest gest, căci îmi dădea poftă de mâncare chiar dacă eram bolnav – m-a abătut cu totul. Am surâs în dreapta și în stânga însă, făcând dureroase eforturi, ca să nu se bage de seamă că dau importanță unor asemenea nimicuri, căci ar fi atras atenția și comentariile tuturor. Dealtfel, cred că lumea le dă importanță numai atunci când observă că și bărbatul le dă, fiindcă pe ea numai „drama” o interesează.

La sfârșitul mesei au cerut singuri clătite și acest gest, făcut în comun, era la ei atât tendința de a se distinge ca adevărată pereche, cât mai ales un

soi de educație a simțurilor, în vederea unei mari pasiuni. În genere, în toate gesturile unor amanți care se apropie e un fel de intenție de corespondență, nemărturisită dar evidentă, ca o convenție între cei care își scriu, fără să se cunoască, își dau un rendez-vous (el o floare albastră la butonieră, ea alta la fel la piept).

Am ajuns la Odobești pe la 4 după-amiază abia, căci masa s-a prelungit îndeșt. A fost și acolo, se înțelege, o problemă a distribuirii camerelor, căci am fost împărțiți toți musafirii în trei familii deosebite. Am trecut un timp prin adevărate minute de groază. Au căutat, cred, să fie iar cât mai aproape, dar eu am izbutit, fără să am aerul, să locuim deosebit. Auzisem de scandaluri, când, noaptea, femeia a trecut în camera vecină, la un domn și mă gândeam ce ar deveni situația mea jalnică de la prânz, ridicată încă, la o potență înzecită, a doua zi, după o astfel de întâmplare. Sunt clipe când ura și dezgustul meu pentru femei devin atât de absolute, că socotesc că de la oricare dintre ele te poți aștepta la orice. Astfel ca, într-o excursie, s-o descoperi în camera unui domn, nu mai mi se pare imposibil, cu toată oroarea pe care mi-o inspiră o asemenea infamie, ori de unde ar veni, iar o iubire de aproape doi ani nu mi se pare deloc o piedică pentru o femeie, care, când iubește iar, e gata pentru toate nerușinările și imprudențele. Bineînțeles, trebuie să fii dintre cei care cred în noblețea feminității în general, dintre cei care au nevoie să adore cu adevărat femeia, dintre cei care au jucat totul pe cartea ei, ca să vorbești de „nerușinare” și de „infamie”, altminteri totul rămâne un amuzant desen, o „fermecătoare aventură” bună de tratat cu indulgență și șarmantă ironie anatolfranciană, ca, de pildă, murdăria unui cățeluș de rasă pe covor.

În cele trei zile, cât am stat la Odobești, am fost ca și bolnav, cu toate că păream uneori de o veselie excesivă. Îmi descopeream nevasta cu o uimire dureroasă. Sunt cazuri când experții, într-un tablou vechi, după felurite spălături, descoperă sub un peisaj banal, o madonă de vreun mare pictor al Renașterii. Printr-o ironie dureroasă, eu descopeream acum, treptat, sub o madonă crezută autentică, originalul: un peisaj și un cap străin și vulgar. Ei doi, oricum se formau grupurile, erau nedespărțiți. Dealtfel, erau și cei care își impuneau, cu autoritate parcă acceptată de toți, inițiativele. Vizite în împrejurimi, plimbări, sporturi și jocuri în vie. Ba, de multe ori, dispăreau singuri și se făceau așteptați. Așa, a doua zi, au venit la masă după ce toată lumea se așezase. Se știa că numai pe ei îi așteptam, deci situația mea era dintre cele mai ridicule, căci întârzierea lor, deși nu era poate din pricină că

se găseau amândoi ascunși în vreo cameră, se preta totuși la cele mai dezagreabile sugestii. Îi rezervasem locul din dreapta mea, dar m-a deprimat că nimeni n-a ocupat locul care trebuia să fie în dreapta ei... Era un fel de oficializare a situației, care îmi înnegrea sufletul. Mă întrebam dacă ea nu-și dă seama de această realitate, dacă nu simte pedestalul de ridicul pe care mă suia... Când au venit (ea foarte afectată și surâzătoare), priviți cu capetele întoarse de către toată lumea, a ținut să mă mângâie pe obraji. Nu știu dacă a făcut-o numai pentru că se știa vinovată, sau dacă logica ei nu a vrut cumva să creeze și un soi de echilibru cu mângâierile pe care le distribuise.

Masa însăși a fost un nou prilej de chinuri. A luat, bineînțeles, iar din farfuria lui, i-a turnat din paharul ei, când el a cerut servitorului să-i dea vin. Încercam să înnod convorbiri cu o vecină destul de frumoasă din stânga mea. Aș fi izbutit poate să creez un fel de vitrină de amor propriu pentru salvarea situației, dar mi-era totul indiferent, căci eu știam că aici nu e vorba de o preferință sau de un joc de o clipă, ci de toată dragostea mea, de un trecut cald și luminos de doi ani, de o desfigurare iremediabilă. Eram deci trist, cu toată truda de a surâde. Orchestra, angajată de gazda noastră pentru tot timpul cât vom sta acolo, a cântat un vals-boston, din cele scrise pentru cerințele modei și clipei, dar cu adevărat frumos. Nevastă-mea și el l-au cerut de repetate ori, iar eu, care aveam, de asemeni, cu ea romanța noastră preferată, am bănuir că îl vor repeta, pentru că le place (pentru că e asociat cu o plăcere intensă a lor) și că îl vor face un fel de „memento” al acestei iubiri în viitor. Un cântec din acela pe care, chiar când dragostea s-a sfârșit, amantii nu-l pot asculta fără să simtă că pojghița de pe cicatricea sufletului se rupe încet. Eram, se vede, atât de palid, că o vecină din fața mea m-a întrebat, surâzând șters: „Ești gelos?” Am răspuns cu alt surâs grăbit: „A, de ce? așa glumesc femeile”... ca să arăt că nu sufăr, căci am înțeles că aci mai erau și alți bărbați în situația mea, ba aproape toți, dar niciunul nu suferea, și din cauza asta nu erau ridiculi, pe când eu singur făceam eforturi nereușite ca să arăt că nu dau importanță neplăcutei întâmplări. Mă chinuiam lăuntric ca să par vesel, dar nu puteam suporta prea mult minciuna și ochii îmi deveneau, de la ei, triști. Și dacă aș fi putut să mă stăpânesc în clipa asta, aș fi izbutit poate să întorc situația. Vecina mea din stânga era, dacă nu mai frumoasă, cel puțin tot atât de interesantă ca nevasta mea, și încă și mai tânără. Dacă nu „dicta” ca aceasta, era că, fiind, cel puțin în împrejurarea asta, mult mai delicată, nu căuta să-și

impună cu vulgaritate capriciile, așa cum făcea femeia mea. În schimb, n-aș fi pierdut nimic, afară de amintirea atâtor nopți înalte și mai ales a atâtor tristeți trecute, devenite scumpe prin împărtășirea lor cu ea, iar toate acestea nu mi le putea da nimeni. Am răspuns deci cu jumătate suflet vecinei din stânga. Mă întrebam numai dacă nevastă-mea nu-și dă seama unde într-adevăr vor ajunge lucrurile, sau dacă o face cu intenție, căci în cazul acesta, oricât ar fi sângerat ruptura, oricât ar fi fost de grea părerea de rău, aș fi plecat imediat și în câteva săptămâni aș fi divorțat.

Între timp, enervat că ea asculta cu o atenție pasionată, de-i deveniseră ochii strălucitori de tot, ce spunea el, am căutat să prind cu urechea. Îi explica, numai, în termeni tehnici, și așa cum îi știa el, deosebirea dintre motoarele automobilelor franțuzești și cele americane. Mi-am adus aminte de vremea când audia la fel matematici complicate, pentru mine.

Către sfârșit, s-a mai petrecut o mică și semnificativă întâmplare. Noi rămăsesem încă la masă și în jurul nostru se făcuse grup. Câțiva comeseni se așezaseră în largi fotolii de trestie și se depănau banalități curente. Îndeosebi, o femeie urâtică și nu tocmai tânără provoca naiv pe G., care nu o băga în seamă decât atât cât îi trebuia ca să fie interesant față de nevasta mea. Și când această urâtică i-a cerut un pahar de vin, îngâmfat și cu voință prostcrescut, a refuzat să întindă mâna și să toarne din carafa de pe masă. A fost un moment penibil și femeia, care contase imprudent pe farmecele ei tomnatice, a rămas încremenită. A intervenit atunci nevasta mea, poruncind:

— Te rog să torni un pahar de vin doamnei.

Și cum el nu făcea nici o mișcare, iar eu mă consideram absent – s-a sculat și a oferit singură paharul de vin cerut. Era un gest al ei din vremea cea mai bună, dar în același timp și un indiciu că ea, simțindu-se preferată și stăpână, putea, ca o aristocrată a iubirii, să facă orice gest, fără să se umilească, așa cum regele Spaniei spală în Joia Mare doisprezece cerșetori pe picioare.

După-masă, s-au vizitat unele dintre pivnițele „celebre” ale Odobeștilor, de sute de pași sub pământ, cu butoaie mari cât rezervoarele de petrol parcă. Am gustat nenumărate soiuri și calități, după îndemnul podgorenilor, toți meridionali și flecari, când e vorba de vinul lor.

Cea mai dureroasă împrejurare pentru mine a fost masa de seară, din ajunul plecării. El s-a rătăcit, întârziind de data asta cu o brună mică și neastâmpărată, în timp ce toți ne așezasem la masă, nevasta mea acum lângă mine. Un fost ministru, mare podgorean de aci, care ar fi voit să stea,

probabil, de vorbă cu ea la masă, a ocupat locul liber din dreapta ei, neștiind că e rezervat. A devenit lividă, dar n-a avut curajul să spuie nimic intrusului. În schimb, cum noi eram așezați cu spatele la intrare – luam masa într-un pridvor cu cerdac imens înflorit cu glicine și zorele – la fiecare două-trei secunde întorcea enervată capul, să vadă dacă vine. De la o vreme nu se mai putea stăpâni. Imenșii ochi albaștri de copil erau tulburi și își mușca îndurerată, deseori, buza de jos moale și roșie. Nu putea mânca nimic, căci de data asta cei întârziați n-au mai fost așteptați și se aduseseră la masă. Niciodată nu m-am simțit mai descheiat de mine însumi, mai nenorocit. Am crezut atâta vreme că eu sunt singurul motiv de durere sau de bucurie pentru femeia mea, iar azi descopeream că ochii ei sunt gata să plângă pentru altul, că suferea și ea, plăpândă, ceea ce eu înduram ros în adânc, de două zile, dar ea pentru un om care mie mi se părea cel dintâi venit. Erau aceiași ochi înlăcrimați din vremea care a precedat căsătoria noastră, când eu n-o iubeam și când o lăsam ușuratic să aștepte jumătăți de oră și mai bine, întârziind la rendez-vous-uri, când ea îmi făcea reproșuri înlăcrimate și sfâșietor resemnate, care mă tulburau adânc, mă revoltau împotriva mea însumi, și care au sfârșit prin a mă lega de ea cum se leagă o ruptură organică prin aderențe. Preferam, pe vremea aceea, pe o colegă a ei mai subțirică și mai spirituală. Ea suferea și nu ascundea nimănui că suferă, ca și acum, căci nu are orgoliul aspru de a nu se da în spectacol. E și una din cauzele pentru care eu acum îndur atâta, căci ea, nesuferind de acest exhibiționism sentimental, crede, neștiind cât de greu mă stăpânesc, că nici eu nu sufăr. Mai ales că eu, dacă mă răsucesc de durere e tocmai din cauza spectacolului pe care-l dă ea, fiind atât de ridiculă că suferă. Căci asta făcea situația mea și mai jalnică, deoarece păream și mai mult de prisos, dureri și bucurii se întâmplau fără mine, tocmai când ea atrăgea luarea-aminte a tuturor.

După ce ea și-a tot sucit gâtul, uitându-se înapoi, a venit și el, într-adevăr, cu femeiușca vie și neastâmpărată; și li s-a făcut numaidecât, prin înghesuirea celorlalți, un loc de favoare oarecum, căci alți întârziați trebuiau să se mulțumească să stea tocmai la coada mesei. El a continuat să-și învâluie vecina în griji mângâietoare și „tandre”, iar spectacolul acesta părea insuportabil nevestei mele. Nu putea mânca nimic și avea o figură de animal rănit. Mă întrebam: ea nu-și dă seama că și eu sufăr tot atât de mult? Cum e cu puțință atâta insensibilitate? Vecina fără lucru de vizavi a întrebat-o, ironic și, evident, destul de tare, dacă „suferă”, și mi se părea că în viața

mea nu mi s-a adus o insultă mai mare decât să fie întrebată nevastă-mea, față de mine, dacă suferă din cauza altuia. M-am gândit să las furculița în farfurie și să mă scol neîntârziat, mânios, de la masă, plecând apoi de-a dreptul la gară. Și aș fi făcut asta dacă eram numai un amant, nu și bărbatul acestei femei. Între doi amanți situația este, deși mai complicată decât se judecă în mod primar de către lume, negreșit infinit mai simplă decât între soț și soție. Nu ți-a plăcut o femeie numai pentru trupul ei, numai pentru surprinderea frământării ei sexuale, căci plăcerea și neplăcerea se caută și se desfac asemeni perechilor la cadrul. Dar ți-ai ales-o ca nevastă. În realizările naturii orice om e un exemplar unic și inedit. Din toată filosofia se desprinde cel puțin acest adevăr că omul – cu conștiință – fiind pentru el creatorul lumii, ca reprezentare, odată cu moartea lui moare neîndoielnic și lumea. Și el își alege, liber, o altă conștiință, pe care o socoate egală cu a lui. Va fi tovarășa și moștenitoarea lui, a memoriei lui, îi vor spune copiii lui mamă. Nu sunt religios, dar cred că, datorită unei pure elaborări spirituale, totuși, ceea ce are, zguduitor de profund, catolicismul e această dogmă, că soțul și soția sunt predestinați de la facerea lumii, că peste catastrofele vieții, uniți și egali unul cu altul, față-n față unul cu altul, ca în această viață, vor fi și în veșnicia viitoare. E și una dintre cele mai frumoase imagini create de gândirea omenească. Nu-i vorbea aici despre „jurămintele amantilor”, căci și eu avusesem amante care-mi „juraseră dragoste eternă” și pe care nu le luasem în serios, iar după „partide” mai mult sau mai puțin îndelungi de plăcere, le părăsisem, cu toate lacrimile lor, la cele dintâi cochetării cu alți bărbați... S-a ajuns, în acest veac, sub influența vulgară a literaturii, la concepția pleziristă a căsătoriei, când omul, în loc să se ducă la un stabiliment anume, își aduce o nevastă acasă pe care, după două-trei luni, o concediază fără nici o altă formalitate decât, uneori, o despăgubire bănească.

Așa am gândit în vremea când, după ce atâta suferință din partea femeii mă înduioșase, i-am cerut să-mi devie nevastă. Mi se dăruise cu totul. Îi spuseseam loial că nu o voi lua de soție și-mi răspunsese cu un surâs palid și dumnezeiesc: „Orice s-ar întâmpla cu mine, vreau ca tu să mă faci femeie. Am suferit prea mult din cauza ta. Nu te vei simți în nici un fel, absolut în nici un fel, îndatorat față de mine. Poți să mă gonești în zorii zilei și să nu mă mai primești niciodată în casa ta.” Firește, cuvintele ei erau nealese, dar expresia era de o copleșitoare precizie. Fusesse întâi amanta mea, deznădăjduită de voluptate, dar peste câțva timp ea purta numele meu, pe

care nu-l purta niciuna dintre surorile mele măritate. Și intimitatea noastră creștea și se adâncea ca o lume nouă cu priveliști prelungi de întâiul ceas.

Ce însemnau acum toate aceste simțăminte și gânduri pentru femeia de lângă mine? Absolut nimic. Și eu mă simțeam imbecil și ridicul, fără simțul realității, și naiv ca un predestinat „coarnelor”, ca să fi gândit atât de mult despre o femeie, care, punând în cumpănă tot acest aparat maiestuos și scrobit al sentimentelor mele, le prefera fără grijă, lacom, strângerea în brațe a unui necunoscut până acum câteva zile. Prăbușirea mea lăuntrică era cu atât mai grea, cu cât mi se rupsesse totdeodată și axa sufletească: încrederea în puterea mea de deosebire și alegere, în vigoarea și eficacitatea inteligenței mele. Sunt guverne, în țările din Apus, care primesc foarte des, și pe chestii importante, voturi împotriva din partea adunărilor lor naționale. Dar nu găsesc că e cazul să tragă de aci vreo consecință. Câteodată, aceleași guverne însă așază toată greutatea existenței lor pe un lucru de nimic și „pun chestia de încredere” uneori pe un simplu adjectiv într-un articol de lege. Iar dacă atunci votul le e împotriva, se prăbușesc. Unii bărbați nu-și iau nevestele în serios (e drept că eu mă întreb, de ce s-au însurat atunci?) și nu găsesc niciodată că e cazul să tragă consecințele. Eu jucasem totul pe această femeie și trebuia să trag acum toate consecințele care se impuneau: desființarea mea ca personalitate. Trebuia deci să mă scol de la masă și de lângă această iubire, pentru totdeauna. Dar știu ce voință de fier și rece am – una dintre amante, care, în naivitatea ei vulgară, încercase să mă convingă pentru un târg conjugal, îmi cerea apoi cu groază să nu-i mai zâmbesc, căci zâmbetul meu plutea cu o indiferență de moarte, de neînvins – și știam că o dată făcut gestul acesta, nici lacrimi, nici explicații nu mă vor mai face să revin. Mi-am impus să îndur totul până când voi fi singur cu ea, ca să am un cuvânt ultim. Adevărul e că imensitatea catastrofei îmi făcea sufletul palid, căci nu știam singur dacă – oricât de îndârjită voința mea – siluindu-mi simțirea, voi avea cumva puterea să îndur totul, fără să se sfărâme în mine organe, care niciodată nu se vor putea reface. Speram, de asemenea, că încă nu s-a întâmplat nimic și că voi putea readuce acasă iubirea mea, cu simple cicatrice ca de vărsat pe obraji. M-am păstrat mai departe în „ipotezele”, pe care desigur ceilalți continuau să le facă asupra stărilor noastre sufletești, interpretându-le cum interpretează savanții microbii la microscop, resemnat să suport compătimirea lor, ca pe niște râme care urcă târându-se umed pe mine.

Acum era lângă mine, îndepărtată ca la mii de kilometri, jucându-se nervoasă cu furculița și cuțitul, privind palidă cu ochii mari albaștri, înduioșați, spre cel care, dinadins parcă, nici nu se uita la ea. Toată lumea își plimba privirea de la ea la el, afară de fostul ministru, care nu înțelegea, firește, nimic. Nu-i puteam surprinde privindu-mă și pe mine, dar îi ghiceam că mă găsesc, lângă această mică dramă amoroasă, ridicul și deplasat, ca un talger cu măcăligă lângă un compot.

Mă trudeam totuși să-mi creez un alibi moral. Am fost bucuros când, după-masă, s-au organizat partide de joc de cărți. Într-un salon mare, cu toate ferestrele deschise spre pridvorul cu masa pusă și spre cerdacul în care se dansa acum, s-au așezat trei mese verzi de pocher, complet înzestrate, de la brațele purtătoare de scrumiere și pahare, până la fise și cărți noi, așa cum se obișnuiește în provincie, unde jocul de cărți e practicat savant, cu toate dichisurile lui. Până după miezul nopții, am pierdut suma cu care poate aș fi putut cumpăra un automobil. Nu eram decât cu ochii pe fereastră, cu tot coșul pieptului devastat de șerpi vii ascunși sub cămașă... neizbutind să mă concentrez, cu toată îndârjirea mea. Schimbam mereu greșit, nu observam câte cărți au luat ceilalți, relansam fără să bag de seamă că așteaptă alții cu carte superioară, în dreapta mea. Partenerii mei se enervaseră la început de asemenea sistem de joc, pe urmă, când văzuseră că pierd și că oarecum am de unde pierde, se gândiseră, practic, să profite de împrejurare.

Cei doi se împăcaseră acum și, cu fața înflorită de fericire, ea dansa, de la genunchi până la piept greu și cald lipită de el. Vorbea mult, fără să înțeleg, de departe, ce-i spune și, fiindcă fostul ministru era și el la cărți, acum amicul ocupa, când terminau dansul, locul liber de lângă ea.

Crezusem, cu un secret orgoliu, că toate bucuriile și durerile nevastei mele nu pot veni decât prin mine și din cauza asta simțeam acum că durerea cea mai insuportabilă în dragoste nu e atât să fii lipsit de o voluptate, cât să constăți că plăcerea pe care o dădeai și credeai că singur poți s-o trezești (care, tocmai prin acest ocol întoarsă, era adevărata ta voluptate) nu mai e, ca o clapă care nu sună. Căci acum totul se petrecea alături de mine, cu excluderea mea. Când era jocul mai aprig și pierdeam mai mult, unul din partenerii groși, care credea că-și poate permite glume, îmi aruncă așa, cu jumătate voce: „Ciudat... și totuși pierzi”. M-am învinețit și era gata să-l lovesc, când ceilalți, simțind respirația mea oprită, au avut surâsuri amicale de destindere. Un domn bolocănos, cu mustața păioasă, tăiată scurt, cerând carte ne-a certat cu bonomie:

— Mai dați-le dracului de femei. Nu mai dați atâta importanță tuturor fleacurilor. Nu vezi că și nevastă-mea face la fel. Dansatorii aceștia se ostenesc și le încălzesc pentru noi. Eu am și cerut servitoarei să-mi puie un bideu pentru la noapte în cameră. Iar pe urmă, atent și important: „Plus potul!” Au râs cu toții, convenind, și au continuat plusurile.

Și era adevărat că mai toate femeile tinere și acceptabile ca femei „se distrau” la fel, cu aceeași intenție de publicitate, dar la unele dintre ele această intenție era justificată: nesigure de puterea lor de seducție, încercau nevoia să-și verifice, din când în când, armele și țineau să se știe că au, sau într-unele cazuri mai au încă, „succes”. Dar ea? ce nevoie avea ea de această verificare printr-un succes? Dealtfel, pasionată și destul de închipuită de frumusețea ei, nu o verificare căuta acum, ci mergea cu toate simțurile, indiferentă la tot ce se întâmplă, nu numai în jurul ei, dar în tot restul lumii, spre destinul ei, acum neinfluențat de mine, ca pe un drum nou la nesfârșit.

Îngăduința, răbdarea, siguranța celorlalți bărbați, după ce m-a uimit pur și simplu la început, mi-a devenit în urmă într-un fel explicabilă. Mai toți, desigur, trecuseră prin încercările prin care treceam eu, iar sensibilitatea lor nu mai reacționa, asemeni oarecum acelor organisme care devin imune față de o boală molipsitoare după ce au suferit-o o dată. Dealtminteri, înțelegeam că eu însumi, acceptând o dată situația, mă voi obișnui cu ea, nu o voi mai găsi deloc tulburătoare și nimic nu mă împiedica să văd că, mergând așa înainte, pe nesimțite – cum poți să ridici treptat temperatura apei în care te afli fără să simți deosebirea – aș fi putut constitui un tip de acelea de încornorat de operetă, fără ca vreodată, în această evoluție, să fi constatat ceva deosebit.

Din pricina unui jucător, partida s-a întrerupt pentru câteva clipe și am ieșit puțin în pridvorul larg. Dar nu i-am văzut. Am înțeles că o parte din perechi nu mai dansau și se plimbau prin grădina din jurul vastei locuințe, poate chiar – de ce nu? – și prin via imensă, în care se aflau și casă și grădină, de care nu era despărțită decât printr-un gard de sârmă, și care desigur avea destule porțițe.

Gândul că nevastă-mea s-ar putea „da” așa, în timpul unei seri de dans, într-o grădină sau pe aleile unei vii (și aveam toată sugestia halucinantă a detaliilor), că ar putea reveni apoi sus, în pridvor, lângă mine, cu trupul poluat de această îmbrățișare, mi-a înnegrit sufletul și m-a făcut, rece, să mă clatin. Ca ea – pe care mi se părea că o jignește orice aluzie, încât dacă

eram alături, înjurăturile atât de obișnuite și de plastice, pe străzile Bucureștilor, mă făceau să caut un fel de refugiu – să stea acum răsturnată și cu picioarele goale până la jumătatea corpului ca o târfă groasă și grăbită în grădina publică, mi se părea o catastrofă de neînchipuit. Dar înțelegeam încă o dată că femeia care iubește are toate nerușinările, cu o inconștiență care pare magnifică tuturor poate, în afară de soțul ei, și pe care eu însumi, înainte de a fi însurat, o admirasem la multe femei. Îmi aduceam acum aminte ceea ce una dintre marile scriitoare a exclamat cu groază: „Drepturi femeilor? Să facem din ele, de pildă, magistrați? Să încredințăm viața, libertatea, onoarea și norocul oamenilor unor femei, despre care știm că trei zile pe lună, cel puțin, sunt niște animale suferinde, inconștiente și turbate?” Mă gândeam și eu ce tristă experiență e să-ți condiționezi fericirea și cinstea ta de sexul capricios al femeii. Era în mine, orb, un îndemn de moarte, să pornesc să-i caut și să-i găsesc în vie.

Nu coborâseră însă nici în grădină. Erau numai așezați la capătul pridvorului, pe parmalâc, și, apropiați, stăteau de vorbă. A trebuit să mă reazem ca să nu cad, însă de altă emoție. Mă așteptam la atâta rău, încât acum aveam porniri de adevărată și înduioșată recunoștință pentru femeia care, totuși, n-a mers până la capăt în infamie. M-am întors cu o stranie liniște la jocul de cărți...

Petrecerea s-a sfârșit în zorii zilei. Cea mai mare parte dintre invitați pleaseră. Mai rămăseseră câțiva dintre jucătorii de cărți, care, pierzând toată noaptea, căutau, acum, livizi și cu buzele vinete, să se refacă printr-o lovitură, dar mai rău pierdeau, încât, din plăcere, jocul avea, târziu, o nuanță de tragic vulgar. Izbeau cărțile de masa verde, fumau mult, că scrumierele pe care nu le schimbaseră nimeni erau ticsite de mucuri turtite. În pridvor și în cerdac, parte la mesele încărcate cu resturi de la banchet, parte în fotoliile de trestie și nuiiele albe împletite, așteptau cu gurile coclite, dar cu buzele înroșite din nou, soțiile celor care încă mai jucau, gazdele, câteva perechi tinere, care nu se îndurau să se despartă și al căror organism biruitor se refăcea cu fiecare senzație nouă. Acum urmăreau înălțatul soarelui, care stropea cu apă de aur verdele albicios al viilor și negrul verzui al pădurilor. Era o impresie de răcoare și prospețime peste orașelul din vale, gata să se trezească, prospețime care aci sus nu putea birui totuși extenuarea fizică. Așteptam, cu seacă nerăbdare, o explicație îndârjită cu nevastă-mea, dar de vreme ce ea nu-mi ceruse să plecăm, căci încă nu se îndura să se despartă de el, răbdam. (Ce-or fi vorbit atât? ce aveau de „discutat”? cu ce fraze? la

ce întâmplări au făcut aluzie? ce aveau să-și spună amândoi? căci eu nu-mi puteam reprezenta pe nevastă-mea vorbind decât cu mine). A trebuit să coborâm apoi în beciul unui proprietar vecin, care nu ne-a lăsat până nu vom încerca, împotriva oboselii de mahmuri, un leac paradoxal, un singur păhăruț dintr-un vin auriu și greu ca untdelemnul, care, luat lângă butoi, avea să ne limpezească desăvârșit mintea...

Era soarele sus când ne-am găsit în odaia cu pat larg și scăzut, cu perdele de pânză de casă și borangic, cu fotografii străine, cu cărți, în care panglici erau rămase acolo unde se oprise atenția altora – și cu sticle de parfum și apă de colonie pe masa de toaletă, gătită cu oglindă legănată, începute de alte mâini.

N-am putut sfârși dezbrăcatul, dar cum nici nu vream să discut cu ea „academic”, i-am spus cu o voce de mort:

— Ascultă, dragă fată, sper că niciodată în viața mea nu voi mai trece prin clipele prin care am trecut ieri și azi.

M-a privit cu ochii mari albaștri.

— Nu înțeleg ce vrei să spui?

Eram uluit, am rămas cu haina în mână, am râs ca un cadavru.

— Sincer? nu înțelegi ce vreau să spun?

Și ea, afectat:

— Absolut sincer...

Tremuram, aprins și indignat de atâta crasă prefăcătorie.

— Ei bine, atunci poate ai să înțelegi altă frază ceva mai simplă. Să ne despărțim. La București începem numaidecât, cum ajungem, divorțul. Dacă vrei să rămâi cu amantul dumat, n-am nimic de spus. Cu toate că nu-mi mai pot face iluzii, după cele ce am văzut de ieri până azi, te rog totuși un lucru. Acum, când ai certitudinea că vei rămâne toată viața cu el, să evităm spectacolul și să nu ne oferim comentariilor adunării publice de aici.

N-am văzut niciodată o privire de înger atât de obosit și de mirat.

— Dar despre ce e vorba, pentru Dumnezeu?

— După cele ce ai făcut azi, mi se pare uluitor să mai întrebi despre ce e vorba.

Și, ca un bolnav, care nu știe ce s-a petrecut cu el în timpul delirului:

— Dar te rog... te rog, spune-mi ce-am făcut?

Indignat și revoltat de atâta îndrăzneală, am întors capul cu dinții încleștați.

— Nimic.

Simțindu-se tare, stăruia ea acum.

— Te rog, spune-mi ce-am făcut? Te rog.

Mi-era silă atâta, că simțeam că orice vorbă aș fi spus, ar fi căzut alături.

— Nimic... Vreau să ne despărțim.

Ne-am dezbrăcat, dar în pat, cum eu evitam chiar să o privesc, a început din nou.

— Ștefane, te văd așa supărat... și-ți jur că nu înțeleg de ce?

Am început să fierb de mânie.

— Îmi juri?

— Îți jur pe ce vrei.

Dar o clipă m-am oprit mirat, întrebându-mă dacă nu cumva greșesc, și m-am hotărât să-i explic ceea ce se prefăcea că nu pricepe. Dar când să caut, cu uimire, văd că nici eu nu am nimic de spus. Ce să-i reproșez? Că pe drum a stat lipită de mine și de el? Că s-au coborât să culeagă flori? Că s-a sprijinit de brațul lui? Că au făcut un mic grup aparte?

— Ai fost tot timpul împreună cu acel domn, ai dansat aproape numai cu el.

A râs indulgentă (ea).

— Ei bine, dragul meu, dar asta e firesc atunci când vii cu cineva pe drum, într-o excursie ca asta... Toate femeile au făcut grupuri. Se creează inevitabile izolări. Nu poți fi familiară cu toată lumea și atunci se pare că ești numai cu unii. Pe urmă, el e un bun dansator... toate femeile din lume dansează, cred.

— Da... însă nu numai cu un singur partener.

— Dar bine, aici nu e bal. Am venit împreună pe drum.

— Nu... nu... a fost un adevărat scandal. Toată lumea v-a privit.

— Ce scandal? Ți s-a părut ție. Nu ai văzut că – ți-am spus – toate femeile fac la fel? Așa sunt petrecerile astea. O dată acasă, niciuna nu se mai gândește apoi la cunoștințele și întâmplările de aci. Ai să vezi că nici tu nu ai să te recunoști cu toată lumea de aci... Ești de o sensibilitate imposibilă.

M-a mirat această intenție de maturitate în judecata ei și eram indignat, dar tăceam. Firește că n-aveam de obiectat nici un fapt precis, dar asta nu însemna totuși că ea nu mersese, cu trup și suflet, într-o aventură. Aveam însă acum certitudinea că a vinei unor miniștri care, respectând cu sfințenie litera legii, își permit orice, chiar cele mai veroase afaceri. Cuvântul e oricând un mijloc imperfect de comunicare. Tot ce e sens, tot ce e adevăr,

tot ce e conținut real scapă, printre silabe și propozițiuni, ca aburul prin țevile plesnite.

Aveam totuși în plasa logicii un fapt precis.

— Aseară, credeam că ți-ai sucit gâtul, tot întorcându-te să vezi dacă vine la masă.

— A, mi-am sucit gâtul, ce idee...! mi-am sucit gâtul...! și încerca să bagatelizeze.

Dar a simțit, din privirea mea netedă ca moartea, că aici nu încape tăgăduială și, nenorocit inspirată:

— A, acum știu ce vrei să spui. E cu totul altceva... Dacă ți-aș spune ai vedea că...

— Dar spune-mi atunci.

— E un secret al nostru toate... madam Slugeru și madam Georgescu.

Ajunsesem și la „secretul de familie” din Boubouroche...

Și era în așternutul străin, de prisos aproape de mine cu tot trupul știut.

Asta-i tot ce-mi rezervă viitorul? Corpul femeii atunci când vreau? Ce să fac cu el, fără celelalte bucurii? Când știam că nu e nici el perfect. La un milion de femei abia de e una întreg frumoasă. Restul au nevoie de indulgență, de înțelegere. Numai sufletul poate înlocui lipsurile. Și sufletul nevesti-mi...

Mi-era pielea uscată, capul dur și gol să poți lovi cu ciocanul în el, parcă tot gâtul plin de câlți.

Mi-am îngropat fața în perna care se încălzea numaidecât, de a trebuit să schimb mereu căpătâiul, dar fără să pot dormi și n-am mai scos o vorbă până târziu după-amiază. Ea a dormit, a nădușit sănătos, s-a îmbospătat în obraz și în privire, reintegrată vieții, numai eu parcă eram bolnav de uremie.

Cum tot cearșaful și perna erau prea calde, cum toate cărțile, pe care am vrut să le citesc, mi se păreau uscate, am coborât către ora cinci în grădină. Se sfârșise parcă o sărbătoare, o întâmplare frumoasă în lume, care niciodată n-avea cum să se mai repete și eu supraviețuiam singur, dar cum dăinuiește o coajă de lămâie stoarsă, aruncată după-masă. Soarele mi se părea leșios și când am trecut pe lângă bucătărie am simțit mirosul de mâncăruri trezite. Au dat peste mine un grup de cheflii, care în zorii zilei se înfundaseră într-un beci și acum ieșeau beți turtă. Fostul ministru plângea și ținea să mă îmbrățișeze neapărat, umplându-mă de bale și vărsându-mi vin pe haine. Avea sentimentalismul gălăgios și plângăreț al moldovenilor la beție, cu promisiuni jurate la toată lumea, cu demonstrații și invocări lirice

de frățietate, pentru ca a doua zi, treaz și revenit la sentimente normale, să se prefacă (și cu o tainică spaimă) că a uitat totul, afară doar de promisiile și legămintele celorlalți. Totuși e sigur că ei între ei, cel puțin în momentele acelea, se iau în serios.

Plecarea înapoi a fost la opt seara. Era între mine și el, ca la ducere. N-am vorbit decât, rezervat și politicos, numai cu el tot timpul, refuzând, cu silă, toate încercările ei de a-mi capta bunăvoința, prefăcându-se, dealtfel, că ia lucrurile în glumă. Mai târziu a adormit, sau s-a prefăcut că doarme, rezemându-se cu capul pe pieptul meu, ceea ce însă nu mi se părea decât un pretext ca să-i abandoneze lui cealaltă jumătate de corp.

Nimic nu mi s-a părut mai simbolic decât această așezare a ei. Dacă n-aș fi știut despre ce e vorba, dacă aș fi fost soțul naiv pe care-l voia ea, aș fi crezut că un subit și sincer acces de preferință o face să se agațe duioasă de gâtul meu, când ea nu făcea asta decât tocmai pentru că așa își putea culca picioarele și șoldurile, aproape în brațele celui alt. Dealtfel, și mai general socotit, nu era oare cu un înțeles deosebit această împărțire a ei însăși, pe care o făcea, singură, între noi doi?

Încheiam bilanțul sinistru al acestei petreceri, ca un general înfrânt și fugărit, promis degradării și exilului, care compară resturile înspăimântătoare, cu armata frumoasă și strălucitoare de entuziasm pe care o comanda, la defilare, cu două zile înainte. Dealtminteri, aceste excursii împreună, de perechi tinere, când femeile sunt frumoase, devin mai totdeauna lupte „amicale”, tot așa cum amicale erau acele „tournoi” medievale, numai că atunci când totul trebuie să revină la normal, după furii nemărturisite și explicații amare, întocmai ca și în acele pomenite timpuri, de multe ori cadavre acoperite sunt aduse înapoi pe scuturi și târgi acasă. Așa cum mă întorceam eu cu imaginea femeii iubite, ucisă.

Peste două zile ne-am dus întreaga „bandă” la deschiderea unui teatru de vară și de acolo la un restaurant de la Șosea. Ce-a fost la țară s-a repetat și aici. De abia mi-am mai stăpânit indignarea, indiferent la comentarii. O doamnă, poate încă tânără, faimoasă frumusețe aventuroasă pe vremuri, care mă privea cu afecție totdeauna, cu care adeseori aveam interesante convorbiri despre întâmplările din viață, căci în noua cochetărie pe care și-o permitea, de a se îmbătrâni cu intenție mai devreme, era parcă din eleganța unui general tânăr, retras voluntar la pensie, a încercat să mă împace.

— De ce atâta enervare?

I-am arătat, surâzând trist, pe nevastă-mea și mi-a spus, glumind frumos și cu emoție, încât nu mă puteam supăra:

— Știi o vorbă, și dacă nu o știi, ți-o spun eu: femeia înșală numai pe cel pe care-l iubește, pe ceilalți îi părăsește pur și simplu.

I-am spus că asta nu mă consolează, dar mi-a explicat că nu crede că e vorba de altceva decât de un „flirt”.

I-am turnat în pahar vin auriu, privind-o mirat:

— E o formulă greșită, fără înțeles la o femeie. Nu corespunde nici unei realități, decât dacă e vorba de o fată care vrea să petreacă, dar, în sfârșit, să-și păstreze totuși fecioria fizică (și care, dealtfel, s-ar da din toată inima), sau de femei bolnave, care s-ar da cu pasiune, dar le împiedică ovarita de care suferă. Mai are sens acest „flirt”, atunci când o femeie urmărește vreun interes și, ca să-l realizeze, face toate „avansurile”, dar după ce a obținut ce ținea, se refuză. Sistem practicat de multe actrițe și profesioniste nemărturisite. Dar nevastă-mea nu e în niciuna dintre aceste situații și pentru ea un „flirt” e o aberație.

— Ah, dumneata ești dintre acei care fac mofturi interminabile și la masă. Dintre cei care totdeauna descoperă firele de păr în mâncare.

— Sunt eu de vină dacă mi se oferă fire de păr în mâncare?

— Nu, atâta luciditate e insuportabilă, dezgustătoare. Îmi închipui că ești în stare nu numai să-ți examinezi exagerat partenera, dar că, în ultimele clipe ale îmbrățișării, să-ți dai seama exact de ceea ce simți, ca și când ai asista la un spectacol străin...

— Doamnă, e perfect adevărat ce bănuiești, dar încheierea dumneavoastră – numai – e falsă. Atenția și luciditatea nu omoară voluptatea reală, ci o sporesc, așa cum, dealtfel, atenția sporește și durerea de dinți. Marii voluptuoși și cei care trăiesc intens viața sunt, neapărat, și ultralucizi.

— Cu ce plăcere te-aș fi înșelat pentru această continuă neliniște și bănuială a dumatăle, și desfăcea senzual o portocală. Avea o eleganță de marchiză.

— Deci... nu m-ai fi părăsit?

— Poate că atunci da, dar aș fi regretat-o toată viața. Suntem atât de toante când suntem tinere.

Surâdea îndepărtat și frumos, cu părul ei argintiu... și eu o admiram atât de pasionat, că toată lumea părea intrigată ca de o scenă de dragoste.

Va fi nevasta mea, peste un sfert de veac, ca femeia aceasta de lângă mine? și ce înțeles adânc ar fi avut lucrurile... va fi fost această femeie la

fel cu nevasta mea? și – imposibilă întrebare – vor mai fi altele acum? și – încă mai fără sens întrebare – de ce mi se pare posibil numai în trecut, de ce regret că am pierdut, venind cu douăzeci de ani mai târziu, trupul cald, cu zâmbetul bun și melancolic al acestei femei? Dar nu, toate sufletele acestea de carne și mătase devin prea târziu, și de prisos, bune.

Asta-i rochia albastră

Nu i-am vorbit nevesti-mi o săptămână.

Am mâncat singur în birou. Peste câteva zile, la masă la prietenii, mi s-a părut însă că rezerva mea nu mai are sens, și am stăruit toată seara pe lângă o femeie frumoasă, aproape tot atât de înaltă ca mine. Când spun „am stăruit” e un fel de a vorbi. După un ușor început, ea, dezlănțuită, m-a copleșit cu prietenia ei. Tot ce a făcut nevastă-mea la țară, aci s-a reeditat într-o singură seară. G. nu era acum de față. Ca să nu pară prea supărător, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor. A declarat că dăruiește pe bărbatu-său nevestei mele, că mă iubește, a făcut scandal când mi-a luat cineva locul de lângă ea. Am vorbit despre femeile grase și slabe și, ca să-mi arate că ea e numai înșelător slabă, în fața tuturor, mi-a luat mâna și mi-a pus-o, apăsând, pe șoldul ei plinut... Strânge!... Eu, uluit, aveam aerul ridicul al lui Iosef în casa lui Putifar. Cum mă lăsa un moment liber fugeam, dar mă căuta și mă aducea înapoi. Sâcâită, dezorganizată, nevastă-mea era vânătă, glumea galben, iar de câte ori îmi aduceam aminte de ea și o priveam, îi întâlneam ochii mari și îndurerați asupra mea.

Noua mea entuziastă m-a silit să dansez cu ea, deși dansam prost. Pe urmă m-a luat de mână și m-a dus într-un salonaș cu divanuri: „Hai, să fim singuri”.

Eram stânjenit de parcă numai în străchini călcam. Ne-am rezemat, lungiți unul lângă altul și m-a întrebat tot soiul de prăpăstii. Când s-a abătut din întâmplare cineva pe la noi s-a înfuriat, s-a dus la birou, a luat un toc și hârtie, a scris un afiș: „Intrarea oprită... pereche amoroasă!” Cei care veneau, citeau, râzând ca de o glumă bună, și plecau, cerându-și scuze ipocrit. Glumea, firește, dar asta n-a împiedicat-o să-și frământă sânii de coastele mele și să mă sărute, când i se părea că nu vine nimeni.

I-am spus că trebuie să fim cuminți, m-am smucit și am plecat. Mi-era rușine de rolul grotesc, de siluit de o femeie, și mă gândeam la situația delicată în care soția asta vulgară – cu gluma ei menită să mascheze abil o purtare mai precisă – își puneă bărbatul. Nu mi se părea suficientă scuza că e vinovat că nu știe să-și stăpânească nevasta și nici nu mi se părea că „trenurile nu trebuie lăsate să treacă” sau că trupurile „șarmante”, care se doresc și se întind, sunt deasupra oricărei „ridicole filosofii”. Dealtminteri, ca să se poată trece puntea periculoasă, se face aci un cadril de naivități. Femeile, ca să poată realiza toată aventura, se prefac că o socotesc ca pe un

joc naiv, dar în același timp bărbatul serios „care nu știe să profite” e acuzat, el, de „naivitate”.

La ele însă naivitatea, prefăcută și cu scop precis, e dintre acelea pe care o practică unii escroci, în primele momente, „făcând pe proștii” în fața unui judecător de instrucție, declarând că au încasat cecul fals la bancă, în glumă, ca să facă o farsă unui prieten de la Hamburg. Dar judecătorul, știutor, cu privirea rece, pune zâmbind lucrurile la punct.

Fără grijă de spectacol, ca un animal rănit, nevastă-mea se trântise într-un fotoliu și nu vorbea cu nimeni. Noua mea amică a venit după mine: „Ești un caraghios”, și mi-a fixat o întâlnire în oraș.

Cealaltă era geloasă și suferea. Simțeam acum că e o jucărie în mâna mea. Că puteam s-o umilesc, s-o fac să sufere și mai mult, dar la ce folos? Îmi venea să-i spun: uite ce ai făcut din dragostea noastră, din bietul nostru trecut. Acesta e idealul tău de iubire, acest continuu asasinat?

Acasă, furioasă și îndurerată, mi-a spus:

— Acum cred că ai să-mi dai dumneata explicații mie.

I-am arătat că n-am făcut nimic mai mult decât ea la Odobești.

— Da? Eu nu m-am proclamat flirt cu G., nu m-am pipăit cu el, nu m-am înfundat, cu anunțuri obraznice, într-o cameră cu divanuri.

E adevărat că până acolo nu ajunsese, dar nu e mai puțin adevărat că tot eu mă simțeam în pagubă.

A ținut să-mi plătească însă, cu vârf și îndesat, întâia dată când ne-am găsit iar în „bandă” cu el. A stat mereu, aproape în brațele lui. Îmi spuneam că nu e decât o pedeapsă și că, dacă vrea să mă pedepsească, însemna că nu-i era indiferent că eu preferasem altă femeie, deci mă iubea. Cu toate astea, fizic... spectacolul mi-era de neîndurat. Nu aveam tăria să văd, orice mi-aș fi spus, cum femeia pe care o iubesc e ținută în brațe de un bărbat, și i-am spus-o vecinei mele de rândul trecut și de data asta, care mă urmărea zâmbind.

— Dar dacă ai iubi o actriță, care, pe scenă, ar trebui să-și îmbrățișeze pătimaș partenerul, să-l sărute lacom pe gură?

I-am lămurit, cutremurat, cu cea mai simplă sinceritate:

— Cred că niciodată n-aș putea iubi o actriță.

M-am apropiat de divanul din colț unde se găsea nevastă-mea și i-am spus că plecăm acasă.

— A! Cum așa devreme? Nu; mai rămânem.

— Trebuie să plecăm neapărat, am de lucru mâine.

— Nu... asta nu se poate... nu... mai stăm... se supără oamenii dacă plecăm așa de repede. E nepoliticos. Scosese oglinjoara din poșetă și-și pudra obrazii.

— Cu neputință.

Și totuși am mai așteptat un sfert de oră. Era în mine ca o spaimă viu grăită.

— Dragă, nu mai pot rămâne nici un minut.

— Ei nu... trebuie să mai rămânem... vreau să mai stăm puțin, și-și desena acum cu roș buzele.

— Eu plec.

— Pleci fără mine.

Am privit-o, acum liniștit, ca un mort.

— Ela, îți dai tu seama de ce spui?

— Te rog... vreau să mai stăm.

— Nu se poate... sub nici un cuvânt, nu se poate să mai stăm.

Avea ochi mari, șterși și o cută între sprâncene.

— Ei bine, nu merg.

— Ela, te întreb încă o dată...?... Gândește-te bine ce faci. Dacă mă duc singur acasă, înseamnă că am pornit pe un drum de pe care nu ne mai putem abate.

Gândul că nevastă-mea ar putea veni singură, în zorii zilei, acasă, mi se părea o monstruozitate rece.

Am mai privit-o încă o dată, ca în clipa semnării unei sentințe, și am plecat. Am așteptat în stradă zece minute și n-a venit. Cunoșteam la unul dintre hotelurile mici o cocotă destul de frumușică, voinică și nespus de vulgară. I-am spus să se îmbrace, am luat-o cu mine, am dus-o acasă, am pus-o să scoată tot de pe ea și am culcat-o în patul tuturor durerilor, nebuniilor și lacrimilor iubirii mele.

Nevastă-mea a venit peste vreo două ore. Nu știu dacă servitoarea i-a spus totul, dar când a înțeles, s-a îngrozit, și nu-i venea să creadă. A căzut moale într-un fotoliu. S-a înfuriat apoi și a vrut să se repeadă asupra femeii, care nu prea avea de ce să se teamă.

— În patul meu, o adunătură de pe stradă?

Și cealaltă, cu o imensă și trivială doză de bun-simț:

— N-ai decât să dormi în el, madam, nu să umbli noaptea teleleică.

Vedeam, uimit și cu sufletul gol, unde ajunsesem.

I-am explicat că dacă face scandal și se află despre întâmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala ei are să se râdă ca de o paparudă. A plecat trântind ușa, cu o energie pe care nu i-o bănuiam.

Am frământat întreaga noapte trupul femeii străine, cu o furie deznădăjduită, ca să-mi demonstrez că tot ce oferă una, îți poate oferi și cealaltă și că nu merită, că e ridicul să suferi atât de mistuitor, pentru atât de puțin lucru. Și parcă am găsit adevărată părerea. Primele trei-patru zile, dospind de mânie, nu mi-a fost greu să îndur absența nevesti-mi. Pe urmă însă, am început o serie de ipoteze, în toate sensurile, ca să văd ce gândește și ce simte acum. Cum știam că iubește pe altul, nu-mi închipuiam că îndură prea greu purtarea mea și-mi recunoșteam dreptul, și mă felicitam chiar, pentru ideea bună de a-mi crea ultimul cuvânt. Mă întrebam vag dacă ne vom mai vedea, dacă ne vom revedea, vreau să spun, în continuarea liniei trecute, așa cum, când te deștepți după un vis atroce, reiei viața ta întreruptă seara. Și simțeam că nu, adică nu mai aveam reprezentarea unei viitoare împăcări, cum nu-mi pot închipui azi în ce fel aș putea deveni președinte de republică în America Centrală.

După o săptămână am simțit neapărat nevoia s-o văd, dar mi-am refuzat cu încăpățânare orice prilej. Am căutat însă pe o prietenă a ei, ca să aflu, prin ocol, ce gândește, ce face, dacă întâmplările acestea de răsturnare și eveniment egal cu mișcarea planetelor, pentru mine, aveau pentru ea vreo importanță. Nu mi-a fost cu putință să aflu ceva. Fiindcă pe stradă n-o întâlneam ca să-i cunosc noul surâs, am început să colind restaurantele, cu bătaie de inimă încă din stradă, cu examinări ușoare a tuturor femeilor la început, cu reveniri insistente apoi, de teamă să nu mă fi înșelat din cauza pălăriilor mari și cu o tristețe de moarte, cu impresia că totul e gol, când trebuia să constat că ea nu e acolo. Aș fi vrut să văd capul acela mic de statuie greacă, blond, cu ochii albaștri, cum e acum în formă nouă, să văd dacă mă privește cu ură, cu indiferență. Printr-o fatalitate de neînțeles n-am întâlnit-o nicăieri. Am reluat legăturile cu toate prietenele ei, mi-am făcut dintr-una amantă ca să-mi dea știri despre ea, dar cum venea vorba despre ea, totuși, de teamă că „nu se știe cum se întorc lucrurile”, nu-mi spuneau o vorbă, evitau orice discuție, iar detaliile pe care eu le ceream, de altfel cu un ton vag indiferent, căci altfel n-aș fi avut nici o șansă să le am, mi erau totuși, firesc parcă, refuzate. Am căutat să știe că petrec, că mă simt foarte bine, dar aceste gesturi ostentative erau ca niște scrisori încredințate unei

poște lamentabile. Nu știam nici dacă le-a primit și mai puțin puteam ști ceea ce gândește aceea care le-a primit.

Să mă duc acasă la mătușa ei, nu putea fi vorba. Nu mi-aș fi iertat niciodată slăbiciunea asta și nici n-ar fi fost posibil, atât eram de definitiv în gândul meu. Am început să caut invitații în casele în care știam că ar putea să meargă, dar am nimerit-o mereu prost. Acum, toată nevoia de ea, comprimată în mine, se rezolva într-o otravă a întregului organism, înăuntru. N-am mai putut mânca aproape nimic. O rochie la fel cu a ei întrezărită pe stradă îmi puneă un pietroi în stomac și un nod în gât. Slăbisem și-mi era teamă acum să nu afle că am slăbit din cauza ei. Eram alb ca un om fără globule roșii. Am sporit petrecerile, ca să afle, să creadă că sunt slab din cauza orgiilor. În a patra săptămână, un prieten doctor și un profesor consultant au fost de părere că s-ar putea să am un ulcer al esofagului. Și n-o vedeam nicăieri, parcă dispăruse în pământ.

Am întâlnit-o totuși, în penultima zi de curse. Era zăpușeală, lume multă, și un suflu de oboseală nădușită lânzezea în atmosfera prăfuroasă și încinsă. Am văzut-o înainte ca ea să mă vadă. Tot trupul mi s-a înfierbântat brusc, am căutat numaidecât una dintre acele nenumărate femei echivoce, dar nu declarate, care tapează, cerând bărbatilor să le ia bilete pe cai, firește fără să dea bani, și am trecut vesel, radios și absent, pe lângă nevastă-mea. Era rezemată de grilajul alb din dreptul pariului mutual. Când am trecut din nou, înapoi, sta pe un scaun ca și când era frântă de mijloc, privindu-ne cu ochi îndurerați. Îndura parcă o suferință peste puterile ei. Nu mai voia, se vede, nici s-o ascundă, căci totul îi era indiferent acum. A fost o bucurie care m-a iluminat înăuntru ca un soare. Am mai văzut-o acolo nemișcată, tristă, până aproape de sfârșit. Și pentru întâia oară cineva mi-a vorbit de ea. O prietenă comună m-a întrebat cum pot fi atât de lipsit de inimă... Și eu, care m-aș fi dus s-o îmbrățișez, s-o întreb cu o nemărginită patimă: de ce? de ce ai început toate astea? am trecut din nou, am salutat-o foarte prietenos, mi-a răspuns doar privindu-mă în ochi, fără un surâs, fără nici o mișcare a mușchilor feței, ca o căprioară blondă, înjunghiată.

Peste câteva zile am întâlnit-o în fața chioșcului de ziare de la Independența. Cerase o revistă de mode și tocmai o plătea, când a dat cu ochii de mine și a înțeles că o așteptam, oprit mai sus, la câțiva pași. A avut o clipă de plăcere, nu de bucurie. Și-a mușcat, cu o satisfacție vulgară, buza de jos, ca și când ar fi spus, câștigând prinsoarea: „A, domnule, în sfârșit!” Altfel întrevederea a fost frumoasă, cu lunecușuri de ironie voit banală și

superficială, ca să pară tandră și indiferentă: „Speram că ai să te faci mai urâtă, departe de mine.” „A... da... am avut eu azi-dimineață o presimțire bună”. „Ți-ai oxigenat părul? Sau, nu, e din pricina soarelui.” „După cât știu, nu. Se vede că e tot soarele”. „A reapărut și el numai din cauza dumitale.” „Ce vrei, când întâlnim încăpățânați care vor să reziste, căutăm și noi complici.” Dar, spre mirarea mea, tot ea vrea să știe: „Ai mai sedus pe cineva?” și îi tremura vocea de parcă era o actriță la întâiul pas pe scenă... „Vreau să iau o trăsură”. Era ora 12 și jumătate poate. Mătușa ei sta pe strada Olari. Am pornit-o alături pe jos; în dreptul Universității, la stația de trăsură, am fost bucuros că nu era niciuna. Mi-a spus că are de gând să se înscrie din nou pentru licență la Universitate, că a fost plecată la Vaslui, la bunica ei, trei săptămâni. Prin fața Ministerului de Domenii, am avut oarecare teamă, căci venea agale o trăsură goală, pe care ea n-a observat-o însă. „Asta-i rochia albastră? dar parcă era mai puțin vie?” „Vai, mi-ai uitat rochiile?” Și sufletele noastre pluteau deasupra cuvintelor, în ezitări, fâlfâiri, fixări, și iar mici zboruri, ca un roi de fluturi deasupra unei plante, care ar fi încet transportată pe drum. La Rosetti, despărțirea era inevitabilă. Era stație mare de trăsură și automobile. S-a oprit pe trotuar... și în mine totul s-a oprit... dar a lăsat, fără s-o vadă, o trăsură, a strigat prea încet alta și pe urmă a întors capul să-mi spuie ceva. Am ajuns, poate pe la două, în fața casei mătușii ei... dar parcă n-ar fi observat că am ajuns, am trecut înainte, apoi, de vreme ce se crease un precedent, după vreo sută două de pași ne-am întors, și pe urmă iar, până la ceasul trei și ceva. Poate că niciunul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut însă celuilalt să mai rămâie. Eram așa de grăbiți și ne vedeam în treacăt numai.

— Ah, de tine nu se îndură cineva să se despartă, și era profund adevărat, dar o spuneam cu un surâs, ca să pară abia ceva mai mult decât o glumă indiferentă... sărut mâinile.

— Vai! o să mă ocărăscă mătușă-mea. Dar puțin îmi pasă. Își trecea limba peste buzele arse parcă, și surâdea cu ochii albaștri, plini de suflet ca de rouă.

Mă întorceam, în după-amiaza inundată de căldura uscată, chinuit de foame, adâncindu-mă ca în cauciuc în asfaltul încins, privind caii obosiți ai trăsurilor, storurile trase pentru siestă la mai toate casele, dar era în mine o tristețe ușoară și plăcută. Simțeam că femeia aceasta era a mea în exemplar unic, așa ca eul meu, ca mama mea, că ne întâlnisem de la începutul lumii, peste toate devenirile, amândoi, și aveam să pierim la fel amândoi.

Eram ca într-o zi imensă și întâmplările acestea mici, amănunțite până în fracții de impresie, erau printre cele mai importante în viața mea. Astăzi, când le scriu pe hârtie, îmi dau seama, iar și iar, că tot ce povestesc nu are importanță decât pentru mine, că nici nu are sens să fie povestite. Pentru mine însă, care nu trăiesc decât o singură dată în desfășurarea lumii, ele au însemnat mai mult decât războaiele pentru cucerirea Chinei, decât șirurile de dinastii egiptene, decât ciocnirile de aștri în necuprins, căci singura existență reală e aceea a conștiinței. Și, în organizarea și ierarhia conștiinței mele, femeia mea era mai vie și mai reală decât stelele distrugător de uriașe, al căror nume nu-l știu.

Ne-am împăcat peste o lună, când a venit cu brațele pline de crini târzii, ca o amantă, și am fost împreună toată luna august la Constanța. Locuință tihnită, plimbări seara pe dig, împreună cu o familie cunoscută, aperitive în Piața Ovidiu, înțesată de lume, și uneori, în glumă, joc la bulă, când pierdeam regulat. Bineînțeles, în dimineața însorită eram și noi, ca toată lumea, încărcătură de tineri în pijamale și haine albe ușoare, în trenul de Mamaia. Pe plajă, ea era încă extrem de frumoasă, mai ales când tot corpul i se făcuse ca grâul copt. Aproape înaltă, cu talia subțire și șoldurile vâjoase, cu sânii răzbind ghiciți ca merele prin maioul negru (strâns pe ea cum e un șarpe în pielea lui), aduna toate privirile. Puțin prea înalt pentru subțirimea brațelor și coapselor, făceam totuși, cred, o pereche potrivită cu ea. Când, legată la cap cu un tulpă albăstrui, cum e uneori cerul senin, care îi iradia lumina ochilor și-i limpezea liniile desenate, pure, puneă apoi pe umeri un fel de pelerină, ușoară de tot, poroasă și albastră, tare ca vopseala, părea întreagă zugrăvită pe smalț, cu fața aurie.

În septembrie, întorși în București, am avut o ceartă din cauza copilului așteptat. N-a vrut să-l aibă și a trebuit să stea în sanatoriu vreo două săptămâni. S-a făcut bine abia pe la Sfântul Dumitru.

A fost un timp destul de liniștit și am putut să fac vreo două drumuri la o pădure, care făcea parte din moștenire, pe lângă Curtea-de-Argeș. Era un sfârșit de toamnă de o frumusețe largă și potolită, și priveam de la fereastra vagonului dealurile lenevoase cu păduri îndesate, cu acea felurime de colorit care arată creșterile. Dacă vara e greu de osebit toate apele și asemuirile de verde, acum gama veștejitului cuprinde toate culorile tari. Câtă vreme unii copaci sunt încă verzi, alții au frunzele, pe negrul crăcilor, galbene ca niște caise străvezii. Unele frunzișuri sunt roșii sângerat, altele violete, cărămizii, albe chiar. Cerul e imens, și departe peste umerii

dealurilor, peste sate, are un fel de maiestate senină, căreia lumina vie, dar gălbuie în culoare și potolită în căldură, îi dă o liniște melancolică.

Nu pot sta liniștit pentru că în compartimentul de alături (sunt vagoane vechi, clasa I-II) se aud hohote de râs, comentarii, aprobări călduroase. Sâcâit, renunț să mai privesc carele, care se depărtează domol pe drumuri albe, și trec și eu dincolo. Un domn, să tot aibă cincizeci de ani, cu gâtul în piele moale și roșie, ca al curcanului, cu ochii vii și mustața mare, pe figura pentagonal osoasă, explică de ce trebuie să intrăm în război. Dealtminteri, cam asta se discuta pe tot cuprinsul țării românești, când afacerile și plăcerile lăsau timp liber.

E de o vervă îndrăcită, gesticulează convins, bătând aerul cu amândouă mâinile. Esențialul, dealtfel, în replicile lui tumultuoase, sunt interjecțiile.

— Ee! ee...! Păi vezi! Când spun eu? și se scoală iar de pe fotoliul de piele. Cum o să reziste, domnule?... cum o să reziste? Vino-ncoa. Dacă eu pun aici o armată? și arată Orșova, iar aici alta? și arată la Sibiu, aici încă una? acum la Brașov.

Dar cineva obiectează:

— Bine, domnule Predescu... tocmai acum când nemții au terminat cu rușii, de au ajuns în inima Rusiei?

— Păi tocmai d-aia – răspunse domnul Predescu deznădăjduit și scrijelat – tocmai d-aia... Dumneata nu vezi cum vine planul? Eu încep așa – și începu să urce pe harta care indica stațiile, deasupra canapelei – și hai-hai, și hai-hai... A?... merge? și-așa mereu... și-așa mereu (în timpul acesta legănând urca și ocolea cu mâinile pe hartă, de la Arad spre Cluj, păscând parcă din urmă)... Ei, așa-i că i-am luat ca din oală?

— Domnule Predescu, dar Mackensen ăla și Hindenburg pretind că ei o să câștige războiul, adaaose unul, nu pentru că ar fi crezut, dar mai mult ca să dea replica, și așa, ca să-l întărească pe domnul Predescu.

— Daa? și își potrivește țigara răsucită, în țigaretul de trestie... O să câștige asta – iar aici face un gest foarte explicit, vârând degetul mare, printre arătător și mijlociu – auzi? O să câștige asta. Eu fac „pari”, domnule, că Hindenburg ăla al dumatăle – și-și lățește buzele – daa, să vie el la mine... fac „pari” cu el... că mănâncă bătaie... pe oricât... Hei? se pune el cu mine?... Domnule, portar de hotel o să-l facem după război. Ceilalți aveau aerul că se miră de îndrăzneala lui Hindenburg de a se pune cu noi și cu domnul Predescu, iar unul sincer nu se mai putu stăpâni privindu-l și privindu-se parcă:

— Domnule, românii e deștepți... Ți-o spun eu...

— Păi bine, domnule Predescu, atunci de ce nu intrăm? Că eu nu cred ce susțin unii, că nu suntem pregătiți...

— Ce pregătire, domnule? – și ridică ochii disperat în tavan – ce pregătire...? că mă omori cu zile. Ce să te mai pregătești?

— N-avem tunuri... cine știe?

Domnul Predescu râde acum indulgent și cu pielea de curcan a gâtului gâlgâind:

— N-ai tunuri? da intră-n război, domnule, și-ți dă franțuzul câte tunuri vrei: vrei o mie? îți dă o mie... vrei zece mii, îți dă zece mii. Și ridică brațele, apoi le lăasă să cadă, uimit și dezgustat. Dar de asta e vorba acum...? Ce nevoie ai de tunuri, domnule? și întorcându-se surâzător spre ceilalți, care ascultau mereu, cu interes (că acum venise și șeful de tren, mustața ciupită): Auzi, tunuri? Bine, domnule, de asta are nevoie neamțul și franțuzul ăla, că sunt crescuți în puf – și, brusc furibund: Dumneata știi cum e românul, domnule? Nădejdea lui e baioneta, domnule, baioneta, înțelegi dumneata?... Că o vâără până în prăsele... și dacă se rupe, dă cu patul armei... uite-așa... uite-așa – și lovea îndârjit și imaginar, înspre toate colțurile compartimentului, în timp ce ascultătorii îl urmăreau, ferindu-se încântați.

— Zi, baioneta și patul armei, domnule Predescu?

— Păi, sigur, domnule, exclamă îngăduitor... Asta-i arma românului... Aș vrea să văd eu pe neamțul ăla care să stea la baionetă... și se întoarce triumfător și dârz în dreapta și în stânga. Domnule, când or intra ai noștri cu patul armei printre tunurile lor, o să fie jale, că ai noștri numai la scăfârlie trag.

Domnul Predescu nu era de meserie, cum crezusem, nici cârciumar, nici comis-voiajor, că am întrebat pe urmă pe șeful de tren.

— Nu-l cunoști pe domnul Predescu? se mira ceferistul meu și avea dreptate, căci pe liniile astea secundare călătorii se cunosc între ei cum se cunosc clienții aceleiași cafenele. Domnul Predescu e de la Pitești, avocat... a fost și deputat o dată... merge la Curtea-de-Argeș că are o chestie acolo; și resemnat de admirație: Deștept om, domnule. Eu îl știu de pe linie. Când ți-o explica el ceva... Nu zic, mai e și domnul Adamici... dar parcă tot domnul Predescu e mai deștept.

M-am plictisit și m-am întors la locul meu, ca să privesc mai departe întinderile de porumbiște uscată, satele pe sub dealuri și surâsul melancolic

al cerului înalt de toamnă în asfințit.

Dealtfel, și la Cameră chiar, după câte reieșea din ziare, discuțiile nu depășeau mult adâncimea celor din tren. Se anunțase o mare ședință de răfuială, între cei care cereau „intrarea în acțiune” și partizanii „neutralității expectative”. Am avut prilejul să asist la una dintre ședințele importante, când tribunele erau încă de cu vreme înțesate de public, căci se știa că guvernul va fi luat între două focuri. Partizanii Puterilor Centrale aveau să interpeleze banca ministerială „pentru ce lăsăm prilejul acesta extraordinar, când nemții sunt dincolo de Varșovia și aproape de Salonic, fără să intrăm alături de ei?” Dimpotrivă, reprezentanții curentului antantist aveau să întrebe de ce nu intervenim să salvăm pe cei învinși?

Sala, cu sugestii de interior de teatru prin arhitectură, de club prin verdeața fotoliilor și al draperiilor, de catedrală prin lumina de vitraliu galben, venită din luminătorul imens de deasupra, avea un aer solemn. Incinta era la început numai pe jumătate plină. Unii deputați își citeau gazetele, abia apărute de după-amiază, alții făceau cerc, discutând în fața vreunui personaj important. Pe banca ministerială numai doi miniștri care scriau absorbiți. Din când în când, câte un deputat venea în dreptul celui care scria și îi șoptea ceva, sau îi da vreo hârtie pentru aprobat.

Pe urmă au început soneriile, s-a mărit lumina, toate locurile de jos s-au ocupat. Președintele, suit ca pe o scenă sau catedră, a bătut din ciocan și un domn a citit, probabil, sumarul zilei. Anișoara a descoperit cea dintâi, cu un fel de bucurie, că poate stabili o legătură între ea și această incintă inabordabilă, pe Nae Gheorghidiu, așezat pe băncile opoziției (așa, din cochetărie politică), obosit și preocupat.

Interpretarea deputatului „nemțofil”, făcută, de altfel, cu un fel de servilitate intelectuală și intenție de reacțiune mediocră, a provocat numai surâsuri ironice. Profundă impresie a stârnit însă discursul celui care cerea intrarea imediată în război. Pronunțată rar, cu vocea înfiorată, fraza: „Și veți lăsa acest popor erou, care e poporul sârb, să fie zdrobit, fără să faceți să cadă în balanță paloșul românesc, hotărâtor, în această mare, în această neasemănată clipă istorică?” a plutit sub vasta cupolă, încremenind privirile, dar entuziast aplaudată numai de opt sau zece deputați, pe care nu-i vedeam, dedesubt, sub tribuna prezidențială în care ne găseam noi.

Celălalt deputat intervenționist a interpellat guvernul pe chestia înarmării. A declarat că știe că atelierele militare nu lucrează, că nu s-a făcut

nimic pentru echiparea armatei, că s-au cumpărat zeci de mii de bocanci cu talpa de carton. Și el e impresionant:

— N-avem artilerie, domnilor... Ce-ați făcut ca să dăm admirabilei noastre infanterii artileria grea de care are nevoie?

Aici, unchiu-meu, care se plimbase în timpul discursului prin fața primelor bănci, a întrerupt pe orator. Cum era cunoscut ca om de spirit, când a ridicat mâna, oratorul s-a oprit și privirile s-au întors spre Nae Gheorghidiu, care a declarat cu o falsă gravitate:

— Găsesc, domnilor, că îngrijorarea dumneavoastră din cauză că ne lipsește artileria grea e puțin exagerată. Cred că, la nevoie, va fi suficient să punem în baterie pe onoratul nostru coleg de la Romanați, domnul Cotârcea, ca să reducem toate tunurile nemțești la tăcere. Și la vorbele astea, arată cu degetul înspre capătul rândului din dreapta, iar toate privirile s-au întors spre banca în care de-abia încăpea o namilă de o sută cincizeci de kilograme poate, cu mâinile atât de scurte că abia îi ajungeau pe pânțe.

A fost o ilaritate imensă. A râs și banca ministerială, a râs și oratorul însuși. Tribunele înțesate – în cele rezervate doamnelor unele elegante stau chiar pe trepte, nemaigăsind alt loc, iar în cele ale bărbaților unii se sufocau, atârnați chiar de stâlpi – au râsunat și ele de hohote.

Nae Gheorghidiu, simpatizat și de opoziție pentru spiritul lui și pentru „lărgimea de vederi” care îl caracteriza, pentru aerul lui „frondeur”, revoltat parcă, deși militant liberal, era foarte apreciat pentru „destinderile” pe care le provoca între guvern și opoziție. Azi, de pildă, partida era ca și câștigată pentru guvern, numai prin această simplă glumă.

De pe banca ministerială a răspuns la urmă unul dintre membrii importanți ai guvernului.

S-a sculat grav și cu ochii puțin contractați, de pe banca ministerială și s-a dus, în tăcerea întinsă ca într-un aer tare, spre tribună. Are fruntea înaltă, piezișă, ca de poet, ochii mari nu privesc pe nimeni, obrajii cu două cute, mustață de fante îmbătrânit. Acum, după un timp, își plimbă ochii, privind și inspectând parcă incinta. Ține mâna dreaptă înaintea, cu două degete în buzunarul de jos al vestei. Începe încet dar sigur de ceea ce spune:

— Mi-ar fi foarte ușor, domnilor, dacă aș alerger după succese facile, să relev inconsecvența acestei opoziții, care pe de o parte ne reproșează că nu intrăm în acțiune, iar pe de alta se plânge că armata nu e pregătită. Dar țin să răspund fiecăruia dintre onorații oratori care m-au precedat, în parte.

Peste partizanul Puterilor Centrale a trecut însă repede. Pe urmă:

— Domnilor, dați-mi voie să vă întreb: Ce înseamnă această lipsă de încredere în guvernul țării? Ați monopolizat singuri toată iubirea de neam? Credeți dumneavoastră că pe aceste bănci nu bate o inimă românească? și arăta acum, emoționat și solemn, banca ministerială și băncile majorității. Credeți dumneavoastră că viitorul acestui neam numai dumneavoastră vă provoacă nopți de insomnie?... (aplauze puternice) că numai dumneavoastră vă cutremurați la gândul că ceasul sfânt al realizării naționale ar putea să bată, fără ca noi să ne găsim acolo unde trebuie să ne găsim? și fraza spusă răspicat, cu vocea larg înfiorată, cu mâna dreaptă ridicată, cu pumnul strâns, iar cu arătătorul întins, cu mâna indicatoare de pe afișe, e urmată de aclamații și aplauze furtunoase. Domnilor, un orator al dumneavoastră a declarat săptămâna trecută aci că dacă ar avea doisprezece copii, pe toți i-ar trimite să lupte pentru țară. Ei bine, domnilor – și ridică tonul – eu declar că dacă aș avea douăzeci și patru de copii, n-aș ține nici pe cel mai mic lângă sânul mamei lui acasă... pe toți i-aș trimite în foc, în prima linie.

Și trecând mai târziu la cel de al doilea orator al opoziției, a schimbat iar tonul, ca un acar abil al oratoriei.

— Domnilor, ați discutat și despre pregătirea militară a țării (și scăzut, prietenos) cred că a fost o mare greșală. (Iar energic, viu.) Nu poate fi pusă în discuție, și mai ales în discuție publică, pregătirea armatei românești (aplauze furtunoase). Domnilor, eu atât pot să vă spun: că suntem gata. Și aci rămâne îndelung nemișcat... (Adunarea aplaudă în picioare, aplaudă și tribunele.) A continuat pe acest ton câțva timp, pe urmă iar: Lăsând la o parte gluma, atât de amuzantă, a colegului nostru, domnul Nae Gheorghidiu, și (aci urcă vocea, într-un crescendo alarmant și intens, și scandă fraza cu mâna îndoită paralel cu pieptul, cu cotul ridicat, dar zvâcnind arătătorul intens, în afară) lăsând deoparte această acțiune condamnabilă de a strecura, de la tribuna Camerei, în sufletul oștenilor noștri, îndoiala în înzestrarea armatei (aplauze puternice, strigăte de bravo), vă întreb, de unde această prețuire exagerată, dovadă de vulgar materialism, această supravalorizare a rolului jucat de armament în război, când e știut că marile victorii se câștigă numai prin moral? (aplauze). O armată care vrea, învinge fără tunuri, fără mitraliere și fără cartușe (aplauze furtunoase). Și eu vă spun că armata noastră vrea să învingă și va învinge! (aplauze entuziaste). Întrebați pe acești conducători ai oștirii, în care nu aveți totuși încredere (și aci arată, silabisind, cu degetul, înapoi, ca și când comandantii

ar fi cam în lături și la spatele lui) și ei vă vor spune: Vom învinge pentru că soldații noștri se vor lupta cu baioneta – și nu e tun care să reziste baionetei românești – împotriva oricărui armament, iar când baioneta se va fi rupt, cu pumnii, cu unghiile, cu dinții... (aplauze delirante). Domnilor, încrederea mea în viitorul mare al acestui neam e neclintită (aci deveni solemn), și-mi iau, împreună cu colegii mei, așa cum v-am spus de atâtea ori, răspunderea celor ce vor veni.

S-a așezat jos, parcă fără să observe aclamațiile delirante.

Deși în ultimul timp se vorbea de oarecare afaceri, pe socoteala statului, făcute de acest membru important al guvernului, succesul i-a fost imens și s-a vorbit de el zile întregi.

În mașina cu interiorul de bombonieră cafenie, în timp ce claxonul își cerea drum printre vehicule și pietoni, cele două femei fierbeau de admirație.

Le era, firește, mai aproape succesul unchiului. Niciodată n-am avut o prea bună părere despre așa-zișii oameni de spirit (nu vorbesc despre umorul inerent gândirii juste), care de cele mai dese ori sunt simpli nerozi vioi. Căci „spiritul” presupune lipsă de sensibilitate și un profund dispreț pentru oameni, cel puțin în clipa aceea. Chiar în formele lui superioare, ca uneori Anatole France, spiritul dă adesea o impresie de rece imbecilitate. Ce să mai spun de Nae Gheorghidiu, al cărui spirit nu era decât o formă de lichelism, căci nu „făcea spirite” decât pe socoteala celor mai slabi ca el, ca să amuze pe cei tari, de care avea nevoie? Era un fel de clovnerie obraznică, menită să mascheze un egoism vulgar. Dar nevoia, acum mai mult ca oricând, să țin sub înrâurirea mea sufletul și convingerile nevastei mele, și pentru că această protestare retorică nu e suficientă („dragă, orice ai spune, e deștept”), am oprit mașina și am intrat, invitându-le stăruitor, în librărie. Am cerut un dicționar medical străin și, la pagina știută, am citit, subliniind cu vocea: „IMBECILITATE (fig. 1100).

— Imbecilul e un tip degenerat, caracterizat prin anomalii fizice, dar mai ales prin tulburări intelectuale și morale. Inteligența lui e mărginită, totuși are calități de memorie, de imitație și oarecare vivacitate de spirit. Mai ales simțul moral îi e atins... Revoltat, nedisciplinat, mincinos și lăudăros, imbecilul caută totdeauna să facă vreo farsă neplăcută, sau să tragă pe sfoară pe unul sau pe altul. Camaraderia cu indivizii de teapa lui e totdeauna suspectă. Imbecilii sunt cele mai adeseori pederăști, sau nu se înțeleg decât ca să puie la cale infamii. Chiar prinși asupra faptului, mint cu

un aplomb uimitor. Numărul imbecililor internați e infim, în comparație cu acela al imbecililor care circulă liberi și care trăiesc ca vagabonzi, hoți și pezevenghi.”

... Sau „oameni politici” în România, ar fi putut să adauge acest dicționar. Dacă „vivacitatea de spirit”, memoria și capacitatea „de imitație” sunt calitățile esențiale ale deșteptăciunii, atunci trebuie să recunoaștem, le-am spus femeilor, că ea e cam cuprinsă în explicațiile clinice ale dicționarului și că Nae Gheorghidiu e într-adevăr deștept, „pezevenghi”, cum zice el cu oarecare orgoliu național.

Dar n-am convins, poate, pe niciuna dintre ele, pe nevastă-mea acum mai puțin decât pe cealaltă.

— Extraordinar cum exagerezi, mi-a spus Anișoara, privind indiferentă cu lornionul o mică vitrină de creioane de metal și de agende.

Iar nevastă-mea, grăbit, ca să nu creadă Anișoara că e de altă părere decât ea:

— Așa e totdeauna... pune în toate o patimă, iar către mine: Nu se poate vorbi uneori cu tine.

— Un filosof ar trebui să fie mai calm, zău, a întregit-o, surâzând, bruna mea verișoară, cu oval desăvârșit de Elviră romantică, dar cu simț practic și apropiat actualității, de nevastă de om de afaceri. Îmi spunea „filosof” căci știa că asta mi-e dezagreabil și ea o voia chiar ca insultă.

— Cum calm? De ce să nu pun patimă?... Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au. Obiectivitatea e necesară numai în actul judecății, cere adică să nu ai interese contrare și să iei toate măsurile de precauție intelectuală. Dar astea sunt de domeniul inteligenței și al onestității, nu al indiferenței sufletești. Un om poate să fie prost sau interesat, lipsit de luciditate, dar nu de „obiectivitate”. Și, în orice caz, după ce, judecând calm, ai ajuns la o opinie, ești dator s-o susții cu hotărâre și îndârjire, cât mai expresiv. Chiar oamenii de știință, după ce, pasionați și cu grija adevărului – căci nimic nu se poate face fără pasiune – au ajuns la o descoperire sau la o concluzie, o susțin cu tenacitate și cu dorința de a face să triumfe, chiar dacă ar fi amenințați cu rugul sau cu ocna. Entomologul își apără gândacii lui cu patimă. Nu se poate susține stupiditatea că nu există cauze și adevăruri care să merite să te pasionezi pentru ele, că totul e relativ și indiferent, în raport cu... eternitatea. Totdeauna indiferența asta ideologică și amabilă, prezentată sub unghiul veșniciei, ascunde mici aranjamente făcute sec, sub unghiul actualității și cu caracter strict personal.

Să te consideri spectator indulgent și amuzat al lumii aceștia plină de infamie și de prostie e să faci parte din ea, să beneficiezi de infamiile ei, având aerul că-i ești deasupra.

— Obiectivitate înseamnă să recunoști că și adversarul are dreptate, uneori cel puțin, îmi replică ironic și suficient, din nou Anișoara, ducând, mioapă, cu grație, aproape de lornion și de punctul negru de frumusețe, din obraz, o agendă dintre cele de dinainte.

— Altă aberație... Raportate la același punct nu pot să existe două adevăruri, opuse, în același timp. Dacă adversarul meu are dreptate, nu uneori, ci foarte adeseori, atunci renunț eu la opinia mea – și pentru asta încă îți trebuie curaj – și o împărtășesc pe a lui, dar tot cu pornire și hotărâre. Indiferență nu poate fi în nici un caz, căci există o pasiune a adevărului însuși.

Au zâmbit și una și alta, cu îngăduință, și am înțeles, melancolic, că nevastă-mea nu mai are încredere în judecata mea, că steaua mea continua să se răcească. Anișoara trimisese mașina, și s-au depărtat amândouă, pe jos, prin mulțimea din care făceau parte acum, dar nu erau la fel cu nimeni, în rochiile lor de stofă de culoarea migdalei, pe care căutau să le ajungă, la jumătatea pulpei tulburător strânsă în ciorapul de mătase, cizmulițele de antilopă ale modei.

Se îmbrăcau de o vreme amândouă la fel, ca să-și sporească frumusețea, una blondă, alta brună, cum își sporesc valoarea perlele, dacă sunt colecție.

Am dat apoi examenul, amânat în iunie, de anul III. Cu G. ne întâlneam destul de rar și avea o atitudine mai curând rezervată. Nu-și vorbeau decât foarte puțin. Totuși, în decembrie, când am plecat pentru două săptămâni la țară, la Anișoara – pentru vânatoare și plimbări cu sania – a venit și el acolo. Mi-a fost destul de neplăcut, dar n-am dat nici un semn de nemulțumire. Ciudat a fost că ea s-a supărat pe Anișoara, a scurtat cu o săptămână această vacanță cu mese copioase și nici nu și-au mai vorbit. Și mai târziu am făcut destule mutre bănuitoare, am evitat gelos multe prilejuri care mi-ar fi fost dezagreabile, am tras cu urechea la multe, am spionat destule plecări în vizită ale nevesti-mi, căci mi-era teamă că nu se mai văd în lume tocmai pentru că acum se văd când doresc, în vreo garsonieră, dar niciodată n-am avut prilejul să fiu până la capăt nefericit.

Între oglinzi paralele

În februarie însă, m-am întors prin surprindere noaptea, în automobil cu un prieten sportmen, care făcuse o excursie până la Predeal. Eu eram concentrat de două săptămâni la Azuga, ne-am întâlnit în restaurant și m-a luat cu el. Când am ajuns acasă, am găsit la ferestrele negre, perdelele nelăsate, ceea ce mi s-a părut ciudat, căci făceau întunericul gol, iar mutrele zăpăcite și somnoroase ale servitoarei m-au neliniștit. Era acum o realitate care nu-mi încăpea în simțuri: casa era goală ca un mormânt gol, fără nevastă-mea. S-a făcut în mine un pustiu imens, un nucleu de dureri. Servitoarea n-a fost în stare să-mi explice unde mi-e femeia: la teatru... la mătușa ei... lucruri vagi și imposibile pentru 1 jumătate cât era când sosisem eu. Nu știam ce se va mai întâmpla cu mine până dimineța. Îmi repetam neconținut, ca idiotizat: N-aș fi crezut-o niciodată în stare să facă asta... Am stat o bună bucată de timp, trântit într-un fotoliu, ca azvârlit dintr-un furgon. Știam că acum totul e sfârșit pentru totdeauna, că e sfârșit într-un mod cum nu merita loialitatea mea. Niciodată n-aș fi crezut o femeie atât de crudă, în stare să-mi facă, fără folos, atâta rău. Până a doua zi, care mi se părea la capătul unui lung, interminabil tunel, simțeam că voi înnebuni.

Știam că iubirile sunt trecătoare, dar îmi spuneam că sfârșiturile trebuie să fie cinstite, ca între oameni care, după ce au făcut o călătorie plăcută împreună, se despart elegant, se salută cu cordialitate și, la nevoie, cu părere de rău că totul a durat atât de puțin, iar sfârșitul acesta de metresă-servitoare, cu atât dispreț față de o sensibilitate care îi jertfise totul, mi se părea o nemerită infamie. Mi-e cu neputință să notez toate încercările prin care am trecut, haosul de gânduri pe care le-am confruntat, întreagă această noapte cumplită, cum nu mai întâlnisem alta până atunci, și poate nici n-am întâlnit de atunci încoaie. Ars tot trecutul, arsă casa, murdărit și dizolvat ca personalitate, iată ce găsisem după patru ore de drum cu automobilul.

Aș fi vrut să fie vis, ca să fie deșteptare posibilă, dar nu era decât încrustată realitate. După ce am fost în stare să mă ridic din fotoliu, am alergat așa, în necunoscut și, probabil, pe la casele rudelor ei. La „tanti Lucica” nu era, la surorile mele nu era, și n-aș fi dorit nici celui mai cumplit dușman al meu să caute în zorii zilei și să sufere cum sufeream eu, întrebând dacă nevastă-mea, plecată de acasă: „... e la domnia-voastră cumva?”

Misterul imens al fiecărei case, cu ferestrele în întuneric, speranța stupidă că e acolo și că totul, dacă n-a fost vis, a trecut ca un vis,

nedumerirea celor întrebați și impresia că, față de cei cu viață sigură în casa lor, ești un lepros care merge, ferit de lume, numai noaptea, mă năucea. În orice caz, un accident, o întâmplare neprevăzută nu mi se păreau de presupus.

Pe urmă, am înțeles că totul e pierdut, că trebuie s-o părăsesc cu totul nopții și aventurii ei, întorcându-mă acasă. Aș fi vrut să alerg, să strâng sticlă spartă în pumni, să încerc orice, numai să pot fărâmița din noaptea care mă despărțea de zorii zilei. Când eram mic, în ajunul unei călătorii, nu puteam dormi și mi-era teamă, singur în noapte, că „a doua zi”, în mod excepțional, nu va mai veni. Iată, la fel, aveam impresia că întunericul se va dilata la infinit, dar nu o plecare în necunoscut frumos era acum, după noapte, ci plecarea pe alt drum, pur și simplu, decât cele de până acum. Credeam că niciodată nu voi mai fi în fața acelei femei, ca s-o pot zdrobi. Mi-era teamă că voi înnebuni până în zori. Aveam impresia că nu mai sunt stăpân pe destinele mele, ca și când aș fi fost într-o trăsură ai cărei cai sperioși s-au aprins și aleargă, neînduplecabil, cu mine, peste gropile și neprevăzutul unui câmp. Dacă adunam toată suferința din trecut, nu izbuteam să egalez pe cea de azi, care-mi părea și de o natură diferită. Mă lungisem pe un divan lung și, cu palmele lipite de obraji, așteptam cu neliniștea și teama cretinilor, care, incapabili să mai judece, cu ochii speriați, se chircesc și așteaptă... Cum a putut să facă asta? meritam trivialitatea acestui procedeu care mă murdărea de prisos... când fusesem atât de loial?...

A venit a doua zi abia, pe la opt dimineța. N-aș putea spune cum îi arăta obrazul, cum i s-au împletit intențiile de gesturi și explicații, pentru că eram așa de sfârșit, atât de departe de lume, că, întocmai ca un bolnav istovit de procedeele unei prea lungi operații fără anestezie, nu așteptam decât să vie ea, ca să pot adormi. Depindeam de venirea ei ca de o idee fixă, ca de un semnal că s-a sfârșit, pentru ca să închid ochii numai.

I-am șoptit, făcând, înjumătățit, o sforțare:

— N-aș mai vrea să te văd niciodată...

M-a privit cu o ură ștearsă, de rând.

— Atunci, mă gonești?

— Nu știu... Nu mai pot vorbi... Nu mai puteam cere nimic voinței mele...

— Așadar, mă gonești?

— Nu pot să-mi dau seama de nimic, și nu pot alege din mine nimic... Înțelege ce vrei... Spune-mi dacă ai ceva de lămurit...

A fost din nou un stâlp de ură, toată, înțelegând că lupta e mult mai grea decât o bănuise ea.

— N-am nimic de lămurit...

— Nu, n-ai să poți lămuri nimic. Poți să mai rămâi puțin dacă dorești... dar dacă vrei să știi, sincer, sentimentele mele, atunci pleacă neîntârziat, și-ți voi trimite eu absolut tot ce e de trimis.

Iar m-a privit cu alți ochi, răi, apăruiți de din dosul ochilor ei știuți.

— Așadar, mă gonești?

Peste vreo câteva zile, i-am scris neted și convenabil, întrebând-o dacă nu preferă să divorțăm fără formalități, fără explicații multe, și a acceptat.

Am suferit din nou mistuitor. Ziua și noaptea (literalmente), nu puteam gândi decât la ea. Toate explicațiile, pe care i le refuzasem oarecum, mi le furnizam acum singur, construind o infinitate de ipoteze, ca un judecător de instrucție maniac, bolnav.

Să renunț la ea pentru viitor, să schimb tot peisajul planurilor mele, să las un drum alb în gol, mi se părea de neînălțurat și atroce.

Dar, mai ales, sufeream că trebuia să admit remanieri de ecuații întregi sufletești.

Tot trecutul îmi apărea cu alt înțeles decât cel cu care eram obișnuit, iar una dintre cele mai dureroase operații erau aceste concluzii pe care trebuia să le trag pentru ceea ce fusese. Niciodată femeia aceasta nu mă iubise. Reluam tot ce a fost la Odobești, la țară, și acum simțeam că acolo am avut dreptate, că atunci văzusem limpede, că seria ei aceea fusese. Nu mai exista acum pentru mine nici o plăcere. Era ca un doliu adânc și dureros. Dacă vedeam o pereche sărutându-se, eram ca acele mame care au pierdut un copil și văd, jucându-se în drum, frumoși copii străini. Piese de teatru și filmele cu dragostea, care îndură orice și până la capăt tot biruie, îmi dădeau o înlăcrimată și stupidă melancolie.

Căutam din nou, în toate localurile, ca s-o văd dar dacă o găseam, plecam numaidecât, cu un cuțit înfipt și rămas în piept. De zeci de ori pe zi deveneam alb ca varul, din cauza unui amănunt, care ar fi putut fi în legătură cu ea, în cea mai banală dintre convorbiri. Dealtminteri, toată suferința asta monstruoasă îmi venea din nimic. Mici incidente care se hipertrofiau, luau proporții de catastrofe. Bineînțeles că marile „scene” clasice ieșeau din câmpul sensibilității mele, ca marginile unui desen privit

cu o lupă prea măritoare. Când sufeream atât din cauza unei priviri, nici nu-mi puteam închipui între mine și ea vreuna dintre aceste scene excesiv patetice, durabil aplaudate. Nu puteam vedea între noi o discuție ca în piesele de bulevard, cu implorări, cu explicații, cu stăruințe de a se împăca. Rula, de pildă, chiar în zilele acelea, un film în care nevasta își umilește îngrozitor bărbatul, fuge de la el cu amantul, părăsindu-și copiii, el o caută în toate părțile, o imploră să vie, se duce după ea într-o stație de băi mondială, iar când ea e părăsită de amant, își dă seama că numai pe el, pe bărbat, l-a iubit cu adevărat (?) și vine din nou acasă lângă copii. Și amândoi cred că ceea ce n-a fost cu puțință pentru trecut va fi cu puțință pentru viitor, că seriile lor sufletești s-au încheiat, când, pentru mine, o singură absență, noaptea, de acasă, era cât tot cerul de mare, și când odată ajunși și împăcați, să zicem, ar fi trebuit să înceapă drama trecutului. Cum mi-aș fi închipuit, de pildă, între noi, o scenă în care eu să urlu zvârlind banii în fața femeii, ca în Dama cu camelii? Crescând la scara sensibilității mele, scena aceasta ar fi de neexprimat cu cifre, ca rezultatul dublării boabelor de grâu pentru fiecare pătrățel al tablei de șah.

„Omul cu sensibilitate năzdrăvană”, îmi spunea doamna cu fața tânără și păr argintiu. E drept că sufeream, fără ca să vadă ceilalți de ce sufăr, ca un reumatic care simte ploaia înaintea celor din jurul lui. Găseau că sufăr pentru cauze futele. Într-un alt plan, trebuie să fie oameni, desigur, care nu pricep că unii suferă numai din pricină că nu se pot spăla pe dinți, sau că n-au o carte, sau că nu pot face cuiva un serviciu.

Într-o zi, de pildă, mă duc la minister, la un prieten, care mă primește, sub pretexte de aglomerație, grăbit ca pe un soi de creditor. Am crezut că am sfârșit cu el pentru toată viața. Totuși, peste vreo două zile, când ne-am întâlnit, a venit la mine, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Părea sincer (dacă n-o fi avut motiv să se schimbe între timp), absolut sincer. Dezolat chiar.

— Cum, dragă, ai putut să te superi din cauză că ți-am spus, cam răstit poate, „lasă-mă acum”? Dar n-ai văzut ce era pe capul meu?... că trebuia să introduc atâta lume la ministru?

Înțelegeam că pe el nu l-ar fi jignit, niciodată, un astfel de răspuns și că, deci, nici nu avea de ce să mă socoată jignit pe mine. Nu existase nimic, pentru el, ca un peisaj pentru un miop. Dar eu, care devenisem palid și care știam că, nici în clipele când aș fi fost dus la eșafod, n-aș fi spus unui prieten – fără să fiu supărat anume, pe el, ci numai așa, din cauză că-s prea

ocupat – răstit: „Lasă-mă în pace acum!” i-am spus că aş fi făcut altfel, în locul lui, dar n-a crezut.

Simţeam din zi în zi, departe de femeia mea, că voi muri, căci durerile ulceroase – acum când nu mai puteam mânca aproape deloc – deveniseră de nesuportat. Slăbisem într-un mod care mă dispera, căci făcea o dovadă obiectivă că sufăr din cauza femeii, şi oricât aş fi vrut să ascund cu surâsuri rănile orgoliului meu, nu mai puteam izbuti, din cauza asta.

Mă gândeam zi şi noapte, în afară de puţinele ore de somn – când dealtfel de cele mai multe ori visam – neîntrerupt la ea, ca şi când mi se lichefiase creierul şi nu mai era în stare să schimbe „motivul”, ca un pian automat, stricat, cântecul.

Într-un timp m-am hotărât ca, de vreme ce nu puteam să nu mă gândesc la ea în restul zilei, cel puţin în anumite ore din zi să încerc precis să mi-o fac absentă. Şi în nădejdea că voi influenţa restul zilei, era important ca aceste două ore hotărâte să înceapă de dimineaţă. Cum mă deşteptam însă din somn, nu aveam îndestulă voinţă, era ceva cu adevărat peste puterile mele, căci îmi era, automat, prezent gândul ei, odată cu lumina. Dar începeam acest exerciţiu impus când mă aflam în baie. Căutam să mă gândesc la altceva, iar când imaginea ei se asocia şi încerca să se însăileze restului, o goneam ca pe o albină, iar dacă, totuşi, nu izbuteam, schimbam numaidecât obiectul gândului. Când, însă, nici astfel nu izbuteam începeam să număr, cu încăpăţânare, cu nădejdea că niciodată vreun om nu va bănuî un atât de copleşitor grotesc. Mi-era ruşine, în adâncul intimităţii mele, ca şi când aş fi suferit de o boală ruşinoasă şi penibilă... Uneori, când intervenea ceva vesel, aveam răgazuri de uitare, însă caracteristic de uitare, aşa ca un bolnav după schimbarea pansamentului, sau când, după zile de ploaie, ar avea, prin fereastra înflorită de soare, lumină în cameră. Dar pe urmă iar cădeam. Am înţeles, mai mult ca oricând, legătura dintre moral şi trup, pentru că era destul un incident sufletesc ca să declanşeze suferinţa fizică, fiindcă tot pieptul îmi era gata, supus, pentru asta. Zăceam aşa, vreme după vreme, ca un bolnav de tifos, cu singura consolare că nu înduram şi mizeria şi urâciunea fiziologică a tifosului, dar încolo fără nici o altă deosebire. Am cunoscut bărbaţi care, aproape cu ostentaţie, arătau că suferă din cauza femeilor, am citit versuri în care poeţii se vaită cu vorbe mari că au fost înşelaţi, şi toţi aproape îşi făceau un orgoliu din această suferinţă din dragoste... Mie mi-era o silă imensă de mine, de parcă aş fi avut păduchi, şi orice aluzie la această suferinţă mi se părea o infamie.

De aceea, întâia mea grijă a fost să se știe că mă preocupă altă femeie... Am înțeles atunci chinul acesta, pe care pe urmă l-am văzut mult mai răspândit decât s-ar părea, al oamenilor care se simt osândiți să se arate cu multe femei ca să nu se bage de seamă că suferă din lipsa uneia.

Pentru proces am dat o scrisoare avocatului, prin care îmi luam toată vina asupra mea, ca să nu ne mai întâlnim printr-un prilej direct, dar altfel aș fi vrut oricând s-o întâlnesc, iar dacă aflam că a fost într-un restaurant de seară sau la vreun teatru, fără ca eu să știu, deveneam palid (n-am vrut să iert chiar binevoitoarei și înțelegătoarei prietene, când o dată a subliniat, cu familiaritate, această paloare a mea) și mi se părea că am lipsit de la o întâlnire vitală pentru rostul existenței mele.

Ne-am întâlnit într-o zi la teatru. Era cu două bănci înaintea mea. Am salutat, când am trecut prin dreptul ei, căutând să am un aer cât mai degajat și am făcut haz exagerat de comedia neroadă care se reprezenta, dealtfel, cu atât mai ușor, cu cât prezența ei, singură, era un fel de izbândă pentru mine. Eram încă mulțumit că, fiind oarecum în spatele ei, o puteam privi fără să par că o fac cu intenție. În schimb ea, ca să mă vadă, a trebuit să întoarcă de vreo câteva ori capul. Căutam cu abilitate să nu-mi întâlnească privirea și exageram încă veselia mea altoită.

Era într-o rochie neagră, de seară, oblic decoltată, care-i făcea brațele lungi încă mai albe, mai calde, plinuțe, voluptuos încheiate în umeri. Gâtul îi creștea ușor, cu linii suav răsucite din grumazul gol și alb, spre rădăcina părului, căci mușchii ascunși urcau în încolăcirea de spirală, sub pielea fără o pată, ca petala de trandafiri galbeni, a blondei.

Ca să poată privi bine spectacolul cum se afla spre capătul băncii, sta oarecum în profil față de mine. Fiindcă înspre sală era întuneric, iar partea dinspre scenă era luminată de rampă, capul ei avea profilul marcat (frunte pură dar nu piezișă, nas acvilin, bărbie ușoară) pe un fond de lumină, ca o aureolă, așa cum provoacă intenționat fotografii pentru blonde, în timp ce obrazul dinspre mine era într-o umbră dulce ca lumina de lună. Umerii se afirmău tari, căci, prin albeața lor palidă, adunau lumina, așa cum o adună în umbră rotunjimile lucioase. Nici cei care de obicei mă plectiseau cu aluziile lor nu bănuiau că tot teatrul era în sală, nu pe scenă, așa ca la spectacolele revuistice. Faptul că mă privea era pentru mine ca o scufundare în apa vieții. Am plecat de la teatru însănătoșit, pentru câteva zile, cel puțin. Dealtminteri, orice prilej de a o vedea îmi făcea bine.

Niciodată n-a apărut cu vreun bărbat și, cum știam că trebuie să aibă un amant, în toată nenorocirea mea îi purtam un fel de secretă și înmuiată recunoștință pentru acest fapt, deși eu, dimpotrivă, căutam să fiu văzut de ea numai cu femeii.

Altă dată, ne-am întâlnit într-un restaurant de noapte, după ieșirea de la spectacol. Era într-o mare tovărășie de domni și doamne serioși, frumoasă, și părea destul de veselă.

Eu privisem mai întâi pe geam, ca să văd dacă e înăuntru și să nu fiu deci surprins de prezența ei (așa făceam la orice restaurant și teatru), ca să nu-i dau pe față tulburarea mea, ci dimpotrivă să intru cu o figură de om fericit. Și să o descopăr, cu indiferență abilă și plicticoasă, abia mai târziu. Eram întovărașit de o tânără actriță, renumită mai mult pentru frumusețea (caligrafică și mediocră, de altfel) decât pentru talentul ei. Nevastă-mea de unde părea vorbăreată, a devenit lividă și s-a întrerupt brusc. Pe urmă n-a mai scos o vorbă toată seara. Cum n-avea orgoliul să-și mascheze suferința, a rămas aproape neconținut cu privirea asupra noastră, examinându-mi mereu, apăsător, tovarășa de masă. Când o vedeam cât suferă, simțeam că în mine se cicatrizează răni (cărora altfel le-ar fi trebuit luni și ani), așa, în câteva minute, cum cresc plantele sub privirea magică a fahirilor.

După supeu, mi-am condus prietena acasă. Să rămân la ea, mă plictisea oarecum. Simțeam asta după oboseala anticipată, la gândul că va trebui să mă îmbrac apoi și să cobor în stradă (căci trebuia să fiu dimineața acasă). Mi se părea că o îmbrățișare a amicei mele nu merită atâta oboseală. Căci, în afară de clipa când azvârleau întâia oară cămașa de pe ele și când aveam impresia oricum, oricând, a unei neimaginabile minuni pentru simțuri, aceste femei nu mă mai interesau, în urmă, deloc. Mi se părea că frământ în brațe manechine de lână.

Mai ales această actriță, pe care lumea o găsea frumoasă, mi se părea fără gust, ca de lemn vopsit. Tot ce spunea era o bălbăneală plată și vorbea întruna, într-un jargon de culise, probabil:

— Nu-mi dă mie să joc, că le-aș trânti o creație, așa... Și la acest „așa”, făcea cu mâna arcuită un gest, scurt, zvâcnit, cu pumnul închis. Ai văzut la restaurant pe Nițeara?... Crede că dacă și-a luat mașină acum...

Mă gândeam cu necaz că, întârziind, pierd tot mai mult timp din noaptea care mi se părea prețioasă. Avea un corp nici gras, nici slab, nici mare, nici mic, cu sânii ca niște mere de vată, fără rotunjimi nervoase, fără relief,

perfectă ca un nud prost fotografiat în revistele cu poze, care fac economie de cerneală.

Începusem s-o examinez atent, cum examinezi, când nu ți-e foame, un fel de mâncare care nu-ți prea place, farfuria e puțin pătată, sosul e apos, carnea cu sugestii sălcii.

Pe urmă ne-am trezit totuși îmbrățișați, așa ca animalele, dar mă întrebam dacă voi merge până la capăt. Mi-a venit în minte, o clipă, femeia din cauza căreia sufeream atâta.

Am înțeles, din nou, că iubirea fizică frumoasă e o profanare. E nevoia amară de a zdrobi, de a răzbi într-o îmbrățișare, odată cu trupul frământat, și sufletul, prizonier suav în el, în clipele acelea. Și cu atât mai aprigă e voluptatea acestei pângăriri, cu cât mai plină de noblețe e icoana răsturnată. Cauți, crescând în exasperata, în smintita înșurubare, durerile și bucuriile trecute, frumusețea luminoasă a fericirilor trăite, pălmuiesti devotamente de înger lănced și gingășii înduioșătoare, jocuri de inteligență neasemănate și melancolii zâmbitoare. E bucuria de a vedea, răvășită, leșinată de voluptate – prin tine – femeia dragă cu sufletul zăpăcit de această goană continuă, și pe urmă încremenit în spasm, ca în fața unui miracol.

De aici nevoia atâtor amante și atâtor amanți de a striga, în clipele ultime, orori, vorbe deșuchiate, ca niște măști smulse, care să facă și mai aprig simțul, actul profanării. Dar eu, ce să profanez în inteligența și în sensibilitatea de cocotă ortografică a femeii de lângă mine?

Mă desfac plictisit, și, ca de obicei, mă las în voia mea interioară.

Interesul sexual e nul în afară de ideea de personalitate. De aci curiozitatea, ascunsă și vagă, despre anatomia sexuală a personalităților de noblețe și loialitate celebră. Au fost atâți obsedați de sexul Mariei Antoineta, al Lucilei Desmoulins.

Într-o zi, la ora prânzului, prin aprilie, m-am întâlnit cu nevastă-mea într-o mare băcănie de pe Calea Victoriei. Ea făcuse să i se împacheteze tot soiul de târguieli și, deși viziunea unei mese cu prietenii ei m-a făcut să sufăr răsucit în mine, am salutat-o surâzând.

— Sigur, cumperi atâtea bunătăți și pe mine nu mă inviți?

Spuneam asta în glumă, firește, dar dacă m-ar fi invitat cu adevărat, nu știu, zău, ce aş fi făcut. Mi-a întins, cu voie bună, mâna subțire și moale, pătrunsă de Quelques fleurs, pe atunci parfum rar.

— Nu... Nu te invit, că nu ești cuminte...

I-am răspuns, cu dorință evidentă de a nu aprofunda nimic:

— Eu sunt băiatul cel mai cuminte din lume, în timp ce ea comanda, celui ce o servea, pâté de foie gras.

— Asta e pentru domnul...

Și râzând prietenos, cu o lumină jucăușă în ochi, s-a dus la casă, grăbit să plătească, floare de primăvară, în taiorul cenușiu.

Ce departe erau timpurile când, neastâmpărată, avea grijă să-mi amintească să nu-i uit gustarea favorită, între târguielile de la băcănie. Și acum, totuși, intrusiunea glumeață a ei, în meniul meu, avea un mic farmec senzual și sprinten, care m-a înveselit.

N-am mai văzut-o vreo două-trei săptămâni. Am făcut, întrebându-mă mereu, fel de fel de ipoteze.

Într-o zi, un fost coleg de Universitate, bun prieten și cu mine și cu ea pe vremuri, boem și ziarist acum, îmi spunea cu nedumerire și cu oarecare intenție de acreală:

— Dragul meu, nevastă-ta e puțin cam ingrată. Am întâlnit azi, la Muntele de Pietate – am eu chestiile mele acolo – pe mătușa ei; amaneta un inel. Spune-i să nu uite că a crescut în casa acestei mătuși.

Amicul meu habar n-avea de cum stau acum lucrurile.

M-am interesat, puțin mai de aproape, și am aflat că, de două săptămâni, nevastă-mea e bolnavă în pat. Am făcut un pachet de cărți, din librărie, am ales un braț de flori și i le-am trimis cu câteva rânduri, fără titlu.

„Am aflat că ești bolnavă... Îmi pare nespus de rău (exageram tonul, ca să-l creadă convențional). Ai aci câteva cărți, de Anatole France și Wilde, autorii d-tale favoriți, ca să-ți treacă mai ușor timpul. Ți-aș fi recunoscător dacă, având nevoie de ceva, mi-ai comunica prin comisionarul care-ți aduce rândurile acestea.

Cu prietenie și urări de sănătate, Ș.”

Am așteptat răspunsul, ros de zeci și zeci de superstiții, cum de altfel îl și trimisesem: unui anume comisionar bătrân negricios, cu mustața mare, care totdeauna izbutea, i-am dat scrisoarea la o anumită oră, n-am scris plicul acasă, ci direct la tutungerie, nu i-am spus să-mi ducă răspunsul acasă, căci aveam superstiția că momentul găsirii unui plic alb, cu răspuns bun, pe masa mea, nu-l pot realiza și nici nu-l pot primi din mâna servitoarei, pentru că nu prea mi-o închipuiam spunându-mi: „A venit un comisionar cu o scrisoare”, iar scrisoarea să fie totuși plăcută. Îi spuseseam că voi trece peste o oră pe la locul lui de așteptare. Nu a venit decât peste două ore. Am citit plicul, desfăcut cu nervozitate, stând rezemat de bara de

alamă a unei vitrine cu pălării și cravate scăldate-n lumină. Era o scrisoare tot fără titlu, ca a mea.

„Într-adevăr, sunt de vreo două săptămâni în pat, dar cred că nu e prea grav. N-am nevoie de nimic, îți mulțumesc foarte mult, dar florile și cărțile mi-au făcut o nespusă plăcere. Toți prietenii mi-au trimis, de mi-e casa plină, însă liliacul e parcă mai frumos, acum, decât oricare altă floare.

Cu multe mulțumiri, E.”

Am cerut amănunte comisionarului. A sunat mult, a bătut la o fereastră deschisă (casa mătușii e sistem „vagon”, are ferestrele joase în curte) și pe urmă a venit la geam o cucoană bătrână. Doamna tânără era în pat: a sprijinit hârtia pe o carte ca să-mi scrie. Și după câțva timp, cu nevoia de a-și cere iertare:

— Domnule, mi-a dat bacșiș un napoleon de aur. Am spus că mi-ați plătit comisionul, dar n-a vrut să mă lase până n-am primit. Vă spun, ca să nu socotiți că eu primesc bani, lăsând să creadă acolo că nu m-ați plătit. Mă cunoașteți.

— Ai văzut dumneata pe fereastră? Era în pat?

— Da, domnule, pot să vă spun: un pat mare, de stejar, pentru două persoane; deasupra, pe perete, erau două tablouri, un domn ofițer și o doamnă.

— Mai avea flori... multe în cameră?

— Flori? Flori... adică flori? Nu, nu mai avea. El repeta ca să aibă timp să se gândească.

Am crezut că mă minte, ca să se conformeze unei dorințe pe care mi-o atribuia, așa de la el.

— Cum, omule, nu erau flori?

— Zău dacă am văzut una măcar... dar poate or fi fost...

— Ah, afurisită femeie, dragul meu.

M-am gândit, până seara, dacă n-ar fi trebuit să mă duc eu și să terminăm totul printr-o împăcare. Dar mi-am spus că nimic nu mă îndreptățește la asta, că, de altfel, n-am nici măcar elementele care să mă facă să cred că ea ar primi o împăcare. Iar când mi-am adus aminte de noaptea de februarie, mi s-a înnegrit sufletul și am înțeles că e sfârșit până la sfârșit.

Am trimis peste câteva zile pe una dintre surorile mele, cea nemăritată, care era mai bună prietenă cu ea, să vadă ce face. Mi-a spus că nu e alarmant bolnavă, dar că i-a făcut o impresie de mizerie dureroasă. I-a

repetat mereu însă, cu stăruință, că nu are nevoie de nimic, speră să meargă mai bine, a vorbit despre mine cu prietenie și indiferență, s-a interesat ce legături noi am. I-a spus, pe urmă, că așteaptă să se termine divorțul, ca să se mărite din nou. A găsit acolo și pe Anișoara, cu care deci se împăcase.

S-a făcut bine și, peste vreo săptămână, ne-am întâlnit către zece seara pe Calea Victoriei, în dreptul cafenelei Capșa. Eu conduceam pe actriță la teatru, ea era cu Anișoara și bărbatu-său. Am salutat-o, mi-a răspuns zâmbind și când, după zece pași, am întors capul, am văzut-o oprită în loc, rezemată de bara vitrinei, urmărindu-ne cu aceeași privire de căprioară blondă, înjunghiată.

Începusem să am un soi de nedumeriri, care aduceau mult cu părerile de rău... Suferă atât... poate că... în sfârșit... e atât de greu de fixat vina în dragoste.

Într-o seară, după ce o căutasem prin vreo două-trei restaurante, am renunțat la nădejdea că aș mai putea-o găsi și am rămas în tovărășia câtorva prieteni, într-un soi de cârciumă cu parc (adică grilaj de șipci vopsite cu verde, doi-trei leandri, grătar și lăutari). Evident că s-a vorbit despre femei. S-au rostit nume de neveste onorabile care merg la casele de rendez-vous (tremuram tot), s-a vorbit despre cele mai recente aventuri și amănunte din plin au fost date despre felul deosebit al câtorva femei cunoscute de noi toți de „a se da”. A uimit mai ales noutatea cea mai proaspătă.

Într-una din zilele trecute, un funcționar superior de tot, din minister – cel care povestea dădea nume precise – se trezise chemat la telefon pe la ora șase de către nevastă-sa, care îi făcea o adevărată scenă de dragoste. Că o neglijează, că e singură acasă și nu mai poate de dorul lui, că „să-l mai dea naibii de minister”. Directorul nostru general leșina de plăcere și o certa, cu o siguranță de sine afectiune și îngâmfare. În realitate, femeia îi telefona din dormitorul amantului ei, era cu totul goală, iar în tot timpul cât i-a telefonat bărbatului, își lăsa trupul pătruns și frământat de vigurosul ei tovarăș de aventură. Și când la urmă bărbatul a crezut că s-a întrerupt telefonul, nu era decât sfârșitul firesc al acestei întâmplări, care reedita în formă ultramodernă celebra istorioară morală din Boccaccio. La început ascultam cu respirația rărită, frământând nodul cravatei, mutând paharul și furculița din loc. Pe urmă n-am mai putut respira și eram livid ca un operat. Peste cinci minute am dat un bacșiș ispititor unui chelner, să alerge până la hotelul vecin și să caute, în carte, dacă G. are telefon. Mă chemase și nevastă-mea, de vreo două ori, la telefon, din casa unor prieteni.

Întotdeauna istoriile astea cu femei, când se dădeau nume autentice – nu în simplă anecdotă – mă înnebuneau. Se zice că studenții în medicină, când citeau întâia oară în tratate descrise anumite cazuri, se cred și ei bolnavi de aceste maladii. Așa cum mulți dintre ei care aud pe altcineva dând lămuriri despre boala de care suferă simt și ei dureri, sau se sperie mulți dintre cei care vizitează muzeele spitalelor. Când se povesteau întâmplări despre bărbații înșelați, aveam impresia că și mie mi s-a întâmplat la fel. N-am fost liniștit nici când chelnerul mi-a spus că G. nu are telefon și nici nu m-am gândit decât cu oroare și dezgust la nevastă-mea și la toate femeile întreaga săptămână care a urmat.

Pe urmă, am început să uit îndestul.

În ziua de Sfântul Constantin și Elena, era la curse, tot cu Anișoara și bărbatu-său.

După luni de zile, am vorbit amândoi mai îndelung, plimbându-ne prin fața femeilor în rochii văratice, sprintene și luminoase ca niște afișe colorate, care stau urcate pe grilajul alb, prelungit de la foișorul de sosire, pe dinaintea tribunei înalte, elegante și albe ca o lebădă, până la capătul pajiștii fragede. A fost o broderie de dialog aerian, amabilă tachinerie și comentarii despre lumea de la curse.

Într-o vreme, tonul a devenit mai precis.

— Mi se pare că ai pierdut la primele curse?

— Da... se vede că din cauză că mă iubești dumneata.

— Sunt tentată, atunci, să joc și eu.

— Vrei să știi cu adevărat dacă te iubește? Și îmi era sufletul ca o pasăre grea, legănându-se, cățărata pe o ramură prea subțire. Căci mă gândeam și la mine și la amantul ei – și nu știam cum i se angrenează gândurile.

— Adică nu, mai bine nu joc. Incertitudinea e mai bună decât adevărul, și surâdea, răsfrânt în ea.

Mă gândeam ce bine i se potrivește, cât de a ei e această gândire.

Câtă lipsă de sensibilitate și ce acomodare grosolană îți trebuie ca să accepți o minciună! Și de ce? Ce voluptate poate fi în afară de aceea a iubirii absolute prin care și restul se valorifică? Această mulțumire a ei cu surogate, care nu pot satisface decât poftele mediocre, m-a făcut să încerc o undă de superioritate... Și totuși:

— Dar cu certitudinea din dumneata însăși, cum te împaci? am întrebat-o, învins iar de mistuitoarea îndoială. M-a privit surâzând și s-a ferit ca și când aş fi privit în cărțile ei, la joc.

— Nu știi niciodată... nu știm niciodată nimic.

A venit voinică, frumoasă și cu tot părul alb, tânără încă, prietenoasa mea protectoare.

— Am să-ți mărturisesc o slăbiciune.

— În sfârșit...

— A, nu e ceea ce crezi. Ceva mult mai grav. Îmi place să câștig bani. Fie și la curse... dar nu-mi place să mă înghesui acolo, strivită în mulțimea de la ghișeu. Înghesuiala, pentru o femeie tânără, mai merge, dar o babă ca mine ar face „gen operetă”. Ești drăguț să-mi iei niște bilete? și îmi întinse numaidecât câteva hârtii, ca să nu mă ofer cumva să plătesc de la mine. Pe dumneai am să ți-o păzesc eu în timpul acesta.

— Sunt fără grijă, căci nu ar fi în orice caz mai rău păzită de cum am păzit-o eu singur.

Pe drum, mi-a venit poftă de glumă. Am luat biletele pentru doamna argintie pe alți cai decât mi-a cerut, hotărât, dacă vor câștiga caii ceruți de ea, să-i plătesc de la mine, puțin de altfel, căci erau favoriți.

Pe alea de lângă paddock, femeile, stând pe bănci și arătându-se în rochii colorate viu, ca fluturii, examinau pe cele ce treceau întovărite, care parcă defilau într-o grădină publică, la promenadă. Rezemată de grilajul paddocului, o cunoscută actriță, foarte inteligentă, fermecător dezvăluită și bună camaradă, căuta să ia notă de starea cailor, plimbați în acest țarc cu nume englezesc, înainte de a li se pune șeile.

— Observi – mă întrebă zâmbind (îi spun de multe ori, în glumă, că e o reclamă de pastă de dinți, căci mereu râde și arată două șiruri mici de dinți desăvârșiți) – câtă noblețe au caii aceștia?... Câtă eleganță neafășată?

Observația ei e dreaptă: caii de curse par unui ochi nedibaci un fel de mârțoage slabe. Li se văd prea mult coastele și scheletul, merg obișnuit cu capul în jos, iar când nu sunt întăritați, par niște indivizi foarte cumsecade.

— Uite roibul ăsta, care merge plictisit, mirosind pământul – și-mi arată un cal slab, dar cu mușchii atât de tari și de lămurii că păreau și ei oase – n-a fost bătut niciodată. E mai de rasă, fără îndoială, decât stăpânul lui (era un fost postăvar îmbogățit din samsarlăcuri) care, dealtminteri, îl și speculează fără milă. Da... n-a fost bătut niciodată. Câți, între el și gloabele arătoase, care trag cu mofturi și figuri la trăsuri, ar ști să aleagă?

Și râdea mereu, arătând cele două rânduri de dinți regulați și albi, ca lucrați de mână.

— Acum vreo două luni, un prieten, a invitat la o masă, la Capșa, pe una dintre elevele de Conservator, fată foarte frumoasă, dealtfel. Ei bine, venea întâia dată, și visa de mult să vie, dar era pur și simplu intimidată de eleganța chelnerilor în frac, deși erau acolo în sală, fără ca ea să bănuiască, nume dintre cele mai frumoase ale societății românești, plus faimosul grup de băieți care conduc toate cotilioanele Bucureștilor. Căci tocmai acela era soiul ei ideal de eleganță, după cum pentru provinciali, tapeusele marilor palace-uri, zgomotoase, sunt alt ideal de eleganță.

— Dacă vrei să-ți completez justa dumitale observație, dă-mi voie să constat și eu că arhivarii singuri mai poartă mustăți războinice, că, dealtfel, plutonierii majori în armată fac infinit mai multă impresie de militari decât ofițerii de stat-major, că singurii care-și fac cap de intelectual: cioc, privire distinsă, păr abundent și buclat, sunt profesorii secundari din țările balcanice, pe când, oriunde, adevărații savanți nu sunt decât niște simpli oameni de treabă, care nici o clipă nu s-au gândit să îmbrace uniforma intelectualității... Pentru că toți cei pe care i-am enumerat noi amândoi, obsedați de o idee, se mulțumesc cu forma ei. Calul de trăsură îmbracă uniforma presupusă a pursângelui; chelnerul, uniforma lordului Derby, ctitorul fracului negru; arhivarul, ignorând că Napoleon n-avea mustăți, uniforma războinicului neîndurat, la fel sergenții majori și, cum ți-am spus, tot așa profesorii de liceu, uniforma pe care ei o atribuie omului de știință. E și adevărat însă că ei toți știu că au de-a face numai cu semeni care judecă după uniformă.

— Mă întăresc în convingerea că novicea noastră invitată s-a îndrăgostit de vreunul dintre chelneri. Să știi că ai dreptate. Dar apropo – ea spune apropo tocmai pentru că simt că nu e nici o legătură și încearcă nevoia să creeze una, fie absurdă – te-am văzut adineauri cum făceai suferință cu fosta dumitale nevastă.

Mi-a încremenit un zâmbet pe buze.

E un barbarism monstruos care ar scoate din mormânt pe toți luptătorii limbii literare. L-au derivat cei din teatru, din franțuzește, mai întâi într-o locuțiune rămasă culiselor cu exclusivitate: „a face foame”. Când actrița, tânără și frumoasă, e îndrăgostită de un actor, tânăr și frumos și el, care-i cere să-l ia de bărbat, ea îi răspunde cu chibzuință: „Ești nebun? vrei să facem foame amândoi?” Acum, derivat, ea mi-l aplică mie, cu un teribil simț al grotescului. M-am crispat ca o meduză, dar râdea atât de frumos, cu toți dinții, ca un miez alb de fruct exotic, că m-am domolit într-o întrebare:

— E atât de grotesc să suferi din dragoste?

— Nu...

— Vorbești sincer?

— Te asigur! și râdea mereu.

Mi-am adus aminte că are un băiețaș de vreo cinci ani, pe care-l iubește ca o nebună, fără să știe sigur nici măcar cine i-a fost tată, așa încât uneori glumește: „În modul acesta fac o bună afacere, căci nu mă va iubi decât pe mine”.

— Ascultă, ai vrea ca, atunci când va fi bărbat, băiatul dumitale să fie indiferent femeilor, iar el să aibă alte preocupări exclusive?

Mi-a răspuns neted, fără ezitare:

— Nu...

— Ai vrea să fie iubit?

— Oh... da...

— Și să iubească?

— Mai ales...

— Să iubească, chiar de nu va fi iubit?

— Da... da... neapărat.

— Bagă de seamă, dumneata, care ești femeie, care ai fost și ești iubită, care ai înșelat poate...

— Nu „poate”... sigur.

— Ei bine, ai vrea ca fiul dumitale să iubească femeile, chiar dacă ar fi să fie înșelat? Ai vrea să sufere din dragoste? Și, cu toată dorința de amărăciune din mine, jucând ca pe o carte pe răspunsul ei, după ce am luat toate măsurile unei mărturisiri... sincere: Bagă de seamă...!

A devenit serioasă, ca într-o pauză de dramă.

— Ți-o spun din toată inima că aș vrea ca fiul meu să fie iubit de femei, și cred că va fi, dar îți jur că aș vrea să le iubească oricum, chiar cu riscul de a fi înșelat de ele. Și acum spune-mi pe ce cal să joc...

I-am zâmbit cu o neroadă recunoștință, i-am spus că eu joc anapoda, i-am dorit câștig și am plecat să dau biletele cumpărate.

Caii pe care dorise să joace „venerabila prietenă” au rămas pe drum, ca să-mi facă mie jocul, desigur, căci aveam nevoie de succese în fața nevesti-mi, ori de care naiba ar fi fost ele. A ieșit un cal aproape nejuțat.

— Vai, am așteptat anume să îmbătrânesc, ca să pot juca la curse... Și tot pierd... Acum când nu mai pot spera nimic.

— Sunt dezolat, și nu știu ce sfat să vă dau... Cred, în orice caz însă că superstiția e neîntemeiată... Căci bănuiesc că ați câștigat... Ia vedeți biletele din poșetă.

— Calul numărul șapte? Ei nu?! De ce vă mirați? Acum priviți în fața tribunei tăblița indicatoare pe foișorul de la sosire... Șapte? Nu?

Râde, gâdilată, uimită, râde și nevastă-mea, atrasă în jocul acesta al întâmplării, femeie, cu tot ce e în ea femeie, justificând dorința mea de a avea un succes. Se revarsă și trece de noi lumea tribunei și a grilajului, aspirată spre paddoc și alea umbrită.

— Trei bilete pe numărul șapte? Dar mi se pare că nimeni n-a jucat pe această fantezistă gloabă. Câștig o avere. Tânărul meu prieten, trebuie să constat că apropierea dumitale e prețioasă femeilor... cu dumneata, chiar când pierd, câștigă.

— Chiar când câștigă... pierd, o corectează nevastă-mea, îngreuiind cu înțeleș cuvintele, ca să i se ierte calamburul și ca să-i dea o anumită adâncime.

Pe lângă noi treceau grupuri care parcă nu aveau altceva de făcut decât să ne examineze. Și făceau asta cu o lipsă de discreție uimitoare. Bărbați și femei ne măsurau, ca pe niște manechine care poartă confecțiunile unor case de mode. Desigur că toate grupurile se examinau între ele, dar nu puteam să-mi dau seama efectiv de acest fapt decât când noi eram obiectul lui. Tot așa, de pildă, nevastă-mea, uneori, și astăzi chiar, privindu-mă în ochi, viu și cu o strălucire pasionată, îmi dădea impresia că numai pentru mine are această privire (când sufletul i se adună din trupul întreg, în ochi și în obraji). Bănuiam totuși că privește la fel și pe unii bărbați străini, dar văzută din profil figura ei nu mai avea acea pasiune nemeditată. Ar fi trebuit să mă găsesc și eu pe direcția privirii ei, ca să pot judeca. Dar, bineînțeles, asta era imposibil și a trebuit să adaug încă un fapt la capitolul incertitudinilor de nedeșlegat ale iubirii.

Acum toată lumea se revărsa spre paddoc și alea de castani de lângă el, desprinzându-se de grilajul alb, coborând din tribuna albă, pe scările înguste, aspirați toți ușor, parcă de o pompă nevăzută.

Eram mulțumit de această după-amiază și-mi era teamă să prelungesc încercarea, ca jucătorului la chemin-de-fer care a bătut câteva puncte și se codește să meargă mai departe, de frică să nu piardă totul. Pe urmă, eram chinuit de momentul despărțirii, pe care nu-l puteam închipui, căci mi-era greu s-o văd pe ea plecând, lăsându-mă în loc. Aș fi avut reprezentarea

fizică a părăsirii și aș fi suferit ca întâia oară. Mi-am adunat rezervele de voință și i-am luat prin surprindere mâna, spunându-i destul de gângăvit și scurt:

— Sărut mâinile.

Zâmbind mirată, cu ochii mari albaștri, sculpta nervoasă grilajul alb cu umbreluța.

— Pleci?

— Nu mai stau și la ultima cursă.

— Ai cucerit tot ce-ai avut de cucerit?” și surâdea, șoptind această aluzie la marșul cântat la toate mitingurile la care se cerea trecerea Carpaților.

— Ai fi putut să mă întrebi mai bine dacă „am recucerit tot ce-am avut de recucerit”.

— Ah?

— ... și atunci ți-aș fi răspuns că...

— Mă privește lung.

— ... nu. Spune, ce pot să răspund?

— Nu se știe – și surâde mai nervos, mai viu, mai ironic – nu se știe niciodată.

Doamna argintie venea cu brațele pline de bancnote, pe care le ținea la piept, ca pe niște flori, stârnind surâsuri de prietenie și de admirație în urma ei.

— Scumpă doamnă, n-am ce-ți face, dar soțul dumitale, după cum vezi, mi-a plătit croitoreasa pe un an de zile... Sunt sigură că a făcut-o pentru farmecul meu irezistibil. Iar ochii mari, cu pleoapele frumos îndoliate, surâdeau fără să creadă.

Am privit-o precis.

— Pe cuvântul meu, doamnă, că da...

A fixat-o cald pe nevastă-mea:

— Care din noi două să considerăm asta drept o impertinență? Ah, dar m-am zăpăcit cu totul... de-am ajuns la asemenea întrebare... Domnul ăsta tulbură situațiile cele mai limpezi și zăpăcește pe toată lumea.

Treceau pe lângă noi, plimbându-se prin fața meselor de la bufet, doamne tinere din lumea bună, mereu în rochii deschise ca pastelurile, cu brațele goale, și domni în jachetă, cu pălăria tare și binoclu atârnat de gât, această alee cu pietriș constituind între cântar, restaurant și intrările la tribuna Jockey-Clubului un refugiu al înaltei mondenități, câtă vreme marea

mulțime se înghesuia la paddoc, la ghișeuri și pe aleea castanilor. Am stăruit să plec.

Afară, în fața porții, tot câmpul viran, care sluja drept piață, era plin de trăsură și automobile. Altele începuseră clasicul circuit dintre rondul al doilea și casa doctor Minovici, în lumina vie, oblică și fără putere a asfințitului. N-am găsit trăsură și am pornit-o pe jos. Venea dinspre oraș, în trapul maiestuos al unor armăsari negri și mari, o trăsură nouă parcă, lăcuită în albastru, cu cauciucurile groase cât cele de automobil, cu pernele reliefate ca niște romburi bleumarin, fixate așa ca să se poată rezema clienții de ele, lăsând picioarele să fie mângâiate de blana roșie, așternută jos. Integrându-se arcuirilor largi de lac și stofă, o femeie tânără și palidă, a cărei linie incomparabil elegantă relua parcă motivul unduit al aripilor trăsurii, părea o „Dama cu camelii” visătoare și istovită, absentă cu totul la celelalte șiruri de automobile și trăsură, din care zeci de ochi căutau s-o privească măcar în fugă. Era numai o banală și lacomă cocotă, fostă servitoare, care nu cunoștea Dama cu camelii nici măcar din traducerea apărută în „Biblioteca pentru toți”, dar care, cu ușurința levantinelor ori a specimenelor inferioare, frumoasă, neasemănat machiată, imita la perfecție modelele ajunse aci din a treia, a patra mână (când sensul și conținutul se evaporă și când imitatorul nu mai știe măcar pe cine imită).

Cu cât mă apropiam de oraș, aleile umbroase erau tot mai pline de lume, până am ajuns în centrul furnicarului popular și festiv de la „Bufet”.

Săptămânile următoare m-am simțit din ce în ce mai mult convalescent. Aceste întrevederi cu nevastă-mea mă făceau să suport nesfârșit mai ușor ruptura și eram foarte mulțumit de bunul gând pe care-l avusesem, provocându-le. Depărtarea nu mai era o dramă unică și distrugătoare de organe, exasperată de absolutul ei, voit la început, ci un sistem de acomodări.

Prezența femeii îmi era indispensabilă, ca morfina unui detracat, dar aveam norocul că o puteam izola de orice condiții logice și, indiferent dacă aveam noi motive de nemulțumire ca fapte și gânduri, eu tot îi simțeam binefacerea. O săptămână după ce o vedeam, eram totdeauna mult mai puțin obsedat de ea și aveam o senzație de vindecare.

Dar după aceea, ca și când s-ar fi strâns tot dorul de ea în mine, ca răul tot dintr-un abces, simțeam neapărat nevoia s-o văd. Încercam, e adevărat, noi rezistențe, izbuteam pentru câțeva vreme, dar căderea era mai puternică. Rezistam totuși, până în clipa când conveneam că trebuia s-o văd. Odată

convenit acest lucru, ca și când un zăvor s-ar fi tras, nu numai că nu mai aveam puterea de a întârzia cât de puțin, dar eram cuprins de un adevărat iureș accelerat de nebunie, când nu mai puteam judeca nimic și când, orice s-ar fi întâmplat, trebuia s-o văd. Atunci o căutam anume într-o singură seară în restaurante, prin teatre, la prietene și, de vreo două ori, chiar la ea acasă. Am găsit-o în ambele rânduri când am căutat-o la mătușa ei, printr-un noroc la care nu mă așteptam, singură acasă, putând deci să mă primească. Veneam totdeauna cu motive bine alese și indiferente, căci altfel nu știu ce s-ar fi întâmplat cu mine. Aveam totuși, limpede, impresia unei probabilități de vindecare în viitor, firește fără să pot preciza cât de îndepărtat putea fi acest viitor. Un an, doi, sau poate mai mulți.

Într-o vreme parcă începusem s-o uit. Descoperisem un soi de preocupări, care o lăsau pe ea pe planul al doilea. Niciodată nu ajunsesem la o atât de mare putere de concentrare. Reluasem studiul apriorismului kantian, și câteva zile am avut impresia că am găsit o explicație menită să revoluționeze filosofia. Era în mine un luminiș egal, o claritate binefăcătoare, asemeni calmului de fulg pe care-l dă morfina.

Ajunsesem la concluzia că era o greșeală aceea pe care o făcea Kant, deducând caracterul de universalitate și necesitate al principiilor matematicii dintr-un apriorism, oricum metafizic. Dimpotrivă, rămâneam în lumea experienței și găseam mai mult decât suficientă explicație a universalității și necesității matematicilor în originea lor de ordin convențional. O bună parte din filosofia kantiană mi se părea prăbușită prin această descoperire.

Atunci am înțeles, am simțit înfiorat, că poate exista o lume superioară dragostei și un soare interior, mult mai calm și mult mai luminos în același timp. Gândeam neîntrerupt, cu o intensitate de halucinat. De la un exemplu treceam la altul și de la o descoperire la alta nouă.

De ce linia dreaptă e oricând și oriunde drumul cel mai scurt între două puncte? Pentru că așa am convenit să-l numim și, dacă nu ar fi așa, nu l-am numi așa. Universalitatea și necesitatea sunt ale limbajului.

Pe stradă umblam aproape automat, cu toată atenția răsfântă înăuntru. Nu știam nici pe ce străzi merg, nu auzeam nimic în jurul meu și câteodată, traversând, dam buzna peste automobile. Tot ce era rază de lumină era absorbit în interior. Lumea automată și lumea conștiinței deveneau independente una de alta și își continuau seriile diferit. Mi s-au întâmplat și necazuri penibile, alteleori numai ridicule. Căci puteam numai să încep seria

automată, nu s-o și controlez mai departe. Dădeam, de pildă, douăzeci de lei la chioșc să iau ziarul, dar nu mai luam restul și uneori nici ziarul. Nu țineam minte nimic din ceea ce făceam. Era să am din cauza asta un duel. Am fost oprit pe bulevard de un domn și o doamnă, fostă prietenă din copilărie. Am început, pe jumătate prezent, să-i sărut mâna ei și pe urmă, continuând, i-am sărutat-o și domnului. A devenit palid, și-a tras mâna brusc și m-a dezmeticit și pe mine. Abia mai târziu lucrurile s-au lămurit. Era convins că nevastă-sa fusese dragostea mea și că revederea asta târzie m-a emoționat atât de mult, că m-am zăpăcit de tot. Când adevărul era că eu de abia luam notă, cu mijloacele de cunoaștere periferică, de această întâlnire.

Mai avusesem cândva un fel de reverii, care aduceau cu acest soi de adâncă și intensă interiorizare. Dar atunci aveau drept obiect motive fără noimă: cum aş cheltui un miliard, sau cum aş organiza o călătorie la Polul Nord, sau, când eram în primele clase de liceu, realizam un fel de Românie-Mare în harta geografică refăcută după mine, când nici nu bănuiam războiul care va veni.

Am descoperit într-o revistă însă un fragment de articol în care Giovanni Papini expunea exact aceeași opinie despre apriorism ca și mine. A urmat iar prăbușirea sufletească, iar golul canceros. Mai ales că Papini nu era nici măcar socotit filosof, ci ca un diletant pasionat și fantezist.

Într-o zi, căutam să refac ceva din prezența femeii, scotocind prin sertarele unui mic birou, pe care-l avea în odăița ei de primire, o încăpere îngustă, dreptunghiulară, lipită de dormitor. Cuprindea numai un divan acoperit cu scoarțe, câteva acuarele, etajera de cărți și biroul ei mic. Fotografii, tăieturi din revistele ilustrate, scrisori de la prietene, traduceri (vrusese să traducă *Le lys rouge* și nu avusese destulă răbdare). Erau note de croitoreasă de asemeni, firește răspunsuri la concursurile cu premii ale magazinelor ilustrate și tot soiul de alte nimicuri. Dealtfel, toate cărțile îi erau pline de note și scrisori uitate printre pagini. Am răsturnat, fără să vreau, un teanc de cărți și iată că dau peste un plic, cu scrisoarea în el, pe care nu-l descoperisem în numeroasele scotociri de până acum... Am avut un fior, ca și când aş fi pus mâna pe cifrul dorit al unei taine.

„Fetițo, diseară Iorgu pleacă la țară, că e 15 februarie și trebuie să tocmească oameni pentru arături. Mi-e urât de moarte singură acasă. Vino să mâncăm amândouă. Am și croitoreasa la mine, poate că-ți tai și tu taiorul... Seara dormi la mine, dacă vrei, stăm toată noaptea de vorbă.”

Era scrisul Anișoarei. Iorgu era bărbatu-său, 15 februarie, data când am venit de la Azuga.

Simt că ameteșc; că mi se deschide o perspectivă uluitoare, deși dorită, ca puțința de a merge a paralticului, culcat în fața altarului pentru maslu. Caut să fiu cât mai liniștit, ca să pot înțelege bine. Așadar a jucat o comedie, ca să mă pedepsească, așadar sunt cu adevărat un tip imposibil, care complică absolut orice întâmplare, iar ea e femeia unică – și totul se poate șterge ca un vis îngrozitor. Îmi dau lacrimile și plâng încet de bucurie. Va să zică era totuși o soluție, când eu nu vedeam niciuna...

Pe urmă a început bănuiala că aș putea fi victima unei abile manevre. Dacă scrisoarea a fost pusă cumva de curând acolo? Ea era certată, cel puțin așa știam eu atunci, cu Anișoara, de aceea nici n-am căutat-o acolo. Pe urmă, data e prea săritoare în ochi, prea cu intenție: 15 februarie. Și de ce n-a spus servitoarei atunci unde se duce? De ce nu mi-a lăsat un bilet? Rămân îndelungată vreme ros de îndoială. Dar pe urmă singur argumentez în favoarea ei. Probabil se împăcase cu Anișoara și eu nu știam. Ca să aducă ulterior scrisoarea, i-ar fi trebuit prea mari complicități și nici nu avea certitudinea că aș fi găsit-o. De asemeni, ce motiv ar fi avut să mi-o plaseze aci? De ce să ție să ne împăcăm? Ce interes ar fi avut? Când mi-a refuzat primirea oricărui ajutor material și când eu sunt cel care mă tem să n-o pierd? Numai dacă mă iubește e explicabil demersul ei, dar atunci apare mai curând verosimilă întâmplarea însăși. Dealtfel și suferința ei, în tot timpul acesta, suferință care acum îmi pare absolut certă, confirmă această părere.

Mă îmbrac repede și pornesc spre Anișoara. Pe drum, am însă o nouă îndoială. Dacă totuși scrisoarea e întocmită? E foarte posibil ca ea să nu vrea să divorțeze, căci ar pierde o bună situație materială, iar faptul că mi-a refuzat ajutoare pe care le putea bănui modeste nu înseamnă că e dezinteresată. Încep să judec și atitudinea ei, ca amantă. Dacă ar fi iubit, ar fi suferit atroce ca mine și ea. Ar fi avut momente de adevărată nebunie ca să mă vadă. Însă că suferea vizibil, poate fi și din cauză că suferea sincer la gândul că pierde o situație materială. Ca aspect, suferința sufletească și cea cu mobil material nu diferă și e greu să știi dacă o femeie suferă că nu-i vine amantul la rendez-vous sau că are de plătit o notă la croitoreasă. Iar dacă din orgoliu îmi ascundea că a dormit la o prietenă, pentru ce atunci nu avea orgoliul să ascundă și că suferă, în stradă sau la restaurant? Și dacă această suferință era atât de mare, de ce n-a făcut nici un demers să ne împăcăm? Dar dacă ar fi făcut acest demers, n-ar fi fost oare o dovadă

pentru mine că ține la o situație materială? Am intrat într-o cafenea, am cerut o cafea și un cointreau, lăsându-mă mai departe pradă frământării din mine.

Când mi-a răspuns prin comisionar, mi-a spus că are casa plină de flori, deci un act de orgoliu sincer (căci nu-și putea închipui că are să fie demascată de comisionar). Dacă admit în principiu acest gest, pot să le admit atunci pe toate. Dar dacă și-ar fi făcut din comisionar un complice, dându-i, dealtfel, acel napoleon de aur? Atunci de ce comisionarul mi-a spus că i s-au dat bani și că i-a primit, de vreme ce era complice cu ea și știa că n-o să-l trădeze? Pe urmă, nu i-ar fi ei frică să n-o trădeze mai târziu Anișoara? Dar dacă amândouă au fost complice și ea o are pe vară-mea „la mână”, cum se spune? Ar trebui, pe de altă parte, să mă interesez ca să știu cu precizie dacă Iorgu a fost într-adevăr la țară în ziua aceea. Dealtfel, chiar dacă el a fost, era posibil ca nevastă-mea să nu fi dormit la ei. Kant a arătat cândva că se poate demonstra, deopotrivă, și că spațiul și timpul sunt infinite, și că sunt finite. Tot o astfel de antinomie e și faptul de a ști dacă o femeie te iubește sau nu, căci îți poți demonstra cu ușurință, pornind de la aceleași fapte, și că te iubește cu istovitoare pasiune, și că te înșală, batjocoritoare. Numai dacă nu admiți că amândouă ipotezele sunt adevărate, și, ca teză și antiteză, se contopesc, ca să rămânem în filosofie, în sinteza hegeliană. Două lucruri mi s-au părut, totuși, convingătoare: că ea n-a evitat divorțul și, oricât aş crede în întâmplare, faptul că niciodată n-a fost în apropierea ei vreun bărbat, chiar când am căutat-o prin surprindere.

I-am telefonat Anișoarei că iau seara masa la ei.

Deși mai sunt numeroși musafiri la masă, n-am răbdarea să plece și tot timpul aducând vorba de agricultură, despre momentul când se încep muncile, fără să întreb însă de-a dreptul, căci știam perspicacitatea cu care se refuză bărbatului orice detaliu care l-ar lămurii asupra situației lui, am căutat să aflu dacă Iorgu fusese într-adevăr la țară, la 15 februarie. N-am putut afla nimic. Erau câțiva oameni politici, femei din cercurile care vânează cancanuri și întâmplări mondene. Unul dintre comeseni, aflând că sunt nepotul lui Nae Gheorghidiu, m-a considerat cu oarecare admirație și am avut impresia că și ceilalți împărtășesc aceleași sentimente. Un deputat s-a oferit să spuie „una bună” de-a unchiului.

— O știți pe cea mai nouă a lui Nae Gheorghidiu? și – la întrebările întrebătoare: care? cum? – începe să povestească: Acum vreo câțva timp, eram vreo cinci-șase inși la casieria Camerii să ne luăm diurnele pe

sesiunea asta, când Nae Gheorghidiu dă cu ochii de Vasilică Săvulescu de la Brăila, îl știți pe Săvulescu cum e totdeauna, lănos, netuns, cu gulerul murdar, cu pantalonii cu genunchi. Gheorghidiu, de colo, privindu-l cum numără banii: „Mă, Vasilică, acum că ai bani, mai du-te și tu la baie, mă”. Da Vasilică, de colo: „Zău, mă Nae, fac baie în fiecare zi”. Și serios, acesta: „Ascultă, Vasilică, atunci schimbă apa...”

Râd toți cu hohote, pe urmă unul întreabă dacă știm ce i-a făcut unui alegător al lui.

— Vine – spune povestitorul – un tip care-i cerea de doi ani să-l numească în vreo slujbă: „Coane Nae, acum a murit, de o jumătate de ceas, Iorgulescu de la primărie, vreau eu locul lui!” „Vrei locul lui, mă Vasiliule?” „Da, coane Nae!” „Bine, mă, uite-ți dau o scrisoare pentru primar.” Și scris primarului o carte de vizită închisă, în care-l ruga să ia măsura lui Ghiță Vasiliu și, dacă i se potrivește coșciugul, să-i dea lui locul mortului.

Alte hohote de râs, alte exclamații de admirație pentru Nae Gheorghidiu. Aflu acum că a făcut împreună cu Lumânăraru o excelentă afacere cu statul. Fabrică muniții pentru armată, foarte scump plătite. Mi se pare că niciodată n-au să mai plece oamenii aceștia. Anișoara ține acum ca Iorgu să spuie alta bună a lui Nae Gheorghidiu. Firește că toți acceptă și Iorgu povestește:

— În prag, la Capșa, Nae se întâlnește cu un vag cunoscut, un tip de prin nordul Moldovei, unul Mihai Tutunaru. „Ce mai faci, Nae?” „Bine, dar tu?” „Păi să vezi, că am fost la Viena, că mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu... am făcut acolo un consult... că a trebuit să las pe soacră-mea la moșie tocmai acum când e lucrul în toi, că am luat în arendă și o moșioară a lui frate-meu”, și dă-i, și dă-i... Nae, de colo, îl privește lung, așteaptă și, pe urmă, mirat: „Ascultă, dragă, ce te-ai apucat să-mi spui mie toate astea? Eu te-am întrebat ce mai faci, așa cum se întreabă. Ce, tu ai luat-o în serios?”

Alte râsete. Un tânăr povestește că Nae Gheorghidiu are aprobată în buzunar, de către un ministru, care fusese, e drept, numai interimar la Finanțe, o petiție, pentru două vagoane de radium, predabile în gara Ocnele-Mari, cu prețul de cinci mii de lei vagonul. Celor mai mulți nu le vine să creadă, dar tânărul își dă cuvântul că a văzut petiția și că Nae obține de la acest ministru acum ce vrea, numai să nu mai arate la toată lumea aprobarea dată. Eu aveam febră de nerăbdare.

Abia după-masă, târziu, când lumea plecase, aducând iar vorba, am aflat că într-adevăr Iorgu fusese la țară la 15 februarie.

Pe urmă am întrebat de-a dreptul, cu ochii vii, pe Anișoara:

— Te rog, spune-mi, a dormit Ela în februarie la tine?

Mi-a răspuns rece, calculat:

— Nu știu.

— Te rog, Anișoară, spune-mi... te rog mult.

Și făcând pe stânjenita:

— Nu știu... nu pot... sunt patru luni din februarie până acum, ce vrei!...

— Totuși...

— Ștef, te rog, nu insista, că nu pot să spun nimic.

Iar Iorgu, gros, cu fața mare, ștergându-și de vin mustața groasă și scurtă, nemaiputându-se stăpâni:

— A dormit... dragă, a dormit în vremea aceea cam de două-trei ori, de câte ori plecam eu la moșie... o chema Anișoara, că-i era urât singură.

E în mine o lumină care-mi umple ochii de lacrimi.

— Și de ce nu mi-ați spus până acum?

— De unde știam noi de ce v-ați certat? Și pe urmă, naiba să le ia de femei, că încurcă lucrurile de nu le mai descurcă nimeni. Și-a ales o scobitoare, a pus-o între dinți și apoi a măsurat liniștit farfuria cu brânzeturi.

O săptămână întreagă, o lună, a fost o beție de dureri amare transformate în bucurii tari, cum se schimbă drojdiile zăcătorilor în alcool. Tot trecutul îmi apărea acum clar, mai ales după noi explicații, mai ales după fericirea ei, acum nestăpânită.

Am mai rămas două săptămâni în București, pe urmă am fost concentrat și asta mi s-a părut o calamitate, dar am aranjat așa ca ea să petreacă vara la Câmpulung.

Pe o stradă albă, care ducea spre Mateiaș, găsisem la o familie, mai demult cunoscută, o cameră mare, curată, cu sofale jumătate din cuprins, iar alături o odaie mică, pentru bucătăreasa adusă de la București. Era destul de aproape de mine, căci de la Dâmbovicioara la Câmpulung să tot fie treizeci și ceva de kilometri și avea deci mereu amenințarea venirilor mele neprevăzute, asemeni unui rond de noapte pasional.

La început eram, oarecum, într-un anumit sens, liniștit. Îmi scria că se simte mulțumită, că aerul limpede și cu miros de brad îi face bine, mai ales după iarna de petreceri, că n-a făcut nici o cunoștință nouă, că e „încântată”, că niciuna din vechile noastre cunoștințe nu e în Câmpulung.

Îmi descria micile ei bucurii singuratice în această stațiune de vară. Să citească dimineața câte o carte, pe bancă, pe bulevard sau în parc, urmărind jocul copiilor, cu bonele lor, să se ducă la piață să cumpere brânzeturi, zmeură și mere, să doarmă leneșă după-masă; la șase, să ia dulceața și cafeaua cu coana Atena, gazda și vechea prietenă. Că seara, uneori, făcea plimbări cu Tanti și Zoica, nepoatele coanei Atena, pe bulevard, ca să asculte muzica.

Aproape în fiecare zi, la popotă, primeam câte-o scrisoare, cam cu același cuprins, care mă liniștea ca o binefăcătoare promisiune.

Ultima noapte de dragoste

Dar ultima scrisoare mă chema „negreșit” la Câmpulung, pentru sâmbătă, sau cel mai târziu duminică. Era o impresie tulbure, care mă neliniștea. Încercasem în toate chipurile să obțin o permisie de două zile, fără să izbutesc. Pândisem ca să găsesc în toane bune pe comandantul de batalion, căutasem să-mi atrag laude pentru modul în care îmi conduceam plutonul și izbutisem. Arătos și cumsecade oriunde, căpitanul Dimiu devenea de neînțeles când era vorba de această permisie. Miercuri seara, după-masă, căpitanul Corabu trimisese, rugat de toți, ordonanța să-i aducă flautul și ne-a cântat câteva bucăți nemțești, de un sentimentalism luminos și catifelat, cu totul în contrast cu firea cruntă și iute a acestui om, care îngrozea până și pe superiorii lui. La Viena, când era ofițer în regimentul 5 vânători, luase și lecții la conservator și era prețuit ca un adevărat artist de camarazii lui nemți. Îi făcuseră cadou, la plecare, după obiceiul regimentelor austriace, o tabacheră de preț, plată, cu o potcovioară într-un colț, cu inițialele lui împletite, de aur, într-alt colț, cu semnăturile tuturor săpate, în facsimil, înăuntru. Acum căpitanul Dimiu, cu mâinile puțin cam scurte, încrucișate peste talia care nu mai încăpea în veston, asculta grav muzica, asemeni unui episcop de biserică de sat, cazania. N-a zâmbit decât când căpitanul Floroiu, care, cu mustața bătrânicioasă și blondă, trecea, oarecum, drept intelectualul batalionului, a rugat pe Corabu să cante doina, a cărei execuție e tradițională la flaut, ca ouăle roșii la Paști. Căpitanul s-a executat și a cântat-o cu un simț al melancoliei, al dorului, aici, între pustiurile muntoase, crescute în noaptea rece, de ne-a copleșit pe toți.

Mi-am lungit gâtul după Dimiu și, încet:

— Domnule căpitan, v-aș ruga să-mi dați voie sâmbătă și duminică la Câmpulung. Vorbeam cu răsuflarea rărită, în șoaptă miloagă, aproape.

Mi-a răspuns, fără să se uite la mine, scurt:

— Nu se poate, și a ascultat mai departe flautul.

A doua zi l-am pândit când a apărut pe platoul de instrucție, trecând de la companie la companie, cu mustața cuminte și groasă, ca un harnic arendaș de la un ogor la altul. N-am putut să-i vorbesc, căci se încurcase în probleme de tactică, pe care le-a descurcat pe urmă, simplu: „Domnule, trebuie să-l prinzi totdeauna pe flanc”, spre deosebire de căpitanul Floroiu, care expunea erudit o temă, și de căpitanul Corabu, care își pedepsise compania, cu ofițeri cu tot, să urce de douăzeci de ori în fugă un povârniș

apropiat și deci era alături, atent, cu încruntare, să vadă dacă i se execută ordinul.

La ora raportului, când am venit în odăița care slujea de cancelarie batalionului, l-am găsit iar cu căpitanul Floroiu, cu vreo doi sergenți de la popotă. De o săptămână, socoteau mereu, cu energie tăcută, ca să iasă la capăt. Sâmbăta trecută, regimentul avusese inspecția generalului comandant de divizie și batalionul nostru primise ordin să pregătească, jos în tabără, o masă după cuviință. Oamenii clădiseră un umbrar de frunze proaspete, lăutarii primiseră vestoane noi. Vreo trei-patru, reputați ca vânători, fuseseră trimiși în munte să aducă vreo capră neagră, căci mergea vestea că peste prăpăstiile și piscurile Pietrei Craiului ar fi câteva capre negre. În realitate, vânătorii n-au adus decât o căprioară și, sub supravegherea unui comandant ofițer, care trecea drept mare meșter, s-a servit spinarea de căprioară cu sos și cu ciuperci. Multă bătaie de cap i-au dat meșterului camarad însă păstrăvii. Bucătarul nostru era prea neșlefuit ca să poată găti o masă atât de subțire ca păstrăvii fripți în pesmet. Nu mai spun că și vânatul lor a fost o problemă foarte complicată. Pentru noi, mai vânam și cu granatele Savopol, că tot nu erau bune de altceva, cu toată paza. Acum însă, ca să nu se sfărâme carnea fină, trebuiau prinși cu mâna, pe sub pietre, în apa tăioasă de rece, de la izvoarele Dâmbovicioarei, dar prinși chiar în zorii zilei de sâmbătă, pentru că: „Ascultă-mă pe mine, domnule, păstrăvul nu e de mâncat decât viu... nici câteva ceasuri nu ține. Dacă vrei să mănânci păstrăv după cinstea lui... Și pe urmă, dacă nu l-ai gătit, s-a isprăvit. Dacă nu e untul bine încins, nu mai e păstrăv, e terci. Asta nu orice bucătar știe s-o potrivească după dichisul ei, că dacă-i prost, îl usucă, dar la mijloc îl lasă crud de-ți dă greață.”

Explicații care dădeau răcori celor cu răspundere: „Vasiliule, frate, să nu ne lași”. Doi inși aveau să îngrijească de ale băuturii: niște braghină vestită de pe lângă Golești, țuică de Câmpulung, „dacă n-o găsi de Văleni”, și zece sticle de șampanie, Mumm Very Dry, „căci numai de asta bea”. Cașcavalul proaspăt de Câmpulung, zarzavaturi și legume, alese cu grijă, cădeau în sarcina popotarului obișnuit. Dar ceea ce a dat mai multă emoție căpitanilor noștri (generalul venea să facă o inspecție în vederea înaintărilor la gradul de maior) a fost că a trimis vorbă anume să i se dea la începutul mesei două ouă fierte, numai două, „dar dacă nu se pot găsi absolut proaspete, mai bine să se renunțe”! Câtă bătaie de cap pe bieții oameni, că au dat în grija unei ordonanțe anume supravegherea unui cuiabar și tot le era teamă că s-ar putea

produce vreo încurcătură, încât ordonanța să dea dintre cele mai puțin proaspete... Dar, în sfârșit, totul trecuse cu bine, ouăle fusese într-adevăr proaspete, iar diferitele bunătăți îngurgitate, digerate cu laude.

Acum toate cheltuielile prânzului era îndemn să fie scoase din „economii”, exact de la „ordinar”, adică de la masa trupei, căci regimentul nu avea fonduri speciale. Rațiile celor care erau în permisie, ajustări de carne la cazan și ceva mai puțin zahăr la ceai, toate cumpănite cu chibzuință, de la o zi la alta, trebuiau să acopere deficitul. Am așteptat zadarnic să se termine adunările de cifre și cercetarea tablourilor. În cele din urmă am plecat, căci am înțeles că nu pot obține, întrerupând o asemenea discuție, ceea ce nu obținusem când se cânta doina.

După-masă ne-a chemat să ne împartă niște broșuri trimise de la regiment. Erau câteva cărțuții subțiri, tipărite prost, pe hârtie de jurnal, cu coperte verzi sau galbene, ca „legea chirieșilor”, de pildă. Noi învățăminte de pe frontul occidental se numea una. Alta: Rolul artileriei în războiul actual. În sfârșit, o a treia: Notele unui căpitan din armata germană. Câte un căpitan sau maior, din birourile statului-major, traducea și tipărea astfel de broșuri, fie că-l interesau, fie că voia să arate că are de lucru, dar nimeni nu le dădea nici o importanță, și, trimise la corpurile de trupă, zăceau prăfuite în pachete, ca teancurile de broșuri patriotice prin pivnițele prefecturilor. Din când în când, „ca să se descarce”, aghiotanții de regimente le distribuiau la ofițeri. La drept vorbind, ele ar fi trebuit să fie citite de către generali și state-majore, căci era vorba de învățăminte pentru conducere, la început, iar eu și cu Orișan eram convinși și chiar uimiți de seriozitatea cu care se documentează ofițerimea noastră superioară – căci aceste cărțuții erau cu adevărat extrem de interesante – dar mai târziu am înțeles că supraevaluasem anumite inteligențe. Deci, în timp ce luam bucuroși broșurile:

— Domnule căpitan, vream să vă rog, ca și-aseară, pentru o permisie de două zile la Câmpulung... Am acolo...

— Dragul meu, îmi pare rău, dar nu se poate, ce să-ți fac?

— Domnule căpitan, nici nu vă închipuiți ce serviciu mi-ați face...

— Cum să nu știu... știu... dar nu se poate...

Aseară, la popotă, în sfârșit, a fost a treia încercare, mai nefericită decât toate. Eram cu gura arsă, cu ochii tari în cap, căci simțeam că nu voi putea fi la Câmpulung decât dezertând și, prevăzând toată nenorocirea, eram totuși hotărât să dezertez. Toată noaptea m-am frământat mistuitor.

Iată, au început să se albească ferestrele, în casă întunericul se rărește ca un praf și eu n-am închis încă ochii. Cearta cu Corabu mi se pare ștearsă.

— Dom sublocotenent, vă cheamă dom căpitan Dimiu... a venit după dumneavoastră Nistor Oancea.

Căpitanul Dimiu e în cămașă de noapte țărănească și în papuci.

— Domnule... vrei să pleci la Câmpulung?... Ai treabă acolo?

— Domnule căpitan, trebuie să mă duc negreșit...

Tace îndelung, pe gânduri, ca și când m-ar fi chemat doar așa, ca să-mi puie o întrebare acolo, și numai după un timp:

— Deh! domnule...

— Domnule căpitan...

Acum soldatul îi aduce pe masa țărănească, acoperită cu pânză de casă, o dulceață și o cafea neagră.

— Mai adu o dulceață, Gligore, și o cafea pentru domnul sublocotenent. Și, întorcându-se spre mine: Eu m-am deprins să mă scol de dimineață și asta e „cafeaua mea cu lapte”.

Mă măsoară din cap până în picioare și iar tace. Îl măsoară și eu încercând să ghicesc ce gânduri are, ba sunt ispitit să-i dau brânci, înspre cel bun.

— De, domnule... știu eu ce să fac?... Deh... i-am spus-o și lui Orișan aseară. E ordinul regimentului să nu părăsească nimeni unitatea. Uite ce... Ia un om cu dumneata, care știe să te ducă pe deasupra, să ocolești Dâmbovicioara, dai drept în șoseaua mare, ca să nu întâlnești pe nimeni de la regiment. Dar și dacă te întâlnește cineva, să spui că te-am trimis să faci o recunoaștere spre Rucăr.

Am crezut că irumpe totul în mine de atâta frenezie.

— Domnule căpitan, n-aveți nici o grija.

Aș fi vrut să trec pe la Orișan să-i mulțumesc, dar mi-era să nu întârzii. Probabil că aseară, la popotă, au discutat cu toții întâmplarea, datorită lui.

Am luat un soldat care știa drumul peste culme și am pornit-o așa cum mă găseam.

Mai întâi spre Giuvala, urcând încet, pe urmă am ocolit, vâslind peste pășuni și fânețuri, până deasupra șoselei mari. Era un soare viu, ca de cristal apos și cu raze evidente, care dădea reverberații umede culmilor stâncoase și făcea proaspăt verdele vegetal. Roua se uscaseră, dar tot mai dăinuia cât să ne ude încălțăminte. Munții cei mari, priviți cum veneau amenințători spre noi, de sus, creșteau, desființând depărtarea. În stânga, Ghimbavul, nemaipomenit de masivă moschee de piatră (pe lângă ea, Sfânta Sofia să

pară jucărie de copii), are de jur împrejurul cupolei de piatră povârnișurile de sute de metri, drepte ca niște CARTEA ÎNTÂIA pereți din care însă crește o vegetație de stânci, ici-colo amestecată cu cea de brazi. Aceste povârnișuri sunt atât de apropiate de cele ale munților vecini, numai câțiva metri uneori, că fundul prăpăstiilor, cu pâraiele lor, n-au văzut de când e lumea, niciodată, soarele... ici-colo, nici lumina lunii. Povârnișurile acestui munte, necercetate de nimeni, l-au făcut un adevărat cuib de urși.

La dreapta, apropiată, mărită încă, Piatra Craiului, cu aspectul ei de dom gotic, de stâncă dantelată; iar în fund, alergând puternic și acoperitor spre noi, umplând jumătate din vedere, Păpușa, unul dintre munții mari ai țării, deasupra Iezerului, pare, ca să completăm tripticul impresiilor acestea, o turlă deasupra unei înalte și lungi biserici românești. În valea dintre acești munți e Dâmbovița cu pâraiele ei, luptând cu stâncile ca să răzbată, bolovănindu-se, strălucind la ocolurile înșorite, ca argintul, mai ales lângă podul alb de piatră, asemeni totuși celor din București. Prăbușite în adâncul larg, dâmburi împădurite, coline și plaiuri cu fânețe (ca acela unde ne găsim acum), ici-colo căsuțe și, în sfârșit, șarpele alb al șoselei dau conținut văii. Fânețele sunt împărțite prin mari poligoane neregulate de garduri mici de bolovani, după proprietarii lor. În mijloc, închise în țarcuri, ca niște oi prea mari, căpițele de fân de la al doilea cosit. Aerul e rar, miresmat de rășina de brad, de fân copt, de fragi trecuți la vremea asta, și ametește, tare ca drojdia. Lăcustele ne sar din cale, sprintene ca și dimineața asta întreagă.

Să fii acum aici, fată dragă, lungită lângă mine, pe o căpiță de fân așternută jos, să privești cerul înalt și proaspăt, departe de „bandă” și de meschinăriile saloanelor, să respirăm aci adânc și să-ți încălzească trupul plin soarele, să-l încingă până în miezul zilei, așa cum încinge, vara, de la facerea lumii, toată priveliștea de aici. Dacă nu rămân, e că trebuie să ajung mai curând – fie și acolo – să-ți prind mijlocul viu între brațele mele cu coatele lipite de șolduri.

Am început, firește, iar, să merg întins, căci dacă suferisem până să obțin învoirea, acum păream scăpat ca dintr-o praștie și nebunia revederii creștea în mine ca un spasm, pe care nimic nu l-ar mai fi putut opri până la istovirea lui.

Un muntean în ȋtari și cămașă, cu pălărie „ungurească” pe cap, se oprește din plimbarea coasei, ca să ne arate un drum mai scurt. Lângă el, o femeie voinică, tânără, cu picioarele în iarba umedă, goale până sub genunchi, cu carnea pietroasă, cu aceeași pălărie de păslă neagră

bărbătească pe cap, ne privește mirată. Are șoldurile puternice și sânii ca puii închiși în cămașa învârstă cu negru. Într-un măr sălbatic, cu fructe închircite și multe ca zarzărele, au spânzurat o desagă cu merinde.

Mărioară dintre munți... măi și-ai fost drăguță la mulți... măi mi-ai fost drăguță și mie... măi...

Până la Sfânta Mărie... măi...

Așa trebuie să i se fi cântat femeii acesteia vânjoase, făcută pentru luptat cu ea – mamei ei, bunicei ei. Până la Sfântă Marie... Până poimăine...

Grăbim iar pasul, căci soarele a început să urce. Cu cât ne apropiem de sat, de o parte și de alta a șoselei, sunt acum gardurile de uluc ascuțite ca săgețile, toate la fel și care închid livezile de pruni. Gâtroși și codobature isterice zboară de ici-colo peste pietre de râu, peste pomi.

Ajuns încă dimineața în piața Rucărului, simțeam că mi se dilată inima, căutând o trăsură pentru Câmpulung. Neveste cu coșulețe ca niște căldărușe de răchită, pline cu zmeură culeasă din coclauri stâncoși, pe unde întârzia, nu bănuiau ce neliniște făcea să-mi ardă privirea. Munteni frumoși și muntence umblau forfota târguind, așa de curat proaspeți în portul alb-negru, că păreau figuranți de teatru dacă n-ar fi fost de jur-împrejurul acestui sat culmile verzi sau stâncoase, strălucitoare toate de oglinda înrourată, albastră, a cerului și aurul luminii de dimineață. Simțeam în mine acea vagă importanță, pe care, indiferent de alte sentimente, o simte în timpul pregătirilor cel care are să se supuie unei operații, într-o zi frumoasă. Rezat de bara de fier a micului chei de piatră, priveam apa dumnezeiesc de limpede, făcută anume pentru creșterea și bucuria păstrăvilor parcă, rostogolindu-se peste pietroaie, auzeam uruitul ferăstraielei care tăiau în lung bușteni și zâmbeam gândind la trupul gol și auriu al nevesti-mi, în așternutul alb, pe sofaua de la Câmpulung. Pentru ce viața, pentru ce nebunia acestei organizări sociale contrariază fericiri atât de firești? și pe care le dorim atât de mult?...

Treceam uruind podul de lemn, lung de tot și negru cu picioarele lui multe, ca un gândac nesfârșit peste Dâmbovița, desfăcută în șuvoaie, încărcată de bușteni cojiți, bolovani și pietriș. După Dragoslavele, alături de carele lungi de 8-10 metri, cu bușteni (căci au osiile desfăcute de leagăn și roțile mutate la un capăt și la celălalt al celor trei trunchiuri de brad menite căratului), întâlnim adesea femei călare pe cai mici, cu șei mari de lemn, acoperite cu blană de oaie, mereu cu pălăriuțe negre, uneori peste marama, cu ii, înflorite alțițe și cu șabace, în opinci scorțoase.

Spre Mateiaș, șoseaua pietruită văros urcă întortocheat, pare că dă uneori în gol, într-o apă a cerului, pentru ca, trecut de ocol, valea să se prăvălească jos de tot, cu drumuri și sate acolo, în fundul larg al ei.

Am ajuns aproape de amiază. Într-un pavilion în grădină, ni se așeza masa, dar până la ora prânzului am ieșit în oraș și ne-am plimbat pe bulevard. Am fost înduioșat de bucurie când am văzut că pe nevastă-mea n-o salută nimeni. Aveam orgoliul secret de a fi posesorul unui exemplar a cărui raritate trecătorii n-o bănuiau decât vag, după frumusețea femeii, fără să știe amara voluptate a vieții noastre sufletești. Era în această plimbare de amanți prin marea mulțime ceva din plimbarea unor ofițeri superiori, îmbrăcați civil, pe care soldații, dacă ar fi știut cine sunt, i-ar fi salutat înlemniți.

Amiaza era învolată și lumina fierbea, ca în cupă șampania rece.

Prin fața grădinii publice, mulțimea vilegiaturiștilor în haine și rochii deschise ca de Paști se îmbulzea primăvărată. S-a oprit mirată, ca o fetiță, în fața unei fântâni țâșnitoare, pe umbrele de apă ale căreia, un savant localnic, probabil, avusese ideea să arunce o minge de tinichea vopsită, care juca neobosită. Am trecut prin piața cu grămezi de mere, pere și prune, coșulețe cu zmeură și mure, așezate pe tarabe aliniate ca soldații. Untul era adus în putineiul cât o donicioară în care a fost bătut. De acolo, ne-am dus spre parcul băilor, prin orașul cu casele luminoase, parcă în fiecare noapte spălate de ploaie sau de rouă, ceea ce nu împiedica soarele de amiază să fie viu și neastâmpărat. Pe aleile cu brazi și molifiți, cu copii care alergau și bătrâni care jucau table, așteptându-și rândul la baie, ne-am plimbat și noi, până în albia nesfârșit revărsată, cu prundișuri și șuvoaie împletite, a Râului Târgului. Nu vream să cunosc pe nimeni, nu exista pentru mine decât femeia aceasta cu rochie de culoarea caisei, cu brațele goale, lungi și plinuțe, pe care în fiecare clipă eram isptit să-mi alipesc podul palmelor. Pe podețul de lemn, care e la intrarea în parc, peste pârâiaș, s-a oprit să cerceteze mirată moara mică și scocul ei de lemn, cu mușchi verde. O priveam eu, și o privea toată lumea, pe femeia asta întoarsă cu spatele la noi, a cărei siluetă aurie toată parcă dădea încă răcoare priveliștii rustice. Când a întors ochii albaștri, erau tot așa de limpezi ca apa care gonia peste podeala cu mușchi verde. Masa ne aștepta în chioșcul din fundul grădinii, proaspătă și ademenitoare, cu supă de pasăre, pui fripți, brânzeturi și zmeură, cu vizita – oprită în prag și curioasă – a doamnei Atena, care vrea să afle ce facem pe graniță. Pe urmă am fost singuri.

Simțeam un val de recunoștință umilită pentru femeia aceasta care n-avusese măcar curiozitatea să se intereseze de ceilalți oameni. Mi se părea concludentă această atitudine a ei... și-mi reproșam neîncrederea și neliniștea de altădată. Simțeam voluptatea unei posesiuni depline a trupului și a sufletului ei.

Siesta, în orășelul obosit de aerul tare al dimineții și cu perdelele trase pretutindeni, a fost pentru noi o după-amiază de istoviri exasperate și de bucurii, care, deși așteptate, erau cu atât mai prețuite. Negreșit, trupul alb-auriu al acestei femei nu era fără cusur. Evitând să aibă un copil ca să nu-și diformeze corpul, din cauza brutalității tratamentului ajunsese la rezultat opus. Când eram furios și sufeream din pricina ei, simțeam un fel de drojdie de satisfacție că sâni, nici chiar atunci când era culcată pe spate, nu mai aveau acea elasticitate dură de fructe, că acum, când se măriseră, alunecau ușor, firește prea puțin, înspre coaste fără să mai afirme neastâmpărata mură, ca un sigiliu al voluptății, din vârful lor. Plinul șoldurilor nu mai avea liniile de liră de la început și era ciudată corespondența între impresia aceasta de scădere, de atrofiere pură a lor și înflorirea molatică a sânilor. Mușchii coapselor, care erau, în zilele dintâi, întinși, semeți, de la genunchi până la șold, acum se relaxau, mai catifelați, mai dulci la pipăit, imperceptibil, spre interiorul picioarelor. Dar atât de inexplicabile sunt întortocherile iubirii, că acum, când o simțeam înduioșat alături, tocmai aceste scăderi erau pentru mine prilejuri de voluptate. Îmi plăceau, parcă mai mult ca oricând, acești sâni molatici și ascultători, care îmi umpleau, cu greutatea lor dragă, palmele, luându-le forma, și îmi lipeam, cu o dureroasă bucurie, obrajii de coapsele cu frăgezimi molcome de petale, care altădată tresăreau elastice și nervoase.

Vorbisem puțin de tot, întreaga după-amiază, căci simțeam că vorbele, față de gesturi și prezență, erau de prisos, ca hârtiile monetă în țările cu acoperire totală în aur. Cândva însă, nevastă-mea duse mâna la căpătâi, luă din tabacheră o țigară, o puse în vârful unei țigarete și o aprinse gânditoare, cu chibritul. Gestul acesta avea o eleganță, acum naturală, dar la început trebuie să fi fost socotit de ea, cu convingere, ca un semn de „distincție”. Acum nu era, mai aproape vorbind, decât un gest de acreală distinsă. Era un gest absolut mărunț, dar parcă ar fi trecut un nor stupid peste toată voluptatea.

Aș fi vrut să nu mi se întunece figura și nu puteam rezista.

În zilele noastre de dragoste adevărată, nevastă-mea n-avea niciodată, goală, poze de eleganță studiată. Frumusețea ei era toată spontaneitate și mișcare. Trântea cu picioarele în perne, se înghesuia sau se răsucea ca să-și caute ciorapii și orice mișcare a ei crea o atitudine de nud în pictură, neasemănat de frumos, de care ea nu-și dădea seama. Ca să ia o țigară ca acum, și-ar fi răsucit mijlocul, sau ar fi întins amândouă brațele, sau ar fi făcut orice altă mișcare, dar gestul acesta „distins” mă îmbolnăvea prin sugestiile lui. N-aveam nici o dovadă că mă înșela, dar aveam acum certitudinea că acest gest vine dintr-o deprindere de a poza goală, de „a face impresie”, de care ea nu-și mai dă seama, și care era revelator pentru ceea ce nu știam eu. Pe urmă nevastă-mea se socotise, până la raidurile noastre mondene, inferioară mie și asta se simțea din modul în care se purta în fața mea și față de mine. Mai târziu, pare-se, a descoperit că neștiința mea la dans e o inferioritate, că neglijența (relativă, foarte relativă) în îmbrăcăminte e un fel de dovadă de „lipsă de rasă”, când comparația se impunea cu cei pe care ea și prietenele ei îi numeau între ele „tirés a quatre épingles”. Acum, în acreala blazată a gestului ei, în poza independentă cu care aprindea, cu degetele întârziat resfirate, chibritul, vedeam o nouă întărire a bănuielii că sunt înșelat. În lumea ei, asemenea atitudini trebuie să fie foarte prețuite...

— Ascultă, Ștef, voi ce faceți acolo, pe graniță? Vă pregătiți de război?

I-am răspuns, sărutându-i pentru mine umărul rotund, că nu facem nici o pregătire și că, de altfel, sunt sigur că nu vom intra în război.

— De unde... acum e absolut sigur, dragul meu, mâine e consiliu de coroană, și se înveli iar într-o rotocoală importantă de fum...

I-am arătat că au mai fost consilii de coroană, că nu e nici un pericol.

— Mai bine... ah, ce bine ar fi să se termine odată povestea asta... Nu ți-e frică să mergi la război?

Eu mă gândeam că aș fi înnebunit de teamă s-o las pe ea cu absoluta certitudine că n-are nici un control. Toată fața mi s-a crispat, întunecat de gândul acesta.

A băgat de seamă și m-a întrebat numaidecât:

— Ți-e frică într-adevăr?

În clipa asta am simțit că voi dezerta pentru trei zile, orice s-ar întâmpla cu mine, ca să viu prin surprindere să văd ce face. I-am răspuns că nu știu, că nu m-am gândit la asta. Adevărul e însă că mă gândisem. De multe ori imaginam câte o bătălie și mă vedeam conducându-mi plutonul cu o

bravură atât de extraordinară, încât toți șefii mei să se entuziasmeze. De pildă, să merg în picioare pe tot câmpul cu oameni culcați. Să pot fi văzut de departe cu binoclul, iar acasă, peste câteva zile, toată lumea să fie uimită de isprăvile mele, să am un fel de legendă, iar nevastă-mea să protesteze ușor și orgolios, când toată lumea îi va vorbi despre purtarea mea în război.

— A, nu-l știți?... E un nebun și jumătate... I-am spus să se astâmpere, că nu vreau să mă lase văduvă.

Și totuși, când visam noaptea că iau parte la lupte, eram ca paralizat de groază.

Cu mâna sub sânul cald al femeii, căutam acum să descifrez, în ritmul ei interior, ce gândește.

— Ascultă, Ștef, tu știi că dacă, Doamne ferește, mori în război, situația mea e foarte nelămurită?

Am început să zâmbesc, pe jumătate ironic, dar pe jumătate mirat de preocupările ei – și i-am șoptit în ureche ca un secret cald:

— Dacă n-ai vrut să ai copii...

— Eu? Tu n-ai vrut, de ce mă acuzi acum pe mine?

Am privit-o, mirat de lipsa ei de memorie, de ușurința cu care, adevărată femeie, trecea peste logică.

Am sărutat-o pe colțul gurii.

— De ce ești îngrijorată? Tu știi că voi face un testament.

— Chiar cu testament. Va trebui, cine știe, să mă judec cu mama ta, cu rudele tale.

Eram mirat:

— Atunci, ce vrei?

Mi-a cuprins umerii cu o feminitate aprigă și m-a privit de aproape.

— Ascultă, Ștef, trece o parte din lirele englezești de la Banca Generală pe numele meu.

Am înțeles, mort, tot tâlcul acestei zile infame. În timpul războiului, în ziarele franțuzești, la mica publicitate, apăreau anunțurile spionilor germani în limbaj convenit. Și anunțul următor: „De închiriat apartament mare, șapte odăi, din cauza plecării. Adresați ziar 235”.

Însemna în realitate: „Ieri au trecut spre gara Amiens șapte regimente cu destinație necunoscută. Planul 653 expediat prin agentul H33.”

Așa îmi apărea mie, având cu totul alt înțeles, această zi de dragoste prea arătoasă.

Am tăcut îndelung, cu încăpățănare, și când ea a stăruit, a izbucnit cearta. Mi-a reproșat egoismul meu, mi-a arătat că m-a iubit și când eram sărac și că acum mă îngrijorează atât de puțin soarta ei. I-am repetat că îi voi lăsa prin testament tot, dar ea insista, cu mânie și dispreț, abia stăpânit, să-i fac donația.

Pentru mine, dragostea aceasta era o luptă neîntreruptă, în care eram veșnic de veghe, cu toate simțurile la pândă, gata să previu orice pericol.

Am înțeles dintr-o dată, deci, ce vrea femeia. Dorea, fără îndoială, ca, adăpostită de griji, să se despartă de mine.

M-a cuprins o furie abia stăpânită. Priveam cu ură și dispreț corpul acesta amenințat de îmbătrânire timpurie, care vrea să mi se sustragă, să mi se înstrăineze. Desigur a simțit asta, căci imediat a tras cearșaful pe ea, și-a sprijinit capul pe braț și a început, sau a încercat, să plângă:

— Nu mi-aș fi închipuit niciodată că am să ajung să fiu tratată astfel. Și de către cine? De către acela pe care-l ador, pentru care-mi sacrific prietenii.

Vulgaritatea frazei nu m-a surprins, căci acum o vedeam aservită stilului vulgar al lumii pe care o admira.

Ba chiar, mi-am dat seama că încă aș putea să-l gândesc cu alt înțeles. „Să sufăr eu atât din cauza unui bou, care nici nu știe să danseze și când e alături de mine, la restaurant, mă plictisește cu mutrele lui tâmpite...” Sau către amant: „Dragă, am să-ncerc totul, dar nu știi ce încăpățânat e dobitocul ăla? Parcă eu nu aș vrea să fim amândoi, singuri în străinătate?”

Mi-a reproșat apoi o mulțime de gesturi nedelicate din trecut, jignirile ei, a făcut profeții în ceea ce privește purtarea familiei mele, și, în tot ce spunea, eu nu vedeam decât furia de animal care nu izbutește să obțină ceea ce îi vor simțurile.

Bătăi în ușă au răsunat înăuntru ca intrarea materială a unui spirit.

— Ei, somnoroșilor, îmbrăcați-vă, că a început lumea să iasă la plimbare pe bulevard.

Era coana Atena, care „frola” în modul acesta prezența mea în casa ei și ne sublinia calitatea de amanți.

M-am îmbrăcat, tăcând cu ostilitate, și am lăsat-o mânioasă și îmbufnată pe așternutul sofalei.

Lumina soarelui își pierduse tăria, avea acum prelungi clinuri gălbenui, de asfințit. Pe strada întortocheată și pavată cu bolovani de munte, grupuri de vilegiaturiști coborau spre parc și bulevard. Erau fete și femei tinere, în

rochii albe, ușoare, cu voaluri spumoase pe umeri, ofițeri, liceeni, fete de școală (backfischuri pe vremea aceea), care coborau din toate direcțiile spre centrul orașului, ca spre un rendez-vous general. Pe urmă se înghesuiau toți, defilând unii prin fața altora, remarcându-se sau nu, provocând sau prelungind mici discuții cu surâsuri și priviri.

La colț, m-am lovit față în față cu un grup, care, în alb și cu pantofi fără toc (și cei doi băieți și cele două fete brune), mergeau fiecare, purtându-și rachetele ca o solie, la tenis.

M-am oprit la o masă, pe trotuarul din fața cofetăriei, și am cerut un lichior, privind fără interes mulțimea care se grămădea până și printre mese, când, am înghețat: pe partea cealaltă a bulevardului trecea G. într-un costum de culoarea nisipului, parcă nou, cu cravata roșie, în capul gol. Cu mustața mică neagră, cu obrazul ras proaspăt și pudrat, cu mersul elastic, atrăgea luarea-aminte a tuturor. Nu mă mai îndoiam acum, venise pentru ea aici, îi era deci sigur amant. Poate că împreună hotărâseră chemarea mea de pe graniță, pentru actul de donație.

Parcă din tot corpul s-a scurs sângele din mine, prin picioare, în pământ. Aveam impresia că am devenit ud, neputincios și bolnav. Era în sufletul meu ca un peisaj nou, ca ajungerea trenului într-o stație de ocnă.

Stăteam așa, părăsit, paralizat, fără să pot gândi nimic. Totul era amorțit în mine. Pe urmă mi-am spus că trebuie să-i omor.

M-am dus acasă ca un somnambul, fără să văd și să aud nimic din jurul meu, fără să știu nici în amintire, acum, ce era în străzile pline de lume străină, ca o figurație. Ea era încă acasă. I-am spus că m-am întâlnit cu colonelul, care mi-a dat ordin să plec imediat la regiment. Mă privea nedumerită, suspectând această bruscă hotărâre.

— Spuneai că de-abia ai plecat? Că tocmai ai ocolit Dâmbovicioara, ca să nu-l întâlnești pe colonel. Ce să caute aici?

A trebuit să afirm cu grabă, surprins de această ținere de minte a ei:

— E aici în Câmpulung. Era cu încă un ofițer de la divizie... M-a chemat și mi-a spus că neapărat, astă-seară încă, să fiu la regiment.

Mi-am încins sabia, mi-am verificat steyerul de buzunar, am sărutat-o chiar, pe această femeie care nu mai era a mea, care era a morții. Am privit-o cu indiferența cu care privești un tablou. Și frumusețea ei blondă era acum de reproducere în culori, vreau să spun că avea ceva uscat, fără viață, așa cum e diferența între culoarea uleioasă și grea a tabloului original și între luciul banal al cromolitografiei.

Îmi spuneam, în gând, cu simplitate: voi fi dus în fața juraților. Totdeauna am avut obsesia lor și acum mă vedeam ajuns acolo, ca și când, încă de când eram mic, promisem un bilet cu destinația asta. Nici un moment însă nu m-am gândit să mă sinucid și eu. Femeia aceasta, omul acesta mă mințiseră, jucaseră cu mine o comedie sinistă al cărei sfârșit nu putea fi decât pedeapsa lor.

Și, cu același automatism de om purtat de o idee fixă, am pornit-o pe strada bolovănoasă în jos.

Pe bulevard, cred, mă oprește o voce scurtă și tăioasă:

— Domnule sublocotenent...

Era locotenentul-colonel, ajutorul comandantului.

— Dumneata ești din **? și-mi spuse numele regimentului. Nu vorbisem, de aproape, niciodată amândoi. Ce cauți aici?

M-am gândit la tot răul pe care puteam să-l fac comandantului de batalion și am mărturisit că, fiind trimis la Rucăr, m-am abătut până aici.

— Am dat ordin să nu-și părăsească nimeni unitatea. Ai să pleci imediat la Dâmbovicioara.

Cât timp eu conduceam lumea, o conduceam în mod logic. Acum, eram la deriva unor puteri superioare mie și nici o întâmplare nu mă mai putea mira. Această întâlnire cu colonelul, pe care o mințisem cu un sfert de oră mai înainte, nu făcea decât să-mi întărească și mai mult convingerea amorțită că tot ce e de întâmplat trebuie să se întâmple.

M-am închis într-o cameră de hotel, la capătul micului bulevard și cum clădirea, veche, era latură curmezișă la capătul lui, de la fereastră priveam în plin, în față, mulțimea care se plimba. Am tras perdeaua, am spionat câteva clipe și pe urmă m-am lungit pe patul destul de murdar, cu cuvertura ieftină și perna prea mică.

Fac, cu o plictiseală indiferentă, planul răzbunării. La ora zece mă voi ascunde pe o uliță vecină, de unde pot supraveghea intrarea și ieșirea din casă. Dacă ea pleacă de-acasă, o voi urmări până la locuința lui. Dacă vine el la ea, voi bate întâi, iar dacă nu mi se va deschide imediat, voi sparge ușa și pe urmă ce va fi voi vedea.

Dacă până la miezul nopții nu va fi niciuna, nici alta, voi merge acasă și trebuie s-o găsesc culcată, căci mi-a spus că se culcă devreme și deci minciuna e un indiciu de vinovăție. Înseamnă, nu-i așa? că e la amant. Dar cum să găsesc locuința lui? M-am gândit să trimit pe cineva să afle adresa, îmi dau seama însă că e o copilărie. Dealtfel, am certitudinea că el va veni

la ea. Bătaia în ușă a coanei Atena, reamintită, mi se pare acum suspectă, așa ca un soi de exces de zel cu înțelese.

Beam un pahar gros de apă verde și vroiam să pun revolverul pe măsuta de noapte, când aud bătăi sfioase în ușă. Chelnerul îmi spune că mă cheamă cineva numaidecât jos. Nu pricep nimic și cobor.

E colonelul.

— Haide, domnule, la regiment. Ce mai întârzii? E ordinul grupului de acoperire ca mâine absolut toată lumea să fie prezentă la unități. N-ai să ai trăsură. Te duc până la Dâmbovicioara și de-acolo o iei pe jos. Mâine în zori ești la companie.

Nu mai simt oboseală. Îmi ard acum ochii, tari în cap, și de abia mă stăpânesc.

— Domnule colonel, mi-e imposibil să merg acum, mai lăsați-mă... Voi veni la noapte.

— Ce la noapte, domnule? Vii cu mine sau te arestez imediat.

Mă cuprinde o agitație cumplită. Simt că înnebunesc la gândul că aș putea pleca fără să lichidez drama căsniciei mele.

Poate că ochii mi-au ieșit din orbite, buzele mi le simt arse, tremur tot.

— Domnule colonel, viu diseară. Am trăsură, lăsați-mă.

Vorbește hotărât și calm, de parcă ar fi la celălalt capăt al telefonului, unde se aude bine și numai eu mă zbucium aici, unde totul e neangrenat.

— Fugi de-acolo... vii cu mine... mai lasă-le dracului, damele alea. Vasile, du-te sus și adu bagajul domnului sublocotenent. Și îndoind toată trăsura, când pune piciorul pe scară: „Hai, vino sus”.

— Mă duc să-mi iau singur ce am în cameră și viu.

Simt că sunt între viață și moarte. Dacă mă arestează colonelul, sau dacă fac cumva vreun gest de insubordonare, complic totul și niciodată nu voi putea afla adevărul. Mă prind în imposibilitate, ca acela care e căzut în mlaștină și cu cât mă voi zbate, cu atât voi coborî mai adânc.

Mă gândesc la o ultimă soluție. Îi spun colonelului că am bagajul la un prieten, ca să pot trece astfel pe la mine... Nu este exclus ca amantul femeii să fi și venit, crezându-mă plecat... Și atunci totul găsește dezlegare. Dacă nu-l găsesc acolo, cel puțin să-i urlu ei că știu tot, că, dacă își închipuie că își bat joc de mine, se înșeală, să-i spun că poate să plece, că adineauri am refuzat donația pentru că știam totul. S-o strâng de gât și să-i răcnesc cât voi putea de îndârjit și exasperat: „Știam totul... știu absolut totul”.

Căci, într-adevăr, ceea ce mă doare mai mult e gândul că ei socot că nu știu nimic.

Ca un resort împins, strâns la maximum, trebuie să izbucnească tot ce am comprimat în mine. Umilință, neliniște și furie.

Colonelul convine să treacă pe la mine și eu strâng, crispat, revolverul în buzunar.

Treceam cu trăsura încet, căci cofetăriile au scos mesele nu numai pe trotuarul strâmt, ci până în mijlocul străzii înguste. Doi domni joacă table și cu ei nu se întâmplă nimic acum în clipa asta cumplită, ca și cu toată mulțimea în culori de bălci, care forfotește. O luăm pe la primărie în sus, trecem pe lângă o farmacie, ocolim colțul, unde, în pragul prăvăliei cu opinci, lumânări, pălării și arnici, își așteaptă mușteriii negustorul în ȋtari și cămașă. Cu nimeni nu se întâmplă nimic.

La ferestrele noastre, perdelele gălbui sunt lăsate. La fereastra de la camera ei, coana Atena privește rezemată lumea de pe stradă. „Ei, n-ai plecat, domnule Gheorghidiu?” „Bună ziua, domnule colonel, iar ai venit pe la noi?” Cunoaște pe toată lumea.

Tremur tot. Perdelele lăsate mi-au turnat otravă în sânge. Bat în ușa, care e închisă, și dinăuntru vocea ei întreabă obosit: „Cine e?” Iar când deschid, și ea în cămașuță, și sofaua, cu așternutul mototolit, sunt tot cum le-am lăsat.

E mirată vag, nu însă surprinsă, că m-am întors. I-am explicat că am pierdut un ordin al regimentului și că socot că l-am uitat acasă. Caută puțin și, în loc de ordin, îmi dă o scrisoare cu scris mare și aplecat spre dreapta: „Doamnă, sunt de azi, de la prânz, la Câmpulung ca să-mi văd o mătușă și niște verișoare. Dacă vreți, răspundeți-mi când pot veni să depun omagiile mele la picioarele d-voastră.”

Și iscălește G.

Privesc biletul cu neîncredere. Simt însă că lucrurile au intrat într-un făgaș normal. Momentul de criză e trecut. Plasez, cu oarecare abilitate, ordinul la capătul sofalei, îl iau și după ce lămuresc amănuntele, cerute de ea vag și obosit, o îmbrățișez automat și cobor. Apare din nou la fereastră, pe umeri cu o hăinuță de mătase albă și puf, și-mi trimite un surâs ca un sărut de madonă rănită. E o frumusețe dolentă, descurajată și loială. Are părul auriu și albastrul ochilor palid. Mai mult ca oricând pare pictată pe smalt.

Colonelul nu mai pricepe nimic. E impresionat de frumusețea femeii și nu știe ce atitudine să ia. S-o considere soldățește ca pe o cocotă, căci frumusețea ei are ceva de cocotă, sau să ia un fel de „drepti” sufletesc în fața unei femei din lumea bună și a unei scene de dragoste înduioșătoare.

Abia când ieșim pe șoseaua albă, care, departe, ocolește Mateiașul la mijlocul înălțimii lui ca o balustradă, îmi spune cu o timiditate de mustăcios strâns în veston militar:

— De aceea spunei că nu vrei să pleci? Hă?

Îi explic că e nevastă-mea și rămâne uimit. Pe urmă, ca să câștige timp să gândească, strigă către vizitiu:

— Hai, dă-le bice, Vasile, că ne-a apucat noaptea; și mai încolo, când s-a hotărât: Păi bine, domnule, atunci ce căutai la hotel? În cazul ăsta, nu vrei să mergi... din cauza ăleia de la Splendid?

Ce i-aș putea explica? Îi spun așa, într-o doară, uitând că era vorba să trecem pe la un prieten, că acasă aveam să rămân, iar la hotel nu căutam decât niște cunoscuți.

— Frumoasă femeie! drept să spun.

Complimentele care mi se fac pentru nevastă-mea mă scot din sărite. E, în oricare din ele, un regret, o dorință confuză. Alături de fiecare cuvânt e prezent ca umbra lui un sens nemărturisit, dar care e știut de toți același, iar orice ocol nu face decât să-l sublinieze și orice intenție de explicație să-l agraveze. Dar acum suntem departe și – e poate și o infinitezimală doză de lichelism ierarhic – o clipă sunt vag măgulit că șefului meu îi place nevastă-mea. Rămânem amândoi îndelung pe gânduri.

În legănatul trăsurii regimentului, lăsăm de o parte și de alta ultimele case ale Câmpulungului. Coboară mai toate până în prundișul râului cu șivoaie împletite. Unele par cu etaj, căci au pivniți ca un subsol înălțat, iar deasupra lor pridvorul. E ciudat să vezi pe unele reclame de firme ultraoccidentale: „Pneu Michelin” sau „Vermouth Cinzano”. Soarele coboară după culmile Iezerului și Păpușii, văzute acum din partea astălaltă, și înapoi, sub ele, e turla schitului Nămăești. S-a înserat de-a binelea și pe coasta goală a Mateiașului au început să ardă varnițele. De departe par niște vulcani în plină erupție, dar, pe măsură ce trăsura se apropie de ele, își scad mărimea și forma, devin numai niște clăi mari de piatră, cu cratere albe de jărat care luminează seara cerul ca niște proiectoare. Care de munte cu coviltire merg înaintea noastră tihnit, și ca să ne facă loc oamenii îndeamnă boii cu chibzuială, căci sunt porniți la drum lung. E un larg fior spațial care

precede întunecarea adevărată. Dincolo de spinarea goală care coboară din vârful Mateiașului, ni se pare că ard nemărginit pădurile, pe care nu le vedem, dar le știm bogate, pe povârnișuri de munți. Când ocolim însă pe șoseaua pietruită tot cu var, încolăcită pe trupul muntelui, vedem că nu sunt decât varnițele de pe povârnișul celălalt, aceleași clăi mari de piatră cu cratere de jărat alb, la cincizeci, o sută de pași de șosea.

Mersul în trăsură, mult mai mult decât cel în mașină, a fost și e încă una din voluptățile alese, pentru mine. Legănarea arcurilor e cel mai bun și îmbolditor ison ritmic al gândurilor. Așezarea corpului, ca într-un fotoliu scund, e dintre cele mai tihnite. Și mai ales e faptul osebit de prețios că, fiind condus de alții, nu ai nevoie să fii atent la incidentele drumului. E un „abandon” total, ca într-o îmbrățișare a întregului suflet.

Pe stânga și pe dreapta, la înălțimea capului, nu sunt, și de o parte și de alta, decât două paliere de întuneric vag și forme nelămurite, care se deșiră după un sul abstract. Mă gândesc cu bucurie că m-am înșelat. Că e probabil că femeia mă iubește. Bucuria ei azi, când m-a văzut, de ce aș suspecta-o? Pentru că mi-a cerut o sumă de bani? Poate că e o dovadă de egoism refuzul meu. N-am nici un motiv să cred că minte. Într-adevăr, n-a făcut nici un soi de cunoștințe, a fost tăcută, retrasă. Niciodată, de vreun an încoace, n-aș fi crezut că femeia aceasta poate trăi astfel, numai a mea. Și iată că tocmai acum eram în pragul nebuniei. Bucuria acestei regăsiri sufletești îmi e cu atât mai intensă, cu cât vine după disperarea care mă împingea la asasinat. Și graba firească și indiferentă cu care mi-a arătat scrisoarea... De ce mi-ar fi arătat-o, dacă ar fi avut motive să ascundă ceva? Mai ales gestul acesta mă dezarmează.

— Dormi, domnule?

— Nu, domnule colonel, mă mai gândeam... așa. Eram acum tot învăluit în amintirea surâsului îndurerat și a ochilor mari ai nevestei mele, la plecare. Mă gândeam, cu recunoștință, că femeia aceasta merită toate sacrificiile din lume. Ce ar fi fost viața mea fără ea? Și ce nebunie îmi ardea sufletul?

Merita ziua de azi sfârșitul pe care i l-am dat eu?

Farurile puternice ale unui automobil ne-au prins într-o prelungă și inefabilă plasă de lumină, prin care, oferiți captivi celor dimpotrivă noastră, alunecăm treptat. Colonelul tace cu ochii deschiși și mă surprinde atâta preocupare la un militar. Dar se și explică, fără să fie întrebat.

— Domnule, asta nu e viață. Iată doi ani de când sunt aici pe frontieră. Nu mi-e casa casă, nu mi-e masa masă. Uite, acum vine toamna, mai sunt două săptămâni până-mi merg copiii la școală.

— Aveți copii mici, domnule colonel?

— Am doi. O fată într-a cincea. E tocmai la Madona Dudu, la Craiova, și un băiat la noi acasă, la liceu. Acum, ce mai știu eu de ei? Aproape ne-am înstrăinat. Stăm așa, în satul ăla bătut de Dumnezeu, în creierii munților. Mai bine am intra odată în război, să se termine.

— Credeți că mai intrăm? Eu socot că vom rămâne neutri până la sfârșit. Unde mai pui că riscăm să fim zdrobiți?

Își aprinde țigara și, firesc, fără importanță:

— De bătut n-au cum să ne bată, că și ei sunt pe sfârșite. N-au picior de soldat în Transilvania și au ajuns să mănânce până și mortăciuni. Moare lumea de foame la Budapesta, nu se mai dă decât cu condicuță pâine. Dar n-ai manta, văd că ți-e frig? Ești cam subțire îmbrăcat. Vasile, dă pătura de sub tine.

Era într-adevăr, răcoare. De peste vârfurile de brazi venea un suflu rece ce mă făcea să-mi simt pielea. Nu aveam decât o bluză de șeviot verde, de vară, pe mine și pantaloni de raitcort, subțiri ca pânda. E mai bine cu picioarele învăluite în pătură.

Casele din Dragoslavele, înșirate pe stânga și pe dreapta șoselei, par, în întuneric, mai toate la fel. Oprim la o crâșmă de drum mare.

— Hai să ne dăm și noi jos... Mai luăm un pahar cu vin, până răsuflă puțin caii. Vasile, vezi de ei. Poate să și îmbucăm ceva, că am plecat cu nepusă masă.

Sub umbrarul luminat de un felinar albuș, mai sunt câteva mese. În jurul lor, munteni stau încet de vorbă. Lângă ceteraș, singur un voinic cu privirea închisă, cu mustața mare. E beat. Știe că îl privim toți, dar pare plecat într-o lume, a lui. Pe masă, are și patru pahare pentru cântăreți. Cere din nou băutură. De la o masă vecină (pat de scânduri pe bulumaci subțiri), îi strigă un vecin:

— Mă Nistore, iar se țin copiii după tine prin sat...

Surâde, mustața îi mărește parcă surâsul.

— Se țin după mine puii de lele... simt, afurisiții! și surâde unei vedenii din el.

— Mă Nistore, mai păstrează, mă... o fi azi sâmbătă, dar sunt două sărbători la rând, că luni e Santa Maria, nu se lucrează la Dârste, oprește

bani ca să poți bea și mâine seară.

— Bine... bine... am să beau până poimâine seară. Și voi ce ați stat, mă?

Lăutarii nu sunt țigani, ci săteni din munte. E un cobzar, un viorist, altul cu nai și un țambalagiu. Cântecele le e trist, cu prelungiri care n-au nimic din sentimentalismul urlat din bojoci, țigănește. E adevărat că fiecare cântec aproape are versurile dublate de câte două-trei ofuri sau mări... mări, dar nu sunt răcnite din piept (de parcă plesnesc ochii celui care le cântă), ci sunt răsfrânte înăuntru. Glasul celui care le zice, din gură, urcă fără efort și e acoperit de un simț de omenie ca de o surdina, căci izbucnirile au răsuciri amare. Sunt departe de cântecele „armonizate” fad de profesorii de muzică, cum nu au nimic ciobanii de pe calendarul poleit de perete, cu cei adevărați. Pe când cucoanele izmenite național, la oraș, cântă Du-te dor la badea-n sân, Mândruliță de la munte, sau doina, devenită odioasă la toate „festivalurile artistice”, cântecele celor de aici au un gust adevărat și amar de piatră, de scoarță de stejar, de suflet pustiit, ars de dragoste și de păreri de rău. Dragostea nu e „idilică”, ci are o drojdie grea de amărăciune. E vorba, mai totdeauna, de bărbați care au iubit mistuitor, de femei care au iubit mai mulți bărbați. E o beție de păcat în cântecul de munte, căci în mai toate femeia e iubită, cu toată necredința ei (și e ciudată întâlnirea aici, dintre cea mai rafinată poezie baudelaireiană și verlaineiană, cu voluptatea străveche a păcatului). Trupul femeii dragi și necredincioase, vroit bun, întreg la lumină, devine adesea mai scump, mai dureros prețuit, prin toți cei care l-au frământat în brațe, și ei deznădăjduiți și înfrânți, ca și cel ce cântă. E un fel de sfințenie și de voluptate prin păcat. Dragostea e, cele mai adeseori, frățietate în amar. Dar și cântărețul de astă-seară e cum n-am întâlnit alții până acum.

A cântat și cântecul prea de multe ori știut:

Frunză verde ca măraru, De trei ori potcovii calul, Potcoave cât icusaru,
Ca să urc la Stanca dealul -

Și nu-i vina calului, Nici a potcovarului, Și nici vina Stancii mele c-a
pus casă-n coaste grele, Ci e vina tot a mea că mă duc prea des la ea.

Cuvintele sunt legate amar, cu un surâs adânc, și, totuși, totul pare șoptit pentru cel cu paharul dinainte. Îndepărtat în tristețe e cântecul oltenesc:

Sub fereastra casei mele trece-un stol de rândunele, Nu e stol de rândunele,
Ci sunt dragostele mele care m-am iubit cu ele.

Iubirea mea vine aci și ea, ca o stafie a păcatului. Colonelul a cerut și ceva de luat în gură cu vinul, și întârzie, prins de frumusețea dintâi a cântecului. E în mine o fâlfâire ușoară de aripi, o duioșie de prisos. Aci, la răspântia de drum mare, îmi simt tot sufletul deschis ca o rană. E o întâlnire cu cântecul pământului, și stranie transpunere între chinurile iubirii mele de oraș și chinurile adunate, ca o drojdie, în sufletul ăsta obștesc de răspântie. Cel care-și frământă mustața și bea și ascultă de unul singur, cu mâna la tâmplă, se întoarce spre cântăreț: „Zi-l iar”. Și ascult cel mai amar cântec de dragoste, de blestem, de păcat, al acestor văi de munte:

O... foaie verde firul ierbii of, of, of, Leano, Mă suii pe dealul Cernii, Unde paște puiul cerbii, Of, of, of, Leano, La puica cu ochii negri...

Vocea, caldă ca vinul, începe cu un ison bărbătesc și plin ca o invocare, apoi „foaie verde firul ierbii” e spus ca un târât viu de șarpe, pentru ca prima silabă din „ierbii” să se adâncească întins, ca o arcuire de durere, tămâioasă. Pe urmă, în chemare, acel „Leano” e nemeșteșugit și de-a dreptul ca un piept sfâșiat, dar numaidecât totul e readus înăuntru cu bărbăție, ca să se încheie într-un joc cu surâsuri și încercări de șăgalnic, pe când țambalul picură lacrimi. Totul cade adânc în piept, lungind prima silabă din „negri” într-o vultură de jale. Și tot cântecul e din simțiri, care ar vrea, fără voia bărbatului, să fie strigate, să se înalțe în răsuciri de patimă, dar sunt cu mândrie și amărăciune gătuite și răsfrânte în largi învăluiri de jale, ca o încercare de zâmbet rezolvat în strâmbături de durere. Amestecă acel rar „puiul cerbii” cu reflexul puhav al orașului:

O, m-a mâncat, mânca-o-ar dracii.

Mi-a mâncat polii și francii.

Și deodată iar iubirea, plămădeală de nebunie, de dezgust, de jaf, de setea de a lepăda tot ce-i străin, de a evada, de a învia într-o formă sau alta:

O, hai, mândro, să trecem Oltul, Să schimbăm vorba și portul.

Fată dragă și zăpăcită, dacă am putea și noi fugi... și noi, dacă ne-am putea dezbrăca de tot ce-a fost... Nu vezi că nu mai poate dura așa?

O, hai, mândro, să trecem apa, Să schimbăm vorba și fapta.

Să ne schimbăm felul... să fugim din lavra meschinărilor, să uităm îndoielile și furiile și deznădejile... să fie ca în ceasul dintâi.

O cruce de voinic s-a frânt înăuntru, ca ros de o boală fără leac, eu am golit nu mai știu al câtealea pahar, fiorul nemărginirii întunecate ne-a făcut să tremurăm ușor și, plutind greu în noi înșine, am plecat.

De la Rucăr încolo suntem opriți la toate posturile de santinele care ne recunosc. În zona asta de acoperire nu se mai circulă de multă vreme decât cu o învoire specială.

Întunericul s-a mai rărit, și în stânga și în dreapta întâlnim din când în când și luminișuri, în care siluetele copacilor pun umbre catifelate. Mă simt bine, ca un bolnav după o criză acută și, deși nu e nici o adiere, simt venind din stânci ca un fluid răcoros și mângâietor, care-mi dă o senzație de prezență a întregului meu corp.

E mereu o mireasmă de brad și de fân copt, care împrăștează simțurile.

Colonelului i-a venit acum poftă de vorbă.

— Mă uitam, domnule, azi la cafenea. Că n-am ce face la Câmpulung, dar mă duc așa, duminică, să mai văd lume, să mai schimb o vorbă acolo, că mi s-a urât la stâna noastră de la Dâmbovicioara numai cu soldați...

— Bine, dar azi e sâmbătă! De ce n-ați rămas pentru mâine acolo?

— Generalul, azi pe la patru, când am ajuns, că știa că viu, mi-a trimis vorbă să caut să-l văd. Ei știu, toată lumea, obiceiul meu acolo, când viu. Las caii să se odihnească la Splendid, mă scutur puțin și o pornesc la cafenea pe bulevard. Acolo ne găsim toți. Ne uităm la lume și mai povestim ce știm, mâncând brânzoaice de zmeură și ciocnind șprițuri. Pe urmă, la masă, la Spirea, și iar la cafea, la Tudose. Azi, cum îți spun, generalul parcă mă aștepta, că mă și cheamă la el. Mi-a spus să plec la regiment. Mâine dimineață să fiu acolo. I-e frică, se vede, de vreo inspecție. Așa că am lăsat caii să se odihnească puțin. Până atunci cerusem un șpriț rece lui Cyrano la o masă afară, când tocmai te-am văzut pe dumneata trecând și pe urmă intrând la Splendid. Ei, mi-am zis, ăsta e de la mine. Ce caută aici? Și am trimis să te aducă. Nu știam că ești cu nevasta. Trebuia să vii să-mi ceri permisie... că-ți dădeam. Acum e altceva, cu ordinul generalului. O fi în legătură cu războiul, cine știe?!

— Credeți că vom intra în vara asta?

— Noo... nu cred... Dacă n-am intrat până acum... Dar poate că e ceva. Tocmai îmi spunea un jurnalist din București că mâine va fi un consiliu de coroană. Că la cafenea, ce naiba să faci între două și patru, până iese lumea iar la plimbare? Mi-a tot povestit tânărul ăsta...

— Ce ziarist? din București?

— Da, din București; pare să aibă legături sus, acolo... Că știa al naibii o mulțime de lucruri. Mi-a dat numele unui deputat care a obținut un permis

pentru zece vagoane de untură. Domnule, zece vagoane de untură. O jumătate de milion de lei a luat numai la asta, că plătesc ungruii ca disperării. Hai, Vasile, mai pișcă roibul ăla că se lasă greu... Ieri, îmi spunea, le-a și trecut prin vamă, la Predeal. Dar parcă deputatul ăsta e singurul? Toți, domnule s-au îmbogățit... Cică umblă cucoanele din birou în birou, nu lasă petiția aprobată nici un moment din mână, până nu au hârtia de permis lucrată gata...

— Credeți asta?

— Da câte mi-a spus!... Că nici el n-avea pe nimeni în Câmpulung și cum n-avea loc la masă, mi-a cerut mie voie... Că pe urmă am trecut amândoi la Tudose. Dealtminteri, e un om cu legături... Dumneata nu ești din București? Ei, atunci trebuie să-l cunoști... Stai, că-ți spun numele acum... așa, Grigoriade mi-a spus că-l cheamă.

Cred că n-am mai avut o picătură de sânge în obraz. Parcă tot sufletul îmi plecase spre capătul lumii. Colonelul n-a observat, pentru că eram în întuneric. L-am văzut trăgând din țigară, în para roșiatică, așa ca și când în clipa asta nu se întâmplase una dintre cele mai mari catastrofe cu putință... Am întârziat răspunsul, căci nu puteam scoate o vorbă. Și pe urmă, ca un animal sfârșit:

— Un domn tânăr? de vreo treizeci de ani? nu?

— Da... cam așa.

Și, lipsit de respirație, clătinându-mi-se tot sufletul:

— Cu ochii mari, mustața mică, neagră?

— Ei, ăla e... Îmi închipuiam eu că-l cunoști.

Da... era amantul nevestei mele. Mi-am spus că dacă nu voi avea calmul desăvârșit, nu voi putea afla nimic din ceea ce mă înnebunea să aflu, nici un amănunt nou, care să-mi dea satisfacția monstruoasă a certitudinii. Am făcut o sforțare dârză să mă înfrâng și, cu o notă mai sus poate, mi-am cântat totuși rolul:

— Îl cunosc... Nu e ziarist propriu-zis... E un fel de cronicar monden... Dar are legături frumoase. Ce caută la Câmpulung?

Colonelul era mereu tihnit și familiar, ca și când n-ar fi observat că în loc de călătorul cu care pornise la drum, avea acum alături un strigoi.

— Nu știu... dar... l-am mai întâlnit și altă dată.

Am întrebat în continuare, cu buze arse:

— Stă atunci toată vara la Câmpulung?

— Nu cred... mi-a spus că n-are pe nimeni (că a luat masa cu mine la restaurant...), dar pare că l-am mai văzut și altă dată. Vine așa, câte două-trei zile, și pleacă.

„Spune... spune tot! îmi ziceam în gând. Dă-mi pe gât tot paharul de otravă până la fund, până la drojdie, îl și simt în sânge.”

— După câte am mirosit eu... trebuie să fie vreo femeie la mijloc.

Eram singur, în gol, atârnat ca și când îmi căzuse o scară de sub picioare.

— Da... asta cred și eu.

— El – și apăsă pe „el” – mi-a spus că mâine, la consiliul de coroană, e chestie mare...

După socotelile mele, eram cam la vreo treizeci de kilometri de Câmpulung. Pe jos, alergând îi puteam face în trei ore. I-aș fi găsit pe amândoi în zorii zilei, în pat.

— Spune că Take Ionescu, înțeles cu Filipescu, dar eu cred că mai mult îmboldit de ăsta... de Filipescu... E om năprasnic, l-am cunoscut pe la noi, pe la liceul militar... că el l-a făcut... zic, s-au înțeles să spună regelui: ori-ori! Regina e cu ei.

Răsărise luna și șoseaua albă părea catifelată și umedă, ca și poienile de iarbă, ca și grupurile negre de brazi din vâlcelușile pe lângă care treceam.

— Domnule colonel, nu vă supărați, mai aveți vreo țigară?

— Cum nu, dragul meu, cum nu... De ce nu mi-ai spus că fumezi? Că eu fumez întruna ca să mai treacă drumul ăsta, că e lung al dracului.

Nu fumam de obicei și nu știu de ce am vrut să fumez acum. Am înțeles că bonomia colonelului meu e pricinuită de plictiseala drumului și că asta l-a făcut, mai ales, să mă ia cu el. Aș putea să mai insist, dar prefer să-l las să spună la întâmplare, ce-i dictează pofta de vorbă, iar eu să trag numai cu cangea, la malul meu, amănuntele care mă privesc. Aduc, cu încăpățănare în martiraj, iar vorba:

— E băiat de viață, Grigoriade ăsta... Îmi pare rău că nu l-am întâlnit și eu. Cât spunea că stă la Câmpulung?

— Zicea că de data asta stă până luni... marți... poate... Să vadă ce se mai întâmplă.

Țigara îmi amărâse și ea gura.

— Cu siguranță că pentru o femeie a venit...

— Așa cred și eu... Ce să-i faci...? Nu le-ai văzut pe toate, că la șase bulevardul e ticsit, cum umblă forfota... gătite și sulemenite toate... fără bărbați?

Asta era și nevasta mea... Așadar acesta e datul... realitatea.

O clipă surprins, ca și când ar fi trecut un automobil cu viteză numai la o jumătate de pas de mine, mi-a fost teamă să nu-și dea seama, subit, colonelul, că sunt și eu printre acești bărbați.

Dar trebuia neapărat să știu amănunte. Trebuia să joc teatru, căci numai tras de limbă cu abilitate, colonelul îmi va da cifrul care să-mi explice catastrofa. Cel mai bun lucru e să-l las să spuie tot ce-i trece prin cap și eu, dintr-o defilare, să rețin ceea ce mă privește.

— A... și Grigoriade ăla... e un tacâm...

Bun, bine, totul e să fiu vesel, deci surâd:

— Da... cum să nu-l știu, are o trecere nebună la femei.

— Da parcă numai la femei se pricepe? În toate... E dat dracului... Uite, la table... De două săptămâni de când e aici, i-a smintit pe toți... le-a luat o mulțime de parale. Și sunt printre ei scule istețe... care de patruzeci de ani freacă zarurile.

Simt un nou fior care mă dizolvă. „De două săptămâni” e aici? Dar adineauri colonelul vorbea de câteva zile... Nu cumva știe ceva...? nu cumva e un soi de complice și acum l-a luat gura pe dinainte? Și gândul îmi aleargă ca o suveică, în urzeala posibilităților.

— Ascultă una bună de-a lui. Că dă cu zarul, dar gura nu-i tace. Zice că la Paris, după ce și-a tocat averea, rămăsese fără sfaț. N-avea ce mânca. Și atunci, ascultă ce pune la cale cu un amic, tot așa de curățat ca el. Angajează pe Caruso pentru un concert și semnează, dar cu condiția că – asta era cu trei luni înainte – are drept, cu o lună înainte, să renunțe la concert, plătind o sumă oarecare, nu prea mare, dealtfel. Tipărește afișe, anunță la gazetă și pune în vânzare biletele – dar aici să vezi abilitate – cu un preț abia dublu decât la orice concert obișnuit. Nu pune însă în vânzare decât vreo cincizeci de bilete, iar restul le plasează pe sub mână, cu prețuri de șase-șapte ori mai mari. Și, bineînțeles, se vând toate. Cu o lună înainte însă, anunță pe Caruso că renunță la concert, plătește despăgubirea și dă de știre la gazetă că nemaivând loc concertul din ziua cutare, persoanele care au cumpărat bilete sunt rugate să se prezinte la agenție să li se restituie banii. Adică atât cât era scris pe bilet. Restul l-au băgat ei doi în buzunar. Nici justiția n-a avut nimic de zis. Zice că un an a trăit larg la Paris din ce-a câștigat din afacerea asta. Când îți spun că e un tip...

Colonelul e foarte amuzat și eu fac mult haz ca să-l antrenez.

— Dar lui văru-meu? Ce crezi că i-a făcut lui văru-meu? Că mi-a spus-o și pe asta. Era încântat când a auzit că Dinculescu mi-e văr. Într-o zi, iar îi crăpa buza de câțiva franci, acolo. Dar nu mai avea de la cine să împrumute, că împrumutase de la toți. Barem de la Dinculescu luase de zece ori... Ei bine, se duce tot la el. Dar cu doliu la braț și cu o mutră deznădăjduită: „Dragă domnule Dinculescu, mi-ai făcut multe servicii și-mi pare rău, căci nu vreau să crezi că abuzez de bunătatea dumitale. Dar uitate, mi s-a întâmplat o mare nenorocire. Am primit chiar acum o telegramă – și vrea s-o arate, dar Dinculescu refuză – că mi-a murit tata... Te rog, dă-mi doi-trei napoleoni, să dau și eu o telegramă și să trimit să cumpere un buchet de flori acolo...” Bietul Dinculescu, speriat, înduioșat, a scos imediat un bilet de o sută și a început să ceară detalii... să întrebe ce vârstă avea bătrânul... de când nu l-a văzut, dacă a fost cumva bolnav.

Dar după ce pleacă Grigoriade, găsește telegrama „uitată” pe masă. Vrea s-o ia, să alerge după amicul nostru, când privirea îi cade pe text... și ce citește? Un singur rând: „Dacă n-ar fi proști, deștepții ar muri de foame”.

Grigoriade spune că pariase cu un amic că Dinculescu va „marșa”, ba că era sigur că va refuza să citească telegrama ticluită.

Râd așa de stupid, ca un detectiv neghiob, prost machiat.

— Domnule, al dracului... strașnic tip. Știam și eu câteva de-ale lui, cu femeile...

— Ascultă și cu femeile una bună... Cunoscuse, spunea el, la o recepție la legăție, o femeie splendidă. Și cum o cucerise e o poveste. Nu știu cum făcuse rost de invitație la legăție, se vede că era cunoscut din vremea când avea parale, dar acum n-avea cămașă la frac. Ei bine, spunea că și-a făcut un plastron din carton, pe care a lipit hârtie albă de lux. Și așa, era printre cei mai bine. Îi trece prin cap să facă partenerului de vizavi, la cadrul, o farsă, dar să vezi ce farsă. Îi spune în șoaptă, în treacăt, în timpul dansului: „Încheie-te la pantaloni”. Bietul om să-i vie rău. Știi... Știi cum e fracul desfăcut în față, nici vorbă să ducă mâna. Făcea fețe-fețe și-l treceau sudorile. După dans, când a văzut că și-a bătut doar joc de el, a vrut să facă scandal, dar s-a terminat cu bine și a râs toată lumea. Ei bine, domnule, îți vine să crezi? cu gluma asta a cucerit femeia... una din cele mai bine femei de la Paris, nevasta unui consilier de legăție cu nume mare, foarte bogat.

Nimic nu mă interesează din flecăreala asta, mai mult pare-se ticluită din anecdote, dar ea îmi zugrăvește de minune tipul meu, care își făcea un ideal din asemenea ispravă, și erau toate din bagajul admirației lui sincere. Mă

gândesc în ce mocirlă te poate băga o femeie. Colonelul se amuza și el cu simplitate, povestindu-le. Dar ardeam să vie la lucruri mai apropiate de mine.

— A, eu știu o întâmplare a lui cu o femeie din București.

— Stai-stai, că și asta e interesantă. Într-o zi, când femeia era la el în garsonieră, și-l credea pe bărbatu-său plecat pentru trei zile la o conferință diplomatică, nu știu unde, ea se hotărăște să rămână toată noaptea la Grigoriade, dar, pentru orice întâmplare, trimite acasă un plic desfăcut, ca din partea celei mai bune prietene – Madeleine o chema, zice el – prin care asta o roagă să vie să doarmă la ea, că-i e urât singură, căci bărbatul ei e plecat. Și, sigură de această prietenă, cea mai bună a ei, nici nu o mai întreabă măcar. Trimite biletul cu indicația printr-un comisionar, să spuie cameristei să-l puie chiar pe măsuta din dormitorul ei. Catastrofă. Bărbatul vine de dimineață de tot, îi face un scandal imens. Pasămite, el petrecuse toată noaptea chiar cu „cea mai bună prietenă” a nevastă-și... Femeia, uluită, prinsă așa în cursă, se stăpânește, nu spune o vorbă și pleacă. Dar cum tipul vrea să divorțeze, ea își aduce aminte că mai are o prietenă, Madeleine, o roagă, o imploră pe ea și pe bărbatul ei să declare că ea a scris scrisoarea și, după destule peripeții, izbutesc să-l convingă și pe bărbat de acest lucru, că voia nebunul să strice casa.

Tot sufletul mi-a devenit alb ca pielea pe care o atinge termocauterul. Îmi închipui seria de complicități care s-au contractat pe socoteala mea. Cu Anișoara, cu bărbatu-său, cu servitoarea mea (ca să-mi puie scrisoarea la îndemână). Toți știau... și eu mă împăcasem convins și fericit.

Colonelul a mai povestit și alte isprăvi, dar eu n-am mai ascultat nimic. A trecut, nu știu când, la alte chestii, a vorbit despre consilii de coroană, despre armament și altele. Nu auzeam decât tonul lui, urcând și coborând, ca și liniile de întuneric de pe lături, fără să înțeleg nimic. Ca să nu prindă de veste, îi parodiam finalurile de frază.

— ... rege... răspicat... tată-său... „mie-mi trebuie un liceu militar”.

— (scăzut) liceu militar... sigur...

— săptămâni... Anglia... alb... patru sute de mii... îți vine să crezi?

— (absent și mirat, cu vocea uscată) Extraordinar!

Simțeam că nu voi mai apuca ziua de mâine. Dacă aș putea să mă întorc, și simțeam, material, că drumul vieții mele o ia acum pe o perspectivă de judecăți, ecouri de gazetă, ocnă. Că de pe acum nu mai sunt ce am fost. Dacă nu mă întorc însă, înnebunesc. Tot ce era în mine căpătase o viață

exasperată, ca și când un virus puternic rupsesse țesuturi abia refăcute, îmi gonea sângele din organ în organ și-l izbea în creier, ca un puhoi în mal. Tot ce fusese fericire, culoare și lumină înduioșată în trecutul iubirii mele, acum deveneau motive de furie. Gândul că am „marșat” (vorba colonelului) făcea să-mi fiarbă mai mult sângele. Din trecut îmi veneau unele peste altele, ca peisaje și momente diverse suprapuse în film, fragmente de scene, când eram nebun de fericire și încredere. Avusesem îndoieli, care erau urmate și anulate de scene verificatoare oarecum. De atâtea ori în trecut avusesem bănuiala că eram înșelat, interpretând o serie de gesturi și momente într-un anumit sens. Dar privind altfel punctul de plecare, seria avea alt sens. Era pe atunci un joc de alb și negru. O foaie era împărțită în romburi alăturate, albe și negre. Uneori, când priveai, aveai impresia că sunt cuburi pline, cu muchiile spre tine, dar alteori, aceleași romburi erau goluri cu muchii adâncite. Lucruri pe care le interpretasem într-un fel, le înțelegeam acum altfel. Când n-a vrut să plece la țară, când a vrut mai ales să vie de la țară, deși el era acolo (eu am crezut atunci că o plectiseau toți și că vrea să fim noi amândoi, acasă; iar acum înțeleg că probabil era geloasă și că se certase cu el), când mergeam la teatru, când nu și-a mai vorbit cu Anișoara, când mi se dădea și când nu mi se dădea. Pentru tot trecutul acesta, aș fi vrut acum o explicație care să răsucescă totul, o răfuială înnebunitoare.

Intram, ca printr-o poartă, în Cheile Dâmbovicioarei, în spărtura căroră era întuneric răcoros și deplin, căci luna nu mai răzbătea. Erau luminate, ca de o candelă, numai sus de tot, amețitor, stâncile și muchiile de creastă cu brazi singuratici. Pe tot drumul de la Rucăr, n-am întâlnit nici un trecător și iată acum în defileu câțiva inși într-o căruță par diavoli, de neașteptat acolo. Ne fac loc, oprind, dându-se la o parte, până în șivoiul urlător, de parcă ne pândesc.

Din cauza apei nu mai putem vorbi și tovarășul meu de drum tace și el. Eu fac planul cum să reviu în sat, după ce mă despart de colonel, ca să mă întorc la Câmpulung. Voi promite o avere vizitiului ca să întoarcă numaidecât cu mine, până întâlnim altă trăsură. Pot să mă dea, dacă vor, dezertor. Până când nu s-a luminat încă de ziuă, trebuie să se hotărască, să se sfârșească totul. Restul pe lumea aceasta nu are nici o importanță. Colonelul și-aprinde iar țigara și, la lumina roșiatică a chibritului, mă privește lung.

— Ce ai? Nu ți-e bine? Nu mai pleca la drum fără manta. Sau ia-ți cu dumneata și un veston mai gros.

Îmi aduc aminte că dimineața trecusem pe același drum, uluit de soarele și de mirosul dimineții de munte, fierbând de nerăbdare să ajung mai repede, căci îmi cerea să viu negreșit și gândeam că suferă fără mine. Ieri credința asta că „suferă fără mine” îmi dădea o beție înduioșătoare, iar azi amintirea acestei încrederi îmi provoacă greață, de mi se strâmbă buzele. Și, cum bate la un organism bolnav pulsul, cu atât mai tari erau zvâcnirile de silă, cu cât mai vii fuseseră bucuriile.

Ah, mascarada când sărbătorisem doi ani de la căsătoria noastră. Invitasem la Flora, care era pe atunci cel mai căutat restaurant de petreceri, peste douăzeci de prieteni, perechi tinere, care duceau viață „mondenă”, de asemeni și câțiva colegi și fete care erau încă liberi. Eram fericit ca un copil. I-am făcut ei dar un inel de preț, masa era încărcată de flori și cristaluri, s-a băut șampanie până în zorii zilei. Toți mă priveau cu duioșie și oarecare invidie. Ah, aș vrea să cadă o stâncă din peretele ăsta al defileului, să mă strivească, pentru că înțeleg că privirile erau mai mult de ironie, pentru că desigur se vorbea de pe atunci de amorul nevesti-mi, pentru că, radios și înduioșat, jucam un rol nesfârșit ridicul. Va trebui să alerg în noapte până or plesni caii, dar să-i găsesc culcați, alături pe sofa și să mă răfuiesc cu ei.

Îmi amintesc și de începutul toamnei, când era însărcinată și nu voia să aibă copil, iar eu eram nebun de bucurie, îi sărutam, cu ochii în lacrimi, mâinile, o rugam să nu facă nelegiuirea de a înlătura, realizată, îmbrățișarea noastră.

Pe patul alb înflorit, al sanatoriului, unde o dusesese voința ei îndârjită, sărutam pe umeri, pe brațele albe, pe sâni, trupul care avea să-mi dea un suflet din sufletul meu, smuls din femeia cea mai dragă. Ea nu vrea și eu țineam, făcând un exces de zel ridicul, să aibă un copil care probabil nu era al meu... Aș vrea să fiu biciuit până la sânge, să fiu călcat în picioare. Când ea vrea să mă cruțe... căci al lui era desigur copilul... (de ce nu l-a avut din primul an cu mine? pentru că o legătură cu un amant presupune imprudențe, acum înțeleg). Probabil că au început de când s-au cunoscut. Cu strângeri de mână prelungite, cu pipăiri pe sub masă, cu potriviri de vizite la prieteni comuni...

— Gheorghidiule, uite că am ajuns... Știi ce zic eu? Caii sunt obosiți rău, că au călcat azi peste șazeci de kilometri, iar drumul în munte nu e lung, vreo cinci kilometri de la biserică, dar e greu, pieziș, șerpuiește pe coastă numai. Rămâi până mâine la Dâmbovicioara. Găsești un pat, fie la

batalion, fie la aprovizionare. Vorbești cu ofițerul de serviciu. Poate rămâi chiar la el. Ca să pleci singur în munte e pericol și de dihanii.

— Domnule colonel, v-aș ruga... aș vrea să fiu încă în noaptea asta...

— Băiete, sunt prăpădiți rău caii... Ce zici, Vasile?

— Rău, domnule colonel... credeam că nu mai ajungem...

Trăsura s-a oprit în fața unei prăvălii și coborâm amândoi.

— Spune-i căpitanului Dimiu să fie cu băgare de seamă mâine, că-mi miroase a inspecție... Nu știu ce vor cei de la corpul de armată. Dacă n-o fi nimic, poimâine să vii să-ți dau o permisie de trei zile, ca să-ți vezi nevasta la Câmpulung.

Cum mă despart de colonel, alerg după Vasile, într-o curte, în care a intrat, uruind de pietre, trăsura.

— Ascultă, Vasile, ai zece poli de la mine dacă te întorci acum cu trăsura la Câmpulung.

— Domnule sublocotenent...

— Până la Rucăr, Vasile.

— Domnule sublocotenent, nu merg caii...

— Schimbă-i... ia alții...

— Domnule sublocotenent, sunt caii regimentului... intru-n pușcărie...

— Vasile, îți dau douăzeci de napoleoni... Poți cumpăra o pereche de cai de trăsură.

— Domnule sublocotenent, asta e un fel de dezertare, mă nenorociți. Nu se poate... Mai bine merg să vă duc la domnul ofițer de serviciu.

— Lasă-mă în pace.

Sunt acum singur în mijlocul cătunului de munte. De jur împrejur, culmi cu creste de piatră, înălțate drept, încălecate, cât poți întinde pe pământ gândul. Rupturi de stânci, șivoaie, păduri, prăpăstii, poteci întortocheate. Lumina de lună dă peste tot o impresie dură de veșnicie. Și, la peste treizeci de kilometri, fără ca eu să pot ajunge acolo, pe un așternut molatic de sofa, trupul nevستی-mi și al amantului ei, încolăcite ca ale pisicilor dormind... Mai sunt două ore din noaptea asta, atât de eternă și calmă în afară, și cu atâtea viziuni de sânge și întunerice în mine. M-am oprit să mă gândesc pe o bancă de mestecăn, făcută de trupă ca să înfrumusețeze cantonamentul. Înțeleg că nu voi mai putea fi la Câmpulung până în zori. Îmi spun că trebuie, acum, când știu totul, să am tăria să aleg alt prilej. Dar nici pe loc nu pot sta până la ziuă. Trebuie să mă mișc. E în mine o fierbere de șerpi înnebuniți. Plec pe drumul din pădure spre cantonament. Ocolesc cimitirul

cu mici cruci albe, neîngrădit parcă, așa pe coastă, las bisericuța cu turla galbenă sub lună (de unde atâția morți aci?) și urc drumul lucrat de soldați, care se deosebește greu. De la o vreme merg prin pădure, fără să mai văd nimic, fără să știu dacă luna a apus sau dacă e împiedicată de copacii deși să răzbată până la mine. Urc mereu, repede, gâfâind și iar oprindu-mă. Când scap de întunericul pădurii, și întunericul dinafară a devenit apos parcă... E mai șters, se pregătesc zorile. Căsuța Ioanei, unde stau, e retrasă spre stânga, la vreo douăzeci de pași de frontieră. Dealtfel nu sunt zece case, toate cu prispă, împrăștiate pe dâmburile acestea mici, acoperite cu pășune, și sunt mai curând legate de casele de dincolo decât cu cele din țara românească. Acum e în jurul meu o ceață viorie, aproape violetă, ca în cel mai modernist tablou. Pe urmă, în stânga, aproape de cătun, Piatra Craiului, care mi-a părut totdeauna – dominatoare cum e și singură – o imensă catedrală de piatră violetă, începe să-și lumineze cu aur creasta cu șapte turnuri în linie.

Alergarea asta de cinci kilometri, în urcuș, m-a istovit și mi-a făcut bine. Mă trântesc pe patul acoperit cu pături, îmbrăcat, cu fața înfundată în pernă. Trupul, de la gât în jos, mi-e din pietroaie.

A doua zi e numai soare alb și verdeață vie pretutindeni. Ceasul cu brățară, de campanie, îmi arăta 11 și jumătate. Mi-e gura uscată, obrajii parcă scorojiți, ochii bombați în pleoape. Ocolesc cu gândul ce a fost ieri, cum aș ocoli o locuință contaminată. Dumitru, lung și zănatic lucrat, îmi toarnă cu căldarea apă rece de mă răcoresc, gol până la brâu. Sunt un bolnav care a suferit tăieturi, injecții, masaj; acum mă simt mai bine, dar cred că orice gândire precisă mi-ar face rău, ca unui trup bandajat o atingere sau o mișcare greșită. Trec peste comicăria de tranșee care îmi înconjoară casa ca o potcoavă și cobor în vatra taberei, unde sunt bordeiele trupei.

— Don sublocotenent...

— Ce e, mă țigane?

— Don sublocotenent, trăi-v-ar Dumnezeu... faceți ceva și cu mine...

— De... mă!

— Dați-mi drumul de aci...

— De, mă Vărarule, știu eu? n-ai văzut ce a spus domnul căpitan? Să vedem ce mai zice și azi.

Văraru, țigan ca de patruzeci de ani, pletos și cu mustața ca vrabia, neagră, a fost încorporat, mi se pare, mai mult în glumă. L-o fi întâlnit

vreun ofițer, l-a întrebat dacă a făcut armata și l-a adus la regiment. Nimeni nu prea știe cum a ajuns la compania noastră.

— Don sublocotenent, să trăiți, am trei copilași, n-au ce să mănânce. Așa sunt, și arată cu palma de la pământ.

— Să-mi spui când o fi domnul căpitan.

Sublocotenenții Haranoi și Mitică Rădulescu sunt mirați când mă văd.

— Dar era vorba să fii la Rucăr, dragă...?

Le spun că m-a întors colonelul și că se așteaptă o inspecție.

Au amândoi „alpenstockuri” frumos lucrate de către ordonanțe și acum sunt cam la plimbare în dimineața asta însorită. Plutonierul Neagu ne iese înaintea și ne invită pe toți la singular:

— Domnule sublocotenent, poftiți și dumneavoastră.

— Unde, Neagule?

— La compania a 12-a. Au prins soldații niște iepuri azi-noapte și am făcut și noi o mică petrecere... Măine e ziua lui Marin Dumitru, plutonierul de la a 12-a. Poftiți să luați o gustare.

Sub un umbrar de crăci și frunze, e o adevărată cârciumă. Au un violonist și un diblar, care cântă și din gură. Mai întâlnim și alți ofițeri, care gustă cu condescendență de pe farfurioarele cu friptură și din paharele groase, aburoase, cu vin roz. Un plutonier se apropie de mine.

— Domnule sublocotenent, ce ziceți? când om pleca de aici?

— De, mă Vasile, știu eu... Văd că nu e rău nici aici, și arăt cu privirea cârciuma.

— Domnule sublocotenent, avem și noi neveste și copii.

O durere amorțită mă înjunghie între coaste, dar lăutarii cântă mereu. Când, dau iar cu ochii de Văraru.

— Domnule căpitan, ce facem cu Văraru ăsta?... Îl mai ținem?

Văraru a priceput și se apropie, spre bucuria ofițerilor, pe care-i amuză nesfârșit cu răspunsurile lui nemilitărești.

— Ce, mă, vrei să pleci? Tu nu vezi ce tânăr și voinic ești?

— Nu sunt, domn căpitan, să trăiți... Sunt bătut de Dumnezeu, și e gata să ne arate o hernie, în hohotele de râs ale tuturor.

— Te facem capural, mă Vărarule, încearcă unul să-l parodieze... Când te-oi duce acasă, se sperie țigani tăi.

— Mă faceți... păcatele mele... că eu n-am făcut militărie... nu știu nimic.

— Ascultă Vărarule, cum îl cheamă pe rege?

Văraru nu poate pronunța niciodată „Ferdinand” și acum refuză, izmenindu-se ca o fată:

— Da lăsați-mă, dom locotenent... Că dacă nu-s militar...

Ofițerul se înfurie:

— Ia ascultă, mă țigane, ce? noi glumim aici?... ei, al dracului: „drepti”!

La strigătul crispat al ofițerului, omul îngheață, luând o poziție aproape soldătească, pe urmă comanda tună: Culcat... drepti, culcat... drepti. Și Văraru se trânteste și se ridică de la pământ în măsura comandei, ca o broască automată.

— Văraru, cum îl cheamă pe majestatea-sa regele?

Prăpădit rău, răspunde din suflet și fără să privească pe nimeni:

— Să trăiți, pe domnul... rege îl cheamă Lisandru.

E un hohot general de râs. Cel mai frumos nume i se pare lui Văraru acesta de Lisandru și-l dă bucuros regelui, când nu poate ști numele adevărat.

— Cum Lisandru, mă? Vezi că la noapte faci trei schimburi de planton.

— Îl cheamă pe regele... pe regele, îl cheamă „don colonel Lupașcu...” strigă disperat Văraru de frica serviciului.

E singurul nume oficial pe care l-a putut reține și-l dă în extremis tuturor pentru că probabil socoate că, fiind cel mai înalt, e cel mai aproape de al regelui, dar pare că știe că nu e chiar al regelui.

— Domnule căpitan, dar în definitiv ce facem cu el?

— Eu știu? să-i dăm drumul... Dar n-are nici un fel de act... nu poate dovedi că a trecut de treizeci de ani...

Îl ținem să-l facem lăutar.

Intervine camaradul Popescu, flăcăul, surâzând:

— Dă-l dracului, domnule căpitan, că are patruzeci de ani bătuți. Și nici nu știe să cânte, că e lăieț pădurar.

Căpitanul ne asigură că mâine-poimâine îi dăm drumul.

— Gheorghidiule, un bilet de la amicul tău Lajos. Toți camarazii urmăresc cu interes prietenia mea cu ofițerul ungur, care comandă compania de acoperire a vămii.

Mă invită, ca de obicei duminica și sărbătoarea, pentru după-masă, către ora patru, la o partidă de popice și de halbe de bere, cu vameșul lor, cu vameșul nostru, cu polițaiul de frontieră și cocoanele lor. Sunt petreceri inimoase, cu râs mult, cu glume strașnice. Căpitanul mă sfătuiește, cu o

autoritate potolită, să renunț azi la această petrecere. „Să treacă inspecția asta.”

Are dreptate. Am azi mult mai multă nevoie să stau liniștit. Fraza „să treacă inspecția asta” răsună iar cu ecouri, în golul gândurilor mele. Dacă „mâine” e trecut?... Simt un fel de creștere dureroasă în mine, de parcă m-aș ridica în vârful picioarelor.

După masa de la popotă, pe potecă, peste tranșee, mă duc să mă culc acasă. Dar cum rămân singur între pereți, se redeșteaptă în mine gândurile ca stafiile. Dacă Grigoriade pleacă luni dimineața, nu voi mai putea avea niciodată acea certitudine, care singură ar pune capăt – într-un fel sau altul – iadului sufletesc în care mă zbucium. Gândul plecării, cu fiecare ipoteză nouă, se încinge în mine ca un foc. Îngrozit, mă scol din pat și hotărâsc să mă duc la prieteni. Sunt doi sublocotenenți, care locuiesc amândoi într-o odaie mare cu două paturi. Joacă domino. S-au dezbrăcat de vestoane, și-au scos bocancii. Se păcălesc unul pe altul și jubilează zgomotos. Intru și eu al treilea. Fac eforturi disperate să mă angrenez jocului și dispoziției camarazilor mei. Haranoiul își așează plăcile.

— Să știți că dacă vă bat în partida asta, am noroc. Mi-aprobă colonelul mutarea de la a II-a... Scap de Corabu.

Căpitanul Corabu, cum am spus, e spaima regimentului. Are o figură de inchizitor tânăr, cu fața osoasă, cu mustața tunsă scurt, neagră. Și-a înnebunit oamenii și ofițerii cu severitatea lui, chiar comandantul „cel mare” al regimentului, speriat de atâta disciplină, a scris că socoate că primul glonț al companiei a II-a va fi pentru comandantul ei. În batalionul nostru de oameni cumsecade și necăjiți, cum ne erau toți ofițerii, de păreau mai curând niște dascăli provinciali cu ticuri și nevoi, Corabu era militar cu studii severe la Viena.

— Eu sunt mai generos, adaugă Săvulescu. Dacă voi câștiga, la sfârșitul lunii ne schimbă de pe frontieră... Mergem la R..., dansăm la iarnă și ne revedem damele, fraților.

Dar eu? Ce caut eu cu exasperatele mele complicații în această lume? Eu ce să doresc, ce să izbândesc eu, dacă voi termina cel dintâi plăcile albe, cu jumătăți și puncte negre?

Către patru după-amiază năvăli în odaie un gradat, care luă speriat drepti:

— Trăiți, domnule sublocotenent... Pofțiți jos în tabără.

— Toată lumea, mă băiete? Ori numai a 11-a?

— Toată lumea. E ordin să echipăm oamenii și să ridicăm posturile de pe frontieră.

Încremenim cu toții.

— Să ridicăm posturile, băiete?

— Așa e ordin... până într-un ceas să fim gata. Au și început să se adune domnii ofițeri jos.

Săvulescu a început să chiuie... să facă tumbe în așternutul patului:

— La R..., fraților... ne revedem damele.

Chiuie și urlă, Haranoiu nu-și găsește, de zorit ce e, bocancii.

— Mă băieți, dar dacă o fi război? întreb eu bănuitor.

— Ce război, Gheorghidiule băiete, ce război? Ar fi venit ordin să retragem posturile de pe frontieră? sau dimpotrivă să le întărim? Acasă, băiete... Mergem la R...

Coborâm în vâlcea, peste garduri și fânețuri, ca nebunii. Jos în vatra taberei, între bordeie, e mare mișcare. Ofițerii de la celelalte companii sunt nedumeriți. Aflăm un lucru nou: e ordin să se împartă muniția de război pe oameni.

— Ce-are a face, explică unul. E mai ușor de transportat așa, împărțită.

E o lumină de după-amiază duminicală, cu soare care pare și el mai curând la plimbare decât la lucru.

Orișan scoate o foaie de ziar, scrisă numai pe o față, cu litere negre enorme. E o ediție specială: Măine la ora cinci după-amiază e convocat un consiliu de coroană.

Răsuflăm ușurați... vom pleca de aci.

În timpul acesta, depozitele se împart pe spinarea oamenilor.

— Să știți că s-a hotărât neutralitatea definitivă... Se retrag toate trupele. Uite pe căpitanul Dimiu.

Pe potecă, greoaie și masivă, silueta verzuie a comandantului de batalion se desenează ca a unui uriaș tihnit.

— Hai să vedem ce e, că vine de la regiment.

Și-l întâmpinăm în grup, încă înainte de a coborî ca un cioban pe coastă.

Scoate chipiul, se șterge de nădușeală și pe mustața plină, blondă, și apoi, cu mai multă spaimă decât solemnitate:

— Domnilor, e război... și m-a făcut maior. Ne arată pe umeri galonul lat. Acum stați jos, aici pe iarbă, să vă dictez ordinul de luptă, și iar, mânios, către un soldat care ascultă încremenit: Ce e, mă? du-te-n mă-ta de-aci...

Nimeni nu spune o vorbă. Noul maior reia, după ce ne-am așezat:

— Domnilor, vă atrag luarea-aminte că e ordin de război... nu de manevre, ca altădată.

Precizarea e de prisos. Cu picioarele înmuiate, ne-am înghesuit alături pe iarbă. A scos din buzunar un carnet și dictează:

— La ora 5 adunarea batalionului pe compănii, jos în tabără.

La ora 51/2 se împart efectele de mobilizare.

La ora 53/4 se împart, de fiecare om, două sute de cartușe de război.

La ora 6 batalionul III se pune în coloană de marș cu direcția satul Dâmbovicioara, spre regiment.

XX se încolonează pe șoseaua Vama Giuvala, în ordinea următoare:

Batalionul III cu compăniile în ordine 9, 10, 12.

Batalionul II cu compăniile în ordine 5, 6, 7, 8.

Compania 9 constituie avangarda regimentului.

Compania 11 la dispoziția brigăzii.

La ora 8 p.m. regimentul se pune în mișcare cu direcția Vama Giuvala.”

Scriu, lungit în iarbă, acest întâi ordin de luptă al armatei române în războiul cel mare, pe o carte poștală, cu colțurile răsucite, luată cu cine știe ce gând, singurul petic de hârtie pe care-l am. Mă gândesc cui să o trimit mai târziu și mi se face în suflet un gol cât lumea, neașteptat. Peisajul muntos are acum sectoare de umbre lungi crepusculare și de soare viu.

Maiorul face un efort de concentrare:

— Cine comandă plotonul I de la a 9-a?

Cineva dă numele meu și mi se pare că nu mai e al meu.

— Gheorghidiule, ai să fii diseară vârful avangardei; știi să te desfășori? Să-ți alegi oameni zdraveni de patrulă. Domnilor, alegeți din vreme patrulele de siguranță pe flancuri. Și acum, vă rog, treceți la executare... Dumnezeu să ne ajute.

Camil Petrescu.

CARTEA A DOUA

Întâia noapte de război

Timp de o oră e în tabără o învălmășeală de neînchipuit. Plutonierii majori se împart în zece, aleargă de colo până colo, înjură, strigă, aruncă efectele de tot soiul în brațele oamenilor. Mi se pare că totul merge însă prea încet, că nimeni nu va fi gata la ora ordonată. O parte din oameni s-au aliniat pe companii în fața bordeielor și primesc, răcniți pe nume de gradați, bocanci. Unii încearcă o veselie străpezită, la care alții surâd ca niște bolnavi. Gândul că la ora opt seara deschid focul, că în două ore, care totuși vor trece, așa cum au trecut de atâtea ori în viața mea, cum au trecut când așteptam într-o gară, când așteptam la birou, cum aștepti după-amiaza o vizită, mă sfârșește ca o febră uscată. Faptul că voi năvăli, ca în cărțile de citire, împotriva unor tranșee înțesate de armată dușmană, că voi fi sub baraje de artilerie, mă uluiește, pare scris de o mână nevăzută.

De patruzeci de ani n-a mai fost război, cărțile de citire s-au oprit la pagina de la 77 și acum eu deschid focul. Mi se pare asta una dintre acele coincidențe ciudate, mari cât un orizont.

Ofițerii sunt toți mult mai tăcuți decât trupa. Căpitanul Floroiu, mic, blond, cu fața lui îmbătrânită înainte de vreme, mă îndeamnă să las oamenii în grija plutonierilor și să-mi fac bagajele.

Mi se pare o enormitate, ceva absolut fără sens.

Bagajele? Mai am eu nevoie de bagaje? Dar după primele cinci minute de luptă, voi mai fi oare în viață?

— Nu se știe, cine are zile scapă.

— Domnule căpitan, voi scăpa la opt și cinci, la nouă, voi trăi poate până la ora zece diseară... Dar crezi că vom mai vedea noi soarele de mâine?

Tace înfiorat de gânduri și, pe urmă:

— Scrie vreo scrisoare, și își urmează ața gândului din el.

Cui să scriu? Toți ai mei s-au depărtat în clipa asta, efectiv, la zecile și sutele de kilometri unde sunt. Nu-i voi mai vedea niciodată, ca pe locuitorii Norvegiei, ai Perului, ai Sidneyului, despre care știu că există totuși.

Îmi arde întreg corpul, e un neastâmpăr al trupului care contrastează cu liniștea și egalitatea imensă a gândurilor mele. Nu mai pot sta în loc,

bănuind că diseară nu vom putea fi gata. Mă voi duce și-acasă, în odăița mea, căci, deși sunt înfrigurat și grăbit, n-am ce face.

În fața casei, Ioana cu cei doi copilași ai ei s-au rânduie ca la intrarea în biserică, iar micuții îmi strigă cu mânuțele căzute jos, cu glas înlăcrimat:

— Să trăiți, domnule...

Încremenesc: „Să trăiesc?” Ce sens de început de veac are vorba asta acum...?

Cum o să trăiesc diseară prin focuri de infanterie, prin lupte de baionetă, prin sute de explozii de obuze? Le dau bani și ei îmi sărută mâna, aci în munte, în asfințitul soarelui de vară. Niciodată n-am acceptat dovezi de acestea de respect și prietenie. M-au jignit, dar acum îi strâng la piept pe copiii aceștia, ca pe niște pui de pasăre.

— Dumitre, pune tot ce avem în lada de bagaje. Bagă de seamă!

— Am și încărcat lada, don sublocotenent.

S-a iscat parcă, străin de mine, un fluid care îmi ia înainte, oriunde merg. Doar la cincizeci de pași, dincolo, la ei nici un semn. E tot duminică și după-amiază goală și leneșă care stă în loc.

—... dar au mai rămas lucruri... Ce facem cu ele?

— Lasă-le Ioanei aici.

— Nu puneți bocancii? Cum o să rămâneți așa?

Sunt îmbrăcat în aceeași bluză ușoară, pantaloni de raitcort și ghetete de șevro subțire, cu moletiere.

Cum am fost ieri la Câmpulung.

— Nu, Dumitre, rămân așa. Până la ora zece e destul și așa... Îmi fulgeră o clipă prin minte să fug la Câmpulung, să am o explicație cu nevastă-mea. Risc cel mult să fiu împușcat... Tot voi muri la noapte...

Ce să-mi explice? Ce importanță mai au pentru mine lămuririle ei? Tot ce a fost aseară, absolut tot, e parcă numai văzut și înțeles de mine, nu și simțit, așa cum anestezia locală te lasă să vezi toată operația, să simți izbitura și tăietura bisturiului, dar să nu ai nici o durere. Din oamenii aceia, din lumea lor cu bucurii și deznădejdi, cu permise și aniversări, care era și lumea mea, m-am desprins odată cu camarazii mei – ca pe un vas nevăzut. De câteva zeci de minute, o parte dintre noi suntem morți, efectiv în starea unor condamnați cărora li s-a respins cererea de grațiere, în ajun.

Acum oamenii de aici, blestemații în uniformă, îmi sunt singurii aproape și sunt mai aproape de ei decât de mama și de surorile mele.

Orgoliului meu i se pune acum, dealtfel, și o altă problemă. Nu pot să dezertez, căci, mai ales, n-aș vrea să existe pe lume o experiență definitivă, ca aceea pe care o voi face, de la care să lipsesc, mai exact, să lipsească ea din întregul meu sufletesc. Ar avea față de mine, cei care au fost acolo, o superioritate, care mi se pare inacceptabilă. Ar constitui pentru mine o limitare. Îmi putusem permite atâtea gesturi până acum, pentru că aveam un motiv și o scuză: căutam o verificare și o identificare a eului meu. Cu un eu limitat, în infinitul lumii, nici un punct de vedere, nici o stabilire de raporturi nu mai era posibilă și deci nici o puțință de realizare sufletească. O asemenea carență, de nereparat, ar fi fost și o descalificare. Conștiința mea îmi permitea aseară să ucid, să mă judec deasupra legilor, pentru că nu aveam să-mi reproșez, în sistemul meu sufletesc, nimic, dar tocmai de aceea nu-mi permite lașitatea de a evita un pericol, pe care soldații cei mulți nu-l puteau evita. Lipsit de orice talent, în lumea asta muritoare, fără să cred în Dumnezeu, nu m-aș fi putut realiza – și am încercat-o – decât într-o dragoste absolută. M-am înșelat o dată, aș mai putea încă încerca, din nou, de aceea nu vreau să fiu scăzut, de la început chiar, față de femei, prin nici o lipsă în organismul sufletesc.

Mă grăbesc spre magazia de armament să număr cartușele, dar e de prisos, căci debandada e din cale afară de mare. Impresia asta de improvizat îmi dă o neliniște de panică. Alerg fără rost în toate părțile, în bâlciul ăsta de oameni, care diseară vor juca, fiecare în parte, tragedia pe care era s-o joc doar eu aseară.

Doi soldați de la aprovizionare umblă, de colo până colo, pe cărăruie, cu câte un sfert de bou pe umeri.

— Domnule sublocotenent, ce facem cu carnea asta?

Râd galben.

— Cine mai vrea să mănânce, mă?... Cine o să aibă chef de mâncare mâine, chiar dintre cei ce vor mai trăi?

— Dom sublocotenent, dar ce să facem cu ea?

— Aruncați-o.

Se întunecă înfiripat și timpul trece fără ca nimeni și nimic să-l poată opri. Îmi ard buzele.

În odăița popotei, comandantul companiei, cu ceilalți doi ofițeri de la companie, iau ca gustare chiftele prăjite (gătite, în gândul celui ce le-a frământat acum o oră, pentru altfel de oameni și altă seară) și câte un pahar de vin.

— Ia și dumneata ceva... mai prindem nițică inimă. Și... cine știe ce se mai întâmplă diseară.

Nu simt nici o nevoie, nici o dorință, și orice încercare, fie și de a mânca numai, ar strica plinul unui cerc.

— Cât e ceasul?

Și întrebarea halucinantă, acum, parcă picură în suflet.

— Șase fără cinci. Mai sunt cinci minute.

— La companie.

Încep șuierături, oamenii se încolonează cu zgomot de bidoane, arme și lopeți. Încă mai sunt strigăte: „Niculae Fira... Niculae Fira... vino de ia mantaua lui domn plotonier major”. Înserarea abate și pe cei care mai făceau glume. Coborâm șchiopătând pe alt drum, un drum de bolovani, decât cel străbătut de mine aseară. Nimeni nu mai scoate o vorbă. Jos ne așteaptă celălalt batalion, gata încolonat. Sunt peste toată valea, în înserare, numai grămezi și siluete mute de soldați, ca o turmă cenușie.

Mă cheamă colonelul, care a rămas comandant titular al regimentului. Caută să-și stăpânească dezarticularea, prin formule reglementare. Sunt de față și cea mai mare parte din ofițeri.

— Va să zică ești vârful avangărzii? Auz că te cunoști cu comandantul companiei din vamă. Uite ce faci.

Mi se pare de necrezut că mie mi se spune asta.

— Trimiți doi oameni ca să se apropie de bara vărgată... grănicerul nostru va cere foc finanțului ungur. În clipa aceea, cei doi oameni sar la el și îi pun baionetele în dreptul gâtului, strigându-i să tacă. Dacă țipă, îl străpung.

— Dar dacă...

— Taci. Locotenentul locuiește la vamă? nu? Cu patru oameni pătrunzi la el, cu armele întinse, și-i explici că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic dacă se predă. Ceilalți oameni năvălesc în cazarmă, apoi. Și, către căpitanul Floroiu: Dumneata, firește, vii imediat după el și înconjuri cazarma.

Pornim. Din cauza muntelui, s-a întunecat de tot. Ajung în șoseaua cea mare, cu regimentul după mine, și mă opresc. Un ofițer de legătură îmi spune că s-a contramandat ordinul, că va trece înainte regimentul XR, vecin de brigadă.

Încerc să pun orânduială între oamenii care se grămădesc unii într-alții.

— Cum te cheamă, băiete?

Mormăie ceva zdruncinat, de neînțeles.

— Dar tu cine ești...? în ce grupă ești?

— Nu... nu... eu... să...

Au trupuri de găini, moi. Îi mișc cu mâna din loc în loc și rămân unde îi pun, sleiți. Dealtminteri și vocile ofițerilor parcă șchioapătă. În jurul nostru, dincolo de cei cinci pași până unde vedem, cine știe ce prăpăstii de moarte, ce scene de bestialitate, ascunde noaptea asta, atât de neagră că nu se poate deosebi nici o siluetă măcar. N-or fi început alții lupta? Dac-au pornit în același timp cu noi, și ei, din întuneric?

Sunt fericit că nu mai atac cel dintâi și mă trântesc jos în iarba caldă încă de soare.

Mă gândesc la măcelul care va fi peste 30-40 de minute. Cranii sfărâmate de paturi de armă, trupuri străpunse și prăbușite sub picioarele celor care vin din urmă. Facile și urlete. Explozii de obuze care să doboare rânduri întregi. Știu că voi muri, dar mă întreb dacă voi putea îndura fizic rana care-mi va sfâșia trupul. Și un gând stăruie, plutind peste toate, ca o întrebare: pentru mine anume cum va fi? glonț... baionetă sau explozie de obuz?

„XX înainte...!” E o poruncă venită din om în om. Ridic oamenii ca pe bolnavi și pornim pe șoseaua care nu se mai vede albă. Singura apărare în noapte îmi sunt tovarășii, suntem ca niște călători atacați de lupi și trebuie să ne apărăm spate în spate, căci oriunde, de jur împrejur, e moartea de fier și gloanțe. În clipa asta încă, putem fi surprinși. Regulamentul cere patrula la câteva sute de metri pe dreapta și pe stânga. Numesc oamenii, dar nimeni nu se desprinde. Alerg și îi zgudui, trimițându-i în noapte, dar nu se duc, sleiți, decât trei pași și continuă să meargă apoi târât, alături de noi. Renunț... Fie ce-o fi.

Într-un tablou străin, în golul minții, văd în clipa asta limpede și departe de ai mei pe nevastă-mea, amantul ei, dar n-am timp să mă opresc, să-l fixez, ca să privesc. Bucuriile și minciunile lor sunt puerile față de oamenii aceștia, dintre care unii vor muri peste zece, cincisprezece minute, alții mâine, poimâine, săptămâna viitoare. Dintr-o dată, din noaptea dinaintea noastră, unde e viață și mișcare cu oameni, din care noi nu vedem și nu știm nimic, ca o solie dintr-un gol, din bezna unei odăi întunecate, s-aude o răpăială de focuri plesnite de armă. E singură în tot cuprinsul lumii. E originară ca întâiul om pe pământ și nu o voi uita până la sfârșitul vieții,

niciodată. Parcă o morișcă mare, de Moși, s-a învârtit repede, dar sunetul, mă întreb, la ce corespunde în noapte, acolo, cine a tras, cine a căzut?

Zarurile au fost aruncate.

Compania și, bănuiesc, tot regimentul s-a întors răsucit în loc, de spaimă, și oamenii sunt gata de fugă. Urlu scos din minți la gândul goanei nebune, care ar fi mai rea ca moartea: „Pe loc, stați pe loc!”

Se opresc toți, sfârșiți, căci nu au voința să fugă și după câteva clipe reluăm marșul, târât ca după mort.

Identific, după dâmb și după ocolul șoselei, locul unde suntem. Fac socoteala aproximativă și găsesc că avangarda regimentului XR a trecut sigur dincolo de vamă. Așadar, evenimentul s-a consumat. Întâmplarea de vorbe și cărți a devenit piatră, stofă, aramă, o noapte anume. Am trecut dincolo, peste linia punctată, pe care am desenat-o zece ani în școală.

— Uitați... uitați...

Dinainte vine între două santinele, cu armele îndreptate spre el, un prizonier (nu mai încape îndoială). E plutonierul Bela Kiss, îl cunosc acum după pantalonii de dril alb.

Iată deci întâiul prizonier în acest război la care iau parte. Oamenii și-au mai revenit puțin. Seara de cenușă oarbă a devenit întuneric străveziu. Trecem și noi prin vamă. Bara e ruptă, jos lângă ea e un mort. Un rănit e sprijinit pe genunchi de către un soldat.

— Ce-a fost, camarade? întreb în treacăt.

— O luptă scurtă... domnul colonel P.B. e rănit de moarte. Uite-l.

Aflu ceva mai târziu că, în momentul când a fost somată, santinela ungurească a țipat, locotenentul Sigismund Lajos a ieșit în prag, a tras cu revolverul în direcția grupului, așa, în noapte, și glonțul lui a nimerit în cap pe colonel, care venise în fruntea avangărzii. Pe urmă, după un schimb de focuri, ungurii au fugit cu toții. Asta exista adineauri în noaptea neagră și noi nu vedeam nimic, ca și când n-ar fi fost așa: cum nu văd nimic, de pildă, vizitatorii într-un simplu parc comunal. Mi se comunică din urmă că regimentul XR a luat-o la dreapta, că nu mai am pe nimeni înaintea mea, de parcă s-ar fi dat la o parte o perdea, și deci să mă desfășor în avangardă. E o imposibilitate. Iau o distanță la o sută, două de metri înaintea companiei, dar patrulele nu se duc la mai mult de zece pași de mine.

Sunt înaintea tuturor milioanelor din neamul meu; în fața mea cu o șosea, cu garduri, cu întuneric și cu moartea plutind în toate.

Avem de la începutul serii toți baionetele la armă și formația de luptă.

Ordinul e să cercetăm tot ce întâlnim în cale. Mergem destul de încet, dibuit, și cei din fața mea sunt ca umbre închegate din întuneric. Ne așteptăm la un atac scurt, prin surprindere.

Întâlnim după un timp o casă pe stânga... are curte, cu gard înalt, iar înăuntru se văd lumini. Ne oprim, dau ordin oamenilor din față să sară peste gardul înalt, dar nu se mișcă nimeni. Sar eu ulucile, încurcându-mă în sabie, și atunci vin și ei după mine. În casa cu două odăi, în dreapta și în stânga, sunt aprinse zeci de lumânări ca la mort și o româncă, nouă parcă, se închină speriată. Cinci-șase copii stau lungiți pe jos. Îi întreb dacă au fost unguri, unde sunt, iau trei-patru lumânări în buzunar și pornim mai departe. Ordin din urmă vine să căutăm o călăuză.

Iată altă casă. E moartă și ghemuită în întuneric toată. Batem în poartă. O femeie ne lămurește că au fost ungurii chiar la ei, dar au fugit, lăsând în grabă, în bățatură, tot ce-au avut.

Pe prispă e o arătare de om.

— E bărbatul dumitale?

— Da, e bărbatul meu, dar e beteag, de aceea l-or fi lăsat.

— Nu-i nimic, merge cu noi, îl luăm călăuză.

E cu pantaloni albi, cu cămașă aspră, țăran de ai noștri, și opunerea lui deznădăjduită nici nu ne întârzie măcar. Îl luăm și pornim înainte.

Întunericul s-a făcut mai omenesc. Mă uit la ceas, e aproape zece seara. Așadar, au trecut cele două ore – așa au fost – și suprapuse imaginii mele dinainte sunt surprinzătoare prin golul lor.

Un pod, despre care știm că e minat. Ne oprim. Ordin din urmă iar, să treacă o grupă neapărat și fără întârziere. Oamenii șovăie, firește...

— Bine, atunci trec eu.

— Trec și eu, dom sublocotenent.

E ordonanța mea...

— Și eu.

E caporalul Nicolae Zamfir.

Trecem toți și nu se întâmplă nimic (tocmai a doua zi a sărit, sub o căruță).

O pădure mijită, mai mult ghicită, de o parte și de alta a drumului, ne dă un soi de atenție crispată, dar după ce trecem de ea și ocolim un bot de deal, mereu cu baionetele înfipite în întuneric, priveliștea se deschide larg de tot, imensă, fantastică, de parcă suntem în pragul altei lumi. Totul coboară ca înspre o vale dulce și vederea e înlesnită de zecile de focuri uriașe care ard

pretutindeni. Cât ajungi cu ochii, case ard cu vâlvătăi care luminează ca niște înalte torțe. Ținutul Branului întreg, înconjurat de munți, apare astfel, cu drumurile lui, cu sate, biserici, grupuri de copaci care nu pot fugi de îmbrățișarea focului. Sublocotenentul Orișan vine din urmă să privească și el ridicarea și căderea flăcărilor, care înalță și coboară cerul. Ard și numeroase șire de paie, anume, se vede, ca să le lumineze lor – celor ascunși în întuneric, așezați cine știe cum – venirea noastră. Voi pricepe mai târziu că întunericul e de neîndurat în război, pentru toată lumea. Oamenii s-au mai dezghețat. Frumusețea priveliștii și gândul că, oricum, moartea nu vine din întuneric, de la doi pași, ca ăl necurat, că dușmanul e abia jos în vale, că nu e o chestie de secunde, iar clipa nu e definitivă, ne mai liniștește puțin. Pornim cu mai mult curaj, mai repede la vale, pe șoseaua de acum albă.

Dar când ne apropiem de Bran, vedem cu spaimă că înspre noi înaintează, plutind larg, un vultur uriaș de foc, pe care nu-l poți privi, ca pe discul soarelui. Batalionul întreg s-a trântit îngrozit în șanțurile șoselei și așteaptă sfârșitul lumii. Că s-a speriat e din pricină că la regiment nimeni nu ne-a arătat ce e o rachetă, iar că s-a trântit în șanț a fost mișcarea cea mai indicată.

Începe o răpăială de focuri care crește și descrește, ca și când ar fi pe un portativ în spațiu.

Înaintăm iar, când iată că pe șosea apar în lămurirea focului siluete omenești. În asemenea împrejurări toate siluetele sunt de dușmani. Ne apropiem și vedem totuși că sunt soldați din regimentul XR, care a pătruns în Bran ocolind și dă o luptă de stradă. Ne oprim în lumina ca ziua, chiar în marginea târgului. Sunt atât de prins de belșugul de vederi și de senzații dinafară, că nu am timp să-mi mai simt sufletul. Acum știu cum va fi. Mă uit la ceas, e miezul nopții. Răpăiala de focuri amuțește din când în când, pe urmă crește, dar nu se coboară niciodată de tot, ci urcă și scade capricios ca tâșnirea și jocul apei din avuzul în soare. Trage cineva din noapte în noi și aud primele gloanțe trecându-mi pe la ureche. Sunt ei, întâia dată de față. Voi ști mai târziu că toate gloanțele, mieunând, trec pe la ureche. Oamenii se aruncă disperați în șanțurile șoselei. Vără numai capetele sub podețele din dreptul cbselor, lăsând trupurile afară, ca niște struți. Îi strig pe nume pe câțiva din ei, dar e de prisos. Rămân în picioare pe șosea ca să le arăt că nu e nimic, cum gustă părinții din doctorie, ca să încurajeze copiii s-o ia. Dar doctoria e o noutate și fac o sforțare, căptușită. Gloanțele, e drept, vin rare,

și lovesc rupând din copaci, în praful din șosea, în gardul cbselor vechi care plesnește rupându-se zgomotos.

Din urmă vine pe lângă oameni căpitanul. Îl văd parcă acum din nou. E mic ca o fetiță, cu mustața plină tunsă scurt, îmbătrânit de timpuriu.

— Ce facem?

— Așteptăm ordine noi, de la brigadier.

Coboară spre noi pe șosea, din târg, un grup. Gloanțe puține, numărând parcă rar și piuit, vin înspre noi, mușcând scurt din gard și din praful șoselei. Știu atât de bine că voi muri în noaptea asta, încât mi-e absolut indiferent pericolul localizat. Găsesc chiar că n-ar fi deloc mai dezagreabilă moartea aci, decât în flăcări.

Căci, iată, se aude o detunătură puternică, dar parcă nu în raport cu erupția de lumină și fărâməturi negre, pe care o produce.

— Au aruncat podul, cu ai noștri, în aer, Gheorghidiule. Mă duc înapoi să văd se facem.

Încerc să trag de picioare oamenii, care-s mereu cu capetele vârâte sub podețe. Când, în sfârșit, au văzut cât de greu nimeresc gloanțele, și-au mai venit în fire.

Din târg, se aude acum un tropot ca de escadroane în galop pe șosea, înspre noi. Oamenii mei au sărit șanțul șoselei și întorcându-se ca într-o arie, au început fuga. Sar în mijlocul lor, strig pe nume pe gradați, pe cei pe care-i am în față și, scurt, cu răsuflarea suspendată, se opresc. Coboară iar în șanț, cu baionetele întinse alături.

Rămân singur în picioare și aștept să văd ce vine.

Știu acum că s-a apropiat, ca de fier nevăzut, clipa definitivă.

Coboară spre noi, alergând, zeci și zeci de oameni, cât e de largă șoseaua. Lumina flăcărilor e atât de albă, încât îi recunosc. Fac umbre negre lungite în praf. Sunt ai noștri. Întind brațele ca o barieră.

— Stați... ce e cu voi?

Gâfâie zbuciumat, vorbesc fără să privească:

— Ne-au prăpădit... ordin de retragere.

Am înghețat... e întâiul moment de groază acută pe care-l am și răspund sâcâit, uscat, grăbit:

— Nu e nici un ordin de retragere. Apoi, deznădăjduit: Plutonul întâi ocupă șoseaua.

Oamenii mei sunt la comandă, în mijlocul șoselei.

Și către grămada de zeci de fugari:

— Intrați în curtea asta.

Oprirea în loc i-a mai calmat, ca un exercițiu siluitor. Intră ca o turmă în ograda gospodărească, unde, dealtfel, sunt adăpostiți de casă.

Alt tropot pe șosea... alt grup, mai mare încă, vine din târg.

Oamenii mei strigă acum singuri, încălziți, când văd că sunt alții mai slabi de înger ca ei:

— În curte... în curte, pe dreapta.

Al treilea grup, o companie întreagă cu ofițerii ei, vine fugind îngrozită:

— Loc, faceți loc!

Ies înainte, răcnind, cu sabia întinsă:

— Stați!

Dar nu vor să asculte, zbiară numai:

— E retragere... suntem cu domnul căpitan.

Și s-au oprit în așteptare, cum pândește un om care vrea să scoboare, pe scara unei trăsurii. Îmi arată pe căpitan.

— Domnule căpitan, unde plecați?

— E retragere... ne-au prăpădit batalioanele. Și îmi spune cu ce companie e.

Cu vocea palidă, înălbit de această idee a fugii, îl lămoresc scurt:

— Nu e nici un ordin de retragere... intrați în curtea asta, și le arăt o curte pe stânga.

— Trebuie să trec.

Urlu către ai mei:

— Niculae Marin, băgați baioneta în cine vrea să treacă de voi.

Înmuiat, căpitanul intră cu compania în curte, după casă.

Iar se face liniște. Din urmă nici un ordin, dar vine căpitanul meu, căruia îi explic situația regimentului vecin.

— Noi nu intervenim?

— Mi se pare că nu.

Simt o bucurie de scurt zbor, ca și când nu mai sunt scos la lecție când nu știu nimic, de un profesor rău:

— Așteptăm aci?

— Ce vrei să facem?

Vine din urmă și sublocotenentul Orișan, ca să vadă ce e. Gloanțele s-au rărit acum și mai mult, răpăiala de focuri a devenit scăzută ca o cicăleală.

Orișan are obsesii tactice:

— De ce nu intervenim?

— Nu știu.

— Domnule căpitan, văd că și artileria noastră e inactivă ca și a lor.

— E luptă de stradă... Ce să caute artileria?

— Să tragă în rezerve... în noi.

— Las-o mai bine așa.

— Ascultă, Gheorghidiule, hai noi în târg, să vedem ce e. Hai până la pod.

— Haide...

Căpitanul ne întreabă, nemulțumit:

— Ce să căutați acolo?

— Să vedem ce e.

Apăsarea asta, de a nu cunoaște ceea ce se întâmplă înainte, știu acum că e, în război, pentru unii de neîndurat, așa cum de neîndurat mi-era, în ajun, incertitudinea dacă sunt înșelat sau nu.

Casele cu curți mari sunt înspre marginea asta, mai aproape de felul românesc, dar au în față garduri înalte. Am luat călăuza cu noi și mergem înainte. Mai vin din sus răniți și oameni care au părăsit lupta, iscând, în lumina focului, forme dedublate.

Dintr-o curte suntem chemați.

— Cine sunteți?

— Din XX... dar dumneavoastră?

— Comandantul lui XR... Care-i situația?

— XX e încolonat pe șosea... două companii ale dumneavoastră sunt înapoi într-o curte.

— Faceți-le rezerve, întărește Orișan.

Suntem acum de-a binelea în târg și lumina a coborât.

La o mică răspântie, în fața unei brutării, pare-se cu masa goală de pâine în afară, câteva umbre... Încremenim pe loc.

— Cine-i? Stai!

Nici un răspuns, umbrele au dispărut.

— Gheorghidiule, revolverul tău e încărcat? că eu n-am nici un cartuș.

Revolverul meu... Îmi vine în minte toată întâmplarea de la Câmpulung, cum i s-ar aminti unui bolnav că a delirat. Caut în buzunar și nu găsesc nimic.

— Nu-l am, cred că l-am pierdut.

Și ne întoarcem la ai noștri.

Au scăzut focurile mari și impresia e poate din cauză că și lupta s-a domolit. Găsesc un grup întreg de ofițeri din XX, veniți dinapoi. Sunt toți cu sufletele îndoite.

— Cine ar fi crezut? aruncă unul și toți tac gândind la fel abătut.

Mai discutaserăm între noi la popotă și eu fusesem în discuție ceea ce se numea pe atunci un „antiintervenționist”. Pesimismul meu e și mai greu acum, iar purtarea mea în astă-noapte, destul de desprinsă, îmi dă un fel de obiectivitate, parcă științifică, atunci când spun:

— Am impresia că mâine vom lupta în jurul Rucărului.

Căpitanul micuț și prea gânditor întreabă cu teamă:

— Crezi că ne vor ataca?

— Socot că da... Azi au fost surprinși, dar dacă primesc întăriri, nu văd de ce nu ne-ar ataca.

Ofițerii mă aprobă cu privirile grele și obosite, cu gândurile aiurea.

Noaptea scurtă de vară e pe sfârșite. Focurile s-au stins târziu, ca după o serbare de noapte, și acum întunericul se strânge, fără să se facă opac.

— Cum vom putea sta mâine așa pe șosea? Ce facem?

— Hai la companii și om vedea.

Oamenii mă întreabă și ei ce facem. Suntem neliniștiți, căci dacă ne apucă ziua, așa încolonați pe șoseaua albă, suntem pradă sigură mitralierelor. În târg e aproape liniște și liniștea asta, când știm că toți ochii sunt deschiși ca ai șerpilor în umbră, că și ceilalți așteaptă poate, ca și noi, e mai grozavă ca lupta.

Începe să se alburească întunericul care-și pierduse toată puterea. Acum oamenii, cenușii și ei, nu se mai disting deloc.

Sosește din urmă colonelul, greoi și masiv.

— Gheorghidiule, vino cu oamenii după mine.

Vrea să sară gardul unei grădini, dar gardul se prăbușește sub greutatea lui. O iau la fugă după el, și oamenii după mine, peste răsaduri de varză albăstrie și de morcovi. Ghetele subțiri de șevro se încălță cu pământ ca niște galoși. Om de cincizeci de ani, colonelul aleargă cu pașii mari, care fac să sară pământul fărâmișos în dreapta și în stânga. Mă întreb în fugă, dacă toți oamenii au baionetele puse. Toată priveliștea cu linii subțiri, desenate ca în estampele japoneze, în zori a devenit viu liliachie. Înțeleg că vom înconjura târgul ca să dăm un „atac de flanc”. Călcăm prin albia unui pârau până la genunchi, dar nu simt nici urmă de umezeală. Îmi trec limba peste buzele arse ca de o spuzeală. Intrăm într-o livadă și după ce am alergat

prin ea, începem urcușul unei coaste. Înțeleg și mă îngrozesc. Stă deasupra noastră, ca o cetate de sute de metri înaltă, prăpăstioasă, Măgura Branului. Pornim la asaltul ei, mereu în fugă, târând după noi coloana care și-a pierdut, peste garduri și pârâu, forma.

Ne-au văzut și începe miorlăitul lung al gloanțelor. Aud în urmă vaiete: primii căzuți... Mă emoționează abstract ca un număr etichetat de muzeu. „Primii răniți în acest război.”

Gâfâi, îmi arde gura... Mă abat, tot din fugă, și culeg din merele scuturate, cine știe, trântite de gloanțele care lovesc în trunchi.

Îi văd acum pe cei de sus ca pe parapetele și balustradele unui castel medieval, dar alergăm mereu urcând spre ei, toți după colonel, de parcă ne-am ține de mână.

Ajungem într-o parte unde peretele e atât de drept și înalt, că nu mai pot trage nici ei. Comunicăm în urmă: „Regimentul se adună în unghiul mort”.

Iată-ne pe toți, mai mult îngrămădiți, ca într-un repaos tihnit în livadă. A răsărit soarele peste câmpul de luptă. Deasupra noastră e peretele Măgurii cu stâncile lui, dar înapoia noastră spectacolul e neasemuit. Ca într-un tablou istoric vin din țară, paralele, coloane de soldați. Pe șosea și peste livezi. Vine și artilerie, vin și căruțe. Acum trage pe deasupra capetelor noastre artileria austriacă. Numai două tunuri, care ajung însă departe înapoi, spre vamă, și lovesc pare-se în plin. E uimitoare această punere cu mâna, acest braț nevăzut, întins înalt pe deasupra capetelor noastre, care cade acolo, poate la opt-nouă kilometri, precis ca un pumn.

Ziua aceasta, pe care n-o mai așteptam, e altfel pentru mine. Parcă sunt într-un peisaj nelumesc. Simt ce trebuie să simtă morții când străbat livezile și plaiurile văzduhului. E parcă mai ușoară lupta ziua. Oamenii s-au înviorat cu toții. Sunt sigur că o să mor, dar prefer să-mi aleg singur moartea. Acum înțeleg de ce întotdeauna condamnații au avut preferințe între cap tăiat, spânzurătoare, împușcare. Am și eu acum preferințe. Vreau să provoc admirația sfioasă a camarazilor, singurii care există acum real pentru mine, căci tot restul lumii e numai teoretic. Așa cum cei care mergeau la ghilotină preferau, în loc să urle de durere, să ia atitudini. I-am văzut pe camarazii mei ce sensibili sunt și voi continua. Mă gândesc în treacăt că mâine seară cei de acasă ar putea afla, din ziare, că m-am purtat uluitor, așa cum mă gândeam uneori înainte de război (vis de băiat care vrea să se facă mare actor), dar acum, și admirația, și ura lor îmi sunt șterse, indiferente.

Declasații în societate, sau chiar numai cei ocoliți într-un salon, încep să aibă un orgoliu de izolați, de nedreptățiți, care caută să transforme excluderea în avantaj. Oamenii de aci împărtășesc destinul meu și a trebuit un neînchipuit concurs de întâmplări ca să fim toți aci, care suntem, adunați pe fire deosebite, în clipa hotărâtoare.

Stăm aproape două ore așa. E răcoritor ce sentiment de încredere îți dă superioritatea pe care ai tăi o au asupra inamicului. De vreme ce tu tot mori, e ciudat, dar preferi să fie când ataci și nu când fugi. Cred că senzația aceasta împacă un sentiment fundamental: atacând, îți alegi tu, parcă, moartea: urmărit de altul și ajuns din urmă, moartea ți-e impusă. Ești în clipa morții, în întâiul caz, un sinucigaș, în al doilea un ucis, și încerci toate sentimentele celui asasinat.

V-ați întrebat, dealtfel, ce s-ar întâmpla cu un om care are intenția să se sinucidă, dacă în aceeași clipă cineva ar voi să-l asasineze?

Acum când văd batalioanele noastre venind peste plaiuri și dealuri, mă gândesc îndeosebi la sentimentele pe care le încearcă, privind, mai ales ei, cei cu care luptăm.

Sublocotenentul Popescu, camarad de companie, mănâncă mere.

— Gheorghidiule, cum o fi țara asta, când nu e război?

Ar fi simplu să ți-o imaginezi fără soldați, dar ei fac azi esența acestui peisaj, încât nu-l poți gândi fără ei, cum nu poți gândi a patra dimensiune în natură. Soarele e acum deasupra dealurilor, care poartă dreptunghiuri de pădure negre, golurile de topaz ale pășunilor și, ici-colo, vile verzi cu acoperișurile roșii de țiglă, care-ți dau impresia că ești în străinătate.

Colonelul, care își ștersese timp de două ceasuri chipiul și fruntea de nădușeală, stând în iarba mărunță ca la o partidă de odihnă, și în jurul căruia eram ca o turmă, hotărăște plecarea.

— Azi-noapte al III-lea a început? Acum plecați întâi voi, Dolescule.

Maiorul Dolescu, care comandă batalionul II, măsoară speriat peretele.

— Nu pe aici, bre omule, luați-o mai la stânga, că e povârnișul mai dulce. Mergi cu oamenii pe lângă peretele ăsta, unul după altul, și pe măsură ce ieșiți în bătaia focurilor, vă desfășurați.

Peste vreun sfert de oră, răpăiala vie de păcănituri ne arată că în clipa asta cei care au plecat au dinainte o priveliște pe care noi, rezerva, n-o avem. E în mine ca o strângere de lumină și, cu toate că am mâncat câteva mere, buzele îmi ard mereu, uscate. Peste vreo jumătate de ceas, colonelul se scoală și comanda n-are nimic militar în ea.

— Haideți.

Pornim după el. După vreo câteva sute de metri, la dreapta, povârnișul e atât de dulce, că poți urca alergând. Comanda se dă iar apropiat, ca o așezare la masă.

— În trăgători și ocolire la dreapta.

Risipiți pe urmă, începem urcușul.

Îi văd pe cei porniți înaintea noastră, adăpostiți după sfărâmături de stânci, trăgând mereu focuri, fără să ochească și fără să înțeleagă, acum, în cine trag.

Mă miră, de asemeni, în prima clipă, că gloanțele vin destul de rar, cu piuitul lor dur, de cearșaf sfâșiat în lung.

Colonelul aleargă acum lângă mine.

— Hai repede, înainte, repede.

Alerg mai iute și reiau urlând:

— Înainte. Sunt la zece pași înaintea tuturor, strigând neconținut „înainte”. Cei de sus, care trag în noi, acum îi văd, sunt cățărați pe creștături de stâncă, așa ca vulturii într-o imitație de munte, în cușcă. Ajung în dreptul unui soldat cu fața culcată pe brațul drept, cu piciorul drept îndoit ușor de la genunchi. Și ca mine, toți oamenii îl privesc cu coada ochiului. Iată o mică tufă, cu câțiva oameni, între copăcei subțiri. Mi-aduc aminte că am citit într-o carte despre războiul de la 1870 a unui ofițer german că oamenii, ca să evite atacul, se prefăceau răniți, morți, și că se ascundeau câte cinci-șase în dosul câte unui arbust, care n-ar fi putut adăposti niciunul măcar. Ocolesc în fugă, pe la ei.

— Ce e cu voi, aici?

Gem toți „suntem răniți”. Și sunt plini de sânge.

Oamenii mei mă ajung și se lungesc jos.

Colonelul a obosit, se înăbușă, cu obrazul văpaie.

— Domnule colonel, nu-i pentru dumneavoastră urcușul ăsta... Lăsați-ne pe noi.

Gros și înalt, cu ochii albaștri și cu mustața plină, bălaie, i s-a înmuiat parcă și gura de nădușeală. Își rupe copcile de la guler:

— Mergeți înainte că vin și eu.

Urlu mereu: „înainte”. Știu bine că nu voi avea tăria să vâr sabia mea subredă în nimeni, dar poate ajuns la baionetă, totul va trece într-o clipă. Va fi năucitor, va fi ca într-o viziune. Voi pieri ca pe eșafod. Unii dintre oameni se lasă în genunchi, alții se culcă.

Merg de-a-ndărăteala, îi strig pe nume pe care vor să stea:

— Colțu, înainte!... Niculae, fuga, haide, nu sta!

Cei strigați încep și ei să urle: „înainte, înainte!” Merg așa de-a-ndărăteala, cu sabia scoasă, la șapte pași înaintea oamenilor, ca un șef de muzică militară la defilare. Ca o paranteză clipită, gândesc că asta nu e chiar „ploaie de gloanțe” și constat că din cauză că oamenii sunt unii culcați, alții în genunchi, ca și atâți în picioare, nu-ți poți da seama de pierderi.

Am trecut de cei din batalionul plecat înaintea noastră. Au rămas pe loc, prinși pe colțuri de stâncă și de blocuri prăbușite.

Toată lumea urlă mereu: „înainte!” și am ajuns la douăzeci de pași de creastă, dar sunt mai mult cu spatele întors, chemând oamenii pe nume. Spre norocul meu de ultim prag. Căci văd deodată inși mulți privindu-mă speriați, urlându-mi:

— Culcat, culcat...

Mă întorc cu fața spre creasta sură, de care eram acum la șapte-opt pași, și văd în același timp parte din unguri coborând dincolo de coastă, dar și o țevă de armă întinsă arătător spre mine. Îmi dau drumul jos, prăbușit, și mă nimeresc cu capul în dreptul unui bolovan cât o căldare de mare. Glonțul izbește în piatră ca în fruntea mea, cineva a țipat în urmă. Cobor acum după cei fugiți, dar simt că zgomotul rămâne în urma mea, și, întors, nu mai văd pe nimeni. Înapoi. În plină culme, un ofițer îmi sare de gât, îmi pune mâna în guler.

— Prizonier, prizonier.

Când lucrurile se lămuiesc, ne pufnește pe toți un râs ca de morți.

Cadavrele și cei rămași sunt înconjurați de soldați, care parcă s-au trezit și privesc. E mai ales cercetat ungurul care trăsesese în mine și care, o clipă în urmă, fu străbătut de cinci-șase gloanțe. E cu mustața mică, aspră, blondă, gura groasă, ochii mici și umerii obrajilor rotunji, ieșiți. Oamenii i-au luat mantaua, ranița. În buzunarul vestonului are scrisori și două mere. Iau merele, mort de sete cum sunt, și le mănânc. Din scrisori nu înțeleg nici un cuvânt. Colonelul s-a apropiat, cu privirea îngândurată, de cel mort și scăldat în lumina amiezei.

— Strașnic soldat, domnule. Să rămâie singur, în fața a o mie de oameni.

— Bun trăgător, adaugă un altul.

Popescu crede însă că n-a fost bun trăgător.

— Un bun trăgător nu ochește atât de lung la șapte pași, ci trage în prima clipă. I-a dat timp lui Gheorghidiu, care era cu spatele la el, să se culce.

— Da, dar ai văzut că în aceeași fracțiune de clipă a coborât arma și a tras precis, în plin... și de nu era bolovanul, Gheorghidiu era pe „lista pierderilor”, crede-mă.

Peste câteva minute, dintr-o stână pe care o lăsasem în urmă la vreo două sute de pași, apar șapte sau opt oameni în uniformă străină. Am poruncă să-i aduc prizonieri.

Suntem morți de foame și de sete. Trimitem ordonanțele să culeagă mere și ne așezăm la odihnă și taifas, toți ofițerii, pe surpături de stânci ca pe taburele. Suntem sus pe munte ca pe o insulă spre cer în lumină și moarte.

Căpitanul meu, micuț și cu fața blondă, de patruzeci de ani, care a alergat școlărește la atac, mă ia la rost:

— Ei, ai văzut că ai fost prea pesimist? Azi luptăm aci pe Măgura, nu la Rucăr.

— Dar ce, asta a fost luptă?

E o protestare uimită. Orișan e însă de părerea mea. Fruntea lui înaltă, mărită prin chelie în sus, și, prin subțirimea sprâncenelor și lipsa mustății, în jos, e gravă.

— N-a fost luptă. Ei, cel mult două companii, iar noi două batalioane, e luptă?

— Dar poziția e cam a dracului... hei? nu?

— Ce-are a face? Și pe urmă ce rezistență e asta? Nu vezi – revin eu – abia zece-unsprezece căzuți de la ei, douăzeci, douăzeci și cinci de la noi.

Orișan reia tacticos (acesta e cuvântul):

— Că n-a fost serios o arată și faptul că noi ne-am mișcat ca o turmă. N-a fost câmp de luptă... Un câmp de luptă modernă face impresia că e deșert. Nu se merge așa cu sabia scoasă, ca în curtea cazărmii. Nu evoluează trupele amenințate de sute de mitraliere și mii de tunuri, ca noi adineauri.

— Și atunci? Întreabă unul, lovind iarba cu sabia, neliniștit de ceea ce e în jurul nostru.

— Probabil că mâine va fi luptă, uite pe dealurile de colo, ia caută pe hartă, ce sat e ăla?... Tohanul-Vechi. Ei, mâine deasupra lui o să fie desigur luptă cu grosul lor.

— Sau poate ne atacă, venind cu întăriri, la noapte.

Priveliștea de aci, din turnul Măgurei, e ca de tablou mural, mare cât un județ.

Un triunghi cu baza la noi, largă de șapte-opt kilometri, înalt de vreo douăzeci, pare un parc mărginit net de dealuri. Un parc care imită în realitate o hartă: cu satele așa, în forma desenată, de pe hartă, nu cum sunt când te găsești în ele, cu cale ferată, cu șosele ca liniile, fântâni, grădini, biserici. O hartă mărită la scara naturalului și mai viu colorată în verde, alb, negru, roșu, e acum Țara Bârsei, dinaintea noastră. Satul Tohanul-Vechi arde pe stinse. Arde încă un sat, departe, mai la dreapta, cu fabrici parcă.

Colonelul s-a odihnit, își pune chipiul.

— Dimiule, ia-o cu batalionul tău înainte să curățim toată Măgura Branului.

— Credeți că mai sunt trupe acum aici?

— Nu vedeți că în târg se luptă încă mereu?

Peste un ceas, desfășurați, am luat Măgura în lung, fără să întâlnim pe nimeni. Dar priveliștea e neasemănată acum. În fund, spre țara românească, Bucegii, cu Omul și Ialomicioara, la dreapta, Piatra Craiului, domul gotic de stâncă, înalt de 2400 de metri. Cotele mari, izolate, libere deci din toate părțile, ca niște turnuri, așa cum e Măgura asta a Branului, care și în cifre e jumătate din Piatra Craiului, oferă sferturi întregi de țară ca priveliște.

Ca înălțime absolută, suntem de câteva ori mai sus ca în turnul Eiffel și chiar față de târgul Branului de la picioare, înălțați la câteva sute de metri.

Dealtminteri, pe străzile lui e oarecare mișcare, cârduri de găște, iată un copil, mai apoi o femeie care trece drumul. Din fund, vin mereu soldați de ai noștri. Ciudat e însă că la marginea târgului se aud trompetele românești sunând atacul și lanțul de trăgători înaintează strigând un „ura” care ajunge până la noi.

Ne privim muți, strânși pe iarbă ca la cafenea.

— N-au cucerit încă satul ai noștri?

Căpitanul nu crede. Orișan nu crede nici el.

— Nu vedeți, bre, că acum dau asaltul?

— Îl dau ei așa... ca să se afle în treabă, e de părere Popescu.

— Ce facem noi?... Da ia... ia stați... ia uite. Și căpitanul rămâne privind nedumerit.

Privim și noi, toți. Un grup de vreo douăzeci de soldați părăsește târgul, merg spre nord, pe șosea, pe sub Măgura noastră. Acolo, jos, sunt mici, dar vii.

— Sunt de-ai lor care se retrag.

— Aș... sunt ai noștri care înaintează, uite mitraliera pe cai.

— Domnilor, tragem...

— Domnilor, nu tragem.

Și îi lăsăm să treacă.

Acum e alt grup de soldați pitici, cenușii, și curând ne convingem că sunt unguri.

— Ce facem? Le tăiem retragerea?

— Ce să mai coborâm noi? E ordin să ținem ocupată Măgura. Opriți-i cu focuri de armă de aci de sus, e de părere colonelul. Acum suntem noi în turn și ei sunt jos. Gheorghidiule, pune plutonul dumitale să tragă.

Prima salvă, la 800 de metri, îi împrăștie ca pe găini, vin alții din urmă, îi împrăștiem și pe aceștia. Nimeni nu mai are curajul să treacă șoseaua. Îi pândim și în curțile din margine. E o pasiune de vânător și regretăm sincer că nu vedem căzând net. Mă îngrozesc o clipă, dar îmi explic. Cei de la 800 de metri nu sunt oameni, sunt soldați ca de plumb. Nu le văd fața. Un autor de drept spunea că dacă jurații ar fi să ucidă cu propria lor mână, n-ar condamna niciodată; președinții de republică ar grația întotdeauna. Căci e distanța, e lipsa acelei reprezentări a conținutului omenesc. Un om poate omorî un catalog de nume, dar rareori văzându-i în carne și oase pe oamenii care poartă acele nume.

În timpul când noi facem, de la 800 de metri înălțime, poliția șoselei, în sat trompetele continuă să sune „atacul” și ajung la noi urale. Oamenii sar garduri și trec peste livezi. Asta în marginea cealaltă a satului. Prin mijloc mai umblă găște și, din când în când, trece drumul câte-o femeie. Aflăm, mai târziu abia, că în această glumă privită de sus au căzut vreo două sute de oameni de o parte și de alta, între care, de la noi, și doi ofițeri. Cauza poate fi și în ezitarea cu care s-a dat asaltul. Înțeleg că e bine că azi-noapte nu s-a stăruit pentru cucerirea târgului. E o mare imprudență tactică orice atac de noapte cu trupe numeroase. Noaptea se dau numai lovituri cu oameni puțini. Cu atât mai mult când e vorba de o luptă de stradă, care cere nervi încercați. Ce să mai spunem despre uluitoarea greșală de a duce o armată, care de patruzeci de ani n-a mai avut război, în câteva ore, în luptele de noapte și de stradă totdeauna.

Mai târziu ordonanțele și oameni de la aprovizionare au coborât în târg după de-ale mâncării. M-am lungit pe spate, să dorm în după-amiaza luminoasă.

Colonelul dă un sfat plin de înțelepciune:

— Hai, domnilor, să dormin acum, cu toții, chiar și trupa, că la noapte nu doarme nimeni. Facem toată lumea de santinelă, toată noaptea.

Pun mâinile sub căpătâi, dar încă nu am liniștea să pot dormi. De ieri de la șase seara mi se pare o veșnicie. Sunt eu soldatul acesta cu fața, cu viața spre nord? Eu, care ieri, civil, legat de cei patruzeci de ani de pace, jucam domino cu tot sufletul spre miazăzi?

Cu ghetetele acestea subțiri de șevro negru, cu vestonul acesta de o paloare verde-albăstrie, eram alaltăieri la Câmpulung pradă unei nebunii care mi se părea fără soluție. Atât de mare e depărtarea de cele întâmplare ieri, că acestea sunt mai aproape de copilăria mea decât mine cel de azi, așa cum se micșorează distanțele satului tău de cătunele vecine, când ești departe de tot în orașul străin, cu altă lume. De soția mea, de amantul ei, de tot zbuciumul de atunci, mi-aduc aminte cu adevărat ca de o întâmplare din copilărie. Și atunci sufeream de lucruri care azi mi se par fără înțeles. Diseară sau mâine voi muri. Lungit pe spate, la șase sute de metri în văzduh, deasupra țării, cu conștiința și cu fața la cer, sunt parcă într-un punct de pe traiectoria unui proiectil în spațiul interplanetar. Totuși, trupul întârzie pe pământ, încă soldat, ca morții care în primele ceasuri sunt în jurul casei și văd pe ai lor, care nu mai sunt ai lor. Mai aproape acum decât sufletul femeii mele mi-e trupul ei, căci senzațiile încă le mai trăiesc. Am regretul că nu m-am istovit într-o frenezie sexuală neîntreruptă, că mor încă în stare să mai iubesc, la douăzeci și trei de ani. Trec pe cer nori mici albicioși, îmi simt obrajii trași și barba crescută, de bolnav. Găsesc în buzunarul vestonului două țigări aproape uscate, o foaie de hârtie cu adrese, cartea poștală cu ordinul de luptă. Popescu mă întreabă de departe dacă dorm, și închid ochii de teamă că va veni lângă mine și nu voi mai putea fi singur.

Orișan vine și el însă, și nu se lasă până nu mă deșteaptă.

— Hai acum jos în târg să vedem ce e acolo, dar e întrerupt de intervenția maiorului Dimiu:

— Nu părăsește nimeni poziția, dormiți mai bine, că la noapte cine știe ce se întâmplă. Mai rugați-vă și voi la Dumnezeu!

Să mă rog lui Dumnezeu?... Surâd cu buzele arse și-mi simt ochii înmuiați. N-am crezut și iată, nici acum, când mă scald în moarte, nu cred. Când am văzut aseară oamenii închinându-se, mi-a venit să zâmbesc, dar am devenit brusc serios, căci oamenii aceștia, convoi cu mine, camarazii

mei, sunt singurul spirit acum pe lume, pentru mine, și orice gest al lor mă înduioșează ca gesturile unui copil drag.

Mă gândesc că voi lăsa, azi-măine, trupul ăsta de o sănătate neasemănată, fără tară, care m-a slujit ca o slugă devotată. Douăzeci și trei de ani niciodată bolnav, chiar atunci când în liceu îmbrățișam aceleași femei care-i îmbolnăveau pe colegii mei. Și totuși ce prost m-am slujit de el. Amoriuri de student sărac cu o servitoare, cu prostituate ieftine, apoi îmbrățișări calpe, fără duiosie. Am privit după atâtea femei frumoase în viața mea și niciuna, până la capăt, nu m-a înțeles. Altele n-au avut tăria să biruie împrejurările... Una singură mi-a dat nesfârșite nopți de bucurie a posesiunii, de scufundare în voluptate. Aș fi murit azi fără să știu ce e îmbrățișarea unui trup magnific de femeie sinceră și frumoasă, dacă n-aș fi avut lângă mine, ca să-l frământ, trupul ei sănătos, cu rotunjimi de fruct și animal tânăr, dacă nevasta mea nu m-ar fi iubit.

Dar m-a iubit? Surâd pentru mine singur... De ce s-ar fi dat unui student sărac? O partidă, un viitor soț? Atunci de ce n-au făcut-o și altele înaintea ei? În orice caz, e singura femeie care a făcut sacrificii pentru mine, când mama a fost gata să pornească proces pentru moștenire, cu noi, copiii. I se cuvine să recunosc că nu m-a înșelat decât când am devenit bogat.

Îmi trec mâna prin păr, în dorul unei mângâieri de neajuns.

Mă ridic într-o rână și privesc în jurul meu. Câțiva oameni dorm pe spate cu gura căscată, toți palizi; dar cei mai mulți sunt treji așa în grămadă, ca o turmă. Colonelul și-a așternut jos mantaua și gândește, lungit. Cred că nimeni, dintre ofițerii și soldații mei de frunte, nu poate dormi, ca și mine acum, deși, eu îndeosebi, n-am dormit decât câteva ore, tocmai de joi seara, când așteptam răscolitor să plec la Câmpulung. Mă scol nervos și mă duc lângă colonel.

— Domnule colonel, noi aci putem face acte civile?

— Ce acte civile vrei să faci? Sigur că poți face un testament, dacă vrei.

— Dar o donație? O scrisoare de bancă?

— Nu știu. Cred că da... Întreabă pe vreun avocat dintre băieți.

Și rămânem amândoi pe gânduri ca pe o apă.

Maiorul vorbește pentru noi, dar parcă ar vorbi, parcă ar ofta în vis.

— Sfânta Marie azi, ziua nevesti-mi și a fetiței.

Căpitanul S. de la a zecea adaugă și el îngândurat:

— Da, și ziua nevesti-mi...

Pe urmă nu mai vorbește nimeni. Parcă toți suferă de lingoare...

Târziu îmi aduc aminte de Văraru și-l caut pe căpitan.

— Ce facem cu Văraru, domnule căpitan?

Îmi răspunde pătruns și îngândurat:

— De aici nu mai pleacă nimeni.

Înțeleg că suntem ca niște leproși, cine a venit între noi e iremediabil pierdut.

Pe înserate vin din târg, cu legături în spinare, ordonanțele.

Dumitru mă cheamă deoparte, la pluton:

— Hai, domnule sublocotenent, că am adus și pentru noi.

A adus doi pui fripți, pâine albă mare, stafide, brânză, o sticlă cu vin, o cămașă nouă și o pereche de ghete noi, tot de șevro, se pare de la vreun mic magazin devastat.

— Văzusem că vi s-au prăpădit rău ghetele alea...

Am un moment de ezitare, de superstiție, dacă să îmbrac o cămașă de la jaf acum, în plină baie a morții, dar sunt murdar și cine poate ști când ne vom vedea bagajele. Pe urmă, în învălmășeala asta, față de sacrificiile pe care le facem noi, și întâmplarea, și stafiile răzbunării trebuie să fie îngăduitoare. De ghete nu mai vorbesc, că mi se scâlciaseră și se strâmbaseră de-mi face o adevărată plăcere să le pot arunca.

— Dumitre, cheamă pe gradați și dă-le să mănânce bunătățile de aici.

— Astea-s numai pentru dumneavoastră. A Mariei a adus și pentru domnul plotonier.

— Dă-le lor... Și, mai pe urmă, doi inși să plece pe jos, să aducă tot ce le trebuie la oameni.

Aș devasta un muzeu, aș jefui o biserică pentru cei pe care-i văd, cu ochii lor frumoși și credincioși de câini osândiți, lângă mine.

— Adu-mi un toc și hârtie pentru mine, Dumitre, dacă găsești.

Trebuie să fac chiar astă-seară scrisoarea de donație... Poate că la noapte ungurii primesc întăriri și, cine știe, vom fi atacați. Dintr-un atac de noapte, la baionetă, nu văd cum aș scăpa.

Dealtfel, împotriva indicațiilor reglementare, nu se trimit decât câteva plutoane în pădure, între care și eu, la cel mult cincisprezece metri, iar înapoi, tot regimentul stă pe culmea Măgurii de veghe. O răpăială de focuri la dreapta, la miezul nopții, ne face să tresărim, drepti, înfiorați. Din neștiut, vag uimit că în urmă, în liniștea lor, sunt oameni care au legături cu noi, pe la trei noaptea primim ordinul să luăm în zori Tohanul-Vechi, la vreo cinci kilometri de aci.

Sunt și incidente comice. Rădulescu și-a adunat plutonul și le ține oamenilor un discurs despre Patrie. Toți credem că e o parodie amuzantă și când colo aflăm cu surprindere, de la el însuși, că a vorbit serios.

Cei patru kilometri dintâi îi străbatem în fugă peste livezi cu pruni și meri, prin curțile oamenilor, căci, neștiind ce forțe avem în față, ne e frică să nu fim surprinși. Aș vrea să știu ce se petrece în sufletul țăranilor și nevestelor care-și continuă lucrul. Nu, ăsta nu e războiul adevărat. Va veni și acela. Pentru atacul satului și al dealului din spate, suntem patru batalioane. Firește că nu știm absolut nimic despre ce avem în față, căci statul nostru major se informează, pare-se numai de la oamenii noștri de la aprovizionare, când se duc înapoi după ceai și fasole.

Deși noaptea fusesem în avanposturi, sunt iarăși în linia întâia. Câteva lucruri tot aș putea spune despre Tohanul-Vechi.

Că oamenii din plutonul meu s-au pornit așa de rău, că nu s-au mai oprit până au ajuns dincolo de sat singuri, cu toate înjurăturile mele furioase (eram mai ales necăjit pe Văraru, care mânca varză, împușca drept în sus și nu vrea să se oprească) și, mai ales, cu toate ordinele primite din urmă: să nu înaintez prea repede că voi compromite legătura trupelor care dau atacul.

Că m-a înspăimântat violența și precizia focului nostru de artilerie împotriva tranșeelor inamice.

Apoi, că întâia oară mi-a dat ca un burghiu în inimă, un glonț. Veneau rare, fâsâind, rupând, din când în când, cearșafuri de șifon, invizibile. Unul a căzut la cel mult o palmă de capul meu, căci așteptam culcat, plescând îndesat și metalic în pământul afânat al miriștii. Unul singur, dar parcă m-ar fi lovit în frunte. Am avut, cu adevărat, impresia sleitoare că același plesnet înfundat l-ar fi avut și în fruntea mea. Au mai fost apoi numaidecât altele, dar să mă descheie în tot sufletul, ca ăsta, niciunul.

Al treilea – l-am știut mai târziu – a fost că luarea acestui sat, pe care îl cucerisem aproape singur cu locotenentul Voicu (cel ce mă înhățase de gât ca prizonier), a figurat în comunicatul oficial de a treia zi, dându-mi acea senzație că: despre mine e vorba, deși nu știe nimeni. Seara, iar masă îmbelșugată, cu fripturi haiducești și bunătăți de tot soiul. Colonelul ia o măsură care socot că a dus, încetul cu încetul, la faptul că XX a luat, cel dintâi dintre regimentele de infanterie, „Mihai Viteazul” la drapel. Adică a hotărât că nimeni nu doarme în sat, ci toată lumea pe deal în avanposturi. Ofițerii lui XX au făcut un război de oameni necăjiți și meșteșugari trudnici.

Soldații trimiși jos să ne facă rost de bunătați pentru masă ne vestesc că prin satele cucerite și, cu toți cei doi ani de război, bogate în vite grase, de soi și alte fructuri gospodărești, mulți dintre cei de la trenurile regimentare și de la serviciile dinapoi se dedau la un jaf rece și cu socoteală. Suntem toți indignați și, dacă ar fi după noi, i-am împușca neîntârziat.

Îl revedem acum pe căpitanul Corabu. Compania lui „brigada Corabu”, cum o poreclim, căci a fost intercalată, la trecerea frontierei, independentă, între brigada noastră și brigada bucureșteană care a luptat la Predeal, a atacat cu atâta hotărâre în această noapte dintâi, încât a ajuns până la Râșnov, în spatele frontului inamic, și a trebuit să fie chemată înapoi. Soldații, nu numai că nu l-au împușcat pe cel care-i comandă, și care e acum încă și mai aspru, dar îl iubesc cu mândrie că au un asemenea șef și sunt foarte simțitori, ca și sublocotenentul lor, la șoaptele care îi arată drept cea mai bună companie din regiment, în afară de faptul că sunt și unitatea cea mai bine hrănită și cea mai tihnită, datorită disciplinei apricepute impuse de Corabu celor ce îl aprovizionează și posturilor de veghe.

Fata cu obraz verde, la Vulcan

A treia zi, acum la Vulcan, colonelul mă cheamă și-mi dă ordin să plec cu o secție în sat să fac poliție și anchetă. Au venit femeile, românce de-ale noastre, să se plângă bocind că de îndată ce satul a fost părăsit de unguri, casele au fost jefuite de ȣiganii care locuiesc la margine. Vreo două bătrâne mă întovărășesc până acolo, ca să fac o percheziție severă. A plouat repede, apa s-a scurs, soarele a apărut iar din nori, dar frunzele și iarba au străluciri de rouă. În fața cătunului de bordeie, de cum ne-a văzut venind, a ieșit toată ȣigănimia, și așteaptă înspăimântată să ajungem la ea.

Am severitate în obraz, pe care ȣi-o dă apropierea, nici o clipă întreruptă, a morții. Sunt hotărât să procedez exemplar.

— De ce-ați jefuit satul?

Mă întâmpină protestări cu vocea înmuiată, ochi măriți, mâini uscate de bătrâni, ca de mumii. N-au furat ei, nu s-au atins de averea nimănui. Fac semn oamenilor să-i înconjoare. Ca la un îndemn al celor mari, sau, cine știe, înțelegând din carnea lor fragedă primejdia, vreo șapte-opt dănciuci, nu mai mari de cinci-șase ani, ba unii mici ca de trei, cu picioarele și burțile goale, cad în genunchi în apa rămasă în făgașul roților. Sunt frumoși ca îngerii din Madona Sixtină a lui Rafael.

— Și-acum, cu ei toți...

Dar mă întrerup, căci între ei e o fată de vreo cincisprezece sau șaisprezece ani, mijlocie de statură. Are obrazul desăvârșit oval, de culoarea chihlimbarului verzui, iar ochii ca niște prune lungi, verzi. Acest joc de feluri, de la arama roșcată a părului, la verdele gălbui al obrazilor fără pată, ca o apă, și la verdele albastrui al ochilor, mă uimește de rămân o clipă încremenit. Sugestia picturală nu mă părăsește și surâd gândind la Mona Vana. Pe urmă, scurt, militărește:

— De ce ai furat?

Întoarce disprețuitor capul într-o parte, ridică din umerii taliei mici, săltate:

— N-am furat.

Mi s-a uscat gura și devin nervos:

— Cum n-ai furat?

Râde de i se văd dinții albi, cizelați într-o neasemănată mică potcoavă de fildeș și întoarce capul într-o parte, cu o mână în șold.

Mă duc mânios spre ea, smucesc de șorțulețul albastru de Gretchen, pe care-l are peste rochie.

— Țsta-i al tău? Nu vezi că se cunoaște cât de colo că e furat? Și umbreluța asta roșie?

Ține în mână și o poartă izmenit, asemeni cochetelor de operetă, o umbreluță de mătase vișinie.

— Dacă plouă? și-și sucește mijlocul subțirel de are acum talia toată întoarsă în lături.

— Dacă plouă, trebuie să furi, ai? și scurt: Am să te împușc.

Face cu piciorul gol și măsliniu, până la genunchi, mic de pus în vitrină de farmacie, urme ca de șarpe în noroi și răspunde, fără să se uite la nimeni:

— De ce să mă împuști?

Sunt furios.

— Pentru că furi... înțelegi? pentru că furi... pentru că ești „hoată”.

Dănciucii stau mereu în genunchi, cu mâinile a rugăciune, cum au fost poate învățați, și restul țiğănimii privește pierdută de spaimă.

— Unde stai? și o pironesc cu privirea.

Îmi arată cu mâna vag și surâde semeț, cu buzele roșii și îmbietoare ca vinul negru.

E în mine o nehotărâre, parcă aproape de panică.

— Hai acolo, hai la ea!

Mergem, toată gloata însă, spre cătunul cu căsuțe vechi și strâmbe, boite gălăgios cu roșu, albastru sau galben tare.

Soldații scotocesc prin casă, nu mai știu nici eu dacă găsesc sau nu „corpuri delict”.

Sunt enervat, e în mine o răscolire de cușcă întărită.

— Ajunge, venim mâine să facem percheziție din nou. Băgați de seamă, aveți timp să dați înapoi ce-ați furat. Pe asta – și o arăt soldaților cu dispreț – o luăm cu noi, hoția ei e dovedită.

Încep să se văicărească toți bătrânii să le lăsăm fata. Ochi speriați, fețe de ceară și mâini negre care se întind spre noi...

— Lăsați-o, nu a furat!... Mă prind târât de veston: nu a furat.

— O să vedem, la judecată.

O așez între santinele și pornim spre sat. S-a înserat, aerul e aburit... și începe iar să se cearnă, răcoros. Merge cu picioarele goale, lăsând urme ca mângâierile în noroi, sucind mereu umbreluța roșie. Când, ca să treacă vreun șivoi, întoarce talia în lături, sânii mici, strânși de șorțul strâmt, par înveliți ca într-o îmbrăcămintă, anume făcută pentru păstrarea lor, ca pumnii strânși în mânuși.

Coborâm mereu spre sat, când din senin începe o răpăială speriată de focuri. Pe deal, la stânga, regimentul, alarmat, se formează pe unități. Sunt mereu sub obsesia regulamentelor. Trebuie să părăsesc totul, ca să alerg unde se aud focurile de armă. Ne oprim. Oamenii mă privesc nedumeriți, neștiind ce să facă. Rămân un timp nervos, pe gânduri.

— Dați-i drumu... și mi-e privirea grea de frământare.

Se apropie de mine, mi-a luat capul sub umbreluța roșie și, cu gura aproape de a mea, mă întreabă, privindu-mă cu ochii acum verzi, adânci și copilăroși:

— Eu ce fac?

O privesc încruntat, mânios:

— Ce faci? Te duci acasă... hoț.

Pune mâna micuță și mângâioasă, ca o pasăre, pe mâna mea... și încet, în șoptă caldă și bună:

— Rămâi și dumneata.

Acum întorc eu capul într-o parte, ca să n-o privesc în ochii verzi și limpezi ca apa umbră de salcie.

— Lasă-mă-n pace!

Și pe mâna mea, mâna ei a devenit caldă ca apăsarea unui sân mic.

— Vino la noapte, vin eu în sat...

Aș vrea să-i strivesc buzele, să-i acopăr ochii, dar îi azvârl numai mâna de pe mâna mea.

— Nu se poate... Rămân aici.

Plec copleșit de o prăbușire de tristețe și simt toată umezeala serii în mine. Când după vreo zece pași întorc capul, e mereu cu picioarele goale în noroi, în șorțul albastru de Gretchen, în jurul capului oval și măsliniu cu umbreluța ca o aură roșie, de sfântă a păcatului.

Și, când, după ce am străbătut marginea satului, întorc capul, văd mereu silueta rămasă pe loc și umbreluța roșie.

Până s-ajung la regiment, situația se și lămurește. Era o recunoaștere inamică pusă imediat pe fugă. Fac iarăși, fără să vreau, o constatare penibilă pentru inteligența mea. De câte ori, înainte de luptă, pun mânușile de piele brună, totul se rezolvă ușor. Știu că e stupid, dar este peste puterile mele ca să nu constat coincidența asta.

Adorm cu gândul la obrazul atât de limpede măsliniu, și la teama de a nu mă trezi laolaltă cu toți, noaptea, cu inamicul, asemeni unui urs, în tabără. Îmi spun că aș vrea să trăiesc, ca să pot să viu în timp de pace aci la Vulcan, să mai întâlnesc din nou pe fata asta cu trup de șerpoaică. Noaptea, o ploaie care răsturna din cer găleți, m-a făcut să deznădăjduiesc că mai apuc teafăr zorile. Am pus, când hainele mi-erau înscorțoșate de apă, de prisos o foaie de cort în cap.

Tocmai pe la ora trei, a doua zi, primim ordin să ocupăm Codlea. E o „cotă” uluitoare, ca o căciulă de câteva sute de metri, de jur împrejur neavând decât câmpie sau movile mai răsărite. Nici un munte adevărat nu dă atâta impresie de înălțime. Domină câmpia netedă până la Tâmpa Brașovului.

Simțim toți că aici va fi întâia luptă grea. Orișan și cu mine, ca strategii și tehnicieni ai batalionului, suntem consultați cu îngrijorare de către camarazii ceilalți, care ne cred, pare-se, și chiromanți.

— Cred că nu trebuie să atacăm în nici un caz înălțimea, e de părere Orișan, cu jumătate privirea spre oamenii care se încolonează, cocoșați de ranițele încă ude de azi-noapte. Trebuie înconjurată.

— Și-așa va fi greu. E un punct de observație, care va fi apărat cu disperare. Se formează coloana. Oamenii se închină, iar eu îmi pun mânușile. E un refugiu de lașitate atât de intimă, că niciodată nu l-aș spune nimănui. Nici lui Orișan, nici lui Tudor Popescu.

La Codlea n-a fost luptă, n-a fost nici la Țânțar. Într-o seară numai, când divizia ne-a dat inamicul la nord-est, a fost o mică încurcătură. Deși noi luptasem tot timpul spre vest, a trebuit să executăm, oricât am fost de uluiți, ordinul diviziei și ne-am așezat în avanposturi cu fața la nord-est, deci cu spatele la dușman, pur și simplu. Pe la miezul nopții, o recunoaștere de husari, care n-a dat peste nici o santinelă, s-a poticnit chiar de corturile ofițerilor. Ne-am speriat noi, dar s-au speriat și ei și au rupt-o la fugă. Pe urmă am întors posturile și ei și au rupt-o la fugă. Pe urmă am întors posturile cu „fața la spate”. Mai târziu, iar o scurtă și vehementă încăierare, și ajungem pe malul Oltului.

Acum știm precis că inamicul s-a retras pe celălalt mal, deluros, ridicat ici-colo chiar din apă, ca un perete, pe când malul dinspre noi formează un adevărat șes. Nu vom rămâne în această câmpie bătută de focurile inamicului. Paralelă cu apa, la vreun kilometru de ea, mereu de-a lungul ei, e o râpă de lut galben, adâncă. Acolo ne vom ascunde așteptând ziua de atac.

Întâmplări pe apa Oltului

Malul deluros pare să fie puternic ocupat. Se văd ici-colo rețele de sârmă, creneluri de tranșee. Mă întreb cum vom trece apa adâncă și vijelioasă a Oltului, sub focul mitralierelor. Am anticipat viziunea miilor de morți, a uraganului de obuze, a trupurilor zvârlite în aer.

Unii sunt de părere că niciodată nu vom izbuti să ajungem acolo.

Cunoaștem aci, din nou, artileria lor; dar loviturile vin rare. Sunt și aici întâmplări comice. Stăm adesea câte doi-trei ofițeri prieteni, deasupra râpei, pe mal, la taifas și măsurăm, cercetăm malul celălalt (când împădurit, când râpos, mâncat de ploi și tranșee) pe toată lungimea frontului de peste treizeci de kilometri.

Așa, într-una din zile, în urma unei explozii, ne pomenim rostogoliți peste cap, ca niște berbeci, în fundul râpei. Obuzul lovise la câțiva metri depărtare, rupsesse malul și-l prăbușise cu noi cu tot. Era de calibru mare, însă nu părea să aibă o încărcătură prea bună. Dar peste două zile, când o baterie a noastră a deschis focul asupra dealului din față, am avut, pentru întâia oară, priveliștea unui duel de artilerie. Peste zece minute, cea românească, spre extraordinara noastră surprindere, era redusă la tăcere. Două tunuri erau sfărâmate complet. Era o înjunghiere în orgoliu, ca înfrângerea șampionului român la circ. Niciodată în cărțile de citire, sau în

luptele copilăriei dintre noi și turci, nu biruiau turcii. Pentru întâia oară aveam, de asemenea, impresia că văd obuzele înainte încă de a cădea în țintă. Poate din cauza încălecării imaginilor, dar când focul e intens și ești sub traiectorie, le vezi ca niște mici comete de fum și oțel la punctul de cădere. Fără îndoială că este mai mult o sugestie sau, cum aflăm mai târziu, o lovitură semipercutantă. După ce a terminat cu bateria, artileria inamică și-a plimbat loviturile pe tot frontul, cu mânie și vădite intenții de represalii. Nu e semn bun pentru ce are să vie.

Începând de a doua zi, poziția devine statornică. Suntem destul de bine adăpostiți și mi se par suportabile loviturile. Admirabila conducere a focului ne pune pe gânduri și încep legendele spionilor, ale telefoanelor subterane.

Totuși în fiecare zi ne ridicăm pe malul râpei și privim dealul de dincolo, cu mistuitoarea curiozitate cu care un condamnat ar privi pe fereastră cum i se construiește eșafodul în curtea închisorii. Întârziem mereu, căci știm că se fac pregătiri anume pentru marea luptă. Aflăm de căderea Turtucaiei și o socotim ca pe o cădere oarecare a Branului, destul de umilitoare, de altfel, pentru ca s-o putem admite.

Într-una din nopți, pe când eram în gardă mare, avanposturile ne semnalează un atac inamic. Cu o seară înainte pătrunseseră dincoace de Olt, în satul Veneția, neocupat de noi. Pe câmpia mare și netedă ca un lac, înaintează spre noi un lanț de trăgători, căruia în întunericul vag negricios le disting siluetele negre ca păcura. Se apropie ca niște spirite ale nopții. Mi-e frică și mi-e frig. Pornim cu compania desfășurată înaintea lor pe mutește. Tremur atât de tare, îmi clănțane dinții în așa fel, că mi-e teamă să nu simtă cei de lângă mine. Nu pot răspunde din cauza asta la o întrebare șoptită a căpitanului Floroiu, care e foarte hotărât și foarte liniștit. Nu pot să știu precis de ce tremur atât de nervos, de frică sau de frig (căci sunt îmbrăcat ușor, ca în seara când am plecat). Îmi simt mușchii de deasupra genunchilor tremurând, fără nici o senzație de oboseală. După un timp lanțul lor se oprește și se oprește și al nostru. Stau așa ca vreun ceas, iar când se încenușează noaptea, trimitem înainte o patrulă care ne anunță că s-au retras.

A doua zi, jos, în râpa cu maluri crăpate și cu fundul de pârâiaș uscat, unde avem câteva corturi, vine un țăran, mustăcios și uscat la față ca un mucenic:

- Domnule comandant, am să vă spun o vorbă...
- Ce? spune...

Vorbește încet, rar, cu brațele încrucișate, acoperindu-și cu mâna mustața și gura.

— Sunt în sat două fete spioane.

Tresărim toți speriați. E ca și când o stafie ar fi semnalată real.

— Da, da... Sunt două surori care s-au avut bine și cu ofițerii unguri, că sunt frumușele, iar acum le trimit mereu știri dincolo.

Colonelul își ciupește mustața „kaiseriană”.

— Cum le trimit ele știrile?

— Păi acum, drept să vă spun, eu nu știu... Da le trimit... o fi la telefon... o fi trecând noaptea... că tare bine cunosc Oltul... nu știu.

— Ce fel de fete sunt astea?

— Frumușele, drept să vă spun... că de-aia se și uită ofițerii la ele... Și cu untărofițeri de ai dumneavoastră petrec mereu.

Nimeni nu știe nimic.

— Gheorghidiule, ia patru oameni și vezi ce e acolo.

Omul mă duce până aproape de poarta casei lor, înaltă, amintind de porțile săsești, și pe urmă se dă mai în lături, să nu fie văzut.

— Asta-i casa... e casa lor... Le cheamă Maria și Ana Mănciulea.

Înăuntru e chef cu strigăte și cântece. La bățile noastre în poartă, au apărut în pridvor cele două fete. Una e scurtă, să tot aibă douăzeci de ani, cu ochii mari căprui și fața rotundă de țărăncuță sănătoasă.

— Ce-i cu dumneavoastră aci?

— Petrecem, domnule ofițer... petrecem și noi de bucurie că au venit românii noștri... Pofțiți și dumneavoastră, că avem pui fript și vin bun...

Ar trebui să fac pe detectivul, dar nu știu cum să-ncep. După înfățișare, nu mi se pare nimic suspect. Sunt foarte strâmtorat.

— Ascultă, pare-mi-se că dumneavoastră faceți spionaj.

Se jură, se văicăresc fără lacrimi, ca niște marchitani.

— Vai, domnule ofițer, cum se poate să spuneți asta? Auzi?! Să spuneți că suntem spioane? Și noi, care nu mai puteam de bucurie când am văzut că vin românii noștri...

Mă întorc și las lucrurile cum au fost.

Colonelul e furios când află că n-am găsit nimic care să se potrivească temerilor noastre.

— Se poate, domnule, om inteligent, să nu pricepi nimic atunci când vezi chefurile astea? Du-te imediat, fă o nouă percheziție, arestează-le și lasă acolo un post până mâine.

Mă întorc, fac o nouă percheziție la lumina lumânărilor, căci acu e noapte, și, negăsind nimic, le spun totuși că sunt arestate. Las acolo un caporal cu trei schimburi de santinelă. Femeile sunt sfârșite de groază. Din tot cheful de după-amiază a ieșit un mormânt.

După miezul nopții, a început să plouă și apa se scurge șiroaie prin pânza corturilor joase, dar mai ales vin șiroaie de dedesubt de ne udă culcușurile. Nu mai poate dormi nimeni. Când, pe la unu, primim ordin de plecare, zăpăceala devine lugubră. Oamenii nu se pot găsi decât întrebând neconținut unii de alții, nu se pot desface repede corturile, nu e loc de încolonare în râpa îngustă.

— Domnule colonel... am în sat... spioanele acelea... ce fac cu ele?

La lumina unui felinar de macagiu, consultă cu maiorul de la batalionul al II-lea și cu aghiotanul lui o hartă mică, fără să găsească punctele căutate.

— Domnule colonel...

— Ce-i, domnule? și de-abia ridică, sâcâit, ochii de pe hartă, pe care se plimbă, căutând, degetul gros al maiorului.

— Ce facem cu fetele alea?... Spioanele?

E uimit:

— Lasă-mă, domnule, în pace... de astea îmi arde mie acum?... Ei, păcatele mele...

Reiau înfiripat:

— Domnule colonel... am un post acolo...

E furios.

— Lasă-mă, domnule, înțelege odată...

Totuși, abătut, nu știu ce voi face, și stăruie:

— Ce să fac cu ele?

— Ce să faci? Împușcă-le... domnule... fă ce vrei. Dar lasă-mă în pace... Împușcă-le...

Mi se face gol în cap. Plec aiurit.

— Domnule maior, am un post de trei oameni în sat... Ce fac cu fetele alea?

— Ce fete, domnule? Lasă-mă în pace cu fetele dumitale. Ei, gata a noua?

— Domnule maior, mă scâncesc enervat.

— Du-te, domnule, la colonel și-ntreabă-l.

— Am fost.

— Ei, și? Ce ți-a spus?

Nu prea îmi vine să mărturisesc.

— Mi-a spus să-l las în pace... Să le împușc și să-l las în pace.

— Floroiule, ți-ai strâns oamenii?... Corabule, gata? Vedeți să nu facă nimeni zgomot în timpul marșului... să puie bidoanele în buzunare, să nu atârne.

— Domnule maior, ce fac?

— Lasă-mă, domnule, în pace... Împușcă-le dacă ți-a spus colonelul și termină, fugi la pluton.

Mă hotărâsc să las și eu pe caporal, să facă așa cum i-o trăsni prin cap, ca la joc de noroc.

Pornim oarecum înapoi, depărtându-ne de Olt. E un drum de care, anevoios, și plouă mereu. Oamenii alunecă, se lovesc unii de alții și înjură amărâți. Se amestecă mereu rândurile.

Înspre zorii zilei, cineva se alătură de mine în pas, ca o umbră.

— Dom sublocotenent...

— Ce e, mă? Cine ești?

Și, mereu în șoaptă, răsuflând greu:

— Eu. Niculae Zamfir, caporalul...

— Ei, ce?

— Am adus femeile alea cu noi.

— Mă, ești nebun?

— Uitați-le...

Amândouă, în cămăși, cu picioarele goale, cu câte o brodoadă pe umeri, merg alături, păzite cu baionetele, prin ploaie.

Las lucrurile așa.

În zori poposim într-altă râpă.

— Domnule maior!

— Ce e?

— Caporalul a venit cu femeile...

Cât e de gros, maiorul se crucește.

— Aici?

— Aici.

— Dragă, dacă o da cu ochii de ele colonelul, nu mai scapă... trimite-le imediat cu caporalul la brigadă.

Ceea ce și fac, bineînțeles.

A doua zi aflăm că noaptea vom trece Oltul la Krihalma. Agonia se apropie de sfârșit... Luăm o poziție de plecare într-un luminiș de pădure și

ne pregătim sufletele cum se pregătesc coșciugele și hainele morților. Formele și culorile devin iar ireale.

Pe la patru vine comandantul brigăzii. Ne-adună pe toți ofițerii în cerc. Totul e palid.

— Colonele... va să zică ne-am înțeles?...

Ascultăm abătuți explicațiile care nu spun absolut nimic. Vom ataca noaptea, fără cea mai mică pregătire de artilerie.

Unul spune, cu glas umbrit, gândul tuturor:

— Domnule general... dar e apa adâncă... poate de doi-trei metri. Și curentul e iute...

Brigadierul rămâne nedumerit.

— De, știu eu?... Să puneți pe cei mai înalți la dreapta... Să se țină oamenii unii de alții... Ce vreți să faceți?

Orișan surâde și mă privește consternat.

Altul spune, nesigur, parcă la întâmplare:

— Și pe urmă, în vad, sunt sârme întinse dedesubt în apă, ca să ne încurcăm în ele...

Brigadierul nostru parcă întâia oară se gândește la asta. Își apropie sprâncenele stufoase.

— De, știu eu?... Colonele... Să pui să taie din pădure crăci... să faceți niște cângi ca să smulgeți sârmele din apă.

Acum își întinde mustața mare, cărunță.

Ne privim unii pe alții cu o nedumerire de animale duse la abator. Pentru asta am stat o săptămână în loc?

Colonelul gâfâie emoționat, palid, neliniștit.

— Da... sigur... vedeți... domnule general... o să fie greu... Ei au posturile de mitraliere cu țeștile ațintite de cu ziuă...

— Or fi, da ce vreți să facem?

Corabu, negricios și îndesat, se apropie și arată apoi, dincolo, pe malul celălalt, un moț stâncos:

— Domnule general, trebuie ocupat întâi gurguiul ăla, că pe urmă cade toată poziția.

Zâmbim vag cu toți, ca în fața unei imposibilități, și generalul întreabă disprețuitor:

— Să-l luăm... sigur să-l luăm... Da cine să-l ia?

Căpitanul, singur parcă îmbrăcat în piele de ofițer reglementar, răspunde scurt:

— Îl iau eu, cu compania.

Generalul îl privește și mai disprețuitor, sincer dezgustat de atâta fanfaronadă, și găsește că nu merită nici un răspuns.

— Așa, colonele... Și uitam să-ți spun... Nu iei decât două batalioane. Unul îmi rămâne mie ca rezervă a brigăzii.

După un scurt schimb de vederi între comandanții de batalioane, se găsește că e rândul nostru să fim trecuți la rezervă...

Nu știu, răsuflu ușurat. Încă două-trei ore câștigate față de ceilalți.

Asta prețuiește ca o amânare de operație, cu câteva minute.

De cu seară ne punem în mișcare și pe la miezul nopții, după ce străbatem, în liniște de mormânt, distanța de vreo doi kilometri, printre case tăcute, stinse, ca locuite de stafii, ne oprim lângă terasamentul înalt al unei căi ferate. Noi vom rămâne adăpostiți acolo. Se știe că inamicul are posturile de pază dincoace, spre noi, în câmpie.

Trebuie ca, până nu prind ele de veste, oamenii dinainte să se strecoare, unul câte unul, în spatele lor, să se adune acolo pe compănii și pe urmă să pornească atacul... Dacă se poate, să treacă apa chiar, pe tăcute, și numai în urmă să deschidă focul.

Planul mi se pare irealizabil. Dealtfel, știm că pe tot frontul de treizeci kilometri, Oltul va fi trecut la noapte de întreaga divizie. Un regiment care a făcut o încercare cu două zile înainte a fost însă respins, știm și asta, cu pierderi.

Cei care au plecat în față ni se par plecați în noapte, pe lumea cealaltă. Ce pipăie, ce văd, ce simt acum, în clipele astea? După vreun ceas abia, auzim un semn de viață... și semnul de viață e o întâie răpăială pripită de focuri, care sfâșie noaptea, pe drumuri înalte către stele. Începe un hău metalic, asurzitor, de mitraliere care macină, tocând bandă după bandă ca un nai, lătrând viu de tot, sperios, ca un motor de motocicletă.

Nu știm ce e înainte, cu toate că e lună și eu caut mereu să-mi închipui ce văd în fața lor ochii celor de acolo. Mă simt prea subțire, dar parcă mânușile pe care le-am pus de la început țin de cald. Sabia am dat-o la căruța de bagaje, iar armă nu port, ca să pot fi mai ușor și pentru că simt că, de aproape, nu voi putea ucide niciodată.

Stăm îngrămădiți în dosul terasamentului și așteptăm mereu. Toată noaptea durează clocotirea de cazan, din care nu vedem nimic. E un alt tărâm, la poarta căruia suntem.

Pe urmă încep să-i vină generalului vești, ca niște sentințe, din toate părțile... Batalionul I din XN respins, batalionul III din același, respins. Patrulele de legătură aduc și ele veștile care deschid morminte, de pe tot lungul malului. Batalionul XM respins... regimentul XR respins.

Numai în față, de la patru sute de metri din dreptul nostru, nu e nici o știre. Din când în când, doar câte o impresie de oboseală, de scădere de înverșunare, dar pe urmă răpăielile revin cu și mai mare furie. Nu ajung vaiete omenești, dar trebuie să fie.

Se încenușează din ce în ce noaptea și se albuiesc luminișurile.

Lămurim în fața noastră culmea amfiteatrului înalt – cu copaci, pășuni, case – care păzește vadul și care se creează acum din nou, din neantul nopții și al necunoscutului. Când zorii devin încă și mai albicioși, vedem pe culme siluete de soldați inamici, iar pe dreapta pâlcul unei mitraliere. Două mici tunuri, „pușcoace” de cincizeci și trei, pe care le avem între noi, încearcă zadarnic să puie în bătaie. Intervin Corabu și Orișan, care după aceea și ochesc cu ele. Un obuz, tras de nu știu care dintre noi, sparge pâlcul mitralierei, care amuțește, lăsând doar pe celelalte să continue. Sunt pur și simplu uluit de această precizie. Lanțurile de trăgători ale unguirilor încep să se coboare, ca să atace, de unde deducem cu uimire și cu răsuflăt oprit că ai noștri au trecut (și sunt în pericol să fie dați înapoi).

„Batalionul trei, înainte!” trece comanda din gură în gură, și la lumina dimineții pornim într-o goană de cross-country. Sar prin băltoace, peste șanțuri de scurgere, alunec într-o fâneață, iar mă ridic și trec mai departe. Priveliștea apărută din evaporarea nopții e nouă ca la facerea lumii. O moară... lângă ea câteva căpițe de fân și pe urmă apa tulbure, cu șivoaie puternice, a Oltului blestemat. Mantale, ranițe și ici-colo cadavre și răniți. Pe o căpiță, cu căciula fumurie și țuguiață, un ofițer ne întâmpină rânzând și ne face semn de salutare cu mâna. Aflăm, din fugă, că are mațele scoase afară.

Și neîntârziat intrăm, fugind mereu, în apă. Valurile împing puternic, dar nicăieri apa nu trece de gât. Dincolo, în luncă, același spectacol. Mantale omenești... ranițe... câțiva răniți, câteva cadavre... Mai la stânga, lângă două sălcii, lungit drept pe spate, cu picioarele lipite și mâinile întinse lângă el, pe pământ ca pe catafalc, în manta neagră cu șireturi roșii, cu gulerul ridicat și chipiul roșu în cap, un mort.

Colonelul...

În fugă mă abat trei pași, cu arma în mână, cu baioneta pusă, și întreb cu deznădejde pe soldatul care stă într-un genunchi, alături:

— Domnu colonel?...

Mi se umflă pieptul de emoție, dar alerg mai departe, alături de oamenii mei. Inamicul se răzgândește și o ia la fugă înapoi.

Bilanțul nopții... Trupele noastre au făcut opt sute de prizonieri și au luat tot malul. Colonelul trecuse apa noaptea, cu întâia companie, fără să fie simțiți. Compania a doua a fost surprinsă în apă de mitralierele concentrate, deoarece postul lor a prins apoi veste și a dat alarma. Compania a pierdut mai mult de jumătate din efectiv. A fost un moment de groază și urlete. Colonelul a fost omorât în zorii zilei, cu câteva clipe înainte de a vedea noi, cei de la rezervă, pe inamic pornind la contraatac, din fumegarea lăptoasă a dimineții.

Când, într-un sat de pe celălalt mal, către seară, îmi usuc hainele, grele încă de apa Oltului, ordonanța îmi aduce, uimit o veste neașteptată.

— Dom sublocotenent...

— Eh?

—... știți, Maria Mănciulea? spioana? spioana de ieri noapte?

— Ei, spune, mă...

— Am întâlnit-o... e aci... I-a dat domnul general de la divizie o mie de lei și o pereche de bocanci... A trecut Oltul în fruntea unui regiment... ca să-i arate drumul.

Aveam s-o întâlnesc și eu peste vreo două săptămâni, alergând bucuroasă spre mine și certându-mă prietenos:

— Vezi, domnule sublocotenent, ai vrut să mă împuști... și eu am trecut Oltul cu soldații noștri.

Rănit, în București, aveam să-i văd, în vitrină la „Julieta”, fotografia alături de regina și doamnele de onoare de la palat. Aveam să aflu ca are „Virtutea militară” de aur și să citesc în gazete întâmplarea ei, fără complicația cu arestarea sub bănuială de spionaj. La Iași aveam s-o văd din nou, căutându-mă bucuroasă în grădina Copoului și arătându-mi că a fost înzestrată și luată la un spital de sub îngrijirea reginei. Ba acum am auzit că e și în cărțile de citire.

Seara, la masă, ne întâlnim într-o casă gospodărească împăcați, și că putem mânca întâia oară cu „masa pusă”, și că putem dormi, întâia oară de la intrarea în război, într-un așternut. Schimbăm impresii.

— Orișan, n-a fost nici de data asta război... Ce crezi?

— Nu... cred că nu... Dar are să fie... Că este de unde.

Și totuși, moartea colonelului dă o impresie de târât și înlăcrimat mulțumirii de a ne găsi fiecare din noi, cei scăpați, în viață.

Post înaintat la Cohalm

Batalionul nostru era acum bine înaintat, la zece kilometri peste dealurile de dincolo de Olt, în Cohalm. Un orășel cu străzi rural de largi, cu case săsești, cu porți înalte, închise și cu ferestre ca de cetate. O piață întinsă în mijloc – poate pentru bâlci, duminica. E așezat la întâlnirea a două văi, din fundul cărora urcă ușor coaste line, de un verde dulce, bălțat ici și colo de pete negre – petice risipite de pădure.

În fiecare zi aveam încăierări de avanposturi.

— Bitte, ein Milch-Kaffee.

— Es wird glei' kom', răspunde vecina mea, săsoaică tânără și frumoasă ca o vacă elvețiană.

— Wenn das Kaffee gut schmeckt werde ich ihr Mann heute herbringen. Căci mi-a spus că bărbatul ei e în satul vecin, sergent în trupa care ocupă satul.

— Gott sei Dank, dar könnten Sie machen!

N-am început să moi felia lată de pâine în cafea, că începe o răpăială de focuri și soldatul năvălește pe ușă:

— Ne atacă, domnule sublocotenent.

Iau arma din mâna lui, ca să i-o dau la poartă iar înapoi, pun mânușile și ies în fugă pe ușă.

Aproape de prânz mă întorc obosit și flămând.

— Mein Milch-Kaffee bitte...

— Und mein Mann? și aduce iar cafeaua.

— Es wird zum Morgen sein.

Adesea ne plimbăm după-amiază pe ulițele pustii ale târgului, pe care nu întâlnim decât soldați de ai noștri și curieri de la regiment.

În ziua aceasta tomnatică și luminoasă de septembrie – cum venim spre popotă – târgul ne pare pustiu. Pretutindenii obloane trase, porți zăvorâte și nici un trecător. E ascunsă toată lumea dincolo de porțile grele de stejar, ca în niște temnițe.

Ba nu! O Gretchen mlădioasă, cu știutul șorț albastru, a ieșit dintr-o curte pe furiș, cu o mișcare de șoarece curajos, și dă, surprinsă, cu ochii de

noi. Îi e frică și tremură stând pe loc. N-am făcut nimănui nimic. Dar e război.

La popotă aflăm vești tot mai rele despre Turtucaia. Nimeni nu ia însă lucrurile în serios, mai mult ne necăjește faptul că nu suntem, încă schimbați. Ne e dor de liniște și aci zilnic suntem sâcâiți de patrulele ungurești din Fischer și Stena. Dimineața și seara suntem regulat alarmați de răpăiala violentă de focuri, care face să vuiască văile. Ne e dor de o noapte, două, de somn fără grijă.

Se mănâncă fără poftă, în camera îngustă, în care ne-am înghesuit cu toții, sub protecția platelor și insuportabilelor maxime brodate, pe pânze atârinate de pereți: „Dein Vaterland sollest du...” etc.

Vine soldatul popotar al regimentului și este primit cu strigăte vesele. Ne aduce vin.

— Să trăiți, domnule căpitan, mi-a dat de la regiment vin numai pentru o zi; domnul sergent Florea zice că pisemne veniți dumneavoastră la noi la rezervă, de mâine.

Dacă zice domnul sergent Florea, așa trebuie să fie. Domnul sergent Florea e doar de la statul-major. Se ciocnesc paharele de probă, așa.

La poartă s-a oprit însă din goană un călăreț și, în timp ce privirile noastre se întretaie, brusc neliniștite, în odaie a și intrat un flăcău îmbrăcat țărănește, asudat și de abia răsuflând.

— Domnule comandant, ne jefuiesc ungurii, scăpați-ne!

Comandantul batalionului îl măsoară liniștit cu ochii mici verzui, cu mustața întrebătoare:

— De unde ești?

— Suntem din Stena. Iacă ici peste deal. Ne-o prăpădit. Au venit acuma o mulțime de tunari și adună vitele oamenilor. Pe cine se împotrivește, îl gătește cu arma.

— Sunt mulți?

Dar băiețandru se încurcă. Se vede cât de colo că întrebările acestea nu pătrund în gândul lui, răscolit și frământat de cele de acasă.

— Sunt mulți, domnule comandant. Și parcă fiindu-i teamă că n-o să mai mergem: Adică nu – să tot fie la cincizeci-șaizeci. Au descălecat la primărie.

Căpitanul Floroiu – căci maiorul Dimiu acum comandă regimentul și e în rezervă la divizie – stă pe gânduri câteva clipe; pe urmă își schimbă

privirea liniștit, pe fiecare pe rând, și se oprește asupra mea. Ca toți novicii la comandă, căpitanul dă ordine complete și cu voce importantă:

— Sublocotenent Gheorghidiu, ia-ți plutonul și vezi ce este. Dacă poți, intră în sat și strânge armele locuitorilor. Ai grijă să nu fii surprins. (Se știe că o parte din populația sasa ne e înverșunat ostilă). Ia ostatic pe primar pe timpul cât faci perchezițiile.

Mă uit cu părere de rău la friptura care îmi rămâne în farfurie.

Prin ambele șanțuri pline de buruieni ale șoselei așternute cu praf de munte, înșirați unul după altul, alergăm aproape, până la Stena, care este după o muche de deal, la patru-cinci kilometri. Mă simt înfierbântat, îngrijorat.

Pentru întâia dată am răspunderea unei acțiuni. În mic sau în mare – în fața morții – evident că lucrurile se petrec la fel. Și eu am impresia că am să dau o mică bătălie „în stil mare”. Voi împărți deci plutonul în linie de trăgători și în rezervă. Mi se pare însă că nu-mi rămâne nimic din pluton. Deci nu... Dar oamenii aleargă – timpul trece, material de iute, și eu nu sunt în stare să iau o hotărâre. Dacă mă apropii de micul șanț al șoselei, e limpede că voi fi văzut. Dacă aș lua-o prin tarlalele de porumb roșatic din dreapta sau din stânga drumului alb, mi s-ar risipi oamenii.

Ce fac? Ne apropiem tot mai mult... De după deal vom vedea dintr-o dată satul cu acoperișurile lui roșii de țiglă, cu biserica săsească, ascuțită, cu un tăiș înfipt în albastrul cerului.

Și timpul fuge parcă mânat de picioarele mele sau mânându-le.

Dar, la cotitura șoselei albe, apare un călăreț cenușiu.

În porumb! Ne trântim toți pe brânci în șanț sau după mușuroaiele de pământ afânat și uscat de la rădăcina cocenilor.

— Să-l prindem, domnule sublocotenent. Nu trageți nimeni, băieți... nu trageți, nu trageți! Soldații mei își dau ordine singuri. Nu trageți nimeni!

Călărețul se apropie tot mai mult, legănat în șea, săltând în trap bătut, aplecat pe cal. La o sută de pași în urma lui, apare dintre copaci, din lumea lor, un altul, și pe urmă încă unul.

În tot peisajul încremenit, viu colorat de amiază, de-a lungul șoselei albe, ei sunt singura mișcare.

O „recunoaștere”. Oamenii sunt încălziți. „Nu trageți, măi, nimeni”. Ordonanța de lângă mine are și ea curaj – acum, dealtfel, nu costă nimic să-l ai.

— Facem rost de cal și de pături, domnule sublocotenent.

Privesc înfrigurat: un călăreț se apropie legănat, pe șoseaua albă. În trapul calului, vine fără grijă cu ochii pe sus, pe deasupra tarlalelor, în albastrul zilei acesteia, dumnezeiesc de frumoasă. Peste câteva clipe, dacă nu se va opri, va muri în lumină, cineva. Poate el, poate și cel dintâi care se va apropia de el. O curiozitate intensă mă frământă, oprește totul în mine ca un zbor întins. Cum are să fie?

Se apropie tot mai mult... E la o sută de pași. Îi văd fața, ochii, puncte negre. Vine săltând în trapul calului. Privește peste dealuri și nu știe că în porumb cincizeci de arme sunt întoarse spre el, îl așteaptă. Privește spre cer. „Să nu tragă nimeni, domnule sublocotenent. Să nu tragă nimeni”, se luptă înăbușit, nevăzuți, soldații.

Dar se apropie tot mai mult. Iată-l la douăzeci de pași. E un flăcăiaș cu ochii ca măslinile, cu fața pătrată, umerii obrazilor prea ieșiți, cu mustața mică, neagră, tunsă. Mișcă buzele. Acum se aude. Cântă. Îmi tremură mâinile pe armă. Ar fi trebuit să numesc doi oameni care să-i apară dintr-o dată înainte și să-l prindă, fără să-l omoare, dar răspunderea mi s-a părut prea mare și, mai ales, ar fi dat impresia că eu evit, pentru mine, pericolele, pe care le impun altora. Am luat de aceea și eu o armă în mână, și acum mă întorc să dau ordin celor din șanț cu mine, să sărim cu baionetele întinse la el. Toți tremură, cred, de nerăbdare, cu mâna pe armă, congestionati, cu ochii imobilizați, hipnotizați parcă. Cum va fi? E ca un spectacol de execuție...

Cântecul se aude acum lămurit. Aș putea să-i vorbesc, obișnuit, ca unui cunoscut. Dar un trăsnet de armă a spintecat de sus în jos văzduhul. Înfiorat, călărețul se oprește și privește cercetător spre muchiile dealului. Toată înfrigurarea, tot zbuciumul, toată nerăbdarea îndelung apăsate izbucnesc acum în salve de detunături, ca explozia unor tuburi prea mult încărcate.

Fără să-și dea seama de unde vin focurile, căci ar fi încremenit de groază ca o statuie topită, a răsucit calul în loc și s-a așternut pământului în fugă. Ploaia de gloanțe ridică praful șoselei, cum ridică ploile de vară bășici pe râu. A dispărut după colț.

N-a lăsat în urmă decât o dâră de sânge. Și mă gândesc la glonțul rătăcit care vine de la doi kilometri, ca să se înfigă în pieptul vreunui predestinat. Cine l-o fi iubit atât?

Acum din marginea satului ne primesc salve repezite de focuri.

Știam că are să fie așa.

Culc oamenii în porumb... și nu mai știu ce să fac. Raționez înfrigurat și disperat de serios.

Știu că grosul inamic e la doi kilometri de sat, pe când batalionul nostru e la cinci. Nu pot cădea deci în spatele satului. Pe de altă parte, ce sens poate avea un atac de front cu un pluton, când nu știi precis ce ai în față...

Dar cineva a strigat la dreapta: „Să-i luăm pe flanc”, și toată lumea urlă: „Să-i luăm pe flanc, domnule sublocotenent”. S-au aprins toți.

Până să mă trezesc, cei zece-cincisprezece oameni de la aripa dreaptă au luat-o la goană doborând cocenii, răscolind pământul cu bocancii, ca să înconjure satul.

Din față focurile vin tot mai dese (e drept, cam lungi, deasupra capului). Husarii au căpătat curaj și au ocupat la marginea satului o muchie de deal. La patru sute de metri de ei, încerc să opresc lanțul de trăgători, dar nu am lângă mine pe nimeni. Oamenii, Dumnezeu știe pe unde or fi, prin porumb.

Un piuit îndepărtat, pe urmă din ce în ce mai apropiat, spre noi. Un vâjâit pătrunzător și o bubuitură groaznică, în timp ce ne învăluie fum și praf.

Artileria lor a intrat în acțiune.

Dar loviturile vin rare și alături...

Singurul lucru neplăcut e capriciul obuzului care vine unde nu te aștepți. Aici... dincolo... Poate, lămurind lumile, chiar în locul în care te afli.

În picioare, în porumbul încă verde, privesc cu binoclul spre linia inamică, pe care nu o pot preciza. La început tragem toți, cu furie, pe urmă ne mai potolim. Deodată, în dosul satului, un ropot de plesnete spre cer. Husarii țâșnesc îngroziți, de după garduri, cu mișcări întinse de iepuri negri, căci sunt luați din spate. Cei de aici îi urmărim cu focuri.

Țipete, urlete. Năvălim spre sat. Alunecând mai mult pe povârniș, cu ghetete încărcate de țărână, mă trezesc în mijlocul șoselei, în marginea rândului de case.

Un grup de țișănuși îmi arată cu bucurie pe unguri fugind peste dealurile din stânga. Așadar, nu vom prinde niciunul.

Dar „am cucerit” satul. Coborâm acum pe ulița principală, largă cât două bulevarde din București, cu plantații îngrădite prin mijloc. Copii ne întâmpină din toate părțile și pe la toate ferestrele apar capete curioase, ascunse de după perdele colorate. Doar românele noastre rumene și pline au ieșit cu poalele pline de mere și pere, cu oala de lapte în prag. Nu mai am pe lângă mine, în scurtă vreme, decât pe sergentul Voicu și vreo doi-trei

soldați. Ceilalți s-au risipit, ademeniți de merele rumene, de ulcelele cu lapte și de obraji tot așa de rumeni și de albi, care îi chemau răzători. Ce percheziție să mai fac? Dar un grup întreg de sași vin convoi spre mine. Plâng toți.

— Ce-i cu dumneavoastră? îi întreb autoritar, firește.

Vorbesc toți deodată. Unul slab și înalt, cu mustăți prea groase, altul mărunț, cu o jumătate mustață. O săsoaică osoasă și prelungă, copii mici și mari.

— Ne-a nenorocit, ne omorâm. Dumnezeuule! plâng și se vaietă, unii în românește, alții în nemțește.

Necăjit, fără să pricep nimic, scos din sărite, strig la ei:

— Ce-i cu dumneavoastră?

Atunci sasul cel înalt și slab îmi povestește scâncit, nenorocit:

— Ne-a luat fata... fata noastră! Mă încrunt. Iar corul lor, întreg: Ne-a luat fata... fata noastră!

Săsoaica îmi întinde și o fotografie mare pe carton cenușiu de lux:

— Uite ce frumoasă fată, studentă la Sibiu!

Într-adevăr, e tare frumoasă.

— Cum, cine v-a luat-o?

— Soldatul... soldatul.

Tresar, cu totul nedumerit:

— Un soldat de-al meu?

Și iar toți în cor:

— Nu, soldatul care păzește satul... Soldatul călare.

Nu mai pricep nimic.

— Cum? Cine păzește satul, ce soldat?

Un român de ai noștri îmi explică în chip firesc:

— Domnule ofițer, soldatul care păzește satul, soldatul dumneavoastră, pe care l-ați lăsat aici, care păzește satul... a zis că e șpioană.

Cad din cer.

— E vreun soldat care păzește satul?

— Păi cum? E un soldat care rămâne în sat zi și noapte. Doarme chiar la dumnealor. Are un cal alb și aleargă toată ziua de la un capăt la altul al satului. Ei, păi dacă era el aici, credeți că mai veneau ungurii? Se lua după ei cu focuri.

Asta-i curată poveste.

— Unde-i soldatul acela?

Sașii plâng toți în cor:

— Nu știm, nu știm.

— Când a plecat?

— Azi dimineață, a luat-o prin pădure la dreapta, cu fata.

Am priceput cum stau lucrurile și sunt hotărât să-l prind și să termin.
Mi-e milă de bieții sași.

Dar nu mai pot scăpa acum de liota lor.

— Ce ne facem noi? și plâng, femeile se trag de păr. Ce ne facem, domnule ofițer?

Îi liniștesc cum pot. După mine se țin alai acum, prin satul larg și frumos, sași și români. Pe strada scăldată lung de ultimele raze piezișe ale soarelui, care arde parcă la capătul ei, vine cineva în goană, în capul gol.

Nici nu s-a apropiat bine.

— Ne atacă, domnule sublocotenent, ne atacă!

A ajuns la mine gâfâind, după el vin femei, copii speriați.

— Au primit întăriri, vin pe două coloane, pe șosea și pe culmea dealului.

Simt că-mi vâjâie urechile. Unde-mi sunt oamenii?

O bătrână mă ia de mână și bâjbâie, mormăie cocoșată:

— Ai să-ți arăt eu pe unde vin, să-ți arăt eu pe unguri.

Vrea să mă ducă spre inamic, și eu neliniștit i-aș da brânci să mă lase în pace, dar mi-e rușine. Nu am nici măcar liniștea să iau o hotărâre, o hotărâre care nu poate să întârzie nici câteva clipe măcar. Moare în mine încă o iluzie: aceea că aș fi putut fi un bun comandant.

Răpăială de focuri. O iau și eu, în sfârșit, spre deal. Ce-o fi, o fi. Urc gâfâind strada sucită pe coaste, sar peste pietroaie, peste trunchiul de jgheab al unei fântâni, alerg cu sergentul Voicu după mine. Răpăiala de focuri e din ce în ce mai strigătoare. Plesnetele bat cerul ca bicele.

Mi se pare că nu se mai sfârșește ulița.

În timp de luptă, noaptea și orașele – simt din nou – sunt cele mai neplăcute lucruri în război.

Printre ultimele două case, priveliștea se deschide larg, peste plaiul verde abia înclinat, tivit sus de pădure, jos de tarlaua de porumb. Și o uluitoare surpriză. Plutonul meu e în lanț de trăgători, acolo la marginea satului, la interval aproape reglementar, și trage furios. Din când în când, câte unul scoate câte un măr din buzunar și mușcă lacom. Coloanele inamice s-au risipit și ele în trăgători la marginea porumbului. Își fac

șanțuri. Au de gând să se statornicească acolo, se vede. De aceea ne-a și luat în primire, iar fără ispravă, artileria lor rară, greoaie.

Opresc focurile, trimit o patrulă înainte și ne punem toți pe fumat, cu fața la cer. Acum e liniște și fac politică tihnit, cu un român strașnic, de vreo cincizeci-șaizeci de ani, cu mustața puternică și încă neagră, care și-a târât pieptul și umerii lați până la mine, ca să afle rosturile din țară. Peste dealurile îndepărtate și împădurite, pline de taină, peste dealurile „dușmane”, coboară soarele, turnând o trombă de aur lichid din albastrul cerului peste verzele de pășune al culmilor. Subțiat și treptat se întunecă. Rând pe rând, oamenii mei se coboară la fântâna din sat, la locul de adunare. Când suntem toți, netulburați de nimeni, pornim la drum înapoi acasă. În capul satului întâlnesc o fată, de-a dreptul elegantă, într-o rochie vișinie de vară. Alături de ea, un soldat. Recunosc pe fata sasului și simt o adevărată bucurie. Salut și mă apropiu încruntat de soldat.

— De unde vii?

Stăpân pe el, în poziție militărească, răspunde vorbind rar:

— Să trăiți, domnule sublocotenent! Am dus pe domnișoara la brigadă, în urma unui denunț că ar ști unde sunt ascunse armele.

— Ei și?

— Acolo n-au găsit-o vinovată și i-au dat drumul.

— Atâta tot?

— Da, să trăiți, domnule sublocotenent!

Întreb pe fată, în nemțește, dacă are să se plângă de ceva și-mi răspunde că nu, zâmbind.

M-am descruntat și eu, dar nedumerirea nu-mi scade. Mă întorc iar către soldat.

— Dar cu tine, ce-i?

— Eu păzesc satul.

— Cum păzești satul? Cine ți-a dat sarcina asta?

— Domnul sublocotenent Florescu.

— Din ce regiment ești?

— XR.

— Bine, dar regimentul XR a plecat.

E nedumerit și cu totul surprins.

— Cum se poate? Eu n-am primit ordin de retragere.

Seara povestesc entuziasmat, la popotă, această întâmplare. Impresia este deosebită. Dar deodată, când comandantul încruntă enervat privirea,

zgomotul de pahare și de furculițe se oprește, ca și gălăgia punctelor de exclamare.

— Domnule sublocotenent Gheorghidiu, eu te-am trimis pentru că te știam băiat inteligent.

Și pe urmă, cu un dispreț uscat:

— Se poate, domnule, să nu vezi că era un spion?

Tăcerea devine apăsătoare. Comandantul are dreptate. Toți se privesc aproape adânc neliniștiți.

— Pleacă imediat și adu-l aci.

Nu m-am dus eu. Am trimis o patrulă, care l-a adus. Și l-a bătut patrula pe drum, l-a bătut sergentul de zi, i-a tras vreo două și comandantul.

Peste o săptămână, când regimentele erau din nou întrunite în brigadă, în vederea unei bătălii, m-a oprit un caporal, pe uliță.

— Vedeți, domnule sublocotenent? ziceați că sunt spion. La brigadă, m-a făcut caporal.

O recunoaștere făcută de aghiotantul batalionului în același timp cu cea făcută de mine la Stena confirmă că și celălalt sat vecin e puternic ocupat. Asta e spre bucuria recunoașterilor de cavalerie trimise de divizie, care nu au curajul să treacă de linia noastră de avanposturi (iar când ajung până la noi, aci, li se pare că s-au aventurat) și care acum au ce raporta la divizie. În zilele următoare reluăm plimbările și discuțiile.

Popescu și ceilalți camarazi au devenit gânditori.

Ne atrage luarea-aminte un grup care se ceartă și ne apropiem. Doi soldați întind de un sas bătrân, negricios, cu fața uscată și mustăți stufoase. Vor să-l aducă la regiment.

La întrebarea comandantului mitralierelor, căci sunt oamenii lui, ei ne lămuresc că sasul a vrut să împuște pe un român, care e, dealtfel, și el de față.

În românește, sasul își apără dreptul, hotărât.

— A vrut să-mi fure mașina de cusut, domnule ofițer, uite, de-abia i-am smuls-o.

Mașina e, într-adevăr, corp delict, între ei.

— A scos revolverul să mă împuște, domnule comandant.

Sasul lămurește că numai așa i-a lăsat mașina pe care voia să i-o ia.

Judecata ofițerului e scurtă.

— De ce porți revolver, de ce n-ai predat revolverul? Duceți-l la divizie.

Cineva remarcă, în treacăt, că nu s-a dat ordin să se strângă armele și discuția veche e reluată pasionat, căci Popescu pare obsedat.

— Nu poate să fie dragă, totuna. Să compari, să zicem, bătălia de la Verdun, cu lupta de la Olt, a noastră?

Orișan e furios, dar cum niciodată nu ridică tonul, îi e aprinsă numai privirea.

— Dragă, sigur că pentru istorie, sau pentru străinătate, sau pentru gazetele și lumea de-acasă, nu se poate compara ce-a fost la Olt cu Verdunul...

Reiau și eu antrenat:

— Sigur... absolut... Nici chiar pentru noi, batalionul trei, care am intervenit în urmă și am avut numai cinci-șase oameni pierdere. Dar pentru compania a doua, care a fost surprinsă de mitralieră în apă și înjumătățită din câteva pârâituri, cred că lupta a fost ca pentru orice companie angajată la Verdun. Închipuiește-ți răniții, luptând cu valurile toată noaptea. O patrulă care luptă cu o forță superioară și e bombardată precis cu un singur tun luptă tot atât de greu ca pe Somme...

Întăresc cu amintiri din descrieri.

— Dealtminteri, am citit că grozăvia luptelor de acolo stă în faptul că doi-trei oameni, izolați într-o groapă de obuz, trebuie să lupte neștiuți de nimeni câte-o noapte întreagă. Exact cum luptă unele patrulare de-ale noastre.

Păreau că s-au convins, dar iar reiau, aproape indignați că au fost pe cale să admită o absurditate.

— Fugi, dragă, se compară riscurile pe care le ai într-o bătălie mare, cu o bătălie ca aceea de la Bran?

Un soldat ne cheamă la popotă, dar discuția continuă și acolo. Popescu ne denunță căpitanului, care s-a așezat la masă, că susținem o absurditate. Orișan reia energic.

Popescu găsește că războiul nu e prea grozav. Sunt de-o părere cu el. Viziunea de sânge și foc, mii de cadavre culcate în grămezi, ca lemnele în depozit, încâlcite lupte corp la corp, ape înroșite, nu le-am întâlnit până acum.

— Desigur că vor veni. Războiul ăsta a cunoscut ceea ce se numește retragere strategică. Am impresia că ei s-au ferit de orice luptă serioasă, că n-au angajat cu noi decât ariergarda, câteva regimente acolo.

— Nici n-au mai multe... S-a sfârșit cu războiul, ascultă-mă pe mine, stăruie din nou Popescu.

Nu știu de unde vine impresia de plimbare duminicală, poate unde nu suntem în avanposturi, poate unde ne așteaptă o masă bună, cu vin bun.

Orișan, cu mâinile la spate și fața lungă de englez, intervine cu bun-simț:

— Eu nu vă înțeleg. De ce dați importanță unei lupte, numai după proporțiile ei? Înțeleg să facă asta cei de-acasă, dar s-o facem noi?...

Popescu e nedumerit.

— Nu înțeleg unde vrei să ajungi...

— Ascultă, Popescule, ce deosebire e pentru noi că murim într-o luptă cu mii de obuze și cu mii de mii de cadavre, sau nimeriți când stăm la masă de un singur obuz?

— Ei, cum o să fie totuna?

Intervin și eu, surprins de justetea observației:

— Sigur!... pentru soldatul din prima linie nu există „luptă uriașă” sau „luptă neînsemnată”.

Mai intervin și alți camarazi, care sunt pasionați de aparența paradoxală a afirmației.

— Pentru cei din țară, bineînțeles că nu e același lucru, dar pentru noi e altceva, reia Orișan.

— Ei, asta-i!

— Nu mai încape îndoială... Ascultă-mă, să-ți dau un exemplu. Când noi citeam în gazetă despre „accidentul” din gara cutare, că un frânar a fost omorât, iar altuia i s-au retezat picioarele, abia de ne aruncam ochii pe cele câteva rânduri care relatau întâmplarea. Dar când citeam pe o pagină întreagă „catastrofa de cale ferată de la Câmpurile”, atunci eram îngroziți, citeam fără oprire detalii senzaționale.

Și Orișan reia argumentarea mai cu pasiune:

— Pentru frânarul mort și pentru cel cu picioarele retezate e totuna, dacă alături de ei au mai murit atâtea zeci. Ei aceleași senzații le-au încercat. Și dacă ar fi fost sfârșitul lumii, cu planetele ciocnite, același lucru ar fi fost pentru ei.

— Domnule căpitan, e, sau nu, totuna pentru cel angajat într-o bătălie, dacă e vorba de o luptă cu efective mari ca la Verdun, sau de o luptă cu efective mici?

— Cum o să fie totuna? Și căpitanul desface carnea de pe piciorul de pui din ciulama. Cum o să fie, băiete, totuna? Riscurile sunt cu mult mai mari.

— Orișan, lasă-mă pe mine... că am să lămuresc eu chestiunea... Domnule căpitan, de ce găsiți că riscurile sunt mai mari?

— Pentru că acolo au murit o sută de mii de oameni, și la Bran o sută sau două.

— Ei și?

— Cum „ei și”?

E o gălăgie de protestare, amestecată viu cu cererile de vin, de tacâmuri.

— Da, uite, am să vă explic eu ce înseamnă risc. Lasă-mă puțin, Orișan. Când un american merge la bal, el nu riscă nimic, sau aproape, nu-i așa?

— Mmda...

— Dacă se ceartă cu alt american și se provoacă la duel: „Cel ce va scoate semnul negru, să se împuște până a doua zi”, atunci, nu-i așa? riscă 50 la sută să fie mort până a doua zi. E sau nu e?

— Mmda... asta e.

— Când a nimerit semnul negru, în cazul când e om de onoare, el are, nu-i așa, un risc de sută la sută? La fel cu noi.

— Adică? Lasă-l, domnule, în pace... adică?

— Divizia hotărăște să cucerească un sat cu o companie, și așez pe masă cu un gest secundar furculița, cuțitul, solnița, ca și când aș vrea ca ordinea aceasta să-mi pregătească pe cea din gând.

— Ei da...

— Riscul nostru, al companiei a noua, e de doi la sută, având în vedere că divizia are patruzeci și opt de companii... și, pasionat, gonesc pe soldatul care-mi aduce friptura. Când se decide că brigada noastră va da acea companie, riscul devine de patru la sută. Dacă se hotărăște că XX va da compania, iată-ne ajunși la opt la sută, căci regimentul are douăsprezece companii. Când, în sfârșit, se decide că batalionul trei să dea compania, riscul e de douăzeci și cinci la sută și când s-a dat ordin companiei a noua să ocupe satul, se poate spune că a câștigat lotul cel mare.

— Atunci cam are dreptate, hotărăște căpitanul. Vasile, dă vin. Iar, către ordonanțe: Nu vă mai certați acolo... Ia uite-i, domnule, că se iau la bătaie... Căci ordonanțele se ceartă cu popotarul pentru ofițerii lor.

Popescu și ai lui protestează din nou. Iar locotenentul Redelea e de părerea lor:

— Dar nefiind o bătălie mare, înseamnă că divizia nu angajează decât o mică parte din efectiv. Deci riscurile sunt mai mici.

— Sigur – întărește altul – dovadă că batalionul nostru n-a fost angajat în târg la Bran; la Olt, de asemenea, a fost rezervă.

Se pornește iar o larmă cu clinchet de veselie și strigăte.

E, într-adevăr, o masă veselă, zgomotoasă, la care participă cei opt-nouă inși care nu sunt în avantposturi. Și totuși e în această veselie cu mâncăruri bune ceva uscat, o lipsă de consecințe, ca un lux de eunuc.

Protestez și eu.

— A, să ne înțelegem. Eu vorbesc numai de batalionul angajat și anume de fronturile străine, unde trupele se schimbă foarte des, căci au rezerve. Dealtminteri, observ un lucru... Că de la intrarea în acțiune suntem încontinuu în linie înaintată. E, sau nu e?

Câțiva convin.

— Și pe urmă e altceva, intervine Orișan din nou. Faptul că n-am avut pierderi înseamnă numai un singur lucru. Că am atacat atât de repede, că nu am dat timp inamicului să reziste. Cred că XX a avut pierderi, pentru că a luptat sfios. Să fi luptat noi așa la Măgura Branului, pierdeam jumătate din batalion. Dar la Tohanul-Vechi? Și chiar la Olt. A intervenit rezerva atât de repede, că ungurii, care porniseră la contraatac, s-au oprit și au luat-o la fugă.

E o nouă bucurie de izbândă, căci ei cred că l-au prins în flagrant delict de logică.

— A... a... păi vezi? Tu cu Gheorghidiu susțineți că n-am întâlnit încă lupte mari, lupte adevărate. Dacă admiți că n-au fost lupte mari, numai din cauză că noi am atacat repede, te contrazici, că altă dată afirmai că n-au fost lupte pentru că n-a vrut inamicul.

— Stai, domnule, că iar deviem. Lasă-mă, Orișan... Noi nu am susținut decât un singur lucru. Că pentru cel care ia parte efectiv la o luptă mică nu e de nici o importanță dacă moare la Verdun sau într-o încăierare de patrulă.

Eu susțin că noi, care suntem în avangardă și vom mai lupta neîntrerupt, Dumnezeu știe cât de aci înainte, suntem în război pur și simplu. Pentru țară, pentru cei ce se plimbă acum la București pe stradă și așteaptă, după cafea, comunicate; pentru armata română întreagă, sigur că e totul altceva. Dealtfel, eu cred că vor veni lupte mari, în care se vor angaja toate unitățile.

Noi putem fi atacați diseară, în noapte... poate în cinci minute se pornesc focurile. Verdunul nostru e ca și început.

— Bine, dar acasă nu va face nici o impresie?

— Cred și eu. Sub unghiul speciei nu ești interesant decât dacă ești ucis cu alți zece mii o dată. Dacă un scriitor va descrie numai lupte de patrulă, cred și eu că nu i se va vinde cartea.

Popescu se întoarce ușor spre dreapta, ca și când s-ar feri de ceva nevăzut și pe urmă ridică umărul.

— Dacă-i prost! N-are decât să puie stânjeni de cadavre, uragane de obuze, râuri de sânge. Ceva așa... să facă o senzație nebună...

Și nu terminăm bine masa, că iar se aud focuri.

De data asta e ceva mai serios. Împotriva noastră, dinspre satul vecin, pe ambele povârnișuri (cu pădure mică și pășune) ale văii, în fundul căreia e șoseaua albă, înaintează un lanț puternic de trăgători, din care nu vedem însă decât grupuri care fac salturi înainte și se culcă repede. O baterie de artilerie de 75, bate puternic marginea satului unde e popota, pe care o părăsim în fugă.

Batalionul întreg e cu trei companii îngrămădite cam sub deal, gata să ne desfășurăm. „Brigada lui Corabu” e departe, pe stânga, într-o pădure. Avangardurile noastre s-au retras trăgând focuri.

Obuzele nu-mi fac prea multă impresie, deși sunt foarte nervos. Sunt destul de puțin numeroase. Căpitanul are un cap de om necăjit, care nu știe ce are să facă, așa ca mine ieri. Probabil că vom pune baioneta și vom năvăli ca la Bran. Un obuz nu explodează. Din fanfaronadă, le declar camarazilor săcâiți că artileria ungurească e inofensivă și iau în brațe obuzul, ca să le arăt că are pulbere proastă. Toată lumea strigă speriată la mine:

— Astâmpără-te, Gheorghidiule... ai înnebunit...?

Căpitanul se încruntă mânios, ridică poruncitor mâna.

— Lasă, domnule, proiectilul jos.

Din fanfaronadă mereu, înmănușat, vin cu el în brațe, cum aș duce un copil înfășat spre grupul lor. Sunt furioși, se dau în lături și răcnesc la mine:

— Fugi de-aci...! Domnule căpitan... a înnebunit.

Cu o mutră ipocrită, de fată șireată:

— Dar nu e nici un pericol... Absolut nici un pericol.

— Lasă-l jos, domnule, îmi strigă răspândiți.

Îl arunc jos, cum ai arunca, după ce ai privit-o, o sfeclă... și îngheț și azi de nebunia mea, căci aruncat jos, izbindu-se, proiectilul putea face explozie.

Când mă întorc la camarazii mei înțeleg toată nedelicatețea gestului meu. Știu bine că sunt un grup de oameni care și-au făcut mai mult decât datoria și, acum când scriu, știu că în afară de două-trei excepții, au fost poate cei mai de ispravă ofițeri ai războiului românesc. Dar o expunere

copilărească și inutilă le repugna, iar gestul meu nedelicat, subliniind o astfel de rezervă, din substraturi abia bănuite, era de o indiscreție penibilă.

Peste vreun ceas, lanțul de trăgători inamic părea încremenit în loc și asta mă neliniștea mai mult, ca o clipă de suspensie care-ți permite să asculți, în golul înaltului, ecouri și amenințări...

— Înconjoară satul și ne taie retragerea! izbucnește hotărât căpitanul. Pas alergător, prin sat, sus pe deal, să ocupăm culmea și cetatea, înaintea lor.

Trecem deci în goană prin târg. Sașii și săsoaicele cred că ne retragem și au apărut (de unde atât de mulți?) la porți și la ferestre, amenințându-ne. E și săsoaica mea, cu bucle rumene și sâni mari, care ne huiduiește cu ură. Un soldat dă, din fugă, un picior în burta unui moșneag, care, repezindu-se la noi, ca un câine la trăsură, amenința și înjura.

Sus pe deal am impresia că sunt despărțit de toată lumea.

Căpitanul Floroiu, nervos dar hotărât, aleargă pe dinaintea rândului de oameni așezați cu baioneta la armă, cu fața la pădurea din dreapta și așteaptă în marginea tarlalei de porumb pipernicit.

E ziua-n-amiază mare, e soare de început de toamnă, cald și bogat în reflexe tari, și totuși atât de întins aștept, încât aproape am halucinații. Mi se pare că inamicul a și apărut, la zece pași după trunchiurile rare și groase de copaci, care s-au însuflețit și-au devenit dușmane. Dar nu vine nimeni. După un timp, încep să fiu neliniștit, căci nu mai putem aștepta cu atâta încordare, cum nu poți sta prea mult cu brațul întins. Mai ales că nu am nici o vedere. Iau doi oameni și mă duc, pe brânci mai mult, departe, înaintea companiei, spre stânga, paralel cu pădurea, ca să am din nou vedere, de sus acum, asupra văii unde eram adineauri. Merg prin prombul rar, mărunț, scorjit, las la vreo sută de metri în stânga cetatea, care e un binecuvântat paratrăsnet pentru noi, căci, semeață, atrage, deși neocupată, tot bombardamentul asupra ei. Cam la două sute de metri dau de un soldat deal nostru, care, cu arma culcată lângă el, scrutează rotunjimile de deal, cercetează valea și pădurea de dincolo, privind intens de parcă ar avea binoclu.

— Niculae Zamfir, ce e cu tine?

Am venit în observație, domnule sublocotenent... Vreau să văd ce-i la ei...

Așadar, și la soldați, nu numai la mine și la Orișan, această neputință de a îndura necunoscutul, nevoia mortală de a ști ce se petrece înainte. Cred că

acest sentiment era mai curând un derivat al fricii.

Socot că, într-un anumit sens, de frică țineam să fim atât de înainte, căci, din cauza imaginației prea libere, teama de necunoscut era de neîndurat. Dar negreșit, asta numai la cei hotărâți să nu dea, în nici un caz, înapoi.

Lupta a început la stânga, violent, cu aceleași plesnituri care biciuiesc viu cerul. Cei dinspre Stena au împins înapoi compania Corabu, vor să intre în Cohalm. Dar „brigada” s-a oprit chiar în margine, unde s-a întâlnit cu Orișan, care a rămas de capul lui acolo și acum au deschis împreună un foc aprig, care zădărnicește orice încercare de a intra în oraș.

Între timp o baterie a noastră trage și ea, spre bucuria soldaților, și am din nou, și pentru ultima oară, spectacolul uluitoarei precizii a artileriei românești, sau mai curând al întâmplării. Ca și la Olt, ca și la Bran, chiar primul obuz face să se împrăstie departe, la doi kilometri de noi, un grup enorm, pe care nici nu-l bănuiam, pe ai cărui soldați, ca pe niște gândaci cenușii, îi vezi numai când, speriați, aleargă în toate părțile.

Pornim pe înserate la un contraatac inutil, căci, neizbutind să intre în oraș, inamicul s-a retras. Se hotărăște, de teama unei reveniri în timpul nopții, revenire pe care mulți o cred foarte probabilă, să se împingă un post înaintat, departe în pădure, până aproape de ei. Se decide, de asemeni, ca postul să fie format de plutonul meu.

Obiectez cu voce palidă că îmi sunt oamenii obosiți și încă alte vreo două motive, care nu sunt luate în seamă.

— Lasă că azi „făceai figuri cu obuzul”, îmi spune, cu o ironie rece, căpitanul meu micuț și simt că expresia mă încondeiază puțin ridicul, în surâsurile tuturor.

Mai târziu, un sergent, care face legătura la batalion, mă lămurește de ce am fost indicat eu. Căpitanul a spus-o anume:

— Trebuie un post sigur, să nu fim surprinși la noapte... la doi kilometri înainte, dacă se poate... Trimitem pe Gheorghidiu, că ăla execută întotdeauna ordinele întocmai...

Mi se explică, acum cu prietenie revenită, că patrule de-ale companiei vor face toată noaptea legătura cu mine.

Trec o râpă adâncă, unde știu că se vor opri la noapte toate patrulele menite să mă caute și, după vreun ceas de bâjbăit în tăcere, printre copaci și tufișuri, mă opresc într-o poiană. Luna n-a răsarit încă și socot în noaptea asta totul dușmănos. Privesc bănuitor, fără să văd nimic, întunericul,

pădurea toată, nesfârșirea până la capătul lumii. Îmi simt inima ca un mic cheag.

Parcă aş fi coborât cu oamenii mei, cu un ascensor, într-o mină blestemată și cu forma abia ghicită în noapte.

Nu doarme nimeni. Oamenii au format un careu cu baionetele la armă, alăturați și atenți ca niște vânători în așteptare. Suntem toți numai urechi, căci acesta e singurul mijloc de a fi de folos celor din urmă. Trimit încă un post de ascultare, de patru oameni, spre dreapta înspre șosea, ca să supravegheze și acolo necunoscutul negru.

M-am trântit pe iarbă și încep să tremur. Îmi aduc aminte că sunt, tot ca la 14 august, în bluză ușoară, pantaloni de raitcort de vară, rari ca o pânză de casă și ghetе subțiri de șevro. Multă vreme senzația de teamă și cea de frig se cumpănesc înseilat; pe urmă, odată cu răsăritul lunii, cea de frig devine pătrunzătoare. Nu mai pot sta locului și vreau să fac doi-trei pași în cuprinsul poienii, dar Niculae Zamfir îmi atrage luarea-aminte că nu se mai poate asculta. Mă opresc din nou și mă trântesc pe iarbă. Bluza croită strâns pe talie îmi ține încă puțin de cald, moletierele, de asemeni. Dar în mușchii de deasupra genunchilor mi s-au înfipt parcă gheare de gheață. Îmi trântesc pumni, care o clipă, ca la rănilе umflate, îmi dau o asemuire de ușurare, dar pe urmă simt iar colți reci înfipti în coapsă. Mai târziu încep să mă doară și brațele. Lungit pe spate, îmi mișc membrele încet ca un gândac în agonie. Parcă e o clipă de amorțeală, dar după aceea, gheara de gheață se înfige din nou, ascuțit, în mușchii care tremură, așa, singuri. Nu mă mai pot gândi la nimic. Las totul în grija oamenilor și, ca un bolnav, îmi lipesc palmele de mușchii dureroși. Pe urmă, nu mai pot, mă scol și încep să umblu puțin zănatic.

— Mă băieți, aveți vreo manta cu voi?

Îmi dau, după o înceată consultare, răspunsul că toate sunt de azimineață în cantonament. Ei, în schimb, au vestoane și pantaloni de stofă groasă.

E noapte târziu, dar cât va mai fi până mâine dimineață? O veșnicie. Umblu fără să pot îndoi picioarele, căci pulpele au ceva zgrunțuros și zdruncinat în ele.

De la un timp nici mersul nu mai ajută nimic, mă trântesc iar jos. Acum încep să simt și un soi de gol sub stomac. Parcă pielea mi se întinde pe oase, de le simt contururile. Înțepenesc.

E peste puterile mele atâta suferință. Era atât de cald azi! Încerc să fixez ziua după calendar, dar cine a mai ținut socoteală de zile, când pentru noi, care trăim după calendarul veșniciei, n-aveau nici o importanță. Găsesc totuși că e cu puțință să fie militărește 12/25 septembrie.

Pentru o zonă de platouri și munte, aci în Ardeal, nopțile astea înghețate trebuie să fie obișnuite. Mă întorc de prisos, când pe o parte, când pe alta, și încleștez dinții. Nici mănușile nu-mi mai țin nimic. O durere nouă se adaugă, un fel de umilință, pe care numai eu o știu în noaptea asta: îmi curg lacrimile șiroaie, fără să le pot stăpâni, parcă sporind, la fiecare efort pe care o fac de a le opri. De n-ar vedea, de n-ar ghici oamenii.

Privesc istovit de groază întunericul, compar cu luare-aminte umbrele copacilor, să văd dacă sunt semne că se apropie zorile, dar nimic. Simt că până mâine voi înnebuni de frig...

De la o vreme, se pare că oamenii au ghicit drama de lângă ei.

— Domnule sublocotenent, sunteți bolnav.

După ce îi lămuresc că nu mai pot îndura frigul, îi simt abătuți că nu pot să mă ajute. Groaza că voi înnebuni de frig mă descompune.

Într-un târziu, când simt că trec prin mine cuțite, mi se pare mântuitoare propunerea sergentului Voicu. Mă lungesc jos, întins, și doi oameni se culcă peste mine. Era și timpul. Mi se încleștaseră fălcile, de nu mai puteam vorbi aproape. Oamenii sunt calzi ca niște perne grele și totuși îmi pare că sunt prea ușori. Acum, când coapsele se încălzesc de coastele lor, îmi simt umerii, simt cureaua care îmi strânge mijlocul, simt pretutindeni atingerea stofei, de pielea iritată. Mi-e tot corpul încleștat. Noaptea asta nu se va mai sfârși niciodată, eu în nici un caz nu mi-o mai pot închipui sfârșită. Când îmi dau seama că mi-e atenția înghețată, împăiată parcă, de nu pot gândi la nimic, și când știu că timpul, ca să treacă, fie doar câteva minute are nevoie de gândire și absență de la realitate, înțeleg că niciodată nu voi ajunge la încenușarea zorilor.

De dinapoi, după cum era de prevăzut, n-a venit toată noaptea nici o patrulă. Dușmanul n-a dat însă nici un semn de viață, iar când această noapte, de febră rece, totuși trecu, poiana și pădurea înfățișară un aspect nou. A căzut o brumă groasă, ca o pătură lată de zahăr alburiu, peste tot. Zâmbesc ca un bolnav după delir și oamenii îmi privesc buzele arse, fața trasă, și zâmbesc și ei.

— Grozavă noapte, dom sublocotenent.

Sunt mirat, căci n-au dat nici un semn despre asta până acum.

— Și vouă v-a fost frig?

— Vai de păcatele noastre, îmi răspunde unul și ceilalți clatină cu amărăciune din cap.

La vreun ceas după răsăritul soarelui, o patrulă vine cu ordinul să ridicăm postul, și încă peste o jumătate de oră, batalionul schimbat, e în marș spre Bogata, la cartierul diviziei. Trecem Oltul pe un pod de vase și privesc cu ochi mari lunca largă, cu răchiți strâmbe și tufișuri. De la moartea colonelului, Oltul are pentru mine un aer funebru. Imaginez mereu în lunca lui cu prundiș și răchită atacuri, tranșee care rezistă, fierberea de moarte a nopții.

E o mișcare de cartier în satul în care intrăm în coloană.

Trupe, căruțe, militari care umblă forfota, în vreme ce alții se plimbă liniștiți ca și când mișcarea nu-i privește. E parcă un fel de Calea Victoriei militară.

Luăm masa la popota diviziei, după ce au plecat mărimile, într-o sală mare de școală. E mâncare de birt mic, dar destul de bună. În timpul fripturii se aude de afară, prin fereastra deschisă, un acord de trei plesnituri slabe, ca trei păcănituri de castagneta. Tresărim toți, căci, desprinse de voința noastră, trupurile au încremeniri sperioase, nejudecate, la orice zgomot care amintește de luptă. Un locotenent de la cartier ne lămurește rostul focurilor aci, continuându-și masa:

— Nu-i nimic... L-au împușcat pe sasu ăla pe care l-a trimis voi ieri.

Tresărirea a trecut ca o undă, dar gândim acum și parcă scade ceva în atmosferă, mâinile s-au muiat pe furculițe și ochii ni se întâlnesc în aceeași plutire vagă, de vedere desprinsă. Orișan dă farfuria de dinainte la o parte, Popescu își prinde capul în mâini, și căpitanul, mic și feminin, caută stânjenit un subiect de vorbă.

Maiorul, deși știe, întreabă cu dispreț acru cine l-a trimis pe sas la divizie, și întoarce apoi capul.

Fie din cauza frigului de azi-noapte, fie din altă cauză, sunt bolnav de intestine. Trei zile și trei nopți o duc într-o continuă neliniște. O sete de moarte și o adevărată incontinență a stomacului. Sunt supt ca un cadavru și demoralizat ca un paralytic. Dureri n-am, acute, însă doctorul, care mă vede de trei ori pe zi, e hotărât să mă trimită în țară la spital. Îi e frică de febră tifoidă. Dar gândul ăsta mă îngrozește. Să mă duc bolnav de stomac în țară? Să plec de pe front din cauză că am „scaune” dese?

— Domnule, înțelege, vrei să te duci în țară?

— Vreau, domnule doctor, vreau... dar din cauza stomacului?

Mi se pare că ar fi ceva, așa, mortal ridicul, ca un general care ar purta umbrelă, ca armata de eroi din Țiganiada, care cer lui Țepeș soldați să-i apere de hoți.

— Domnule, te întreb încă o dată... Vrei să te duci în țară?... Nu vezi ce prăpădit și jigărit ești?... Vrei, sau nu vrei?

— Vreau... dar nu vreau să știe lumea acolo... că din cauza stomacului... mi-am părăsit camarazii.

— Dar vrei să știe că ai plecat să faci brânză mare și ai murit ca un erou... de stomac?

Știu că trupul ăsta, supus ca un sclav, nu mă trădează, dacă vreau. Dealtminteri, ce-ar zice Corabu, Orișan, Popescu și ceilalți când m-ar ști plecat de pe front, din cauza stomacului?

Băieții vin să mă vadă toți și aflu că, spre uimirea tuturor, cartierul a numit un nou comandant al regimentului în locul maiorului Dimiu, care gira comanda de la moartea colonelului. E tot un maior – se zice valoros – dar toți erau obișnuiți cu Dimiu, care se dovedise capabil și bun camarad.

Dumitru îmi pune pietre calde pe burtă, bea cinci coniacuri, mă învelesc până peste cap și a patra zi, când aflu că regimentul e plecat, mă urc într-un furgon de bagaje și, fără să mai spun o vorbă doctorului, sunt plecat și eu.

Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu

Ordin să mărșăluim, cu cea mai mare iuțeală, neobosit, spre Sibiu, respingând orice forțe inamice vom întâlni în cale. Știam că, paralel cu divizia noastră, merg alte două, una la dreapta, alta la stânga. Pesemne că la Sibiu s-a întâmplat ceva...

Nu întâlnim în patru zile decât o perdea de husari, care face mereu, luptând admirabil, împingeri de recunoaștere ofensivă. Ne țin însă prea mult în loc, după opinia lui Orișan, care găsește că ne oprim în mod nepermis de mult o întreagă divizie de infanterie, în lupte fără importanță.

Ceilalți ripostează că avem în față trupe numeroase. Cert pare numai că inamicul n-are cu el decât o baterie, deci și forțele de infanterie trebuie să fie minime. În orice caz, desfășurarea noastră, batalioane întregi pentru simple escadroane, dovedește că avem un mediocru serviciu de recunoaștere.

Și mai dovedește incapacitatea conducerii noastre militare, care ignorează un principiu esențial al războiului: niciodată nu trebuie să desfășori, în câmpul tactic, mai multe trupe decât inamicul. Sub nici un cuvânt. Care, și el, nu e decât o consecință a principiului fundamental: câștigă războiul armata care a angajat mai puține din forțele ei în bătălie. De aceea marii cuceritori: romanii, mongolii, Napoleon et C. nu au biruit decât atâta timp cât au fost inferiori ca număr. Adevăr foarte explicabil pentru cine cunoaște cu adevărat psihologia războiului.

În șanțul cu buruieni al șoselei, așteptăm ca batalionul din față să-și deschidă drum.

— Ei, înaintăm? ne întreabă surâzând căpitanul Floroiu, pe noi, cei doi „pesimiști” ai regimentului.

Orișan e indignat, dar, cu gesturile lui potolite de englez cu fruntea cheală și surâsul condescendent, nu se prea trădează. E mai pasionat ca un ofițer activ.

— Asta e înaintare? Nu vedeți că e câmpul plin de batalioane românești, ca la manevre? Fără legătură... fără conducere. N-ați văzut că ieri artileria noastră a tras în propriile trupe și n-a fost nici un mijloc să i se comunice lungimea tirului?

Intervin, întrerupându-l, ca să întăresc cele spuse de el.

— Și pe urmă, e posibil oare să nu fim deloc informați despre cele ce se petrec înaintea noastră, despre efectivul, oricât de aproximativ, al trupelor

inamice cu care luptăm? Dealtfel, nici nu știm sigur unde ne găsim. Regimentul nostru și cel de artilerie n-au decât un petic de hartă împreună, și e ceartă, pentru că artileriștii vor s-o păstreze pentru regularea tirului.

Un camarad e sigur că luptăm cu „divizia de la Sighișoara”.

Trece un automobil cu fanion albastru, cu doi ofițeri răsturnați pe perne. Ah, dacă generalul ar fi inteligent și dacă ar fi trimis automobilul acesta să ia pe Orișan la masă, o dată sau de două ori – cum am auzit că se face în armatele străine – câte lucruri ar fi azi poate altfel!

În ultima seară, pe când ne tălăzuim încolonați pe șosea (pentru un marș de noapte) auzim în fața noastră, în întuneric, nu știm unde, o răpăială scurtă și violentă. Coloana se oprește în loc și călăreți alarmați încep să ducă și să aducă ordine.

— Regimentul XX... unde e comanda brigăzii?

Se repetă, transmis:

— Comanda brigăzii? Comanda brigăzii?

— Aici, comanda brigăzii.

— Domnul general Y? domnul general Y?

Nimeni nu vede, în întunericul înfundat, pe cel care întreabă și fraza e luată și trecută ca o foaie, fără să i se mai știe locul de început.

— Aici domnul general Y... aici domnul general Y...

Gândul morții, cu tot necunoscutul, mi se pare anesteziat. Mă frământă, cu sâcâitoare grijă și neliniște, problema dormitului în frig, în zorii zilei.

Peste o jumătate de oră reluăm marșul. După vreo cinci sute de metri aflăm ce-a fost. Tunuri sunt răsturnate în șanțul șoselei, morți încurcați printre roți. Coloana merge încet și am timp să mă abat, în treacăt, și să întreb. O recunoaștere inamică, tare cam de un escadron, a așteptat ascunsă într-o pădurice, chiar lângă șosea, și a lăsat infanteria să treacă; iar când a auzit uruind artileria, a pus mitraliera să tragă.

Orișan reflectează pentru toți:

— Åsta e serviciu de patrulare pe flancuri? Dacă era un batalion inamic întreg, ce se alegea din toată divizia? Pe mine mă minunează însă că ofițerul răspunzător din frunte, cine o fi fost, nu și-a pierdut totuși capul, a putut să-și dea seama de unde vin focurile, ce puțin numeros e inamicul... a detașat, mi se spune, numai un pluton (uimitor de justă apreciere a situației) și a curățat cu el, așa în întuneric, păduricea. O astfel de faptă provoacă atâta încredere, că uiți amărăciunea gândului că nu se iau suficiente măsuri de

siguranță. Numai acelui ofițer hotărât i se datorește faptul că panica provocată în artilerie nu s-a transmis trupei întregi.

Mergem până aproape în zorii zilei. Sunt semne că a doua zi vom avea o bătălie serioasă. Batalionul nostru intră în avanposturi pe la trei dimineața, când ne oprim pe poalele unui deal. Compania va trebui să trimită un post, mult înaintat în fața diviziei. Peste o râpă adâncă și mocirloasă, dincolo, pe dealul din față. (Așa ni se spune, că întunericul ascunde un deal, în față). Dar patrula se întoarce și ne spune că plutonul, trimis sub comanda unui ofițer, s-a culcat întreg, la o sută de pași de noi, fără să execute deci ordinul. Ofițerii companiei ținem consfătuiri, dar nimeni nu se supără, căci N. e singurul ofițer laș al regimentului și, lucru surprinzător, e privit cu îngăduință, de parcă ar fi un simplu bolnav de stomac, iar el convine, cuminte, cu această considerare. În realitate, așa ca Iuda pentru destinul Bibliei, el e necesar colegilor lui, ca să le dea măsura propriei lor valori. El procură fiecăruia tihnită mulțumire sufletească de a se ști superior.

Eu singur sunt indignat, căci se hotărăște să trec pe lângă plutonul ascuns, să-l trimit la companie și apoi dincolo pe deal să constituie un post de siguranță. Și acum începe una dintre zilele cele mai grozave din viața mea, dacă nu cea mai groznică. Durabilă halucinație de foc și de trăsnete.

Zorile, din viorii, deveniseră albicioase, iar norișorii de la răsărit iluminați din dos și tiviți cu aur. Trecem râpa, cu un sentiment de voie bună pe care ni-l dădea continua înaintare, iar când urcăm povârnișul din față, întâlnim două furgoane, de bagaje, cu coviltir, părăsite în fugă de inamic. Le cercetăm surprinși și descoperim că sunt pline de bunătăți. Îmi găsesc o manta de cauciuc, pachete de ciocolată și dulcețuri, descopăr scrisori pe care le iau și ziare nemțești. Oamenii iau și ei, iubitori, cu chibzuială de sățios, două putini de brânză. Ordonanța găsește, în sfârșit, mult căutata pătură.

După un sfert de oră, urcăm până la muchia dealului. Sus, ne găsim în marginea unui platou, ușor adâncit în mijloc, ca un convenabil teren de fotbal, cu iarbă verde. În față, marginea cealaltă e ceva mai ridicată ca a noastră, la stânga hotar e peretele negru al unei păduri, la dreapta nu-i hotar lămurit, căci sunt numai creșteri și îmbinări capricioase de muchii și râpi.

Pentru că era ziuă, desfășur oamenii pe un rând, lungiți la doi pași unul de altul, pun să se desfacă putinile cu brânză, le împart, prefac una goală în scaun și, mâncând ciocolată, citesc în lumina proaspătă a dimineții Neue Freie Presse.

„Scene de groază la Turtucaia – Douăzeci și cinci de mii de prizonieri – Bucureștii amenințați – Armata noastră trece ca un tăvălug de fier – Telegrama către Mackensen – Wer kann Rumanien retten?” sunt titlurile textului de pe o pagină întreagă.

Totul e nou pentru mine. Acest podiș larg din fața mea, lumina vie a soarelui peste verdele brumat al dealurilor și văilor, bagajele acestea, pare-se ale regimentului 4 de artilerie din Hanovra, bagaje care au văzut Berlinul și alte capitale pe care eu nu le-am văzut, gazeta asta neverosimilă, care e ca un zmeu legat cu sfoară de lumea cealaltă, cu mii de kilometri dincolo de podiș, imaginea pe care mi-o fac despre cei din Bucureștii „amenințați”. Dar mai puternică decât orice, lumina înrourată și binefăcătoare a soarelui biruie. Văd totul în fața mea și nu e nimeni la marginea, ceva mai ridicată de vizavi, a podișului. Trimit un bilet lui Orișan: „Am două căruțe cu bagaje, pradă pe alese. Trimite „saci” să încărcăm. Ai două perechi de cizme de conte hanovrez, că una mi-o lași mie. Spune căpitanului că aștept ordine”.

Iar pe dosul bilețelului, după ce îi trimit un ziar, căci uitasem: „Am și alte ziare nemțești f.f. interesante. „Wer kann Rumänein retten?” un articol de maiorul Mohrat. Nu spune la nimeni de bagaje, să alegem noi ce e mai bun, pe urmă le dăm lor tot.”

Podișul din fața mea e ca o bucată de plai, atât de dulce e scobirea din mijloc și atât de frumos începe, în stânga, pădurea din iarbă. Să tot faci „1 Maiul” pe o asemenea pajiște.

După un timp, dincolo, pe dâmbul scund din față, apare un călăreț. S-a oprit ca o statuie pe un soclu. Spectacolul surprinde oamenii, care continuă să mănânce însă brânză, cu o tihnă țărănească. E, între noi și el, ca la trei-patru sute de metri. După ce se uită liniștit la noi, își îndeamnă calul și coboară vreo treizeci de pași, spre destul de înghițita noastră nedumerire. Pe urmă se întoarce și urcă la pas pe dâmb, se lasă în golul de dincolo, care duce până la Viena.

Numaidecât vin doi infanteriști. Se opresc și ei pe marginea ridicată ca o margine de tavă a plaiului verde. Se profilează pe cerul tare și gol, ca niște ciobani pe o culme. Coboară treizeci de pași, se întorc apoi, și intră și ei dincolo, în golul pe care nu-l vedem. Pe urmă apar pe deal patru, fac întocmai aceeași mișcare, coboară aceiași treizeci de pași, se întorc și se afundă înapoi, dincolo de margine.

Revin acum șaisprezece inși. Se opresc toți aliniați, se desfășoară în trăgători și pornesc spre noi.

„Sfatul” eroilor mei, care mănâncă brânză, e de părere să-i lăsăm să vină aproape, să vedem ce naiba vor. Acest sfat e foarte influent în pluton, și eu, deși nu-l întreb niciodată nimic, ratific hotărârile lui. Dar nu, iată și cei șaisprezece s-au oprit după treizeci de pași, și în loc să deschidă focul, stau și se uită la noi. Ne uităm unii la alții, cum se uită vecinii, în fața casei, unii la alții, peste drum.

Eu mă întreb însă ce dracu mai cred ei despre noi.

Chem pe Nicolae Zamfir.

— Ascultă, Zamfire, ia doi oameni și târăște-te prin pădure până spre ei într-acolo. Vezi ce mai e și asta.

E sigur că azi vom avea o bătălie mare. N-aș putea spune că mai am viziunea aceea de infern, cu mormane de cadavre și cu torente de foc, dar știu că va fi destul să deschidă cei de vizavi focul, pentru ca să cad – așa cum stăm neadăpostiți – la prima salvă. Totuși nu caut să ne adăpostim. E ceva de sport în încăpățânarea de a rămâne.

Caporalul s-a întors cu urechi lungi:

— Domnule sublocotenent, nu știu, dar mie mi se pare că pun tunuri în bătaie. S-aude uruit de chesoane.

Între timp, cei șaisprezece oameni, după ce au mers cu spatele la noi, au ajuns iar pe muchie și, la o comandă, neauzită de noi, se opresc, se strâng unii lângă alții aliniați, fac stânga-mprejur, apoi se încolonează ca la un marș de defilare. Un superior lovește în ei, din când în când, cu un baston sau cu o cravașă. Probabil că vor să se socoată în curtea cazărmii.

Pe urmă, într-adevăr, acest „superior”, spre neîntrerupta noastră nedumerire, stând cu spatele la noi, primește defilarea trupei, care, de unde suntem noi, pare și mai automată cu pasul ei întins. La sfârșit, se opresc în picioare, pe dâmbul care mărginește podișul, aliniați, cu fața la noi. Pare-se că, tot la comandă apoi, în stânga și în dreapta rândului, din golul nesfârșit de dincolo (care ar putea cuprinde orice posibilități) apar sus și se aliniază, unul câte unul, alți soldați.

Pe un petic de hârtie, trimis căpitanului, cer să intervină artileria: „Să se tragă o salvă care să împiedice punerea în baterie a inamicului.”

Aștept acum, cu certitudine, începerea luptei, plin de amintirea tirului atât de precis al artileriei noastre. Pe coastele în evantai, din spatele meu,

coboară spre fundul văii compănii și batalioane cenușii. Îmi zic că se fac regroupări, probabil, în vederea atacului.

— Domnule sublocotenent, ce soldați sunt ăia, care coboară pe vâlcelușă, înspre sat?

— Ai noștri, cine să fie?

— Așa e, că bine ziceți, da de ce s-o fi ducând așa înapoi?

— Manevre, Zamfir... manevrează.

Cei din față, din marginea cealaltă a pajiștei, nu mai coboară, stau nemișcați în picioare, împlânați în muchie, ca niște uriași soldați de plumb, prinși pe aceeași lamă de cositor.

— O sută cincizeci și doi.

— O sută cincizeci și șase, o sută cincizeci și opt, o sută șizeci.

Oamenii mei îi numără, dar s-au încurcat și sunt nevoiți s-o ia de la capăt.

Orișan a venit el însuși, cu patru oameni de-ai lui, cu foi de cort. Nu glumește. A și intrat sub coviltire, să încarce bagaje. Mă gândesc, nedumerit, ce e de făcut. Cei din fața mea sporesc neconținut și mi-e cu neputință să înțeleg ce vor. Atitudinea lor îmi confirmă însă, în parte, părerea, dedusă din regulamentul serviciului în companie, care spune că avangardurile nu deschid niciodată focul, decât dacă sunt atacate. Îmi dau seama și care ar fi pericolul: aş începe înainte de oră lupta, înainte ca mișcările de manevră să fie sfârșite, aş angaja astfel trupele noastre, pe jumătate la locul lor numai.

— Câți sunt, mă Dumitre?

— Două sute șizeci, domnule sublocotenent.

Ilie Orzaru îl îndreaptă amărât și păgubos:

— De unde? Două sute cincizeci și șase... acum, uite, sunt două sute cincizeci și opt, și acum abia două sute șizeci.

Se corectează unii pe alții cei care numără.

O mitralieră, bine pusă la punct, ar face, măturând în fața ei, în câteva secunde, două sute șizeci de morți.

Suntem grupați, ca două echipe de fotbal, la distanță față-n față, dar parcă am și mai bine impresia că nu suntem decât, câteva minute înainte de descărcarea revolverelor, cele două grupuri ale unui duel, față-n față. Cu deosebirea că martori, medici, „spectatori”, toți sunt aici combatanți, că distanța e de patru sute de metri poate și, mai ales, cu deosebirea că, după primele focuri schimbate, lupta nu va fi oprită, ci abia va începe, până la

exterminare, cu intervenția artileriei și a tuturor surprizelor posibile – și mai ales cu sentimentul că și cei care vor scăpa după zece ore de luptă vor muri poate la noapte, poate mâine, poimâine, săptămâna viitoare, cine știe când. Cel puțin războaiele vechi se decideau într-o zi, în două, în trei.

Dar artileria noastră nici nu se gândește să tragă. Agentul de legătură îmi aduce un ordin scris pe un petic de hârtie: „Batalionul nostru va proteja retragerea diviziei, apoi d-ta vei asigura retragerea batalionului și după aceea te vei retrage și d-ta”.

Nu mai pricep nimic. Ce sens are această retragere? Și ce noimă are această protejare, când nici nu suntem atacați?

Am să cer un nou ordin mai lămurit, dar mai întâi vreau să știu ce am în față.

— Câți sunt, mă?

— Vreo trei sute și ceva, dar s-au oprit acum.

Soldații de plumb de pe marginea cealaltă, mai ridicată, a pajiștei, proiectați pe cerul gol din spatele lor, așteaptă țepeni, ce?

Târăsc cu privirea pe agentul de legătură pe cărăruie, jos înspre râpă, să văd dacă îmi confirmă ordinul. Batalionul, într-adevăr, se și încolonase pe drumul alb. În clipa asta am avut impresia că s-au ciocnit două locomotive, cu un zgomot de iad, și am văzut cele două căruțe crescute într-un munte de fum. Orișan trebuie să fi fost făcut praf, cu oamenii lui cu tot.

Acum salva de obuze, urlând aprig peste capetele noastre, se prăbușește în mijlocul drumului, departe, în spatele meu, în plină coloană, ridicând, ca niște brazi, pământ negru. Oamenii fug în toate părțile, ca o adunare în care a lovit trăsnetul. Spre norocul lor, la dreapta, pârâul mocirlos are un mal mai râpos, care îi poate ascunde de vedere. Se năpustesc mulți acolo. A doua salvă de trăsnete, spintecând năprasnic pe sus aerul, cade tot în drum și face alte patru morminte circulare. Nu mai zăresc decât câțiva întârziați și pe aghiotantul regimentului, care fuge călare, în galop înnebunit. Goana lui salvează batalionul, căci inamicul, care de sus îl vede alergând, s-a încăpățânat să-l vâneze și (poate crezându-l ofițer superior) trage toate salvele după el. Are totuși noroc să ajungă la timp, după un dâmb, unde îi pierde urma. Șoseaua crapă în explozii cumplite.

Nu pot să-mi dau seama de pierderi, pentru că soldații se culcă toți pe unde găsesc, când vin obuzele. După ce trombele de pământ negru și fum se risipesc îi vezi cenușii, lungiți ici și colo, fără să știi care sunt morți și care sunt numai culcați ca să se ferească de spărturi.

Agentul de legătură îmi dă, de pe malul celălalt al râpii, învârtind brațul deasupra capului, semnalul de retragere. Întârziase puțin, căci soldații de plumb au deschis focul și numaidecât, în urmă, au pornit spre noi... Focurile noastre îi fac să se culce automat. Ne retragem scurt pe muchia râpii și tragem mereu, senin, fără să știm ce ne așteaptă. E un schimb viu de răpăieli și fâsâituri, când dau și eu, agitând mâna, semnul retragerii. Acum pornesc iar spre noi. Pesemne că plecarea noastră nu mai e însă conformă planului lor, pentru că trăsnetele de obuze se prăbușesc acum în plutonul meu. Cădem cu sufletele rupte, în genunchi, ne aruncăm jos, care cum putem, apoi alergăm, coborâm speriați, împrăștiați, fără să știm câți mai suntem, mai ales acoperiți de pământ și fum cum arătam acum. E o schimbare de sus în jos, ca și când ar fi căzut tâmpla cerului și jumătate din priveliști s-ar fi răsucit ca într-un ochi bolnav, ca într-o oglindă, dintr-o dată întoarsă.

O întârziere întinsă, și pe urmă alte şuierături. Ne prăbușim odată cu ele. Nervii plesnesc, pământul și cerul se despică, sufletul a ieșit din trup ca să revină imediat, ca să vedem că am scăpat. Nu îndrăznim totuși să dezlipim obrazul de pământ.

Față de cele austriece, obuzele acestea, pe care le bănuiesc nemțești, sunt de neasemănat. Trebuie să fie de 105 sau 150, jumătate fuzante și jumătate percutante. Sunt trase prea de aproape și urechea înnebunită nu le aude vâjâitura nepământească decât aproape, odată cu prima explozie, cea fuzantă, la trei metri de pământ, după care vine scurt, dar deosebit, a doua catastrofă, care ridică în văzduh o trâmbă de humă și fum gros, ca o fântână arteziană neagră. Șuierăturile groaznice au ceva de șarpe de fier, de venire întinsă, de „direct amenințător” – atât cât ai timp să auzi din ele – căci plesnesc în detunături metalice, care sunt ca niște rupturi deasupra omenescului, răcnetul din rărunchi al întregului fier din univers.

Ca un zăvor căzut mortal, prăbușirile mă readuc la realitate, iar seninătatea cretină cu care luptasem în ultimele clipe se transformă într-o durere de cancer al pieptului.

La început caut, cu cei câțiva oameni care se țin după mine cu ochii scoși din orbite, albi de groază, vreun adăpost, cât de mic. Dar povârnișul acesta ușor, pe care coborâm după o costișă mai abruptă, deși scade neregulat, nu oferă nicăieri adâncituri mai mari decât un culcuș de câine sau muchii nisipoase, abia mai ridicate ca o pernă de căpătâi, cu smocurile lor de iarbă. Suntem așa, sub cerul vast, și pământul nu vrea să ne primească.

Trăsnete vin mereu în noi, dar flăcările nu le vedem, căci închidem cu încheștare ochii.

Cei care trimit obuzele trag cu socoteală, fără să fie neliniștiți de către artileria sau focurile noastre, iar de sus, de unde sunt, observatorii lor pot urmări efectul fiecărui obuz și deci pot modifica tirul, matematic.

Exploziile se succed organizat. Unele le aud la câțiva pași, altele în mine. Cum s-a terminat o ruptură, corpul tot, o clipă sleit, își înjumătățește răsuflarea și se încordează iar, sec, în așteptarea celeilalte explozii, ca un bolnav de tetanos. Un vâjâit scurt, pe care urechea îl prinde cu un soi de anticipație, încheștezi dinții, cu mâna îndoită deasupra capului, într-o convulsie epileptică și aștepti să fii lovit drept în moalele capului, să fii împrăștiat. Deasupra ta, întâia explozie îți sparge urechile, te năucește, a doua te acoperă de pământ. Dar prin faptul că le-ai auzit pe amândouă, nu ești mort. Animalic, oamenii se strâng unii lângă alții, iar cel de la picioarele mele are capul plin de sânge. Nu mai e nimic omenesc în noi.

— Domnule sublocotenent, ne-au prăpădit...

— E rău, Zamfire.

Oamenii se închină neîntrerupt. „Doamne, Maica Domnului, măicuță”. Fugim, căci e totuna de stai pe loc. Problema de a ști dacă te oprești lângă un smoc de iarbă, sau lângă un mușuroi de pământ, e ca de la începutul lumii. Fugim deci la întâmplare, nădăjduind ajungem la râpă. Dar acum au cu noi parcă altă socoteală, cu grijă potrivită. Dacă stăm culcați, salvele se răresc și ele, pândind; în clipa în care fugim însă, vin după noi ca pietrele, prăbușind tot, vulcanic. Îi văd pe culme, în picioare, urmărindu-ne cu sentimente de vânători, cum trăgeam noi la Bran, de sus pe Măgura. Orice încercare a noastră de a fugi îi îndârjește (sau, cine știe, numai „îi plictisește”).

Abia pot vorbi, căci mi-e paralizat gâtul de atât înghițit în sec:

— Niculae, unde sunt ceilalți oameni?

— Nu...

N-apucă să termine, răspunsul se rezolvă în năruire de munți și fum. Am sucit gâtul ca un pui bolnav, resemnat, ca pe tocător. N-a fost nici de data asta. Pământul fărâmițat, țâșnit în sus, cade acum, cu întârziere, în ploaie pe noi.

Îmi pun, înspăimântat și cu mintea umilită, mânușile.

Mă gândeam uneori la sentimentul groaznic pe care îl încearcă cei condamnați, care află numai în ultimul moment că sunt grațiați. Toată viața

lor vor trăi sub impresia acestor clipe. Dar noi, aici, care suntem condamnați cu fiecare lovitură și după fiecare, parcă, grațiați. Chiar când merg ceva mai departe, obuzele trec pe lângă tine, stârnind curent și vâjâind metalic, cum te târăște un expres când te afli aproape de linie.

Un nou salt, dar vâjâitura ne-a luat înainte, explozia e acolo unde vrem noi să ne oprim, și când sosim cădem în groapa de obuz.

Mă trântesc jos, cu oamenii care se țin după mine. Parcă aş suporta totul, dar zgomotul nu. Exploziile, ca prăbușiri de locomotive înroșite una într-alta, îmi înfig, cu lovituri de baros, cuie în timpane și cuțite în măduva spinării.

S-aud focuri de armă, au început să ne urmărească de aproape.

Știu că nu mai pot face nimic.

— Vin după noi, domnule sublocotenent, geme un om, sfârșit, ca un bolnav de tifos.

E un fel de nepăsare parcă, mai curând un soi de nesimțire. Toată voința mi s-a consumat în convulsiuni. Vin fâsăituri de gloanțe și, așa, amestecate cu exploziile de obuz, mi se par ridicele și parcă departe de simțurile mele.

Încă un salt, pentru că departe, mai jos, e totuși satul. Iar vâjâituri, explozii și înaintea noastră țâșnesc puțuri de păcură.

E acuma parcă o clipă de întrerupere. Șoptesc istovit:

— Niculae, hai s-o luăm la stânga. Ȑștia trag anume la zece pași înaintea noastră, ca să ne prindă în explozie.

Dar în aceeași clipă vin, năprasnic, vâjâiturile, căci în afară de tunurile care trag când suntem culcați, altele, ochite gata, pare-se, pândesc clipa când ne ridicăm. Desigur, profitând de acest prilej, cei de sus fac exerciții de tir, așa cum adineauri făceau exerciții de defilare.

Încercăm, sleiți, s-o luăm la dreapta. Dar și acolo obuzele ne ajung înainte, căci se calculează, prevăzând, ca vânătorii de porumbei. Nu pot gândi nimic. Creierul parcă mi s-a zemuit, nervii, de atâta încordare, s-au rupt ca niște sfori putrede. Nu pot nici măcar să-mi dau seama dacă oamenii din jurul meu sunt mereu aceiași, dacă au căzut, și câți. Acuma nici nu îmi mai vine să alerg. Se spune că pe Marea Caspică furtunile sunt așa de groaznice, iar unii oameni și femei suferă atât de mult de răul de mare, încât totul le devine indiferent și nu fac nici un gest de împotrivire, chiar dacă sunt ridicați și aruncați în mare. Așa, descheiat de toate, mă simt și eu acum. Nu mai îmi dau seama dacă oamenii au obrazurile murdare de pământ sau

de funingine. Abia mai înțeleg bocetul, ca o litanie, ca un blestem apocaliptic, din adâncul adâncurilor parcă.

— Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu.

Omul cu fața stinsă, cu mustața căzută și colțurile gurii înspumate, nu poate spune decât atât, și o spune aproape neîntrerupt. E acum o clipă de liniște. Trag, într-adevăr, peste deal, departe, și obuzele trec pe sus de tot, ca o uruială de vagonete, căutând pe cine știe cine. La vreo douăzeci de pași de noi e un pâraiaș stătut ca o mocirlă. Ne privim o clipă, îmi trec limba secătuită peste buzele arse și pe urmă o rup la fugă, căci oamenii vin fără altă chemare. Când am ajuns în mocirlă, obuzele lor, pornite odată cu noi, au lovit numai în dâmbul dinainte, l-au săltat parcă zvâcnit și l-au înnegrit de pământ și fum. Urechile vâjâie înnebunite și fără întrerupere, chiar acum, când obuzele nu vin în noi.

Dar iată, sunt furioși de parcă ar fi fost păcăliți. Ei răriseră puțin loviturile, pentru că, acum înțelegem bine, ne credeau morți pe toți. Trag iar, în mocirlă, după noi. Nădăjduim că, acolo cel puțin, obuzele lovind în moale nu vor mai exploda toate. E adevărat că numai unele ridică trâmbe de noroi, altele termină îngropându-se fleșcăit. Îmi dau însă acum lămurit seama că grozăvia clipelor e din altă cauză decât a exploziilor. Obuzele înseși, pe care le știm cât niște donicioare, vin izbind de-a dreptul înspre noi, parcă în noi, căutându-ne ca niște gloanțe. Și le simțim mari față de gloanțe, așa cum călătorii europeni trebuie să fi simțit când au fost atacați, dacă vor fi existat, de muștele veninoase, mari cât vulturii, din alte continente. Lovesec în jurul nostru ca niște săbii care n-ar izbuti dintr-o singură izbitură să ne retez capetele și ar lovi apoi, furioase, vâjâind, în dreapta și în stânga, înainte și înapoi, zăpăcit și orb, căzând și rupând totul. Ne trântim până în gât în mocirlă, dar nu putem afunda (oricât de mare e groaza) și capetele, căci ar fi să murim înăbușiți. Fugim, cu tâmpile lovite cu ciocane, printre coloanele de noroi și humă ridicate în față, înainte, la câte cinci-șase pași una de alta. Acum pâraiașul face o cotitură, iar malul din dreapta, mâncat de șuvoi, e ceva mai drept. Acolo, cu urechile plesnite, chiar dacă nu e adăpost de obuze, cel puțin nu putem fi văzuți și e neasemănat lucru această rupere din vederea morții. Din apă și noroi nu avem afară decât capetele. Suntem șapte inși cu fețele paralizate ca niște bolnavi în agonie.

Ceilalți trag acum cu o înverșunare arzătoare, de oameni cărora nu le-a reușit, din vina victimelor, o demonstrație.

Știu că dacă ar lovi chiar în muchia râpii, dacă pot spune așa, obuzul ar veni tot în noi și ne-ar face praf, dar nu-mi pot explica nici acum de ce parcă nu ar fi atât de groaznic, căci ar fi între noi și el, nu știu, în prima fracțiune de secundă, o pernă de pământ, n-ar fi venirea proiectilului drept și plin, în craniu.

Trăiesc, plângând în mine, gândul că Achile cel incomparabil și viteaz era invulnerabil față de săgeți și săbii – și poate că tocmai de aceea era atât de viteaz – în afară de călcâi. Eu aș vrea să-mi stea ferit de turbarea de fier, măcar craniul.

Patru tunuri trag în fața noastră, la zece pași, ca prin baraj să ne taie drumul și patru încearcă să dărâme malul (cât un stat de om) de care ne-am lipit. Tot dealul se resimte incnind de izbiturile scurte ca de un neîntrerupt cutremur.

După vreo jumătate de ceas, plictisiți, dezgustați, parcă s-au oprit. Răsuflăm încet dar nu putem vorbi de sfârșeală. Din cauza noroiului nu ne mai deosebim unii de alții, înghesuți într-o vatră sub mal, nu mai mare însă ca un pat, unde ne-am târât cu toți. Doar, cu mustața una cu gura, de spumă, Marin Tuche bocește întruna, silabisind tăgănat, ca un blestem, de la început:

— Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu...

Niculae Zamfir își ia cu mâinile mâlul cleios de pe obraji.

Îl întreb cu un zâmbet de recent operat:

— Ai scăpat, Zamfire?

— Mare blestem pe capul nostru... Dar noi ne ținem de dumneavoastră, domnule sublocotenent... Ce-o fi cu dumneavoastră o fi și cu noi.

Vreo doi și-au aruncat armele, ca să poată fugi mai ușor.

— Unde vă sunt armele, mă Marine?

Clatină din cap cu tristețe...

— Armele noastre...

Niculae Zamfir își privește arma cu magazia încărcată de noroi.

— Dar parcă ale noastre mai sunt bune de ceva? Nu sunt destule aruncate pe aici? Ia uite.

— Ia vezi, mă, cu grijă, nu vin cumva după noi?

Zamfir ridică încet capul deasupra și pe urmă parcă uimit, parcă resemnat:

— Vin, domnule sublocotenent, vin. Să tragem câteva focuri să-i mai mirăm puțin și să fugim.

Scot mănușile murdare, iau arma unui om, Zamfir face la fel, încă doi oameni se ridică și ei.

— Trageți pe neochite, repede...

La răpăitura focurilor noaste, cei care veneau ca la plimbare, fără grijă, se trântesc la pământ.

— Eu nu-i pricep, de ce se mișcă așa de încet?... până acum, mulți cum sunt, puteau fi de mult aci să ne ia ca din oală, întreabă unul.

— Neamțul e om cu socoteală – lămurește Zamfir – de ce să le piară un om, dacă ne poate răpune cu scula?

Tirul artileriei reia brusc, exasperat de furios. Din nou avem otravă în sânge. Știam că nu se terminase, dar realitatea revenirii e nouă. Îmi strâng înspăimântat mănușile. Pe urmă superstiția mă descompune cu desăvârșire. Arunc pachetul cu scrisori... Mi se pare că ar putea să fie legătura între acele scrisori furate și insesizabilul joc al întâmplării, care aduce un obuz la o jumătate de metru la stânga sau la dreapta. Arunc și aparatul fotografic, dar mantaua de cauciuc parcă tot vreau s-o păstrez... atât de mare mi-e groaza de frig.

Obuzele care lovesc în mlaștină ne acoperă din nou obrajii cu noroi, iar cele care caută muchia malului se apropie și se depărtează. Fiecare explozie ne năucește bătându-ne mereu țepi de fier, cu ciocanul, în urechi, și vuiește groaznic de metalic, ca și cum vagoane de tablă ar cădea de la etaj pe bazalt.

O explozie de obuz e ca o ciocnire de trenuri. Cine ar putea suporta șase-șapte sute de ciocniri de tren într-o singură zi?

Un obuz a lovit în muchie... Mi se pare că, apropiați, doi dintre oameni sunt loviți de rupturi, dar n-am timp să văd, căci ochii mi se închid scurt, corpul mi se încleștează în convulsie epileptică.

— Ascultă, Dumitre, azvârle mantaua aia, ca să poți fugi mai ușor! și mă arunc înainte, căci simt că stăm într-un mormânt. E o fugă deznădăjduită, prin albia pârâului, ca a aghiotantului călare, mai ales că apa e mai puțin mocirloasă aci. La vreo două sute de metri e o nouă cotitură râpoasă. Ajungem acolo trei inși, după ce am fost despărțiți unii de alții prin fântâni țâșnitoare, cât un turn, de pământ și fum.

Dăm aci peste un grup de opt-nouă oameni din plutonul meu, care așteaptă un moment prielnic să fugă.

Din urmă mai vin încă doi, dintre cei care fuseseră cu mine. Când ajung, mai mult se prăbușesc decât se culcă, pe urmă caută cu privirea iscoditor.

— Petru Gârlici?

Iar celălalt cercetează.

— Nu cred, mi se pare că a rămas acolo... A Mariei...

Și pe urmă ne lămuresc: ei au prins de veste că fugim abia o clipă în urmă, așa că veneau cam după noi; atunci au văzut un obuz care i-a retezat capul lui A Mariei...

—... și fugea, așa fără cap, după dumneavoastră, domnule sublocotenent.

— A mers ca la vreo patru-cinci pași și pe urmă a îngenuncheat și a căzut.

Oamenii se închină: "... mamă... ma..." Dacă nu cumva a fost vreo halucinație a lor, sabia vâjâitoare a nimerit totuși. Și cel care povestea reia, ca să-și întărească pentru el.

— A Mariei a fost.

Acum suntem toți vreo doisprezece.

— Haideți, că aci e capcana morții.

— Ne omoară fără luptă.

Dar nu avem totuși curajul să trecem prin focul de baraj. Dacă artileria inamică ar fi bătând o zonă fixă, nevăzută de cei care conduc focul, calculată doar pe hârtie, parcă hotărârea ar fi mai ușoară... Ar fi ca un fel de loterie, la care chiar dacă nu ai decât o șansă infimă, trebuie să încerci. Dar barajul acesta e condus de oameni care ne urmăresc ca pe niște gănganii. Gândul nu ezită, mâna nu le tremură, ochiul alege liniștit ținta, căci sunt netulburați de artileria noastră, ca niște mecanici de cale ferată obișnuiți cu roțile și manivelele lor.

Totuși, în loc nu mai putem sta... Un nou salt, o nouă dezlănțuire de trăsnete (căci acum nu mai trag, cât timp nu se vede nimeni, ci tunul așteaptă ochit gata, până când suntem în fugă).

Ajungem totuși în sat, după ce mai întâlnim pe drum alți câțiva oameni, din pluton. Poate să fie acum cam pe la prânz. Stăm deci aproape de trei ore sub focul dezlănțuit al artileriei.

În sat e ca o arătare de stafii militare.

Tudor Popescu stă după o casă, cu plutonul lui tot.

— Omule, de când te aștept...

Sunt încremenit de nedumerire. Când e o fugă generală, el așteaptă sub traiectoria artileriei și a morții.

— Cum era să te las singur pe aici? Asta-i... Ția de la regiment sunt niște câini... Nu părăsești un om, așa, cu patruzeci de inși, în fața inamicului care a pornit la atac.

Nu-l iau în brațe, nu-i strâng mâna, ci surâd idiotizat.

La o fântână, mă spăl pe față. Oamenii își iau mîlul funinginos de pe față cu dosul palmelor.

— Regimentul, batalionul? Unde sunt?...

— Regimentul? Dracu știe... trebuie să fie la trei ore de marș de aici. A plecat de atunci, din zorii zilei. Compania? o fi și ea la zece kilometri; iar, către oamenii lui: Hai, mă păcătoșilor... Ieșiți și ăia din pivniță.

Printre casele sărace, bolovănoase, se face o răspântie vagă.

— O luăm pe drumul ăsta, spre dreapta?

— Ce drum, băiatule? acolo sunt nemții.

— Și-ncolo?

— Și-acolo sunt nemții. O luăm la deal în sus, într-acolo-i regimentul.

Am senzația că ne-a cuprins o apă.

Urcăm, deci, pe povârnișul dimpotrivă, tot pe o vâlcelușă râpoasă, mărunță și cu lăstari.

Bombardamentul, care în sat slăbise de tot, reîncepe iarăși. Acum situația e însă alta.

Vâlcelușa face ocoluri. Când suie în pieptul dealului, nemții văd până în fundul ei și acolo nimic nu ne poate adăposti... Dar când o ia la stânga sau la dreapta, malul e paralel cu ei și ne oferă adăpost sigur. Nu avem deci de trecut decât vreo trei-patru zone de baraj, pe care ei le supraveghează cu grijă. Într-un ceas facem și acești doi kilometri jucând, când e nevoie, ca la un nebunesc joc de noroc al morții. De două ori întâlnim despărțiți de văi și nu știm încotro s-o luăm. Găsim spânzurat în câte un bețigaș, însă, câte un bilețel: „La dreapta, Orișan”. (L-am întrebat mai târziu, cu o inexplicabilă neînțelegere de ce a și semnat bilețelele și mi-a răspuns, cu bună dreptate: Ca să nu credeți că e vreo cursă a nemților.) Deasupra e un mare platou cu șoseaua și alte sate. Adică, exact, e țara obișnuită, că Săsăușul era căzut în albia râpoasă.

Acolo dăm peste Orișan... Constituisse din oamenii rămași în urmă o ariergardă și ne aștepta.

Vine lângă mine cu figura lui, lungă și rasă, înflorită.

— Ai scăpat, mări?

— Dar eu pe tine te credeam făcut praf, acolo la căruțe...

— Mai scapă omul... m-am ales și cu cizmele. Zâmbește palid. Ce zici? asta a fost artilerie nemțească?

— A fost.

Mă trântesc jos istovit. Era ca la unu-două după-amiază. E cald, soarele și lumina albicioasă. Oamenii se adună grămadă... Fac socoteala... Lipsesc numai șaisprezece, cu cei eventual rătăciți, cu tot. Acest „numai” se referă la sentimentele de groază prin care am trecut și la risipa de obuze a nemților.

— Dumitre, e ceva de mâncare?

— Avem, dom sublocotenent... ouă și ciucalată de la căruțele alea.

Și le caută tihnit în sacul de pânză.

— N-ai aruncat mantaua?...

— Cum o s-o arunc, domnule sublocotenent? că acum încep ploile... Așa ceva nici domn maior n-are. Dumitru e lung, urecheat, buzat și practic.

Cad sleit și nemângâiat. Interminabilul bombardament a sfărâmat toate resorturile din mine. Vorbesc rar și numai când e nevoie neapărat să răspund... Mă simt palid și când îmi trec mâna peste obraji văd că mi-a crescut o barbă ca de mort.

Mă întreb întâi, lungit în șanțul șoselei, dacă nu am fost prea de tot demoralizat de focurile de baraj. E o întrebare care nu m-a slăbit niciodată în război, dar care acum mă chinuie mai stăruitor ca oricând: Altul, în locul meu, s-ar fi purtat mai demn?

Dacă nemții înaintau, mă puteau prinde fără luptă, căci e neîndoios că n-aș fi fost în stare să mă apăr. Dealtminteri, nici nu mai aveam cui comanda, căci nu aveam lângă mine decât șapte oameni. E o problemă, care și în cealaltă viață (care nu e decât paralelă cu cea de acum) m-a obsedat mereu, încă din ultimul an de liceu: Sunt inferior celorlalți de vârsta mea? În aceleași împrejurări, alții cum s-ar fi comportat?

Tudor Popescu fumează un chiștoc gălbui, ținându-l iscusit între arătător și degetul cel gros, cu ochi absenți, căci e gânditor și el, aci în șanțul cu smocuri de iarbă al șoselei. El de ce a rămas să mă aștepte? Știu că din cauza câtorva mici isprăvi, camarazii mei au oarecare admirație pentru mine, iar din cauza gesturilor mele prietenești, o dragoste de frate. Dar de ce, eu, care cred că îmi iubesc atât soldații, n-am stat să adun răniții căzuți pe coastă? E adevărat că am fost poate cel din urmă, chiar din plutonul meu, dar eu nu știam asta și nici acum n-o știu precis. În sat nu trăgea artileria, și Popescu nu trecea prin încercările prin care treceam eu, e adevărat, dar

poate că ar fi trebuit totuși să stau să adun din răniți... Și unde să-i duc?... cum să-i transport?... când trupele noastre sunt tocmai la zece kilometri.

Și încă altă obsesie, cu rădăcini și mai adânci.

Sunt dintr-un neam inferior? Ce aș fi făcut dacă aș fi fost la Verdun, sau dacă aș fi pe Somme, în uraganul de obuze unde trag mii de tunuri o dată? E aceasta inferioritate de rasă?

Ei nu sunt din carne și nervi ca noi? Ce suflet au, de pot avea tăria să îndure atâta?

Există, pe drept cuvânt, vreo rasă aleasă, care poate suporta ceea ce noi nu putem suporta? și atunci trebuie să trag consecințele firești pentru toată activitatea neamului meu, pentru raporturile viitoare, pentru gândurile de realizare în viitor, care trebuiesc ajustate mijloacelor modeste.

Nu credeam în nimic... nici măcar în Dumnezeu... și această zi, arătându-mi limitele voinței și ale personalității în comparație cu alții, mă dovedea într-o inferioritate de epavă. A fost destul să apară nemții... focul a două baterii. Și totuși acum soarele era sus, prietenii mă așteptau... o companie întreagă strânsă prin grija lui Orișan, toată a noastră, pe răspunderea noastră, creată de el din nimic, ca o casă, ca o statuie, ca o grădină sădită, ne dădea un real orgoliu și aproape că doream să rămânem în urmă. Încolonăm frumos acești o sută și ceva de oameni, făcuți dar țării, lăsăm o ariergardă mică în urmă și pornim.

„Wer kann Rumänien retten?”

Abia când dăm peste un pod care arde mocnit, când vedem pustiul pe care-l întâlnim, sate după sate, alt pod care arde, înțelegem despre ce e vorba în realitate. Orișan zâmbește trist, cu înțeles amar, când ocolim prin vad:

— Nu mai am speranțe de întoarcere.

După aproape treizeci de kilometri de marș istovitor, care mă idiotizează, cu urechile și capetele mereu întoarse înapoi, ajungem din urmă, pe înserate, în marginea Nagy-Varosului, batalionul, care ne dăruiește cu indiferență de mecanism o seacă surpriză. Vom rămâne în avanposturi. Sunt atât de obosit, sunt atât de sleit de voință, încât cu greu mă stăpânesc să nu urlu furios.

Căpitanul, îngăduitor și feminin, mă potolește cu prietenie, uimit (ca un țăran care a vrut să rățăcească prin oraș un câine și îl găsește, aproape de casă, sub dricul carului), dar sincer bucuros când mă vede întors din valea

unde mă lăsase. Dealtfel, o companie, plecată mult înaintea mea, bătută de artilerie, se împrăștiase, se rătăcise și încă nu se știa nimic de ea.

— Gheorghidiule, ai răbdare, domnule, s-a dus domnul maior să explice comandantului că e trupa obosită.

Răspunsul ne vine tocmai în zorii zilei și mergem să cantonăm în sat, unde dăm peste un întreg corp de armată poate, peste o divizie cel puțin, în cea mai mare învălmășeală cu putință.

După ce, cu chiu cu vai, găsim câteva grajduri și două odăi pentru odihnă, suntem toată ziua chemați la regiment pentru a primi ordine administrative, pentru încheieri de acte. Mi se dau întâile scrisori venite din țară. Pe un plic e scrisul mare, puțin aplecat, al nevastei mele. O pun ca și pe cealaltă, a mamei, în veston, fără să le citesc. Întâlnim, după atâta vreme, întâia oară, serviciile regimentului și toată ziua ne e luată cu diverse completări de rubrici, rapoarte, lămuriri. Nu ne-am luat soldele și e musai să le luăm, semnând stat. Trimit banii, cu care n-am ce face, pe două adrese cunoscute, la întâmplare aproape. Dumitru mi-aduce vestea că lada cu bagaje a fost spartă... sau s-a stricat... destul că e goală cu totul. Nu mai avem decât ce e pe noi.

Venim pe drum spre cantonament; Orișan îmi șoptește cu gând îngenuncheat:

— Wer kann Rumanien retten?

— Ce vrei să spui?

— Am citit de două ori ziarele. Pierdem războiul.

— Și ce putem face?

— Douăzeci și cinci de mii de prizonieri la Turtucaia.

— Dacă generalii noștri nu știu un principiu de tactică, elementar: că o bătălie prost angajată nu se continuă, ci provocă alta, ca Joffre la Marna.

Mitică Rădulescu e indignat.

— Adică voi credeți prostiile alea despre Turtucaia? E congestionat de mânie. Credeți toate prostiile nemțești?... Și pleacă aproape întorcându-ne spatele.

Orișan se uită lung după el și pe urmă mă ia de braț:

— Crezi tu că oamenii de ispravă de-acasă, câți or fi, știu cum e condus războiul românesc? Își dau seama că nemții vor ajunge la București?

— Poate că da... poate că nu.

Mă privește apăsător, cu trăsăturile prea simple în linii drepte.

— Ascultă, Gheorghidiule, unul din noi doi, poate amândoi, trebuie să plece la București... Trebuie să găsim acolo oameni care să ne asculte, cât mai e timp.

— Cum o să pleci de aci?

Se apropie strâns de mine:

— Am vorbit cu Dimiu. Poate se va găsi vreo însărcinare. E vorba să se trimită un ofițer, ca să aducă un transport de la partea sedentară.

Surâd cu milă.

— Va pleca desigur aghiotantul regimentului sau altcineva.

— Maiorul Dimiu va face să plece unul din noi.

— Orișan, ce crezi tu că putem face acolo?

— Să vorbim cu vreun parlamentar influent, care să le deschidă ochii tuturor.

Am rupt o ramură de copac și-i număr frunzele.

— Ascultă Orișan, dacă mergem acolo, nu-i decât un singur leac: revolverele. Ai curajul ăsta? Dacă vrei, dezertăm... Ești în stare?

A rămas îngândurat.

— E prea complicat...

— Atunci, să lăsăm lucrurile cum sunt.

După-masă dorm vreo două ceasuri și când mă deștept îmi aduc aminte de scrisori. Mama îmi spune că acasă sunt toți bine și: „Ștefane, mamă, roagă-te lui Dumnezeu în fiecare seară, că el ne e singura nădejde... și vezi, fii cuminte... fă și tu cum fac alții”. Biata mamă, cum crede ea că „fac alții”? Nevastă-mea, pe hârtie lungă mov, îmi mulțumește pentru donație: „A fost o surpriză, m-a uimit... Să te gândești acolo, în război, atât de mult la mine... Îți mulțumesc încă o dată că ai fost atât de drăguț în chestia lirelor, și-mi pare foarte rău că ultima oară ne-am despărțit puțin cam rece. După plecarea ta am fost tristă și a treia zi am plecat din Câmpulung. Singură... cu servitoarea... de-abia am găsit locuri în tren. Aici am găsit totul în regulă. Scrie-mi dacă poți, și cât poți mai mult. Scrie-mi unde ai pus cheia de la biroul american, unde sunt actele... Ieri am fost la mama... că sunt singură toată ziua... Te sărut, scrie des cum te afli. E adevărat că înaintați mereu? aici e o mare bucurie.”

Cheia de la birou, actele, am fost drăguț (?). Ce pot să fie pentru mine toate astea?... Ei au acolo pe „măine”. Ce știu ei de ce a fost ieri în realitate în satul Săsăuș? Propozițiunea „că sunt singură toată ziua” mă face să zâmbesc, nu pentru că o recunosc tipică și atât de mașinal mincinoasă, cât

pentru că îmi aduc aminte cât am suferit din cauza ei. Acum totul e, parcă, din alt tărâm, iar între noi abia dacă e firul de ață al gândului întâmplător.

O singură curiozitate, ca de amator de tablouri, am: Cum o fi lumea asta, care știe că armata e în război? cum e atmosfera străzii, a restaurantelor, cum vorbesc la masă? aș da nespuse de mult să văd acum un exemplar măcar din ziarele mari, de dimineață, să citesc, dedublat, cu ce literă? cu ce titluri? veștile războiului românesc.

— Nu dormi, Gheorghidiule? mă întreabă de pe patul celălalt Tudor.

— Ba da... am dormit... Citeam acum scrisori de acasă...

— Hai să vedem caii lui Corabu.

E un adevărat loc de rendez-vous ofițeresc grajdul vecin, unde căpitanul Corabu ține patru cai, prada lui de război.

— Țsta-i din grajdurile lui Esterházy, arăta cu mândrie noul proprietar un roib pintenog, subțire și nervos ca un cal de curse. I l-am luat unui conte.

Corabu, ca să-și poată face colecție de cai, a întins cele mai abile curse patrulilor de husari. Adică numai trei a capturat, că pe unul l-a ales dintr-o herghelie întâlnită și l-a plătit, față de martori aduși anume, cu bani buni și foarte cinstiți socotiți la preț. Admirăm cele patru animale subțiri, și vii ca jocul de izvor, cu dezinteresarea cu care le-am fi privit pictate.

— Și ce faceți cu ei, domnule căpitan?

E sincer uimit.

— Cum ce fac cu ei? Dar în timp de pace un cal ca ăsta mă va costa solda pe un an, domnule.

— Sigur, un maior are nevoie de cai, îi completează gândul, crezând că glumește, un locotenent de administrație...

Dar căpitanul e destul de acru:

— Maiori ajungeți voi, hoții ăștia de la intențență... eu am să fac însă un grajd de cai de curse...

— De ce hoți, domnule căpitan, de ce ne faceți hoți?

— Uită-te la el, ni-l arată cu dispreț căpitanul, netezind mereu coama de mătase a roibului. Ne trimit, ori nu ne trimit hrană, ei o trec la ordinar. Ba și atunci când ne-o trimit, o iau cu japca de prin curțile oamenilor și o trec apoi gras la socoteală.

Râdem toți, râde galben și locotenentul, dar până la noi a ajuns zvonul că acei de la etapă au trimis – siguri cum sunt că scapă – câte-o adevărată zestre acasă.

Ca să ne împace, locotenentul ne cheamă la magazia diviziei, să ne dea țigări și vin bun, înfundat.

Pe drum discut cu Orișan și Tudor Popescu:

— Pe locotenent îl înțeleg, e sigur că se întoarce, dar Corabu?

— Da, e ciudat... încrederea asta...

Corabu îmi dă o spaimă liniștită, ca un bolnav care, spre deosebire de toți cei din jurul lui, nu știe că impresia de mulțumire și bunăstare pe care o are e semnul agoniei apropiate și face planuri unde să-și petreacă vara.

Pe străzile satului, transformat într-o provizorie capitală de regat militar, e o mișcare de trăsuri, furgoane și automobile chiar, chesoane și tunuri trase în marginea drumului, care desfid orice gând de ordine.

Curțile sunt toate pline, cum sunt pline de care și trăsuri curțile hanurilor în zilele de târg, iar oamenii forfotesc în toate părțile.

Vinul și gustările, probabil de la popota diviziei, sunt delicioase.

— O săptămână, două, cât mai stăm aici, Vasiliule, suntem mușteriii tăi. Îți facem vad.

Un locotenent scurt, cu mustața blondă, întreabă mirat:

— Credeți că stăm aici două săptămâni?

— Trei zile, o săptămână cel mult.

— Trei zile? Pentru asta ne-au adus la divizie?

Ne vizităm cantonamentele și hotărâm ca seara să luăm masa împreună cu toți amicii, Tudor Popescu, Orișan, Mitică Rădulescu și cu mine.

Dar se vede că ordonanțele au vorbit despre banchetul nostru, că se mai invită și alții.

— Tu ce aduci? A nu, pui fripți avem... Și sardele avem.

— Da?... eu am ardei umpluți...

Ne prăpădim de râs o clipă... ardei umpluți?... ce idee, așa seara?...

— Dar, ardei umpluți... că a găsit mașină de gătit.

Pe jumătate suntem convinși... Orișan chiar face reflecția rezonabilă:

— Dragă, ardeii umpluți sunt o mâncare adevărată, de oameni așezați... cu pat și masă... nu pui fripți, de oameni veșnic pe drum.

Firește că suntem de acord, dar acum, amicul nostru primește cu greutate.

— De, nu știu... dacă o să ajungă... n-am decât o tavă.

Constat iar că pe front nu mai sunt acele tipuri „pitorești” de care e atât de plină literatura. Toți cei care sunt „pitorești” o vor – și sunt conștienți de asta – așa cum vor să-și facă un „cap” cei care-și lasă barbă. În tic, în

formula repetată, e ceva de cabotinaj. Dovadă că, dacă pe un chefliu cu ticuri pitorești îl scuturi și îi vorbești grav și serios, nu mai face pe caraghiosul, nici pe actorul. Dar războiul e mai ales sinceritate, aproape de pământ și piatră. Nu e teatru, chiar când e glumă. Nu există deci tipuri pitorești decât la popote, la intențență și la etape. Acolo, când sunt uneori, și cei de pe front se lasă ispitiți. Acum suntem numai veseli.

Pe înserate a început să burnițeze. În odaia mea, patul cu cearșafuri albe e făcut (n-am dormit în trei zile decât trei-patru ore pe apucate) și masa e întinsă cum se cuvine pentru șase „persoane”, nu înși. E un soi de veselie, chiar când masa e încărcată și paharul plin, cam la fel cu veselia uscată a figuranților de teatru, care sunt veseli, strigă și beau din cupe goale.

Dar când aduce castronul cu aburi de supă delicioasă – unde l-o fi găsit? – ordonanța e oarecum grijulie:

— Domn sublocotenent... nu-mi miroase a bine.

— Ce, mă, ardeii lui Vasilescu? întreabă Mitică.

— Nu, XY a primit ordin de echipare...

Lingurile au căzut în farfurii. Parcă a turnat cineva lături în supă.

— Ia vezi, mă... Nicule... Paraschive, ăia de-acolo, ia duceți-vă să vedeți ce e...

Nu mai mănâncă nimeni. E o enervare joasă, făcută din dezgust și istovire. Suntem brigadă cu XY.

Paraschiv se întoarce cu un chiot de bucurie.

— Numai XY... la noi nu e nimic.

Dar atât nu e de ajuns ca să ne readucă pofta de mâncare. Nici nu vorbim măcar... Tudor Popescu s-a dus să se trântască pe unul din paturi, în așteptare.

Țigănele prelungite și, în stradă, comenzi scurte, corectate. XY se formează pentru plecare în seară.

— Să vedeți, dragă, că pe noi ne lasă în pace. Am eu o presimțire a mea... că pe noi ne lasă în pace. Uite, eu mănânc fără grijă...

Noi ceilalți ne mulțumim să fumăm fără să spunem o vorbă.

La ora 9 vine ordinul să ne echipăm. Ne încolonăm apoi pe o ploaie rece și pătrunzătoare de toamnă.

— Vedeți, domnule sublocotenent, dacă aruncam mantaua de cauciuc...

— Bravo, Dumitre, ești o ordonanță clasică...

— Da, dom sublocotenent...

— Ce da, mă?

— Sunt așa... cum spuneți dumneavoastră.

— Ești un prost.

Sunt îmbrăcat tot în costumul ofițeresc subțire (căci abia mai târziu ofițerii se vor îmbrăca cu aceleași haine, vag ajustate, ca și trupa) cu care am plecat în ajunul Sfântă Măriei.

Toți îmi admiră cu invidie mantaua... Orișan are perechea de cizme de husar lungi, roșii, dar se codește să le puie, căci îi e frică să nu fie, într-o eventuală luptă, prea vizibile.

Pornim încet după chesoanele de artilerie, ca după un dric. Nu se vede nimic și, după ce ieșim din sat, drumul, din cauza ploii dese, care desfundă, e o adevărată mlaștină. Credem că nu intrăm chiar azi sau mâine în luptă; ba încă ni se pare sigur, dar drumul ăsta prin noroi, în întuneric beznă, sub palele de ploaie, e îngrozitor. Alunecăm, ne ținem unii de alții și ajungem cu toți în șanțul din marginea drumului.

— Atenție... pod sfărâmat... se transmite, venind din om în om, înștiințarea. Dar cum întunericul e prea de nepătruns, cădem toți, rând pe rând, în mocirlă. Ne scoatem, târându-ne, unii pe alții. Mai fiecare pas e făcut din trei pași: unul alunecat spre dreapta, altul îngenuncheat la stânga și în sfârșit cel bun înainte.

Mi-e imposibil să știu în ce direcție mergem.

— Atenție... atenție... cheson împotmolit.

Ocolim așa ca să ne conformăm indicației, deși ne întrebăm dacă nu cumva acum greșim. Trecem probabil pe lângă un tun, dar nu știm unde e...

Sunt sleit... mi se îndoiaie genunchii uzi...

Ghetele de șevro mi-au devenit ca niște bandaje de noroi rece în jurul picioarelor...

Mi le smulg cu greutate, ca și când pământul mi le-ar suge.

Plouă mereu și întunericul e atât de mare de parcă suntem răătăciți într-o mină, fără un chibrit, fără o undă de lumină măcar. Între o pâlpâire de țigară și soarele tot, e mai mică deosebire, fără îndoială, decât între o lucire de zid alb și întunericul absolut.

Când uneori drumul ocolește, întunericul devine și el mai lichid și ne spală obraji.

Undeva, înainte, s-a aprins o lumină. Imediat încep urlete: stinge... stinge lumina. Și e fără noimă, căci o lumină nu poate indica o poziție, de vreme ce nu i se poate determina locul. Bâjbâim mai departe prin întuneric.

— Zamfir... Niculae Zamfir... Nu răspunde nimeni. Zamfir!... Pun mâna pe cel din stânga mea: Tu ești Zamfir?

— Nu sunt, camarade... Zamfir s-a dus pisemne – și aci îmi trânteste o porcărie soldățească.

— Mă, cine ești tu, mă... n-auzi? și îl iau de gât...

Cineva îmi recunoaște vocea:

— Mă, e don sublocotenent de la a noua.

— Don... don... sublocotenent... eu sunt dintr-a șaptea.

— A șaptea? apuc de raniță pe cel dinaintea mea... Cine ești? Din ce companie ești?

— Vasile Tonitu dintr-a șaptea.

— Mă, aici sunteți dintr-a șaptea?

— Nu, don sublocotenent, a opta, îmi răspund cinci o dată.

— Dar a noua unde e, mă?... Ei, a noua...

— Aici, don sublocotenent, răspunde unul și parcă îi e vocea fosforescentă, atât de mult o simt.

— Unde sunteți, de aici: înainte... înapoi?

— Păi nu știm unde sunteți dumneavoastră...

— Mă, care are o izmană... o cămașă albă... Puneți-le pe spate, ca să ne mai lămurim puțin.

În sfârșit, ne regăsim... Compania era în urmă.

Să tot fie miezul nopții... mergem parcă de o veșnicie. De repaos nici vorbă nu poate fi... Adică nimeni nu se poate așeza... căci de stat în picioare, în loc, stăm la nesfârșit. Suntem parcă la sute de metri, îngropați în păcură.

Frigul nu-l simt încă decât la picioare... când stăm în loc... dar mă gândesc ca la un vis nebun, că aș putea să fiu într-altă parte... că la ora asta există oameni care dorm în pat... sau într-un bordei uscat... că există oameni care se odihnesc într-un grajd, fie și pe băligar cald.

— Loc... loc... loc!

Artileria...! Vine din urmă artileria.

Știu că e artileria numai pentru că acum, în loc să mă lovesc de cei din dreapta și stânga mea... mă lovesc de boturi de cai și roate de tun. Oare artileria merge tot așa de încet ca noi? Oare caii văd mai bine?

După un timp, tunurile se împotmolesc și se descoperă că infanteriștii se așezaseră pe lanțurile care leagă ante-trenurile. Urlete, înjurături, uruit de

fier și de roți iar; și, trimise parcă nu se știe de unde pe deasupra, strigăte îngrijorate de „tăcere!”.

De la o vreme oboseala îmi dă ca un val de nebunie. De trei zile și trei nopți n-am dormit decât aseară, în șanțul șoselei două ore și azi după-masă alte două. Acum picioarele nu mai găsesc nici măcar sprijin, în noroiul care alunecă sub ele, de parcă am cauciuc la genunchi. Aș vrea să mă las jos, să treacă peste mine bocancii camarazilor, copitele cailor.

Măcar dacă aș fi aghiotant de batalion, să merg călare.

Mi se pare atât de puțin ceea ce cer. Sute de artileriști călare, ofițerii de la căpitan în sus călări, aghiotantul călare, firește și ei aci în iadul acesta de noroi, dar la regiment, la brigadă, la divizie, la toate aprovizionările și la toate birourile, la toate misiunile și la toate depozitele, atâți alți ofițeri. Nu voi să fiu departe de foc, ca ei. Nu aș vrea decât un cal, pe care să merg alături de camarazii mei, mai robuști, pare-mi-se.

Mergem toată noaptea și acum am pierdut absolut măsura timpului, totul capătă pentru mine o senzație de veșnicie, de existență inumană.

De la o vreme începe să plouă din nou, căci stătuse un timp.

Zamfir, care mă regăsise (fără să ne vedem fața) și voinic mă ajutase să lupt toată noaptea cu noroiul, îmi dă vestea că se va face ziuă. Îl întreb, îndurerat parcă, de unde știe asta.

— Vă spun eu, domnule sublocotenent, dacă începe iar ploaia, e semn că ne apropiem de ziuă.

Într-adevăr, peste câțva timp întunericul începe să se încenușeze. Pe urmă devine ceva mai albicios, ca deasupra mării, așa încât, deși au început să se zărească ramuri negre de copaci, oamenii nu se văd încă decât ca prin ceață, căci au și ei uniforme tot cenușii.

Ploaia a devenit vie. Vântul ne repede din când în când în față pânze de apă rece. Suflăm greu și mergem înainte.

Când s-a luminat de ziuă, parcă am ieșit dintr-un tunel. Ploaia și vântul de toamnă reped în copaci și tufișuri, verzi încă, palele de nori albi care se târăsc pe marginea drumului, căci acum suntem într-o pădure tânără de carpen și stejăriș. Ne căutăm oamenii și din mers ne reconstituim unitățile. După un timp coloana s-a oprit. Dar acum începe altceva tot așa de grozav ca oboseala: frigul care ne amortește... După ce ne-am odihnit ca niște cai, când pe un picior, când pe celălalt, începem să batem pe loc din tălpi. Îmbrăcămintea e toată learcă, lipită cu clei rece de noi, ghetele de șevro mi s-au spart azi-noapte și acum, cu ciorapi noroioși și boturile atârând, e mai

rău decât dacă aş fi desculţ. E un frig care ajunge până la oase... Dealtfel, de-a lungul spinării îmi simt pe piele, alunecând ca melci reci, şiroaie de apă, care tremură încet, ca pe geamul pe care ajunge ploaia. Sunt ploi calde de vară, asta e o ploaie deznădăjduită şi îngheţată de toamnă.

Pe la nouă dimineaţa abia, maiorul o ia la stânga pe o vâlceluşă, pe fundul căreia s-a adunat un strat gros de frunze galbene uscate. Mergem acum în fugă. A început acum, sau am crezut-o noi, departe, o luptă vie de artilerie. Câte vâlceluşe ca astea am văzut eu, cândva, în altă viaţă, de la fereastra vagonului-restaurant, între Piteşti şi Slatina!

Ajungem într-o vale mai largă puţin, prin fundul căreia trebuie să fie, pe sub răchite plouate, vreun pâraiaş. Departe, la câţiva kilometri în dreapta noastră, pe o coastă largă, urcă, atacând pare-se, batalioane de ale noastre. Noi credem că inamicul ocupă aci dealul mic şi păduros din faţă, al cărui povârniş e bătut şi de artileria lor şi de a noastră. La dreapta, el face îndeosebi un baraj puternic de vreo cincizeci de metri lărgime, socotind, după cât se pare, că pe acolo duce calea noastră. Ploaia a stat iar.

— În trăgători... în trăgători.

Maiorul porneşte împotriva dealului împădurit din faţă, şi cum crede că acolo e inamicul, dăm în trăgători un adevărat asalt. A fost, poate, şi s-a retras, nu-mi dau seama, dar când pătrundem în pădure urlând: înainte... înainte!... nu găsim pe nimeni. În schimb ne împrăştie focul artileriei noastre, care loveşte în plin.

— Să nu mai tragă artileria noastră... să nu mai tragă artileria noastră! urlă disperată toată lumea.

Nu ne rămâne decât să alergăm mereu înainte: de partea cealaltă a dealului priveliştea e foarte cuprinzătoare. E un fel de uriaşă strachină verde, de doi-trei kilometri largă, cu mici culmi, bune de păşune, pe toate marginile, cu pădure pe stânga. Prin mijloc, pâraiaşe mici cu tufişuri mărunte, îngălbenite. Nici urmă de inamic. Dar n-am apărut bine şi artileria lor – căci o cunosc, e tot cea de alaltăieri – ridică trombe de păcură şi fum înaintea noastră, trăsând şi rupând fier.

— Înainte, şi fă legătura pe dreapta! îmi strigă maiorul Dimiu. Legătura... legătura... treci prin baraj.

Şi cum crede că nu aud bine cauza bubuiturilor, îmi arată cu mâna, şi apoi spre stânga:

— Voiculescule, prin pădure... pădure... pădure, n-auzi?... înainte...

Cad lovituri împerecheate de trăsnete. Tot dealul zvâcnește când e lovit în coastă. Cratere negre cât niște roți mari de locomotivă răsar apoi în iarbă.

Loviturile sunt întrerupte și oamenii se opresc îngroziți. Situația e însă mult mai ușoară ca alaltăieri. Barajul e fix și orb, iar cei care trag sunt desigur foarte departe. Unde ne găsim acum, la douăzeci de pași de el, nu cade nici un obuz, iar dacă traversăm patruzeci de pași printre trombele de brazi, de asemeni, nu mai cad obuze.

Cu ochii sufletului închiși, în picioare, strig pe nume câțiva dintre oameni... „Zamfir Niculae... Ciorbagiu... haide”. Dar după câțiva pași oamenii se opresc, și în carnea și nervii mei e un consimțământ.

Înainte noastră sunt culcați alți trăgători. Barajul e ca să împiedice sosirea noastră, a rezervei, și nu avem puterea să ne repezim să trecem prin el. Pământul tot se zguduie. Unul dintre acele animale apocaliptice, mari cât un munte, dar nevăzut acum, râcăie și azvârle pe o zonă anume pământul, ca un câine sau ca o fiară care cu picioarele și ghearele își face groapă.

Cu un genunchi pe pământ, fără armă și după ce am dat și mantaua ca să mă simt mai ușor, caut cu privirea un loc de trecut. Pare-se că spre stânga obuzele cad mai ritmic, așa încât s-ar putea trece. Dar deodată o serie de fâsături șuierate, de șarpe întăritat, și aliniat ca din nai, trec pe lângă mine.

— Mitraliera... trage mitraliera... culcați!

— Suntem pierduți, căci culcați... neculcați... așa fără adăpost, bătuți de mitralieră, e moarte sigură.

— Zamfir... Grigoriță...

Și mă năpustesc înainte în baraj.

Năruite lângă mine, obuzele sunt parcă prăbușiri de trăsnete, căzute pe casa alăturată, dintre cele care fac să-ți plesnească geamurile. Și trăsnetul nu e nimic pe lângă această dezlănțuire, căci e unul singur și, odată căzut, te găsește scăpat... dar aici, tocmai pentru că a venit unul, știi că mai vin și altele.

Când în plin baraj vine vâjâitura, cad sau cădem poate, căci nu văd nimic, cu anticipație... „Nelovit” e constatarea de un sfert de clipă.

Din nou o goană înnebunită...

Sunt dincolo... în plină bătaie, pentru atacul de baionetă... Parcă am trecut printr-o poartă. Nu mă gândesc la poarta barajului, ci la un fel de poartă nevăzută, înaltă până la cer... a morții... a lumii celeilalte, dintre spațiile reci.

Totul dă impresia de nou... original...

În față, am ajuns din urmă, într-o mică vâlcelușă, un lanț de trăgători, culcați în tufiș și printre smocurile de copăcei... La dreapta, la câteva sute de metri, un lanț de trăgători, al nostru, se abate înapoi – văd bine, căci sunt și ei pe pășunea largă – ca un gard prăbușit întâi la un capăt... pe urmă la celălalt... nu văd nici un soi de inamic... decât foarte departe la stânga în fund, pe un dâmb, un șir de oameni culcați ca niște mogâldețe, exact ca țințele culcate pe câmpul de tir de la regiment.

Mă scol în picioare și strig și ofițerului pe care l-am ajuns din urmă:

— Domnule căpitan, hai înainte.

Toată lumea îmi urlă ca la teatru, când ai din urmă nu văd: „Jos! jos!”

— Stai jos, domnule, că ne iau focurile lor în primire... Vrei să ne descopere aici? Lasă să-i ia prin pădure, pe flanc.

Se aud la stânga, unde e restul batalionului nostru, urlete neîntrerupte: „Înainte... înainte...”, deci rămânerea pe loc mi se pare o dezertare.

Constat, așa pentru mine, cu gratitudine, în clipele acestea de moarte, că nici pe departe nu e aceea „ploaie” de gloanțe prin care se spune că trebuie să treci la război. Din când în când câte un strop de piuituri, ca vântul toamna pe câmpie, când gloanțele trec mai pe sus... fâsâituri șuierate, de șarpe, când sunt aproape. Pe deasupra trecu anunțate năprasnic, mereu, cum se anunță uruind trenurile, obuzele. Apoi, izbesc pereche, în dâmbul din spate, cu un fel de titanică nerozie, transformând doar pădurea în ruine și fum, căci cred că nu mai e nimeni acolo, iar dealul n-au să-l poată dărâma, oricât l-ar zgudui.

„Degeaba” chiar, nu e... Înțeleg că așa, bătând haotic în dâmbul acela, în afară de faptul că ne-au redus toată artileria la tăcere – căci nu mai trage nici un tun românesc pe aci – ei fac un fel de demonstrație gratuită ca toate demonstrațiile simbolice, că soarta, nu numai a mea, dar a armatei întregi e pecetluită. Câtă vreme ei pot dezlănțui în liniște un uragan ca ăsta, prin care nici o unitate nu poate trece neînjumătățită și nedeorganizată, e înfrângerea.

„Wer kann Rum” nien retten...?”

Deodată, cam din dreapta, vine un snop de piuituri, care se înfig printre noi în pământ ca ghearele și provoacă un urlat de bâlci.

— Păziți... trag ai noștri în noi... păziți!

Un lanț care a apărut sus pe coastă, neștiind unde se găsește inamicul, cum n-am știut nici noi, crezând că tot ce e după culme e dușman, trage în

noi...

Fugim urlând și ne adăpostim, încocârjați, în șivoiul vâlcelușei.

— Nu mai trageți... se strigă înapoi... nu mai trageți!

Acum văd că sunt câțiva morți... cu capul culcat pe braț, cu fața în sus, toți cam în aceeași atitudine. Parte sunt desigur loviți din spate...

S-a dus elanul de la Olt... de la Măgura Branului.

E în mine o tristețe mânjită, ca de moarte. Mult la dreapta, se întorc în picioare (nu sunt urmăriți cu focuri? nu e luptă acolo?) pâlcuri-pâlcuri dintr-ai noștri. E ceva de înmormântare în amurg sărac.

Cărți de citire, articole de gazetă în patruzeci de ani, sunt goale ca niște sertare, înaintea acestei retrageri care e realitatea...

Drama războiului nu e numai amenințarea continuă a morții, măcelul și foamea, cât această permanentă verificare sufletească, acest continuu conflict al eului tău, care cunoaște altfel ceea ce cunoștea într-un anumit fel.

Rămân așa în vâlcelușă, cu lanțul întreg de oameni plouat până la piele, ros de tristețe, cam jumătate de ceas. Oamenii privesc cu îngrijorare spre dreapta. „O să ne ia pe flanc.” Dar e o imposibilitate... nimeni nu e pe flanc, nu se vede picior de inamic.

Ai noștri trag în mod stupid, în sus, orbește – dealtfel, nici nu vedem nimic. E o răpăială asurzitoare.

Iată însă că în stânga, în pădure, reîncep iar urletele batalioanelor noastre: „Înainte, înainte...”

Nu mai pot sta locului.

— Hai înainte, domnule căpitan... hai, că auzi... la stânga...

Într-un anumit sens, nu-ți trebuie prea mult curaj ca să alergi înainte; de vreme ce câmpul e gol, dă, cât de cât, o impresie de manevre.

Căpitanul îmi arată cu mâna că în pădure, înapoi, se întâmplă ceva...

Cu mustăți mari, cu obrazul sprijinit în cot, între oamenii lui, căpitanul e o enigmă pentru mine...

Când azi tot vom muri – căci azi e ziua, nu mai încape nici o îndoială – ce câștig e să fii plesnit de gloanțe aci, în loc să mergi înainte?

Strig cu o frenezie animalică, beat de propriul meu urlat: „Înainte... înainte...” Căpitanul cu oamenii se ridică și pornim tot lanțul înainte, urlând mereu. Mergem ca la trei sute de metri, în salturi succesive.

Acum gloanțele care veneau rare miaună des... O mitralieră toacă, departe, dar lovește prea scurt. Ridică pământ și iarbă, la vreo cincizeci de

metri în fața mea. În pădure strigătele românești au rămas în urmă. Inamicul lucrează tăcut și automat ca o mașină de precizie.

Căpitanul comandă un foc spre pădure în dreptul nostru, ca eventual să lovim în flancul celor care, crede el, țin față batalionului nostru. Protestez cu îndârjire, căci am certitudinea că tragem într-ai noștri. Dar nu mai pot face nimic, focul s-a dezlănțuit.

Mai departe, nu mai mergem.

— Lasă, domnule, să așteptăm aici, să-i ia pe flanc prin pădure.

Înțeleg acum că gândul oricărei manevre, în afară de înaintare, pe câmpul de tragere, e moartea și înfrângerea.

Reiau mereu, urlând: „Înainte... înainte” și urletul însuși e un stimulent formidabil și un narcotic în același timp, ca un pahar de vin, dat dintr-o dată pe gât. Alegerea încinge și amețește.

— Zamfire... Marine... Ciorbagiu... hai.

M-am ridicat în picioare... snopul de gloanțe vine aproape, însă nu cade niciunul dintre cei care fug cu mine înainte.

Ne oprim după zece pași, dar ne ridicăm numaidecât: în fața noastră sunt vreo două gropi de obuz. Alergăm lunecând pe iarba plouată și ne înghesuim câte patru-cinci într-o groapă. Dar acum e o înverșunare groaznică împotriva noastră, căci s-a întâmplat un lucru neașteptat. Cât timp eram culcați în iarbă, nu eram văzuți. Ridicându-ne însă ne-am demascat... și acum, în haine verzi pe negrul groapei de obuz, suntem bine lămuriți. Fâșăiturile sunt dese, dar pe sus. Vin și din față și din spate, de la cei rămași în vâlcelușă, care trag pe deasupra. Dar mai ales ne caută acum mitraliera. Probabil că nu poate aprecia distanța exact, căci trage la zece pași înainte, scormonind iarba și pământul cu snopul ei de gloanțe ca o gheară de tigru, se apropie din ce în ce, însă părându-i-se că s-a înșelat, iar își repede turbat și metalic snopul la alți douăzeci de metri. Cei îngrămădiți cu mine trag ca descreierații, fără să scoată capul din groapa de obuz. Și din nevăzut parcă trage mereu. Fără îndoială, nu-i „ploaie de gloanțe” și snopul mitralierei e destul de nesigur, dar unul singur dintre gloanțele astea care vin ar fi tot atât pentru oricare dintre noi, cât un naufragiu pe ocean, cât un cutremur catastrofal, cât sfârșitul lumii. O simplă izbitură, scurtă ca de cravașă, în frunte.

Armele celor ghemuiți înapoia mea în groapă se descarcă lângă urechile mele chiar, cu plesnituri groaznice. Unul și-a rezemat arma chiar, o clipă, de umărul meu, i-o dau la o parte cu mâna furios, căci îmi sparge urechile. Aș

vrea să dau ordin să nu se mai tragă, dar zgomotul e asurzitor, ca într-un aeroplan când pornește motorul...

Trebuie să ieșim din groapa asta, căci e moarte stupidă. În față e o nouă cută de teren. Dar mai întâi nu știu cum să fac să se oprească focurile... M-am ridicat în genunchi, în marginea gropii, jucând toată cartea, căci pericolul e mai mare din spate. Fac mereu semn să se oprească focurile către cei din vâlcelușă, ca să putem înainta fără să cădem loviți din urmă. Dau iar la o parte, cu mâna, arma celui din groapă, care trage aiurea, năucindu-mă.

În sfârșit, fac semn cu mâna stângă înapoi, îngenuncheat și sprijinit cu dreapta în iarbă, dar cineva îmi dă cu o vargă peste mână și imediat sunt tras de picioare înapoi în groapă, unde cad zăpăcit...

— Ce e, mă?

— Sunteți rănit... mâna stângă.

Toată mânușa-i plină de sânge... Un deget atârână, îmbrăcat și el în mânușa lui, în jos, prins parcă numai într-o ață, dar nu simt nici o durere.

Lângă mine, oamenii îmi arată cu privirea pe Ciorbagiu, dar nu pricep din cauza larmei și mai ales pentru că ei încearcă să-mi spuie nu știu de ce în șoapte și cu un aer tainic ceea ce vor. Pe urmă, înțeleg. Omul și-a sucit în loc gâtul moale, din gulerul scortos al mantalei și are acum obrazul stâng lipit de palmă, întors înapoi, ca și când n-ar mai vrea să vadă înainte.

Din colțul buzei, i se scurge pe bărbie un firisor de sânge. Ochii sticloși parcă ar vrea totuși să evite pământul.

— Tare mi-e teamă că e lovit în ceafă de cei care trag din spate, își spune unul, acum tare, în fundul gropii, părerea. Și pe dumneavoastră, socot că tot din spate v-a lovit.

— Nu. Ieșise și el cu domnul sublocotenent și a întors capul înapoi, când a făcut dumnealui semn cu mâna, să vadă dacă opresc aia, atunci l-a lovit în ceafă... da tot din față...

Parcă suntem acum într-un mormânt.

Gloanțele nu sunt prea dese, dar în fund, mogâldețe se ridică... și trec mereu în fugă, la stânga, spre pădure, trăgători inamici. Nu îi vedem bine decât când se strecoară unul după altul, ca și când ar traversa un drum, ca să dispară iar.

În spate, artileria nemțească a devenit turbată și pare că a sporit numărul gurilor de foc, căci bate în pădurea care saltă trunchiuri întregi și așchii, fumegând; iar unele obuze trec scurt peste deal, căci bat, se vede, și

vâlceaua pe unde am venit noi. Nu mai e nimeni dintre ai noștri înspre dreapta, dar în pădure e un răpăit de arme, care, reluat de ecou, devine hău groaznic.

Mă întreb ce am de făcut. De înaintat nu mai poate fi vorba. Nădăjduiesc că ai noștri vor împinge linia inamică atât de mult înapoi, încât să pot aștepta sfârșitul luptei în groapa asta de obuz. Dar, după felul cum se depărtează focurile în pădure, înțeleg cu groază că ai noștri dau înapoi, sau suntem treptat înconjurați.

La gândul că aș putea fi prins, mă cuprinde o deznădejde rece, ploioasă. Înfrângerea asta, înserarea care cade, mâna pe care o țin mereu ferită, ca un câine laba zdrobită de automobil, îmi dau o impresie de moarte, de neîndreptat niciodată.

Atunci, ca un gând fierbinte, ca o descheiere de moarte, imediată, hotărâsc că voi pleca neîntârziat. Oamenii îngroziți vor să mă reție. Dealtminteri, nici nervii nu mai pot suporta nimic. Armele care mi se descarcă, aci în groapă, în urechi, mă năucesc și mă înfurie.

Pornesc înapoi, în picioare, drept peste câmpul verde, singur pe toată întinderea lui, ca un somnambul. Nu mă uit înapoi, nu mă uit în dreapta, nu mă uit în stânga, nu am decât un singur gând, că dacă străbat acești cinci-șase sute de metri, aș putea să fiu scăpat. Știu bine că numai „dacă” îi străbat și numai „aș putea” pentru că trebuie să trec din nou prin focul de baraj și prin pădurea bătută. Pot să cad în fiecare clipă... dar dacă ajung dincolo... În mine pulsează gândul acesta al salvării cum gâlgâie sângele în gâtul tăiat. Ceea ce mă îndeamnă la nebunia asta e durata neted scurtă a jocului. După un sfert de oră sunt scăpat. Am crezut că la ruletă e bine să joci numere în plin. Simplifică.

Dacă prin absurd nu se întâmplă nimic, și dacă merg întins, așa ca un cadavru ambulant, singur în picioare în tot largul câmpului, fără să mă opresc o clipă, orice s-ar întâmpla, sfertul de ceas trebuie să treacă. Dar nu trebuie să mă opresc sub nici un cuvânt, și nici să fiu atent la ce e în jurul meu, ca să nu-mi pierd curajul și să nu amețesc, ca un acrobat, care nu trebuie să se uite în jos. Și trec într-adevăr încet, fugind numai prin barajul automat.

Totuși întârziere e. Nu pot să urc dâmbul de cinci-șase metri, spre pădure. Nu mă pot sluji de mâna stângă și iarba umedă alunecă. Mă socot o clipă pierdut. Acum văd gloanțele care vin, căci le văd înfigându-se în pământ. Sunt mai numeroase decât le credeam. Aproape să amețesc când

mă gândesc că nu voi putea urca, dar îmi vine în minte amintirea husarului în care noi am tras peste două sute de focuri. Mă prind cu mâna dreaptă de iarbă, înfig călcâile pieziș și tot ajung sus. Dau în pădure peste ordonanță. Scot mănua – și de pe degetul rupt – și înfășur mâna plină de sânge, și pe care o cred sfâșiată, în batistă. Artileria trage la vreo douăzeci de metri în stânga. Dacă va veni și aici, s-a isprăvit.

Peste un sfert de oră încă, am ieșit din pădure, am traversat vâlcea, am urcat-o, acum sunt sus, într-o șosea mare.

O nouă poartă, nevăzută, se deschide de asta dată spre o altă lume, sau poate e aceeași, pe care o trec invers.

Ambulanța ne duce până la jumătatea drumului, unde e un post de ajutor și de unde vom fi luați de ambulanța-automobil a diviziei. Găsesc printre răniți, pe jos, și un grup de nemți, culeși în urma noastră când urlam nebunește.

Uniformele lor, mai sure, mai moi, cu chivere de jandarmi îmbrăcate în stofă, mi se pare ceva miraculos. Când eram mic, auzeam vorbindu-se mereu de stafii și eu nu văzusem niciuna. Luptam mereu cu nemții și acum îi vedeam de aproape ca pe oameni, oameni care vorbesc și suferă. Credeam că sunt numai spirit, obuze, fâșâit de glonț și umbre, departe.

Au pentru mine prestigiul imens al Lacurilor Mazuriene, al Ypres-ului, al Verdun-ului. Ce n-aș da să știu sincer impresia lor despre ziua de azi. Să-mi dea un reper, o singură dată, pe care s-o găsesc și în dicționarul experienței mele, și apoi, pe baza ei, confruntând, eu mi-aș da seama de valoarea tehnică și sufletească a întregii campanii, stabilind „linia” așa cum fac iubitorii de curse de cai, care, prin întrecerea dintre un cal al lor și altul străin, se pot fixa, ca situație, față de toate țările cu cai de curse.

Un timp cu fața lungă și dură ca o mască stă puțin cam într-o rână. Are ochelari de sârmă și de bună seamă e gradat, dacă nu ofițer. Sunt, aliniați mai mult sau mai puțin, ca noi toți, pe marginea șoselei, în șanț, ca la un bazar de răni de tot soiul...

Simte că îl privesc și întoarce capul. Aș vrea să intru în vorbă cu el, normal, și n-am un pretext. Sunt stângaci ca și când aș vrea să acostez o femeie, și la fel, el, cu morgă, evită să lege „cunoștință”. N-am țigări, căci i-aș oferi. Aș vrea să vorbim ca doi profesori.

În timpul acesta, vine și pleacă – făcând naveta – ambulanța-automobil a diviziei. Până la noi mai are. Neîndemânatic, un sanitar îmi bandajează mâna.

În sfârșit, enervat de propria mea timiditate, îl întreb pe neamț în franțuzește dacă e grav rănit. Mă măsoară o clipă și pe urmă îmi răspunde scurt, tot în franțuzește:

— N-am nimic de vorbit cu dumneata.

Simt că vorbește de la popor la popor, nu de la om la om, cum îi cerusem eu, de la locuitorul Prusiei la mahalagiul bucureștean, de la Kant la Conta. Mă întreb o clipă dacă să-l lovesc, așa rănit cum e el. Îl simt voit și acest joc de „față-n față” trezește în mine o mânie larvară. Niciunul dintre motivele invocate obișnuit în campaniile de ațâțare a popoarelor nu m-ar fi putut face să lupt cu ură și cu dorința de a ucide. Faptul de a fi pe front era pentru mine un soi de act de prezență moralmente necesar și numai atât. Nu ideea de patrie, care pentru mine nu se confundă cu cea de stat în tendințele de cucerire economică, pentru că n-am orgoliul fierului și tăbăcăriei românești, dar nici ideea de administrație germană, care nu pare chiar așa de rea, nu m-ar fi făcut să lupt activ, să vreau să ucid. Un singur lucru m-a îmbolnăvit totdeauna, când mi l-am confirmat, de furie. Pretenția inamicului de a-mi porunci mie ca român în virtutea unei globale superiorități de rasă. Afirmația asta apărea incertă, în literatura de propagandă, și nu o credeam autentică. Am avut motive s-o cred, în partea a doua a campaniei, când eram uneori apostrofați din tranșeele apropiate și atunci am tras câteva focuri cu ura și cu satisfacția cu care ești ispitit să apeși pe trăgaciul unui browning, mic și gingaș, ca să dobori un atlet obraznic și grosolan (așa, ca o demonstrație). De câte ori un fapt dinafară ajungea până la acest substrat sensibilizat național al conștiinței mele, trezea în mine aceeași pornire de furie.

Acum mă stăpânesc, totuși, și îl privesc stăruitor, ca să-l fac să se întoarcă spre mine, ascultând ca de o poruncă, fără să vrea.

— Dumneavoastră, soldații germani, aveți pretenția de a fi și curajoși și proști în același timp. Dumneata văd că nu faci excepție, nici de la una, nici de la alta.

Ridică mantaua de pe pânțele și-mi arată, fără o vorbă, un amestec de sânge și rupturi. Nu pricep nimic. Dealtfel, pe front nici un fel de rană nu produce impresie. Cel rănit e totdeauna un favorizat, față de cel ce rămâne.

— Soldații... dumneavoastră.

Îi arăt, întărâtat, și eu pe răniții noștri...

— Cum vrei să fie la război? Când vrei să cucerești lumea...

Zâmbește amar:

— Cu glonțul trecut prin pânțele, m-au silit să merg douăzeci de pași.

Îmi dă un fior de oroare. Înțeleg pe urmă că soldați de-ai noștri, dintre cei sosiți în urma liniei de atac, neștiind că e grav rănit, fără îndoială, l-au silit să meargă până la targa cu care l-au adus aci și în care stă acum lungit... Rog pe un medic sublocotenent, care supraveghea încărcarea în ambulanțe, să vie, și acesta, plictisit și fără nici o vorbă, îi face o injecție.

— Când ai fost rănit, și pe la ce oră?

— Acum vreo trei ceasuri; eram în pădure și am primit focuri din coastă, care ne-au spart tot batalionul.

Așadar, căpitanul mustăcios și încleștat de pământ a avut dreptate să deschidă focul asupra pădurii. N-am pierdut, nici de data asta, ocazia de a fi convins și ridicul... și de a nimeri anapoda, de a nu găsi momentul just... așa ca de obicei.

Neamțul îmi confirmă după ezitări că e dintr-un regiment prusac. E într-adevăr profesor. A luptat în Rusia, a fost și la Verdun. Vreau să știu cum i se pare lupta de azi...

— Pentru mine e cea mai grea, de vreme ce am să mor pe aici, iar din alte părți am scăpat.

E o logică pe care o plătesc cu un surâs mieros.

— Dar în comparație cu alte lupte?

— Nu e comparație.

Întâi iau aceasta ca un răspuns umilitor. Nu e comparație între un leu și un câine. Simt că nu voi putea înțelege nimic pentru viitor, că n-am elementele care să-mi ajute să înțeleg cele ce vor veni, că azi nu pot stabili „linia”.

Stăruie surâzând:

— Totuși?

Acum cred că el nu e atât de inteligent să poată stabili raporturi. I-ar trebui o mai largă vedere și o mai justă înțelegere a detaliilor caracteristice. Ficțiunile nu se pot compara și el nu poate crea realități.

— E altceva... ăsta nu-i război adevărat, și întorcându-se spre vecinul lui, tot neamț, ce fuma: So dumme Leute... durch ein solches Trommelfeuer...

— Așadar, găsești că a fost un bombardament puternic... neobișnuit: am un punct comun în vocabularul logic.

E uimit că înțeleg nemțește.

— Puternic? hm... și surâde... Ce-am văzut noi la Verdun și pe Somme... Acolo să fii văzut sute de tunuri trăgând... Azi au tras toate, cine știe, optzeci, nouăzeci de tunuri.

— Nu mai pricep nimic... Ai spus tovarășului dumitale ceva despre focul puternic al artileriei. Vorbeai de a noastră?

Se strâmbă de durere, își pipăie burta cu dezgust. Ca toți cei atinși de peritonită, are mintea extrem de lucidă. Injecția l-a făcut vorbăreț chiar.

— Nu, domnule, vorbeam de a noastră. Am să-ți spun eu dumitale o vorbă... Nouă germanilor ne place mult duelul. Noi prusacii, mai ales, avem toți tăieturi... Uite, aici, și-mi arată în fața urechii o creștătură... Ei bine, noi avem un fel de zicătoare: Nu te bate în duel cu unul care nu știe să se bată, că e periculos... Pot să spun, domnule, că dacă dumneavoastră ați fi știut să faceți război, nu mai eram eu azi aci, ținându-mi mâinile în brațe.

Un moment bănuiesc că el socotea că suntem în superioritate tocmai din cauza ignoranței noastre.

— Credeți că vom câștiga războiul din cauza lipsei noastre de experiență?

— Să câștigați războiul?... Nu știu zău dacă peste câteva ceasuri cei din 337 nu vor fi aci, unde stăm de vorbă acum. Știu că voi muri, altfel am certitudinea că în două săptămâni aș fi fost eliberat de ai noștri, la București.

Și acum știu că nu glumește.

— Dar ce ai vrut totuși să spui cu acel „Trommelfeuer?”

— Uite ce, domnule... Are și războiul regulile lui... ca și duelul. Noi pe frontul de apus aveam ore când nu trăgeam un foc, chiar dacă englezul juca bridge în poiană... Cum crezi dumneata că se poate trăi? Pe urmă e o regulă iar... Dacă tu stai și inamicul pornește la atac, artileria ta trage... Atunci inamicul se oprește și începe să tragă artileria lui mai puternic... atunci tu evacuezi poziția și lași pe ai lui să vină s-o ia... Pe urmă trage artileria ta, și el trebuie să plece lăsând morții și răniții care se cuvin. Pe urmă, dacă vrea, vine din nou, dacă nu, nu... La nevoie, iar se întâmplă ca mai sus. Nu se trece, domnule, niciodată, printr-un foc de baraj.

— Bine, dar ai spus singur că nu se poate compara cu bombardamentul de la Verdun și Somme.

— Ce-are a face?... acolo eram la adăpost de beton, adânc sub pământ.

— Bine, dar când porneai la atac, afară, deasupra, pe pământ?...

— Hm... Atunci fugeam înapoi, lăsând jumătate morți afară, iar comandantul cel mare schimba pe comandatul artileriei care n-a pregătit atacul.

— Deci atacul nostru de a trece prin baraj... vi se pare un act de bravură?...

Are un surâs de sinceră ironie.

— Crezi dumneata serios că dumneavoastră românii sunteți mai bravi decât noi, sau decât francezii?

— Atunci?

Tace ascultând lung durerea în el, ca un gând. Și pe urmă, după ce s-a strâmbat puțin:

— Atunci înseamnă că dați tot concursul armatei germane să ajungă mai repede la București...

— Ce nevoie aveți să treceți, azi, prin baraj? Ca să salvați pe cei dinaintea dumneavoastră, pe care-i atacam noi? Tot erau pierduți. Noi porniserăm la asalt... Dacă nu ne lăsați să ajungem la ei, noi tot plecam înapoi, și-i încredințam artileriei, să-i facă înțelegători. Atunci de ce ați mai venit grămadă, dumneavoastră din urmă? Ați călcat regula războiului, iar ai noștri s-au retras, nu din lașitate – cred că știi și dumneata că germanii nu sunt lași – încă o dată, ci din calcul... E adevărat că am primit focuri din coastă... și că, din cauza acestei neașteptate întorsături, nu ne-am putut culege pe noi, răniții... Dar ce pierderi ați avut din pricina asta? Unde mai pui că puțini se vor întoarce dintre cei prinși dincolo de baraj.

— Comandanții noștri prețuiesc foarte mult atacul la baionetă.

— Tocmai de aceea ai noștri vor ajunge la București așa de curând... Pentru că nu găsesc interesante luptele la baionetă. Vă vor face totdeauna ce v-au făcut azi, cu chibzuială, rece.

— Știi dumneata, la romani, Horațiu s-a prefăcut că fuge ca să-i silească pe curiați să se împrăștie pe teren... Ai noștri simulează în fața batalioanelor dumneavoastră retragerea, ca să veniți mai bine în câmpul de tragere al artileriei. Și dumneavoastră aveți iluzia că biruiți.

— Ne mai păcălim câteodată... Ți-am spus eu proverbul nostru, că nu e bine să te bați cu cel care nu cunoaște duelul, dar la urmă, socoteala tot iese. Ascultă, în Carpați aveți tranșee fortificate?

Evident că mint cu grabă.

— A, în Carpați e altceva... Avem tranșee dinainte pregătite, organizate gata.

— Adăposturi bune?

— Da, bordeie cu două straturi de bușteni și un metru de pământ deasupra.

— Asta-i tot? Bune pentru obuzele noastre de 75... Nu rezistă însă la obuzele noastre de 105... Nu mai vorbesc de cele de 150... Și pe urmă, chiar dacă rezistă, totul e de prisos, dacă n-aveți artilerie de 150, sau mai mare, și dumneavoastră.

— Sigur, vom trage până vom distruge tranșeele și bordeiele cu tot ce e viață în ele... Dacă bordeiele vor rezista totuși, ca pe Somme, nu vom da timp celor dinăuntru să iasă. Și atunci, dacă aveți artilerie ca francezii, faceți și dumneavoastră ca francezii... trageți în ocupanți... ocupanții pleacă și trag apoi cu tunurile, și așa „da capo al fine”... cum ați citit tot timpul verii despre cota Morthomme.

Surâd cu o tristețe de moarte în suflet... Întăriturile noastre din Carpați? Șantierul și bordeiele care, adunate ca într-o bățatură, nu ar putea rezista unor râuri de porci țigănești...

— Să sperăm, domnule, că medicii dumneavoastră sunt mai pricepuți decât generalii dumneavoastră... Dar mi se pare că pentru mine e de prisos... Aș fi vrut poate o fotografie a locurilor acestea... o carte ilustrată... ca să arăt copiilor și nevastei în ce fel de peisaj am fost omorât... Pentru albumul familiei.

Pe urmă am tăcut îndelung... Eu gândindu-mă la moartea tuturor... el numai la a lui. Înserarea asta, după o zi ploioasă, apoi senină, de toamnă, era mereu mohorâtă și apăsătoare ca o înmormântare... Pădurea de stejar și tufele mici începuseră să se topească în întuneric.

În ambulanța-automobil, am luat cu autoritate alături pe prizonierul neamț... Am cerut chiar șoferului să meargă mai încet la șanțuri. Mi-a explicat că e ordin să care toți răniții până la miezul nopții.

Mi se face injecția împotriva tetanosului, sunt culcat într-un pat curat. Târziu de tot, vine alt grup de răniți din regimentul nostru. Divizia e în retragere. Batalionul nostru e înjumătățit. Sunt patru ofițeri morți, câțiva răniți, compania mea, înconjurată, e prizonieră cu toți ofițerii. Tudor Popescu, pe ce drumuri ai apucat-o? Până în zorii zilei spitalul trebuie evacuat. Se lucrează cu deznădejde la pansamente.

Comunicat apocrif

Călătoria în trenul sanitar care ne ducea pe toți – aproape două sute de răniți – mi s-a părut ca un fel de călătorie în străinătate, când după restaurantul gării judeci și despre orașul corespunzător, când cantonul se desprinde din seria lui (câmp, singurătate, ploaie, sărăcie) și devine element din seria rapidă (vagon-restaurant, peisaj, doamna elegantă, domnul voiajor)... Veneam într-o lume, care pentru mine nu mai era cea dinainte, așa cum unui bolnav, care iese întâia oară din casă după luni de zile, orașul i se pare altul. Prelungeam deci detaliile apropiate, le generalizam. Gara Brașovului împodobită, cu frunze și steaguri naționale, rămase, mi-a dat, despre orașul pe care nu-l cunoșteam, o idee de carte poștală și decor de zece mai. La Sinaia au năvălit pe înserate în vagoanele noastre cucoane frumoase, cu mâini tot atât de albe și fine ca olanda halaturilor lor. Ochii, urechile, pipăitul, mai vii, erau într-un fel de hiperfuncțiune. În schimb toți cei pe care-i văd au parcă un aer fantomatic, până și în voce și în privire, în ceea ce e dincolo de ei, parcă un soi de siestă după zbuciumul zilelor de luptă. Între Predeal și Bușteni, văzusem în jurul cantoanelor gropile de lup și tranșeele copilărești, făcute acolo lângă șosea, când munții și pădurile erau libere, cu naivitatea cu care, ca să evite o inundație catastrofală, care amenință întreg ținutul, o primărie neserioasă ar face șanțulețe de scurgere de-a lungul drumului. Când puhoiul vine însă, târăște nu numai ce-i pe șosea, dar și casele înalte, și chiar primăria cu domnul primar.

Eram în vagoane speciale, în târgi lungi pentru dormit.

La București ni se spune că mergem direct în gara Obor, unde se face triajul bolnavilor. Am intrat într-un lung peron subteran, ca în marile gări occidentale, așa mi s-a părut cel puțin, căci am aflat apoi că gara n-are astfel de peroane și imediat au năvălit în vagoane sanitare, ofițeri administrativi, care, cu registre, dinainte ne-au întrebat ce preferințe avem. Cei mai mulți au optat pentru câteva mari spitale din capitală, unde li s-a spus că vor fi îngrijiți de frumoase doamne din societatea românească. Era adevărat. Dar ceea ce deosebește o societate de civilizație de una de cultură e că lumea ei imită și practică pasionat și cu entuziasm toate formele celei de cultură, fără să aibă însă stăruința de a duce lucrurile până la un capăt și nici curajul de a suporta toate consecințele. Câtă vreme serviciul în spitale nu contrazicea niciuna din înclinările acestor doamne, ba încă le favoriza ocazii noi și decor inedit, ele au umplut cu surâsuri și alba lor prezență sălile cu răniți. Atât. Dar am văzut, câteva doar, mai târziu, curățind în spitalele de la Iași, în după-amiezi pustii de iulie, răni puturoase.

M-am gândit, cu un fel de neliniște, că, dacă voi fi în București, voi fi vizitat de ai mei și că voi fi obligat – acum când eram atât de obosit – să joc un fel de teatru de dragoste și bucurie.

Am cerut deci spitalul din garnizoana regimentului XX. Trebuia să aștept câteva ore și între timp, vestită de un cunoscut al familiei, improvizat sanitar, a venit la gară mama.

A plâns, m-a sărutat, a exagerat gravitatea rănii, a trimis să mi se aducă de-acasă, de la ea, perne, un flacon de apă de colonia, o învelitoare – „căci nu se știe dacă la spital vei avea ce-ți trebuie”.

Și totuși durerea ei îmi era străină. Când a murit unchiu-meu și ne-a lăsat averea, iar pentru partea mea a început pățimașă discuție în ce privește împărțeala, nu știu dacă aveam sau nu aveam dreptate. Dar mama a stat în ceasul acela ca o străină, s-a crezut „parte” a vorbit cu voce albă, m-a privit cu ostilitate, ca pe un străin, și străin am rămas. Am cedat fără îndoială atunci, ea a revenit la tonul de duioșie, dar ireparabilul se săvârșise. Știam până unde merge afecțiunea mamei. Mai târziu, am căutat zadarnic să-mi demonstrez că poate avea dreptate, că discuțiile de interes iau câteodată tonul acesta de proces între străini, și că aceasta nu exclude o dragoste de ore grele, dar totul era de prisos. Gestul meu larg sporise însă afecțiunea mamei, care de atunci avea pentru mine și mai multă atenție drăgăstoasă, dar pentru că eu făcusem sacrificiul cel mare, păstram, fără să vreau, un aer de protecție, de indulgență amabilă, îndepărtată, de surâs limitat și limitativ. Asupra evoluției vieții mele ea era acum ca un astru răcit, fără influență.

Îi sărutam zâmbind mâinile, primeam daruri cu demonstrații tandre și absente, dar așteptând, cum aștepti într-o gară să plece mai repede trenul, pentru că situația dintre tine și cei care te-au petrecut începe să se prelungească stânjenitor.

Nu mi-a spus o vorbă despre nevastă-mea și am respectat ostilitatea lor de totdeauna, evitând o întrebare inoportună.

Pentru că era îngrijorată de soarta mea, doctorul, preocupat și amabil, a asigurat-o că în cincisprezece zile sunt complet vindecat și bun de întors înapoi pe front. Asta a întunecat-o oarecum.

La spitalul județean din R. sunt într-o rezervă cu un camarad de regiment, rănit la genunchi. Am cărți de citit, dar rumoarea tăcută, de efluvii, a orașului nu-mi dă liniște. După o săptămână de dureri mari, pot ieși. Sunt foarte înconjurat, căci ofițerii regimentului sunt într-un complex de rudenii, care îmbrățișează toată urbea. Neliniștea e mare și comunicatul

oficial e așteptat la ora patru cu întinsă măcinare. Orașul, din cauza militarizării (polițaiul a devenit maior, cu „stele” în loc de grade, dar oricum maior, șeful de poștă a fost asimilat și el, în sfârșit, afară de pensionarii cafenelelor din „centru” toată lumea a trecut la partea sedentară a războiului și e deci foarte activă), trăiește în casele, cu aspect de vile, în grădini, în centrul plin de prăvălii, o viață deosebită. Camioanele care trec, furgoanele, detașamentele sunt cercetate cu atenție și interpretate, asemeni cititului în stele. Va veni sau nu evacuarea? căci luptele se dau acum în Carpați, la optzeci de kilometri depărtare.

Războiul e, dealtfel, o ocupație nouă și provoacă animație chiar în ținuturile retrase, darămite aci. Cu umbrela la subsuoară, profesori bătrâni ies la ora patru la plimbare, renunțând la somnul de după-amiază deci, eveniment caracteristic, pentru ca să citească, afișat pe geamul cafenelei, comunicatul zilei. E redactat foarte sibilinic acest comunicat. „Lupte vii, bombardament intens”, „atacuri puternice în regiunea cutare”. Niciodată un cuvânt despre înfrângere sau retragere. Cei care țin minte știu că numai comparând două comunicate poți afla ceva.

„Pe înălțimile din pasul Rucărului au loc vii lupte de infanterie”, spune un comunicat, copiat cu litere caligrafice, cu creionul, de patronul cafenelei, probabil.

Iar a doua zi, între alte puncte: „Inamicul a atacat puternic pozițiile noastre de la sud de Dragoslavele”.

Dacă știi că între Rucăr și sud de Dragoslavele sunt șapte-opt kilometri, atunci știi și cu cât s-au retras trupele noastre, de ieri până azi, iar dacă nu, crezi că nu s-a întâmplat nimic.

După-amiază, spre seară, centrul se animează, mai ales prin prezența femeilor, care ies la plimbare. Ofițerii de la diverse depozite și comandamente (e aci cartierul corpului de armată) își lasă și ei serviciul, ca niște funcționari conștiincioși, către orele șase. Ești tentat să crezi că și pe front, la această oră, ofițerii încuie sertarele, se spală pe mâini, își potrivesc figura și ies din tranșee în oraș, fie invitați la o partidă de poker, fie la un rendez-vous cu etape simplificate, din cauza vremurilor tulburi. În realitate, constat și acum aceeași neputință a imaginației de a realiza în abstract. Nu există decât o singură lume, aceea a reprezentărilor.

Nu putem avea în simțuri, și deci în minte, decât ora și locul nostru. Restul îl înlocuim cu imagini false, convenționale, care nu corespund la nimic, sunt cel mult o simplă firmă provizorie. Nu poți fi în două locuri

deodată. Eu știam, când suportam bombardamentul de la Săsăuș, că, teoretic, e posibil ca altă lume, undeva departe, să petreacă, să iubească, să aibă ore de birou și de masă. Dar nu puteam realiza nici un moment al ei. Acum, dimpotrivă, sunt aci, în această lume, iar aceea a frontului e un vag musafir abstract, nelocalizat în spațiu și mai ales în afară de noțiunea timpului. Îmi zic: poate că la ora asta Orișan suportă un bombardament la fel cu cel de la Bărcut. Dar este o simplă ipoteză teoretică, vezi bine, goală de orice emoție, de durata oricărui sentiment, de culoarea oricărei reprezentări, de irevocabilul întâmplării reale.

Sunt privit – așa cum umblu cu alți camarazi, cu mâna bandajată – cu destulă curiozitate. Nu-mi displace; senzația reală că sunt privit îmi pare ca un fel de gădilătură, de îndurat oarecum, dar în cele din urmă insuportabilă.

— Rămâi aici, mă îndeamnă camaradul meu. Vine generalul A.

— De unde știi?

— Vine cu automobilul... Știu de la prefectură. Uite pe fostul primar, Vasu... pe avocatul ăla bătrân... toți îl așteaptă... Primarul, un medic excelent, care are darul de a fi în tot locul, e acum și el lângă grădina publică, așteptând cu toată lumea miracolul. S-a răspândit vestea că „generalul” va trece spre front.

— Parcă se spunea că l-a otrăvit, că i-au turnat spionii nemți, printr-o ordonanță cumpărată, otravă în cafea?

Surădeam amândoi, căci cunoșteam legenda. Comandant de armată în Dobrogea, generalul A. a oprit câțva timp în loc înaintarea inamicului. Și e atâta sete de idolatrie, sunt atâtea disponibilități de nădejde în poporul acesta, care se simte mereu aruncat de pe scara înaltă a istoriei, încât figura generalului a și devenit legendară.

Eu știu însă că salvare, pentru moment, nu mai e. Și cu toate astea, când pe strada principală apare lângă grădina publică automobilul mare, deschis, stropit tot de noroi, peste vopseaua de culoarea nisipului, am același fior ca toată lumea de aci. Stă în fund, alături de alt general, tot în mantaua cenușie care nu indică nici o distincție, cu capul lui de mucenic cu cioc imperial, cu privirea obosită, care nu se oprește asupra nimănui. Știu ce-ar vrea toată lumea... și cu ea, însumi eu... Cu mintea lui, încăpută acolo sub chipiu, să înlocuiască tunurile, mitralierele, să redea curaj soldaților, să răstoarne situația ca o prezență supranaturală. Comunicatul de mâine seară să anunțe, de pildă: „În regiunea Dragoslavele, lupta îndârjită s-a terminat prin înfrângerea dușmanului. Un regiment de infanterie a căzut în spatele

inamicului ocupând Cheile Dâmbovicioarei și șoseaua Giuvala. Am făcut 25 mii de prizonieri, am luat patru tunuri de câmp și un bogat material de război. Urmărirea inamicului continuă și diverse unități mici care au căutat să-și facă loc prin munți, peste vechea frontieră, sunt treptat capturate.”

Nădejdea, cu atât mai emoționantă, cu cât toți au conștiința miracolului, a căscat ochii tuturor celor de pe trotuar, iar ofițerii fac front ca unui prinț. Mulțimea asta nu vrea decât să despacheteze bagajele făcute pentru refugiu, să puie mâine seară drapele tricolore la balcoane și să se agațe de roțile automobilului, urlându-și frenezia de recunoștință pentru salvator.

Mașina s-a oprit o clipă, ofițerul cu mustața mică, de lângă șofer, a întrebat ceva pe sergentul de stradă (întrebare la care au răspuns laolaltă, cu bunăvoință grabnică, cinci-șase inși, care se găseau acolo), dar în tot timpul generalul a avut o absență preocupată, de medic chemat, în sfârșit, de familia disperată, la căpătâiul bolnavului a cărui operație încercată de alții n-a reușit.

A venit și Orișan, rănit la mâna dreaptă de o schijă de obuz. Camaradul din rezerva în care sunt eu a plecat în familie și acum sunt câteva zile cu Orișan. Între noi e o prietenie definitivă ca viața și moartea. Și totuși încerc un sentiment ciudat. Mi-e imposibil să-i pun vreo întrebare despre viața lui de familie. Îl cunosc cum nu l-a cunoscut nici mama lui – căci numai acolo, în fața morții și a cerului înalt, poți cunoaște oamenii – dar nu știu absolut nimic despre el. Și nici despre nici un alt camarad al meu. Acum îmi dau seama cât de puțin am vorbit eu și camarazii mei de front despre viața noastră anterioară. Parcă suntem în „Legiunea străină”. În fiecare noapte îl aud însă pe Orișan, culcat în patul alb, lungit pe spate ca un mort (așa cum se desprind să doarmă soldații din cauza repaosurilor scurte în marșuri), urlând în somn de groază, deznădăjduit ca un câine: „Mamă!... mamă!...”

Peste câteva zile, în comunicatul oficial e totuși o floare de bucurie. Trupele noastre au luat Muntele Roșu, făcând prizonieri, capturând mitraliere și material. Știam că pe acolo s-a retras regimentul nostru. Îi arăt lui Orișan bănuiala că nu poate să fie străină de Corabu asemenea ispravă. El surâde, cu îndoială. Peste alte câteva zile însă, un rănit, abia sosit, îmi întărește presupunerea. Dorind să se distingă neapărat, dornic de înaintare, cu ambiție de general napoleonian, și simțind mai ales că ar putea muri, inutil, căpitan, a comunicat diviziei că dacă i se dă comanda unui batalion, e gata să cucerească Muntele Roșu. După oarecare codeală, oferta a fost acceptată și căpitanul Corabu a izbutit să dea acea floare comunicatului

nostru. Dar i s-a luat imediat comanda... împrumutată. A doua zi, însă, muntele a fost din nou pierdut... Acum căpitanul Corabu a primit... ordin să-l cucerească iarăși. Mă întreb, cu gândul prelungit, melancolic, ce ar însemna pentru armata noastră să i se dea acestui ofițer o comandă mai importantă.

Când Orișan e mai bine, ieșim să mâncăm la un birt din oraș, unde cunoaștem două doamne tinere foarte frumoase și distinse, care ne arată foarte mult interes, dar ne cer să evităm pe unchiul lor, un domn bătrân cu nas aprig și mustața mare. Le-ar certa rău dacă le-ar vedea stând de vorbă cu cineva. Ne fixăm un rendez-vous cu ele și plecăm repede, căci ni se spune că la spitalul din G. a fost adus Niculae Zamfir, grav rănit. Ne duce cu mașina Iorgu, bărbatul Anișoarei, care e „voluntar” la corpul de armată. Printr-un ordin al Ministerului de Război gradele inferioare, dacă au avere, sunt scutite de front. (Li se cere numai să puie un automobil la dispoziția cartierului, iar ei, atașați pe lângă automobil, capătă numele de „voluntari”.) Pentru ofițeri însă acest lucru nu e admis și deci formula de rămânere trebuie să fie alta, sau altele.

Spitalul tip „Regele Carol I” e în marginea șoselei și are în față o grădină de flori, cultivată de medicul-șef, un burlac filosof în felul lui, depărtat de oameni care-i vindecă pe toți, cu condiția să-l lase în pace, în singurătatea lui din mijlocul câmpului. Niculae Zamfir e într-un pat de fier alb, cu capul bandajat și acoperit cu pătura până la gât. Nu-i vine să creadă parcă, văzându-ne, și, deși trebuie să aibă febră, zâmbește. Nu poate vorbi, nici nu poate încă fuma țigările pe care le-am adus, iar cele două sticle de vin înfundate vor rămâne multă vreme nedestupate, dar își plimbă privirea după gesturile noastre și surâde cu ochii, cinstit și sfios ca un câine al pământului.

— Ești rănit rău la cap, Zamfire?

Clatină din cap negând și pe urmă ridică ușor cuvertura și ne arată picioarele bandajate ca niște copii înfășați. Unul e retezat de sub genunchi, celălalt de la jumătatea coapsei. Zâmbește cald.

Cred că am devenit palid ca un mort și mă clatin. Orișan a încremenit și el. Niculae Zamfir, cu pătura ridicată, surâde mereu, absent și bun, ca o icoană care nu știe cât a fost de sluțită de sulițe.

N-aveam ce mai spune... Tăcem așa îndelung și pe urmă plecăm, sub pretext că nu trebuie să-l obosim.

Pe drum Orișan mă întreabă cu gând inspirat:

— Te mai gândești la revoluție?

— Nu, ca starețul Zossima al lui Dostoievski, mă închin, și eu, în fața „nenorocirii care va veni”.

Plecarea mea la București este inevitabilă. Parcă se apropie un examen dezagreabil. Am scris nevestei mele că sâmbătă seara sosesc. Trenul nu s-a oprit la peron, ci în câmp, pe o linie de garaj; gaura e în întuneric de frica zepelinurilor... Iar când vin pe Calea Victoriei goală, felinarele dau o lumină albăstruie asfaltului pustiu, de par acoperite cu zăbranic de doliu, iar casele de piatră cenușie. Nicăieri lumini aprinse. Impresia de cavou imens e copleșitoare.

M-a așteptat cu o serie de demonstrații care altădată m-ar fi înnebunit de emoție și plăcere. Casa e toată luminată (cu storurile căptușite bine, firește, ca să nu se vadă afară) ca pentru sărbătoarea de Paști, masa e albă, sclipitoare de cristaluri și flori, vinul rar. E o intenție de supeu în doi, ca într-o „cameră separată” de restaurant de petreceri. Îmi e imposibil să nu fac socoteala că aș putea avea toate acestea numai cu zece monede de aur și încă fără obligația de a surăde.

Mă sărută cu exces, nu vrea să mă lase să mă dezbrac, îmi scoate ea însăși mantaua...

Simt că un singur lucru m-ar fi ispitit aci... și poate mi-ar fi iluminat indiferența. Patul mare alb, camera de baie cu majolică albă și oglinzile aburitoare. Să am asta, murdar și pătruns de frig, după un marș ca acel de la Bărcut, ar fi în mine o dospire de recunoștință și voie bună, care s-ar revărsa poate și asupra acestei femei. Dar la spital făceam baie în fiecare zi, iar rufăria de pe mine e curată.

— Mama (nu spunea niciodată: mama, pur și simplu) nu mi-a spus nimic că ești rănit (e grav? ah... Dumnezeu!). Vezi, asta nu înțeleg, frate, să fie supărată pe mine, dar chiar dacă nu vorbim... putea să-mi trimită vorbă prin cineva... Te-a durut rău?... Mă întreb, fără să-mi pot reține surâsul dinăuntru, ironic: „Ar fi murit de durere femeia asta, dacă aș fi fost ucis?”

Parcă nu știe ce poteci de moarte am în suflet, și tăcerea mea o face să vorbească încontinuu, ca un orator care nu mai poate încheia, și se avântă inutil, după asociația întâmplătoare a frazelor. Îmi taie, cu prea multe gesturi, friptura în farfurie. Și cum se cunoaște că a îmbătrânit. Nu simte că, așa, destul de trupeșă cum a devenit, nu mai prind anumite grații. Dealtfel, tot armamentul ei cuceritor e parcă demodat și nefolositor, ca acele tranșee puerile din munții graniței.

Evit cât mai mult dormitorul, deși albul de olandă al cearșafurilor tot mă cheamă. O clipă, căldura trupului ei molatic lângă al meu îmi toropește trupul și îmi activează gândurile, dar pe o masă joasă e o fotografie mare, a mea. A pus-o acum, sau e de mult acolo? ridiculă, condamnată infam să asiste la frământarea trupurilor lor, când eu eram la Cohalm?...

Și totuși îmi trece prin minte, ca un nour de întrebare... Dar dacă nu e adevărat că mă înșală? dacă din nou am acceptat o serie greșită de asociații?

Dacă e o simplă coincidență, ca, de pildă, atunci când am întâlnit pe colonel, ca atâtea în viață?

Dar nu, sunt obosit și mi-e indiferent chiar dacă e nevinovată.

Cum sunt culcat pe spate, cum sunt fără chef, ea are inspirația nefericită să facă singură demersurile îmbrățișării... Prin cămășuța fină, așa cum stă în genunchi, aplecată deasupra mea, sânii îi atârnă ca două pungi și pântecul a început parcă să se îngroașe. Chiar după ce m-am însurat, prietenii mă îmbiau la petreceri cu cocote, dar și când izbuteau să mă convingă, și oricât erau de frumoase, aveam impresia că mă culc cu manechine de cârpă, fără acea căldură tainică animală, care, când ți-e scumpă, te înduioșează și te deznădăjduiește în nebunia unei totale îmbrățișări. Nevasta mea e albă și cu preziceri de grăsime, iar eu aș vrea în clipa asta să simt pe pieptul meu genunchi mici ca merele și să descopăr colțuri noi într-un trup de țigăncușă subțire și cu mușchi nervoși. Aș putea-o avea cu alte zece monede de aur și fără obositoare obligații de a minți tandru.

A doua zi a fost năvală de cunoscuți... Fraze goale de conținut, stupidități fără legături de rudenie cu realitatea.

În corespondență am dat și peste o scrisoare anonimă... „Domnule, pe când d-ta lupti pentru patrie (?) nevasta d-tale te înșală ca o târfă cu un individ Grigoriade, care e la cenzură, vezi bine.

Îi poți găsi oricând între 6-9 în strada Rozelor opt bis, unde merge la el. Căci poate că acum n-o avea nerușinarea să-l aducă tot la d-ta acasă.”

Ce n-aș fi dat altă dată pentru ca să am certitudinea că mă înșală. Cum așteptam la pândă, cu fruntea arsă și pumnii crispați!

Acum, când vine, îi arăt scrisoarea zâmbind. Un moment devine palidă, mă examinează alarmată și bănuitoare, însă când mă vede liniștit, socoate că nu cred.

— E o murdărie... Știi că toți ne invidiază. Ah, lumea asta rea... Uite ce calomnii mai născocеște. Dacă ar fi să te iei după toți... Poftim, să fii fost tu mai bănuitor acum... Ah, mi-e o silă de oameni... Nu mai poți ieși... Firește, am fost de câteva ori în oraș, nu singură: cu Anișoara, cu Iorgu, și a venit cu noi și Grigoriade. Am fost la teatru și pe urmă la restaurant. Ah, și dintr-atâta...

Vorbește mult, platitudini încălecate, asociate la întâmplare, și zâmbetul meu binevoitor o încurajează...

— Ascultă, fată dragă, ce-ai zice tu dacă ne-am despărți?

Parcă i-a despicat cineva țeasta în două. Altă avalanșă de întrebări gemute, de protestări scâncite.

Mă gândesc halucinat că aș fi putut uide pentru femeia asta... că aș fi fost închis din cauza ei, pentru crimă:

— Vezi, aia blondă de colo...? nu... ailaltă mai grasă puțin, de la masa cu cei doi domni și două doamne...

— Ei?

— E nevasta lui Gheorghidiu... Nu-ți mai aduci aminte...?

— A... pentru asta? Ce-a găsit la ea, dragă? să ucidă pentru ea... nu mai putea găsi alta la fel?" A doua zi m-am mutat la hotel pentru săptămâna pe care aveam s-o mai petrec în permisie. I-am dăruit nevasti-mi încă o sumă ca aceea cerută de ea la Câmpulung și m-am interesat să văd cu ce formalitate îi pot dăruia casele de la Constanța. I-am scris că-i las absolut tot ce e în casă, de la obiecte de preț la cărți... de la lucruri personale, la amintiri. Adică tot trecutul.

Sfârșit